

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Evangelická teologická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

2012

Pavel Heřmánek

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

**Kristýna Poniatowská a Jan Amos Komenský.
Vizionářka a vzdělanec v čase Třicetileté války**

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor:	Pavel Heřmánek
Katedra:	Katedra církevních dějin
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Noemi Rejchrtová
Studijní program:	P6141 Teologie
Studijní obor:	Historická teologie a teologie náboženství
Rok odevzdání:	2012

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto práci s názvem „Kristýna Poniatovská a Jan Amos Komenský. Vizionářka a vzdělanec v čase Třicetileté války“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

2. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

Poděkování:

Děkuji paní profesorce Noemi Rejchrtové za její trpělivost a vstřícnost, zvláště pak Vladimíru Urbánkovi za jeho cenné rady, inspirace, rozhovory a poskytnutí zahraniční literatury, děkuji mé babičce Olze Heřmánkové a matce Jindřišce Heřmánkové za jejich podporu a v neposlední řadě děkuji firmě Douwe Egberts, bez jejíž produktů by tato práce nikdy nevznikla...

OBSAH

Úvod	1 – 6
1. „Úžasné divadlo“ – extatické vize Kristýny Poniatowské	
1.1) Život vizionářky:	
a) Počátek vizí.....	7 - 10
b) Konflikt s otcem – aneb prorokující dcera a obrácený otec.....	10 - 13
c) Vrchol aktivity – prorocká mise do Jičína a odchod do Lešna	14 - 19
d) Tělesné projevy během vizí.....	19 - 25
e) Konec zjevení.....	25 - 30
1.2) Zápis vizí.....	31 - 34
1.3) Tématická struktura vizí:	
a) Postavy.....	35 - 36
b) Místa.....	36 - 37
c) Motiv knihy.....	37 - 38
d) Žalmy.....	38 - 40
e) Zničení bezbožníků a záchrana vyvolených.....	40 - 42
f) Geografie záchrany.....	43 - 44
g) Bohem vyvolený panovník.....	44 - 46
h) Kristýna – česká církev.....	46 - 48
ch) Exil.....	48 - 49
i) Poniatowská – Nevěsta Kristova.....	49 - 51
j) Lví vize.....	52 - 53
1.4) Exkurz – Göttliches Wunderbuch (1629).....	54 - 62
2. Reakce na proroctví.....	63 - 64
2.1) Názory dvou doktorů – Matyáš Vechner a Jan Jonston.....	65 - 71
2.2) Reakce exulantů – Anna Alžběta Janovská, Jan Jiří Harant, Václav Nosidlo... 	72 - 76
2.3) Reakce uvnitř Jednoty bratrské.....	77 - 80

2.4)Komenského traktát „O pravých a falešných prorocích“ (1629):	
a)Úvod.....	81 - 82
b)Obecná část traktátu.....	82 - 97
c)Část věnující se Poniatowské	98 - 106
d)Osobní vyznání a Komenského eschatologie v Traktátu.....	106 - 112
e)Dohra ohledně proroctví – synoda v Ostrorogu (1633).....	113 - 115

3. Proroctví a Komenského myšlení a dílo

3.1)Národní mesianismus a Historie protivenství.....	116 - 124
3.2)Chiliasmus a Komenského spisy z 20. a počátku 30. let.....	124 - 129

4.Textová část

4.1)Ediční poznámka k rukopisu Vidění ve sborníku Anny Alžběty Janovské z roku 1631.....	130 - 137
4.2)Edice „Vidění panny Kristýny Panatowské z Duchníku“(1631).....	138 - 183
4.3)Tabulka vizí Kristýny Poniatowské (podle Lux e tenebris, 1665).....	184 - 195

5.Závěry.....	196 - 210
----------------------	------------------

Seznam zkratk, prameny a literatura.....	211 – 224
---	------------------

Úvod

„Dar prorocký nebyl sice nikdy církvi odňat v plném rozsahu... , ale přece se nedočteme, že by někdy byli proroci povoláváni v takovém počtu jako nyní... Víme, že se tak stalo opravdu beze všeho klamu, a že takových nástrojů Božích (polnic proti Babylónu) bylo v těchto čtyřiceti letech povoláno více (starých i mladých, synů i dcer), než snad v celých těch šestnácti stoletích po Kristu.“

(Komenský ve 2. kapitole své Panorthosie o obnoveném prorockém daru v současnosti)

Eschatologická popř. chiliastická očekávání, apokalyptická imaginace, s tím související víra v různá znamení a proroctví, prorocká zjevení a sny představuje dnes již spíše marginální fenomén a lidem je až na výjimky vesměs cizí. Je třeba ale poukázat na to, že od počátku křesťanství hrály tyto představy svou svébytnou, často i velmi důležitou roli¹ a představují ve svém celku zajímavý exkurz do dějin evropského náboženského myšlení.² V rámci českých náboženských dějin byla v tomto kontextu např. značná pozornost věnována husitskému chiliasmu.³ Zvláštní svět náboženského myšlení a představ českého pobělohorského exilu, kde proroctví zvláště v souvislosti s Komenským hrála významnou roli, zůstal však i přes cenné příspěvky moderní komeniologie zatím nepřilíh dotčeným badatelským polem, a to i edičně. Proto se mu v naší práci věnujeme s vědomím, že jde prozatím jen o určitý iniciační pokus.

V 1. pol. 17. stol., zvláště pak v období vleklé Třicetileté války, v čase krize, války, strachu a zvýšené senzitivity k obecnému dění, se zvyšuje intenzita eschatologických očekávání, která vrcholí ke konci 20. a na počátku 30. let 17. stol.⁴ S ní je neoddělitelně spjatý i fenomén prorockých zjevení, který souvisí nejen se světem českého evangelického pobělohorského exilu, ale spíše obecně s protestantskou mentalitou a sebevymečováním v nejistých dobách 17. stol.,⁵ ale např. silně i se světem lidové víry. Lze tak snad s jistou nadsázkou na úvod poznamenat, že zatímco pro katolicismus byla typická víra spíše v uzdravující zázraky, mariánská zjevení (živá ostatně dodnes) či milostné obrazy, sochy, svaté a jejich relikvie uctívané často v atmosféře zbožných poutí a procesí, pro

¹ Souhrně s akcentem na západní Evropu - DELUMEAU, *Mille ans de bonheur; Hřích a strach*.

² BARNES, *Prophecy and Gnosis*, s. 13 – 58; THEOLOGISCHE REALENZYKLOPÄDIE, heslo Chiliasmus I. – IV, s. 723 – 743 (chiliasmus v dobách reformace a 16. - 17. stol. – s. 737 – 741).

³ Např. ŠMAHEL, *Husitská revoluce IV.*; zejména pak ŠMAHEL – PATSCHOVSKY, *Eschatologie und Hussitismus*.

⁴ Obecně o tomto problému – HAASE, *Das Problem des Chiliasmus*. Nověji rovněž s přihlédnutím ke Komenskému - SPARN, „*Chiliasmus crassus*“ und „*chiliasmus subtilis*“.

⁵ „*The lion's share tended – as we have already seen – to pass into the Catholic world-view, but notions of revelation and predictability of the future fitted more readily with the Protestant tradition, at least in a Central European context. Thus prophecy became to Lutherans, and more especially to Calvinists, what miracle to catholics: an occult principle which they seized on to justify themselves, but which laid them open to condemnation from confessional rivals*“ - EVANS, *The Making of the Habsburg Monarchy*, s. 394 – 395.

protestantismus, zvláště pak kalvinismus, se stala charakteristickou mimo jiné právě víra v proroctví.⁶ To i přesto, že prodigiální víra jako víra ve zcela rozmanitá znamení, přírodní úkazy, zázraky i vize jako projevy Boží vůle a výzvy k pokání či varování k lidem představovala nadkonfesijní fenomén typický pro celou dobu 16. a 17. stol. resp. pro předmoderní mentalitu a víru.⁷

Pro protestanty příznačný fenomén prorockých vizí v rámci předmoderní prodigiální víry je zapříčiněn systematickým pronásledováním evangelíků, souzní s vlnou válečné propagandy s náboženským zabarvením a do té doby nevídanou letákovou produkcí mimo jiné i eschatologického rázu.⁸ Jak uvidíme v případě Kristýny Poniatowské, „spouštěcí faktory“ prorocké aktivity mohou být různé a individuální a nejdou tedy zcela přesně definovat a zařadit do určitého schématu.

Prorocká zjevení také představují v rámci určitého historického nadhledu svébytný způsob interpretace bouřlivých politicko-náboženských změn v Českém království i obecně ve střední Evropě na základě dobové propagandy a mentality. K takové interpretaci se mimo jiné cenné postřehy přiklání ve svém průlomovém článku ohledně Komenského a revelací historik Josef Válka. Komenský, do jehož teologie revelace podle Války zapadají, vydává proroctví Kottera, Poniatowské a Drábíka především proto, že představují komentář z Boží perspektivy na hlavní problém doby - na válku a s ní spjatý osud českých evangelíků a Komenského hodnot.⁹

Svět lidových a učených eschatologických očekávání se přitom v rámci fenoménu proroctví vzájemně ovlivňuje a i v případě Komenského je od sebe nelze jednoduše oddělit. Příklon některých protestantských učenců k proroctvím byl dán také tehdejšími vlivnými apokalyptickým myšlením, resp. apokalyptickým myšlenkovým paradigmatem, jak ukazují podnětné studie Matthiase Pohlga o „*konfesiích výkladových rámcích*“ a článek Wilhelma Schmidta-Biggemanna o „*politické apokalyptice*“ či známá kniha Robina Bruce Barnese. Ta se zabývá eschatologickým diskurzem v luterském kulturním prostředí od reformace do

⁶ BARNES, *Prophecy and Gnosis*, s. 32 – 33.

⁷ Bohatou německou literaturu k prodigiální víře v raném novověku shrnuje např. ve své studii Martina Lisá - LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 43 – 44. O distinkci mezi „prodigiemi“ jako převážně přírodními úkazy a obecněji pojatými „portenty“, které zahrnují zázraky i prorocké vize – BARNES, *Prodigies and Portents*, s. 348 – 350. K prodigiální víře v době Třicetileté války zvláště - KRUSENSTJERN, *Prodigienglaube*.

⁸ K tomu nově a zatím nejpodrobněji - HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 339 – 413. Kristýně Poniatowské se Hubková věnuje v rámci kapitoly o pobělohorských proroctvích, i když samozřejmě především se zřetelem k jejím politicky zabarveným vizím o Fridrichu Falckém – s. 404 – 407.

⁹ VÁLKA, *Problém výkladu revelací*, s. 116 – 117 (proroctví navíc dle Války představují pro Komenského a české exulanty mocný aktivizační impuls!).

počátku Třicetileté války.¹⁰ Právě u luterství je třeba připočíst velký vliv melanchtonskému pojetí dějin jako přímého Božího působení na svět a víry v prodigie jako Božích znamení o změnách v budoucnosti.¹¹ Melanchtonský „diskurz“ byl mimo jiné vlivný i na pražském vysokém učení.¹² Vstřícnost k prorockví, a tento rys je podle našeho názoru nejdůležitější, byla rovněž provázána s inklinací k prozřetelnostním konceptům a zejména k chiliasmu, jež oživily na počátku 17. stol. rozekrucianské manifesty a restituovali na respektované exegetické bázi ke konci 20. let učenci typu Alsteda, Brightmana a Meda,¹³ kteří tak dali zapomenout na oficiální věroučné „*damnationes*“ reformačních konfesí ze 16. stol.

Sám Jan Amos Komenský (od svého průchodu slezskou Šprotavou (1625) velký příznivec prorockých zjevení) uvádí, že v možnost nových revelací prý zpočátku ani nevěřil. Komenský přitom v polemice O horlivosti bez umění a lásky (1669) odkazuje na svůj nedochovaný spis *De angelis* z roku 1615 (snad obdoba Alstedova spisu *Pneumatica*).¹⁴ V *Labyrintu* (1623) se Jan Amos o andělských zjeveních však vyjadřuje zcela jinak a vztahuje je hned vzápětí na prosté lidi, „*což často všecku světskou moudrost k strnutí přivodí*“.¹⁵ Ovšem nutno přiznat, že až bezprostřední setkání se šprotavským rodákem, koželuhem Kryštofem Kotterem a s mladou dívenkou Kristýnou Poniatowskou, jež se stala v Lešně dokonce jeho schovankou, na něj ohledně nových zjevení hluboce a trvale zapůsobila. V roce 1665 se Komenský intenzivně stýkal se třetím prorokem, bývalým

¹⁰ POHLIG, *Konfessionskulturelle Deutungsmuster*; zvláště s. 306 – 307 (chiliasmus a víru v prorockví pojímá Pohlig jako atribut zejména kalvinistického biblického resp. apokalyptického „výkladového rámce“), SCHMIDT-BIGGEMANN, *Politische Apokalypitik*, s. 54 (politická apokalyptika představuje dle Schmidta mimo jiné: „*in der Bibel die Merkmale geistlicher Politik zu finden, mit denen der Endkampf der Gegenwart bestritten werden könnte. Hier liegt die Ursache der apokalyptischen Interpretation der Politik mit biblisch-prophetischen Mustern*“); BARNES, *Prophecy and Gnosis*, zejména s. 201 – 260.

¹¹ BARNES, *Prophecy and Gnosis*, s. 72, 87, 97 a 106.

¹² URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika*, s. 230.

¹³ HOTSON, *Alsted; Paradise postponed*; SCHMIDT-BIGGEMANN, *Politische Apokalypitik*, s. 56 - 57, zejména - *Apokalyptische Universalwissenschaft*, s. 50 – 71; THEOLOGISCHE REALENZYKLOPÄDIE, heslo Chiliasmus IV. (autor Richard Bauckham), s. 739 - 740.

¹⁴ „*Co se mne dotýče, svědek jest mi Bůh a svědomí mé a knížka O anjelích před 54 lety v mateřském jazyku ode mne sepsaná, že sem byl v témž smyslu, že žádných více zjevení nebyvá a zjeví-li se jaká vidění anjelská ty aneb za výmysly lidské aneb za svody a mámení ďábelské, že držány býti mají. Ale v těch věcech jináče mne zpraviti a informovati se líbilo Bohu. Zdaliž sem měl nevěřící býti nebeskému vidění jakž o sobě mluví Pavel (Sk 26, 19)? Ne, že bych sám nějaké nebeské zjevení míval, ale že mě k těm, jenž měli uvéstí a věci samých pravdou přesvědčiti i u vydávání jich břemeno na mne uložiti, líbilo se Bohu. Já pak naposledy (po několikaletém rozmyšlení), a Božích mne potrestání uposlechl sem, zdaliž nemám s Davidem říci: uvěřil sem, protož sem i mluvil?*“ – KOMENSKÝ, *O horlivosti bez umění a lásky*, pag. 4 – 5.

¹⁵ „*Odtud jest, že skrze sny a jiná vidění aneb i tajná vnučení to neb jiné, což se buď stalo nebo děje, neb dítí bude, v mysli se jim maluje. Odtud i jiné jakékoli darů božích v nás množení, bystrá užitečná přemýšlování, rozličné divné invencí, jimiž člověk často sám sebe převyšuje, a odkud mu to jde neví. Ó blahoslavená škola synů božích! Toť jest, což často všecku světskou moudrost k strnutí přivodí, když vidí, an někdy prostý člověk divná tajemství mluví, budoucí světa a církve proměny, jako by na ně hleděl, předzvěstuje, ještě na svět nezrodilé krále a hlavy světa ze jména jmenuje a jiné věci, jichž by žádným hvězd zpytováním ani jinák lidským vtípem domysliť lze nebylo, předoznamuje a hlásá*“ - DJAK 3 (*Labyrint světa a ráj srdce*), s. 385 – 387.

spolužákem ze Strážnice, bratrským knězem Mikulášem Drabíkem. Ve stejném roce, v klíčovém, reprezentativním díle ohledně prorockví (Lux e tenebris) se Jan Amos pokouší zpětně o jistou rekapitulaci, kolik se ve střední Evropě, kde jsou podle něj protestanté zvláště tvrdě pronásledováni, mezi lety 1616 – 65 proroků vlastně objevilo. Dospívá k číslu 16 a konstatuje, že „*tak mnoho lidí snad nebylo od počátku světa*“ (překlad autora).¹⁶ Obsáhle také komentuje Komenský obnovený prorocký dar ve 2. kapitole své Panorthosie na základě Joelova prorockví (JI 2, 28 – 32) a i s ohledem na knihu a historickou argumentaci Jakoba Fabricia (Probatio visionum, 1641). Přitom ve shodě s výrokem v Lux e tenebris velmi příznačně a ještě důrazněji dodává: „*Dar prorocký nebyl sice nikdy církvi odňat v plném rozsahu..., ale přece se nedočteme, že by někdy byli proroci povoláváni v takovém počtu jako nyní... Víme, že se tak stalo opravdu beze všeho klamu, a že takových nástrojů Božích (polnic proti Babylónu) bylo v těchto čtyřiceti letech povoláno více (starých i mladých, synů i dcer), než snad v celých těch šestnácti stoletích po Kristu*“.¹⁷

Kottera, Poniatowskou a Drabíka (lužického řemeslníka, šlechtickou dívku polského původu a svérázného bratrského kněze) Komenský poznal osobně a jejich zjevení vyzdvihoval, upravoval, editoval a šířil, a dokonce je vnímal v rámci svého triadického stylu uvažování jako vzájemně propojenou trojici, jako „*trium Propheticonum voluminum syntagma*“ - trojjediný svazek prorockví. I v úvodu k vydání Lux in tenebris (1657) pro nejbližší okruh svých přátel a přední politiky Komenský upozorňuje na fakt, že vydává božská zjevení tří různých proroků, tří různých náboženských konfesí a národností, avšak se stejným cílem.¹⁸

Tito tři vizionáři však i přes stejný cíl a četné paralely, byli velmi rozdílní a nebyli svou rozmanitostí výjimkou. Na potvrzení známého Joelova prorockví o „*vylití ducha na všeliké tělo*“ (JI 2, 28 – 32 resp. 3, 1 – 5; Sk 2, 17 - 21), jež hrálo v argumentaci Jana Amose mimo jiné důraznou důležitou roli, měli prorocká vidění, promluvy a sny lidé obou pohlaví, různého věku od dětí po starce, lidé učení i neučení, kněží i laici, lidé všech stavů tehdejší společnosti od prostých sedláků a řemeslníků, přes služky, děvečky, zbožné panny, měšťany,

¹⁶ Lux e tenebris (1665), Ad lectores de Libro hoc informatio, ETF UK, sign. 1 M 215, s. 37. Srov. Jacob Fabricius, Probatio visionum - Komenského detailní výtah z tohoto spisu včetně biblických odkazů se nachází ve spise Historia revelationum, NK ČR, sign. 46 C 210, s. 193 – 211, Fabriciův výčet vizionářů ze 17. stol. - s. 207 – 208 (dále jen Historia revelationum).

¹⁷ KOMENSKÝ, Obecná porada III. (Panorthosia), s. 278.

¹⁸ „*Tres personae diversarum Confesionum – Augustanae, Helveticae, Bohemicae in idem Dei opus, Antichristiani regni demolitione annuntiandam, jugati....Revelationes divinae ternis illis factae corpus constituunt unum. Utinam felici felicitis reconciliationis (inter Hussum, Lutherum, Calvinum, omnesque Christianos) praeludio*“ - Lux in tenebris, Amsterdam 1657, Praefatio, bod 10.

učitele až po šlechtické dívenky a šlechtice. Hned na úvod tak lze konstatovat, že fenomén prorockých zjevení a snů procházel napříč celou raněnovověkou společností v různých kontextech a situacích, které nelze pominout.

My se v rámci velmi pestrého fenoménu prorockých zjevení v 1. pol. 17. stol. soustředíme na osobu Kristýny Poniatowské - na zbožnou pannu šlechtického původu s polskými kořeny. V naší studii se zaměříme kromě základních biografických údajů, které shrnují či zmiňují částečně a často velmi zkratkovitě i standardní komeniologické monografie,¹⁹ zejména na počátek zjevení, konflikt prorokyně s jejím otcem, na zajímavé tělesné projevy Kristýny během vizí a jejich dobové paralely, na zvláštní zápis revelací a neméně pozoruhodný konec zjevení. Podáme i stručný tématický rozbor vizí.

V další části práce se zaměříme na to, jaké reakce proctví a osoba samotné Poniatowské vyvolávala. Ke slovu se tak dostanou nejdříve dva lékaři – doktor polského krále Matyáš Vechner a po něm přítel Komenského z Lešna, doktor Jan Jonston. Následovat budou reakce určitých českých pobělohorských exulantů s důrazem na zprávy Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic. Nejdůležitější byla především reflexe proctví v samotné Jednotě bratrské, kam spadají relace z bratrských synod a zvláště pak Komenského traktát O pravých a falešných prorocích, kterému bude věnována samozřejmě největší pozornost, zejména pak eschatologické stránce pojednání Jana Amose. V jakémsi třetím stádiu naší práce se pokusíme o zamyšlení - hypotézu, jak zařadit fenomén prorockých revelací Poniatowské do Komenského myšlení a díla ve 20. a raných 30. letech 17. stol. a na tomto základě se budeme snažit poněkud upřesnit ne zcela jasné počátky Komenského chiliasmu.

Protože prorocká zjevení Kottera, Poniatowské nebo Drabíka nebyla dosud kromě určitých jednotlivých proctví edičně zpřístupněna, rozhodli jsme se zařadit do naší práce i edici zjevení Kristýny Poniatowské, a to podle našeho názoru z nejvíce čtenářsky přístupného českého rukopisného sborníku exulantky Anny Alžběty Janovské (1631). Samotné edici předchází ediční poznámka, kde kromě pravidel edice shrnujeme jednotlivá vydání revelací Poniatowské, proto se jimi nezabýváme v úvodu práce. Nakonec je k edici připojen přehled všech vizí Poniatowské v chronologicko-tématicko-chorobopisné tabulce podle Komenského nejreprezentativnějšího vydání všech proctví v objemném svazku *Lux e tenebris* (1665). Komenského traktát O pravých a falešných prorocích sice v naší práci needitujeme, ale jeho

¹⁹ POLIŠENSKÝ, *Komenský*, s. 43, 49, a 95; KUMPERA, *Jan Amos Komenský*, s. 54 a 59, 60; BLEKASTAD, *Comenius*, s. 140 – 148; nejpodrobněji - HENDRICH/NOVÁK, *Komenský*, s. 125 – 129; 134 – 140. Srov. ZOUBEK, *O prorocích*, s. 3 – 16.

převážnou a nejdůležitější část ve formě transliterace uvádíme do jednotlivých poznámek pod příslušným textem. Nechybí samozřejmě závěrečné shrnutí a zamyšlení.

Co se týče přístupu k prorockým zjevením Kristýny Poniatowské jsme si vědomi dřívější obecné tendence považovat revelace za iracionální stránku Komenského, která plně propukla na sklonku jeho života a poskvnila jeho čistý štít. Již badatel Josef Volf považoval přes četné cenné faktografické poznatky a pokus o základní typologii zjevení revelace za „*chorobné výplody předrážděných mozků*“.²⁰ Také badatel F. J. Zoubek, autor článku o Poniatowské a informačně cenných studií o Komenského „*polemikách teologických*“ i vzhledem k prococtvím, považuje revelace za věc, která „*zakalila a kalí*“ památku Komenského.²¹ I moderní badatel typu Josefa Polišínského spojoval Komenského víru v nová prococtví s iracionální stránkou Jana Amose.²² Vrcholem kritiky a doslova nenávisti k této „*poruše psychické konstituce a duševní deviaci Komenského*“ je drsná ironická kritika komeniologa Jaroslava Červenky. Ten Komenského štěpí skoro až do schizofrenických poloh racionality a jejího protějšku.²³

V naší práci vycházíme z poněkud jiného úhlu pohledu. Kromě toho, že vnímáme prococtví Poniatowské v souvislosti s Komenským jako samozřejmou a přirozenou součást dobové mentality, propagandy, zejména pak eschatologického mentalitního rámce a náboženských polemik, jak se o to snaží i recentní komeniologická literatura,²⁴ tak se především pokoušíme Kristýnu Poniatowskou ze stínu Komenského alespoň zčásti osvobodit. Snažíme se zaměřit se na ni jako na prorokyni, vizionářku, extatičku, jejíž činnost a tělesné i duchovní projevy mají jak svou svébytnost a originalitu, tak i v mnoha aspektech své pozoruhodné dobové i dřívější historické paralely. Komenského přitom pojímáme jako nejdůležitějšího, korunního svědka, jinak to snad ani nelze, ovšem neomezujeme se jen na jeho velmi apologetické, tendenční zprávy a způsob nazírání a pokoušíme se nahlédnout pod pokličku i pomocí jiných zdrojů. Naše práce se v posledku i díky textové části pokouší shrnout více méně vše, co je o Kristýně Poniatowské k dispozici, pokouší se poprvé i prococtví Poniatowské edičně zpřístupnit, tématicky analyzovat a vyvolat tak diskuzi o tomto badatelsky nikoli nenáročném a širší veřejnosti nepřiliš známém tématu českých náboženských dějin raného novověku.

²⁰ VOLF, *Horologium*, s. 305–312.

²¹ ZOUBEK, *O prococtvích*, s. 3

²² POLIŠENSKÝ, *Komenský*, s. 45–49.

²³ ČERVENKA, *Vybrané spisy VI. (Pokračování vidění Drabíkových)*, s. 403–430.

²⁴ Komeniologické konference, sborníky a články o chiliasmu a eschatologii Jana Amose shrnuje nejnověji Vladimír Urbánek - URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika*, s. 24–27.

1.,,Úžasné divadlo“ – extatické vize Kristýny Poniatowské

1.1) Život vizionářky

a) Počátek vizí

„Děkuji Ti, Bože, že mi bylo možno ještě za pozemského života dívat se na obraz života věčného“.

(Angelina Zárubová z Hustířan)

Na Horní Brannou u Jilemnice do služby k paní Angelině Zárubové z Hustířan (rozené ze Selkingu) z Horních Rakous poslal již ovdovělý Julián Poniatowski²⁵ svou dceru v říjnu roku 1627 z Náměště nad Oslavou. Tam vzdělaný kněz a teolog, který od roku 1618 spravoval bratrskou školu v Mladé Boleslavi, působil jako knihovník Karla st. ze Žerotína.²⁶ Proč pobývala Kristýna právě na Branné, není příliš zřejmé.²⁷ Paní Zárubová sídlila na zámku se svou dcerou a služebnictvem v odloučení od svého muže Václava Záruby z Hustířan,²⁸ kterého Komenský později v souvislosti s nebezpečnou cestou Poniatowské z Lešna do Čech v červnu 1629 pohrdlivě nazývá „podle titulu svobodný pán, ve skutečnosti však divé zvíře a pravý Nabal nestarající se o nic jiného než o své břicho“ (překlad autora).²⁹ Manžel paní Zárubové pobýval v průběhu zjevení stále v odloučení od své ženy mezi čeládkou na jiném zámku, nenarušoval tak zbožnou atmosféru, jež se kolem Poniatowské záhy vytvořila. Dle svědectví svého otce Juliána Poniatowského Kristýna ve snu dokonce spatřila Zárubovu tvář i

²⁵ Naposledy podrobně o Poniatowském - DWORZACZKOWA, *Sprawa*, s. 75-77.

²⁶ Určité poznámky o Poniatowském a jeho rodině se vyskytují v nedávno vydané edici dopisů bratrského biskupa Matouše Konečného od Jiřího Justa – JUST (ed.), *Kněžská korespondence*, s. 33- 34, 44, 296.

²⁷ Komenský píše, že Poniatowski již jako vdovec svěřil svou dceru paní Zárubové na doporučení některých manželek kněží - „*svasu matronarum qvarundam ministeriis addixit Baronissae Zarubianae, Dominae Engelburg de Zelking...*“ - Lux e tenebris (1665), *Revelationes Christinae Poniatoviae*, ETF UK, sign. 1 M 215, s. 5 (dále jen Lux e tenebris). Srov. *Höchstverwundersame Offenbahrungen* (1711), ETF UK, sign. 1 M 177, s. 3 (dále jen Offenbahrungen).

²⁸ Václavu Zárubovi z Hustířan na Třeboveticích, Štěpánicích, Branné a Žumberce byl v roce 1623 konfiskován celý majetek za účast v povstání. Nakonec byl Záruba odsouzen k manství a nápadnictví koupil Albrecht z Valdštejna, který ho prodal Otovi Bedřichovi z Harrachu. Ten splatil již vdově Zárubové pohledávky po smrti jejího chotě - BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 925.

²⁹ Lux e tenebris, s. 123: „...*quod maritum haberet....Baronem titulo, re beluam, verumque Nabalem....cui praeter ventrem nullius rei cura*“. Srov. *Offenbahrungen*, s. 312: „*Sie einen Mann hatte, der dem Titel nach ein Frey-Herr / in der That ein wildes Thier und leibhaftiger Nabal war.....und sich um nichts / als um seinen Bauch bekueuerte*“. Se Zárubou souvisí i „neohrožená“ cesta Poniatowské do Čech pro paní Zárubovou v červnu 1629 (Lux e tenebris, s. 123/ *Offenbahrungen*., s. 312): Kristýna chtěla splnit to, co jí bylo vyjmeno před její zdánlivou smrtí 27.1. 1629 a přimět paní Zárubovou k odchodu ze země, ta však váhala tak dlouho až se rozlícený Záruba přihnal na Brannou, svou manželku nikam nepustil, sebral jí koně i vůz a Poniatowskou i s průvodci nemilosrdně vyhnal.

jeho postavu s oblečením, aniž by ho někdy viděla.³⁰ Když se s ním nakonec skutečně setká, potáže se vpravdě se zlou.

Poniatovská měla první vidění 12.11. 1627, kdy spatřila na obloze nade dvorem zámku ohnivou metlu,³¹ po týdnu upadla do nemoci provázené tísní u srdce, velkými bolestmi a posléze od 11. ledna 1628 i epileptickými záchvaty, po nichž ležela často jako mrtvá. Vzápětí však ožívala ve stavu transu ke svým extatickým vizím.³²

Když se Kristýniny problémy opakovaly, znepokojená paní Zárubová poslala pro paní Esther Sadovskou ze Sloupna (rozenou ze Vchynic) - sestru prominentního exulanta Viléma Vchynského.³³ Jejího kněze Jana Stadia³⁴ určil totiž otec Kristýny Julián Poniatowski za duchovního opatrovníka své dcery. Stadius právě nepobýval doma, tudíž požádala paní Sadovská o doprovod Komenského, jenž u nich v Bílé Třemešné se svými blízkými právě dlel a spolu s Jiřím Sadovským ze Sloupna připravoval exil bratří do Polska.³⁵

³⁰ Lux e tenebris, s. 37 (*Argumenta quibus ad credendum convincor, Revelationes Christinae Poniatoviae esse divinas: hoc est divinitus patefactas* – viz. dále) / Offenbahrungen, s. 91.

³¹ Lux e tenebris, s. 5/ Offenbahrungen, s. 2 – 3. V rukopisu *Vidění panny Kristýny Panatowské z Duchníku*, Jagellonská knihovna v Krakově, sign. BJ MS Berol.Slav.Qu.11. (dále jen Vidění), se vyskytuje pozdější formulace Poniatowské z 24.11. 1627, že metlu viděla „*tělesně nad placem*“ - (Vidění 143 B/4): sama dívka tedy od počátku rozlišuje vidění při bdělém stavu oproti pozdějším zjevením ve vytržení. Komenského přítel, polyhistor a lékař Jan Jonston se vzhledem k počátku vizí ještě zmiňuje ve své „*Relation tres veritable*“ (Geneve, 1629) o Kristýnině potížích s menstruací, zaznamenává první zjevení k 23.11. (Komenský ve svém vydání však první zjevení klade do 22.11.) i vidění z 12. listopadu, jež předcházelo trvalému chorobnému stavu: „*C'est vne ieune fille aggeé de 16. à 17. ans: laquelle ayant esté malade d'une supresion de mois, reuint en conualescence au mois de Decembre, 1627. Ses visions commencerent le 23 Nouembre styl nouveau...Onze iours auant ses extases, elle vit au ciel, à ce qu'elle dit, reelment vne verge rouge comme de sang*“ – BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 180 (resp. *Relation tres veritable*, pag. 61). O tom, že se mnozí domnívají, že Kristýniny stavy vznikly kromě chorobné fantazie následkem jejích sexuálních obtíží si je sama prorokyně vědoma. Když odpovídá svému otci, protestuje: „*Kdež pak pan otec píše, abych těch vidění, kteráž z fantazie po[c]házejí, nevypravovala, toho já učiniti nemohu. Předně proto, že ta vidění, kteráž mám ne z fantazie neb hlavní nemoci, ale od samého Boha a z samého Boha svůj původ mají*“, Vidění, 150 B/18. Sexuálními obtížemi jako vnějším faktorem vzniku vizí argumentuje sofistikovaně i doktor Matyáš Vechner ze Všova – viz. dále (Reakce na proctví).

³² Komenský to označuje jako neobvyklý chorobný stav, který se projevuje extázemi, viděními a zjevenými a shrnuje obsah zjevení: „*Mluvila o nastávajících hrozných zmatcích a pronásledováních, o tragickém konci pronásledovatelů, o zázračném osvobození církve a o jejím novém slavném rozkvětu*“ (překlad autora) – Lux e tenebris, s. 5/ Offenbahrungen, s. 2.

³³ Viz. HRUBÁ (ed.), *Víra nebo vlast?*, s. 210 – 219.

³⁴ Jan Stadius (??? – 1634) – bratrský duchovní, který studoval stejně jako Komenský v Herbornu (1611) později v Brémách. Na Bílé Třemešné působil jako vychovatel synů Jiřího Sadovského ze Sloupna, po odchodu do exilu se stal Stadius kazatelem českého sboru v Lešně, v roce 1632 byl zvolen konseniorem (synoda v Lešně, říjen 1632), podílel se spolu s Komenským na tvorbě Historie protivenství (viz. Reakce na proctví).

³⁵ Přátelské vztahy Komenského se Sadovským byly dlouhodobého charakteru – srov. KUMPERA, *Poslední pokus* a KUMPERA/HEJNIC, *Poslední pokus českého exilu*, s. 18 – 20. Komenský pobýval na Bílé Třemešné mezi lety 1626 – 28, paní Esther Sadovská byla kmotrou jeho dcery Doroty Kristýny pojmenované velmi pravděpodobně po Kristýně Poniatowské. Sňatek mezi ní a Jiřím Sadovským se odehrál v Brandýse nad Orlicí v roce 1626 a oddávajícím byl Komenského tchán Jan Cyrill. Jiří Sadovský se účastnil stavovského povstání, v roce 1621 však přísahal věrnost císaři, který nechal zkonfiskovat ze dvou třetin jeho statky, jež odkoupil Albrecht z Valdštejna, který jako náhradu za nezkonfiskovanou třetinu postoupil Sadovskému – svému vzdálenému příbuznému - právě Bílou Třemešnou a další statky. Jiří Sadovský se znal důvěrně s Karlem st. ze

Po příchodu na Brannou 23.11. poskytl Komenský Kristýně obvyklou duchovní útěchu, dívka posléze upadla po svírání u srdce do velkých bolestí a nejevila známky života, znenadání se však k údivu všech přítomných vztyčila k extatické vizi.³⁶ Další den se prorocké vytržení opakovalo a emocionální účinek, jež měly tělesné projevy dívenky na přihlížející, byl podle svědectví Komenského mimořádný. Paní Zárubová dokonce vyjádřila přesvědčení, že spatřila obraz věčného života a prohlásila: „*Děkuji Ti, Bože, že mi bylo možno ještě za pozemského života dívat se na obraz života věčného*“.³⁷ Vzhledem k tomu, že Komenský reagoval velmi podobně při setkání s vizemi Kottera, můžeme se domnívat, že byl taktéž velmi pohnut...

O tom, jak vize Kristýny začaly, máme tedy dostatek informací, jinak je tomu ptáme-li se, jaké byly jejich „spouštěcí“ faktory. Doktor Matyáš Vechner,³⁸ jenž se s Kristýnou setkal v Lešně, zjevení vyvozoval z jejího zdravotního a psychického stavu, nikoli z Božího působení jako Komenský. Vechner, když se zamýšlí nad příčinami Kristýniny nemoci, tak kromě chyb v životosprávě zdůrazňuje skutečnosti spjaté se „ženskými problémy“ Poniatowské, které negativně působí na činnost mozku a jsou příčinou záchvatů.³⁹ Ohledně vzniku zjevení v mysli prorokyně provádí Vechner jakousi introspekci vlivů na chorobnou duši Kristýny. Zjevení klade doktor do souvislosti s osudem dívenky a vnímá ho i jako důsledek prostředí, ve kterém vyrůstala: výchova mezi teology, exil, pronásledování církve, touha po pomstě, četba Bible, vliv rozekrucianů, spisů Nagela a mezi lidem rozšířených proroctví⁴⁰ a nakonec zmiňuje i vliv obecného očekávání velkých změn.⁴¹ S názorem polského lékaře byl samozřejmě Komenský v příkrém rozporu, pohled lékařů a své odlišné náhledy v traktátu O pravých a falešných prorocích (1629) obsáhle zdůvodňuje (zvláště v

Žerotína a ve 20. letech se dále stýkal s českobratrskou šlechtou ve východních Čechách a jako Žerotín poskytoval útulek českobratrským kněžím. Svou odlehlou polohou blízkou zemské hranici byla Třemešná vhodná k přípravě exilu, který v době okolo roku 1627 začínal být již velmi aktuální, Sadovští spolu s Komenskými i Poniatowskou opustili Čechy za velkého mrazu počátkem února 1628 (viz. dále). Esther Sadovská zemřela v Lešně v roce 1630.

³⁶ Lux e tenebris, s. 6/ Offenbahrunen, s. 4, srov. ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny proroctví), s. 74.

³⁷ ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny proroctví), s. 95 - srov. Lux e tenebris, s. 6/ Offenbahrunen, s. 6. Podobně reagoval Komenský při setkání se zjeveními Kryštofa Kottera – TAMTÉŽ, s. 84.

³⁸ Viz. dále (lékařské kolegium ohledně Poniatowské v Lešně v dubnu 1628).

³⁹ BICKERICH, s. 186. O tom, že vize nejsou způsobeny chorobnou fantazií a sexuálními problémy se snaží přesvědčit otce Juliána i sama Kristýna - Vidění, 150 B/18. O sexuálních problémech Kristýny před počátkem vizí (zastavení menstruace) se zmiňuje i Jonston – BILIKIEWICZ, *Jonston*, s. 180 (resp. Relation tres veritable, pag. 61).

⁴⁰ BICKERICH, s. 186 – 187.

⁴¹ TAMTÉŽ, s. 192.

kvestii 42 s narážkou pravděpodobně právě na Vechnera).⁴² I Julián Poniatowski, otec prorokyně, se snaží argumentovat ve prospěch Kristýny, uvádí její vlastnosti a důvody, proč by se měla revelační činnosti spíše obávat. Přitom mimo jiné poznamenává, že Kotterovy revelace, které „*již byly v mnoha rukách*“, jeho dcera nečetla, i když o nich od různých lidí slyšela.⁴³

Názory ohledně vzniku zjevení jsou tedy různé. Jako jeden z nepochybných spouštěcích faktorů bychom mohli uvést kromě dramatické dobové situace, četby Bible (zvláště pak Zjevení sv. Jana),⁴⁴ zdravotních problémů (sexuální resp. hormonální obtíže) apod. také smrt Kristýniny matky Žofie Pawlowské (srpen 1626) a odloučení od otce Juliána, jež podle všeho senzitivní Kristýna těžce nesla. Díky své prorocké aktivitě totiž svůj kontakt s otcem, i když zpočátku na konfliktní bázi, mladá dívka oživila.

b) Konflikt s otcem - aneb prorokující dcera a obrácený otec

„*Co tedy uvidím?*“ „*Uvidíte ruku Boží nade mnou – ubohým červíčkem*“.

(Kristýna Poniatovská odpovídá svému otci)

O tom, že otec Julián Poniatowski nebude prorockou aktivitou příliš nadšen, měla jeho dcera tušení již počátkem prosince roku 1627, jak vyplývá z textu Vidění: „*4. a 5. Decembris v sobotu a v neděli byla opět čistá a něco pojedla, mezi tím však čistě řekla: „Já smejšlim, že můj pan otec něco uslyší, ale bojím se, že nebude věřiti, ale já se bojím, že pantáta můj na svým vlastním dítěti to spatří, čemuž věřiti nechce*“.⁴⁵

A skutečně, když se o zdravotním stavu a prorockých sklonech Kristýny dozvěděl právě otec Julián, paradoxně velký odpůrce Kottera a nových proroků obecně,⁴⁶ poslal dceři

⁴² Lux e tenebris, s. 150 – 151 (*De veris et falsis prophetis e solis Scripturis S. instituta disqvisitio, Una cum applicatione ad moderna, nominatim Christinae Poniatoviae*) / Offenbahrungen, s. 395 – 400. Komenský reaguje na posudky lékařů ve svém traktátu O pravých a falešných prorocích i v kvestii 54, 55, 58, 59 a 60.

⁴³ Lux e tenebris, s. 32 – 34 (*Argumenta...*) / Offenbahrungen, s. 76 – 81.

⁴⁴ Podle svědectví Komenského a služek na Branné si Kristýna večer 22.11. 1627 nechala předčítat poslední dvě kapitoly ze Zjevení sv. Jana a zpívala přitom písně o životě věčném, 23. 11. již v přítomnosti Jana Amose má pak zjevení Ženicha – Krista, s nímž je následujícího dne korunována – Lux e tenebris, s. 6/ Offenbahrungen, s. 8, srov. ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny proctví), s. 94.

⁴⁵ Vidění, 146 A/ 9.

⁴⁶ Po roce 1620, po zásadní změně náboženských poměrů v českých zemích, se rodina skrývala kdesi v Praze, kde se Poniatovskému dostal do rukou exemplář Kotterových zjevení vydaných Komenským v roce 1625. Komenského tchán (Komenský si v roce 1624 vzal Cyrillovu dceru Dorotu) a od roku 1618 senior Jednoty Jan Cyrill Třebíčský prorocství v dobré víře šířil, opisy posílal z Brandýsa nad Orlicí na Moravu i do Prahy a vzbudil tím jak radost bratří z útěchy, tak i pohoršení a reálné obavy z perzekuce ze strany katolických císařských úředníků. Zvláště negativně se vůči novým prorocstvím podle Komenského stavěl Matěj Prokop (bratrský kazatel v Mladé Boleslavi, konsenior a od roku 1632 - synoda v Lešně - senior Jednoty) a právě Poniatowski, ten dokonce chystal polemický traktát, který nakonec nenapsal „*z ošklivosti, která se ho zmocnila z věšteckých*

z Moravy po bratrském knězi Matěji Krokočinském⁴⁷ dopis, kde jí připomíná, že zjevení má dosti v katechismu a člancích víry a vyzývá ji, aby zanechala výplodů své porušené imaginace.⁴⁸ Kristýna reagovala na jeho psaní velmi senzitivně, dvakrát usedavě plakala, litovala, že otec na Brannou nepřišel a nakonec si s vědomím svého prorockého mandátu trpce povzdychla: „...och což mám zarmoucené srdce na[d] tím, že mi právě a sprostá utrhá pantáta můj. Nebo od cizího bych to snáze snesla nežli od toho, v kterémž sem po Pánu Bohu svou naději měla a své potěšení složila. Ještě mi velí mlčeti, abych těch fantazií nevypravovala a já aby mi netoliko můj pantáta, ale všecken svět kázal mlčeti. Nebudu mlčeti nebo předivní skutkové Hospodinovy musejí i skrze mě ohlašovány býti“.⁴⁹

Kristýna, ačkoli byla výtkami svého otce velmi zasažena, dosti směle mu však odpověděla a její dopis, v němž mimo jiné charakterizuje své prorocké poslání, se objevuje ve všech vydáních revelací.⁵⁰ Otázkou samozřejmě zůstává, jestli do koncipování dopisu nezasáhl rovněž Komenský... V dopise si Poniatowská poněkud protiřečí - nepovažuje se sice skromně za prorokyni, ale následně v podstatě definuje funkci proroka. Dále zdůrazňuje, že se sluší více poslouchat Boha než lidí a vlastních rodičů (tzv. clausula Petri) a argumentuje Pavlovským pojetím moudrosti.⁵¹ V dopise zaujme zvláště působivá pasáž o prolnutí její vůle s Pánem: „...Jáť sem se již všecka Pánu Bohu oddala, vůli svou s vůlí jeho svatou sem srovnala a summou jakoliv a cokoliv se mnou učiniti chce, na všecko jen řeknu: Amen, staň se vůle Tvá Pane....“⁵² V této souvislosti komentuje později dopis dcery i sám adresát. Obrácený kritik nových proctví Poniatowski s odstupem času vyzdvihuje dceřinu odpověď

výpočtů a z pohrdání“. Samotná zjevení pokládal Poniatowski za „výplod kohosi geniálního nebo bláznivého fanatika“. Podle našeho názoru Poniatowski s větší pravděpodobností svůj traktát nenapsal právě s ohledem na seniora Jana Cyrilla, kterého nechtěl urazit. Jan Cyrill se paradoxně stal později i stoupencem zjevení Poniatowského dcery. Komenský se setkal s Poniatowskim na své značně riskantní cestě na Moravu (na jaře 1626) a marně se ho po šest hodin jízdy do Drnholce snažil přesvědčit o pravdivosti Kottterových proctví - ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny proctví), s. 90, srov. Historia revelationum, s. 23.

⁴⁷ Matěj Theodor Cillius Krokočinský – bratrský kněz, od roku 1612 správce bratrského sboru ve Slatiňanech, po roce 1620 působil na panstvích Karla st. ze Žerotína, zejména v Brandýse nad Orlicí, kde je činný ještě v roce 1628. Po exilu do Lešna pracuje jako tiskař Jednoty, v této funkci ho v roce 1632 nahradil manžel Poniatowské Daniel Vetter-Strejč. Krokočinský byl v Lešně jedním z těch, kterým zasílal Karel st. ze Žerotína finanční výpomoc, jíž rozdílil Komenský – viz. KNOZ, *Državy*, s. 80.

⁴⁸ Lux e tenebris, s. 11 – 12/ Offenbahrunen, s. 20.

⁴⁹ Vidění, 147 A/11.

⁵⁰ Je i součástí krakovského rukopisu - Vidění 150 A/17 – 151 A/19. Srov. Lux e tenebris, s. 12 – 13/ Offenbahrunen, s. 23.

⁵¹ Vidění, 150 B/18. Biblické citace - Sk 5, 29; 4, 19 (clausula Petri); 1K 1, 25 – 28 (srov. Ž 138, 6): „Ač zdálo by se sic rozumu lidskému, že by Pán Bůh měl k takovým obzvláštním věcem někoho moudrého, rozumného, učeného vyvoliti. Ale když se pak tak Pánu Bohu líbilo a líbí, co tomu máme řícti nebo což bláznového světa to vyvolil Bůh, aby zahanbil moudré“. Tuto citaci z Pavlova listu Korintským používá později rovněž otec Kristýny Julián Poniatowski ve svém traktátě (*Quintum argumentum ex METHODO...*) - Lux e tenebris, s. 35/ Offenbahrunen, s. 86.

⁵² Vidění, 150 B/18.

již jako velmi umírněnou a akcentuje přitom stejně jako ona, že Boží vůli nelze vzdorovat, stvoření se nemůže vzepřít svému Stvořiteli, vždyť „*kdo by se nebál řvoucího lva, kdo by neprorokoval na příkaz Boha, který je absolutním vládcem všeho*“ (překlad autora).⁵³

Nakonec se Poniatowski dle předpovědi Kristýny z 26.12. 1627 do Horní Branné i přes nepříznivé cestovní podmínky k překvapení všech dostavil. Ihned po příjezdu počastoval dceru tvrdými výtkami vůči její neposlušnosti a troulalému psaní. Kristýna pohněvanému otci klidně odpověděla, že uvidí zítra na vlastní oči, co se děje: „*Uvidíte ruku Boží nade mnou - ubohým červíčkem*“ (překlad autora).⁵⁴ A skutečně další den přišly známé bolesti, na které se Poniatowski nemohl dlouho dívat a po Kristýnině zvolání na jeho adresu: „*Otče, proč jste zatvrdil srdce své vůči mně?*“, (překlad autora) utekl do svého pokoje a zamkl se tam. Bratrský kněz Jan Stadius viděl klíčovou dírkou, jak leží na zemi a hořce pláče, zabouchal proto ze slušnosti na dveře a vyzval poděšeného otce, aby se šel podívat na průběh vytržení.

Pod dojmem osobní zkušenosti změnil Julián na zjevení názor a na obhajobu jejich božskosti dokonce napsal drobný latinský traktátek, který Komenský později vřadil do obou svých vydání prorockých zjevení (1657 i 1665) i do spisu Dějiny zjevení (1659). V literatuře o Poniatowské dosud nevyužitý spisek je cenný především proto, že nabízí autentické postřehy „obráceného“ otce prorokyně, očitého svědka zjevení.⁵⁵ Také dobře ilustruje skutečnost, že zjevení obsahovala řadu paranormálních jevů, které šlo racionálně jen obtížně vysvětlit a jež působily na přihlížející nadpřirozeným dojmem.

Poniatowski např. ve svém traktátku, v oddíle věnovaném zázračným skutečnostem, které se okolo Kristýny odehrávaly,⁵⁶ považuje za nadpřirozené především to, že u prorokyně

⁵³ Lux e tenebris, s. 33/ Offenbahrungen, s. 79.

⁵⁴ Lux e tenebris, s. 17/ Offenbahrungen, s. 37.

⁵⁵ *Argumenta quibus ad credendum vincor, Revelationes Christinae Poniatoviae esse divinas: hoc est divinitus patefactas*. Komenský, kterému se dostal traktát do rukou z Poniatowského pozůstalosti na Náměšti, ho vřadil do Lux in tenebris, Lux e tenebris (Lux e tenebris, s. 30 – 40/ Offenbahrungen, s. 69 – 101) i do Historie revelationum (Historia revelationum, s. 51 – 61). O Poniatowského spisku a jeho přítomnosti na Branné se zmiňuje ve své zprávě z roku 1629 i Jan Jonston: „*Son pere, excellent Theologien, la tança du commencement par lettres; du depuis, il assiste à cinq de ses extases, a dit que c'etoit le doit de Dieu: et composé vn petit traité, auquel par huit raison il prouue que ces visions sont diuines*“ - BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 184 (resp. Relation tres veritable, pag. 64). Komenský spisek určitě s potěšením využil jako pádný argument proti kritikům, jak je vidět i ze zmínky v traktátu O pravých a falešných prorocích (kvestie 47): „*Humanum examen primum fuit parentis ejus, Theologi solidi, Revelationum neotericarum oppugnatoris acerrimi: qui tum per literas, tum coram (ut ex historia videre est) dehortationibus, obtestationibus, cominationibus severis, sistere tentabat: tandem ex omnibus responsis, autopsia, non in filia sed in se deprehendit errorem, Deo gloriam dedit, uti memoravit ante*“ (Lux e tenebris, s. 154/ Offenbahrungen, s. 409).

⁵⁶ „*Quartum Argumentum sumitur a MIRACULIS, seu eventis mairaculosis, communem naturae in agendo modum superantibus, quibus ejusmodi Revelationum veritas evidentem obsignari videtur*“ (Lux e tenebris, s. 34 – 35/Offenbahrungen, s. 81 – 84). Poniatowski vypočítává tyto skutečnosti: Kristýna měla šest týdnů potíže s pohybem – nemohla skoro ani vstát z postele, avšak 1. ledna 1628 se náhle a ku podivu všech postavila na nohy bez jakýchkoliv lékařských prostředků. Kristýna je 8 dní němá a potom zase normálně mluví, je rovněž

se vše děje naráz - příroda v jejím případě skáče dle něho doslova z krajnosti do krajnosti, nepostupuje krok za krokem, jak je to obvyklé a přirozené: „*Superant enim communem naturae cursum, superant vires, superant usitatum agendi modum. Non enim natura suas operationes in instanti exseqvitur, sed successive: non sine justis, convenientibus mediis, sed per media, qvae in hoc negotio nulla prorsus adhibentur: non saltat ab uno extremo ad alterum, sed lente, per intervalla progreditur*“.⁵⁷ Podobně postupuje Poniatowski i v šesté kvestii, kde se zmiňuje o zajímavých okolnostech, které se při zjeveních odehrávaly.⁵⁸ Skutečnosti, jež Julián vypočítává, přesahují podle něj schopnosti lidské mysli, proto je Poniatowski přisuzuje vyšší příčině: „*nec alteri qvam altiori causae (qvae omnia scit, omnia novit, omnia potest, cui vult futura revelat) adscribi necesse est*“⁵⁹ – tedy Bohu.

Otec Kristýny pobýval na Branné do 6.1. 1628, mohl být tedy svědkem i několika dalších zjevení a také neočekávaného zázračného zlepšení zdravotního stavu své dcery na Nový rok, kdy se bez pomoci lékařů postavila nečekaně na nohy, což jen potvrzovalo skutečnost, kterou Poniatowski vnímal jako nadpřirozenou. Vše se odehrálo rychle, nečekaně a naráz... Mladý bratrský teolog Jan Chrysostomos⁶⁰ vzhledem k zázračné resuscitaci Kristýny trefně poznamenal: „*Opravdu doufám, že Bůh se svou církví bude jednat také tak, že se stejně neočekávaně ze svého pádu a zničení bude moci postavit na nohy*“ (překlad autora).⁶¹

Při cestě zpět na Náměšť nad Oslavou se Poniatowski setkal u Jaroměře s chorobnou dívkou, jež prý také prorokovala o pronásledování evangelíků a vybízela k věrnosti evangeliu

náhle hluchá a své vzkazy píše na tabulky, znenadání však opět dobře slyší. Po tísní a velkých bolestech před zjeveními zdá se jakoby bez života a najednou se zprudka vztyčí ve zjevení, před zjevením je zbavena všech smyslů, po zjevení je zase rychle nabude, Julián pozoroval i příznačné změny v barvě obličeje během zjevení při setkáních s nebeským Ženichem. Jak je možné, že Kristýna zůstane čtyři dny bez jídla, málo spí – nejvíce tak jednu, dvě hodiny v noci - a přece má najednou nečekaně mnoho síl?

⁵⁷ *Quartum argumentum a miraculis* - Lux e tenebris, s. 34 /Offenbahrungen, s. 83.

⁵⁸ *Sextum Argumentum esto a CONCOMITANTIBUS. Nam multa a praesentibus illi observata sunt, qvae multo tempore anteqvam facta essent praedixit: qvibus veritas ita fidem approbavit, ut a nemine prorsus negari cum ratione possint.* Poniatowski shrnuje: Kristýna především dokázala velmi přesně předpovídat čas svých zjevení, také přesně předpověděla příjezd svého otce tři dny dopředu i přes nepříznivé cestovní podmínky a opravdu, otec na Brannou nakonec 26.12. 1627 nečekaně přijel. Rovněž předpověděla, že prvního ledna se obnoví její tělesné síly, což se k údivu všech opravdu stalo, Václava Zárubu, kterého neznala, dokázala jeho dceři popsat ve velmi „živých barvách“. Poniatowské bylo také zjeveno datum její smrti, které ovšem nesměla prozradit.

⁵⁹ Lux e tenebris, s. 37 /Offenbahrungen, s. 91.

⁶⁰ Chrysostoma spolu s bratrským knězem Janem Stadiem, doktorem paní Zárubové Lohmüllerem a jinými služebníky slova Božího zmiňuje Komenský jako „*přítomné hodnověrné svědky*“, kteří sepisovali na Branné historii „*věcí přepodivných a úžasných, které se s ní daly*“ - ZOUBEK, *Polemiky*, s. 534 – 35. Jan Chrysostom (??? – 1657) – bratrský duchovní působící před Bílou Horou v Choustníkově Hradišti a Žíželevsi, po roce 1620 zajišťoval spolu s Komenským bratrský exil v Polsku, po roce 1628 tam působil na různých destinancích (Skoky, Lasotice, Karmin) a od roku 1647 opět pobýval v Lešně.

⁶¹ Lux e tenebris, s. 29/ Offenbahrungen, s. 66.

a zapochyboval o pravosti zjevení.⁶² Poniatowski na Náměšti za krátký čas zemřel (v polovině února 1628) dle předpovědi své dcery, která jeho smrt spatřila ve vizi v Lešně.⁶³ Jan Stadius, jenž přišel do Lešna v březnu 1628 z Moravy, potvrdil, že měla pravdu – tři Kristýniny vize ze 7. – 10.3. 1628 bez průvodních epileptických záchvatů se tak odehrávají za velkého smutku prorokyně nad ztrátou otce.

c) Vrchol aktivity – prorocká mise do Jičína a odchod do Lešna

„Toho pak než neobráti-li se do jistého času, kterýž jsem mu ještě uložil ke mně, že již dodán jest jako jalovice k zabítí věčnému...“

(Bůh ve zjevení z 25.1.1628 o Albrechtovi z Valdštejna)

Revelace Poniatowské dává Komenský logicky do souvislosti se zhoršující se situací českých evangelíků v roce 1627, kterým Bůh v době „školy kříže“ sesílá útěchu v podobě mladé prorokyně.⁶⁴ Vize také postupem času a se zhoršováním situace českých evangelíků (Obnovené zřízení, Rekatolizační patent, rekatolizační komise, tlak na šlechtu...)⁶⁵ nabývaly na intenzitě, vrchol prorocké aktivity Poniatowské pak přichází během ledna 1628, kdy měla Kristýna devět rozsáhlých zjevení, jež sama zapisuje, a celkem bylo u ní zaznamenáno 23 vizí téměř v řadě za sebou. Zjevení trvala např. půl hodiny, dvě či tři hodiny, někdy ale také i pět hodin!

Právě na přelomu ledna a února roku 1628 se také přiblížil definitivní odchod některých českých bratří včetně Komenského po „vnitřní emigraci“⁶⁶ do zahraničního exilu. Zjevení tak vyvěrají z vědomí neodvratného pronásledování a rozptýlení Jednoty a českých evangelíků⁶⁷ a z brzy očekávaných Božích soudů nad všemi bezbožníky a Antikristem,

⁶² „...Puellam lipothymicam misa loqvi, persequutionis Ecclesiae praedicere, ad poenitentiam hortari, constantiam in fide svadere.“ Julián se chtěl na vlastní oči přesvědčit, dívka však právě upadla do hlubokého spánku. Přesto o tom napsal na Brannou a do Brandýsa nad Orlicí dopis, který však, jak Komenský poznamenává „...in fumum abiit“ (Lux e tenebris, s. 129/ Offenbahrunge, s. 329). Tato příhoda vhodně ilustruje skutečnost existence prostých lidí nadaných prorockým duchem...

⁶³ Lux e tenebris, s. 94 – 95/ Offenbahrunge, s. 237 – 238.

⁶⁴ „Invallescente vero adversus Evangelicos in Bohemia persequutione, Pastorumqve Ecclesiae cum Nobilitate tota proscruptione jam publicata, Anno 1627, placuit Deo solatiis non deese exercendis in hac Crucis Schola suis. Qvem in finem electa est Virguncula, Viri nobilis, pii, docti, Verbi Divini ministri (sed novarum Visionum oppugnatoris acerrimi) filia“ - Lux e tenebris, Ad lectores de Libro hoc informatio, s. 42. Srov. ZOUBEK, Polemiky (Lux in tenebris), s. 530 („Vidění Kristinina počala v prostřed persekuce, za času žalářův, odpadlicí a počínajícího se rozprašování...“)

⁶⁵ Podrobně MIKULEC, Rekatolizace.

⁶⁶ KNOZ, Državy, s. 72.

⁶⁷ Tato skutečnost se velmi pěkně odráží ve zjevení z 19.1.1628 o rozptýlení české církve mezi ostatní národy na severu (Polsko) a východě (Horní Uhry), také však o pravé vinici a brzkém stolování s Bohem, jenž své neopustí (Lux e tenebris, s. 59 – 61, Offenbahrunge, s. 150 - 154)

Babylónem – papežem a Habsburky - hlavními viníky této neutěšené situace českých bratří. Neštěstí vyvolených se množí, krize vrcholí, ale Bůh se nakonec přiznává ke svým věrným, jejich protivníky po zásluze potrestá, dějiny dospějí ke svému konci a Boží církev „*vyvedena bude na prostranství a na vinici rozkošnou, kdež myra a kadidlo růsti bude. Tehdáž ona vysvobozena jsouc z ruky ukrutníka a z násilí bezbožníka zazpívá sobě ze vnitřnosti srdce svého: „Ó, přeutěšená chvíle“*“.⁶⁸ Toto schéma, jež se ve zjeveních v různých obměnách stále opakuje, se v podstatě objevuje i ve výhledu učených astrologických, periodizačních a chronologických schémat některých českých exulantů.⁶⁹

23.1. – 25.1. 1628, tedy v čase, kdy aktivita Poniatowské kulminovala, se také uskutečnila známá prorocká mise Kristýny v doprovodu šlechticů Esther Sadovské, Angelíny Zárubové a lékaře Michaela Libavia na dvůr frýdlantského vévody Albrechta z Valdštejna. Cesta do Jičína představuje vrchol prorockého mandátu Poniatowské ve vlasti, není však výjimkou, neboť má paralely i u ostatních vizionářů té doby včetně Kryštofa Kottera a Mikuláše Drabíka.⁷⁰

Předehtou cesty do Jičína bylo obsáhlé zjevení Kristýny ze 31. prosince 1627, kdy se setkává za asistence Pána v průběhu pěti hodin se šesti bezbožníky vysokého postavení, jež jsou odsouzeni k zavržení. Čtvrtý souzený a odsouzený je podle Komenského právě Albrecht z Valdštejna, jemuž Poniatowská jako tyranovi oznamuje krutý Boží trest: „*Ty nespravedlivý, bezbožný, zvrácený, zlý a strašný! Viz! Krev nevinných volá po pomstě*“ (překlad autora).⁷¹

V Jičíně Poniatowská měla „*vzteklému psu Valdštejnovi*“, jak Bůh ve zjevení vévodu frýdlantského nazývá,⁷² doručit na Boží příkaz „*nebeský list*“ ve tvaru trojúhelníku,⁷³ který sepsala na Branné 25. ledna ráno na den obrácení svatého Pavla (snad symbolická narážka na

⁶⁸ Vidění z 21. ledna 1628, 173 B/64.

⁶⁹ „*Tak očekávané eschatologické vyvrcholení dějin umocněné astrologickou periodizací umožňovalo nejen zbožně vyhlížet, ale i učeně prognózovat dějinný zvrát. Bílá hora a následné porážky protestantského tábora se v této perspektivě jeví jen jako peripetie celkového dějinného dramatu řízeného Boží prozřetelností, jako epizoda v období velkých proměn, jež se uskutečňovaly před konečným vyvrcholením dějin*“ - URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika*, s. 217.

⁷⁰ Kotter navštívil Fridricha Falckého v prosinci 1620, Vavřinec Pšerer byl vyslán k saskému kurfiřtovi, Mikuláš Drabík své mise zaměřil na rodinu Rákocziů apod.

⁷¹ Lux et tenebris, s. 25/ Offenbahrunen, s. 58.

⁷² Zjevení přeložil do češtiny v rámci své edice Josef Hendrich, viz. HENDRICH, *Komenský ve světle svých spisů*, s. 191 – 194.

⁷³ V edici Komenského díla autoři úvodní studie Amedeo Molnár a Stanislav Sousedík podezírají Komenského, že použil známého motivu „*nebeského imperativního vzkazu*“ (jako ve svých Listech do nebe) a původcem dopisu Valdštejnovi byl právě on, který „*mladou věštkyni poslal do Jičína...s listem politického obsahu, domněle nadiktovaným z nebes*“. In: DJAK 3, s. 9. Podle našeho názoru se jedná o nepřilíš podloženou spekulaci, protože originál dopisu není znám, i když zcela vyloučit vliv Komenského na stylizaci samozřejmě nelze. Sama prorokyně obsah dopisu zveřejnit nechce ani později v Lešně – Lux e tenebris, s. 104 – 105/ Offenbahrunen, s. 261 – 263.

potenciální Valdštejnovo obrácení).⁷⁴ Valdštejnovi měly být pomocí dopisu předestřeny jeho velké hříchy a tyranství. Pokud se však obrátí a přestane soužit Boží vyvolené, Bůh se nad ním ještě slituje: „*Napraví-li se a bude-li želeť hříchů svých přede mnou a očistí-li se od té krve nevinné, kteráž již dosti vylil, ještě mu otevřu dveře milosrdenství svého...*“.⁷⁵ Pokud se neobráť, nečeká ho nic jiného než věčné zatracení, které vystihuje starozákonně laděná promluva Hospodina ve zjevení: „*...než neobráť-li se do jistého času, kterýž jsem mu ještě uložil ke mně, že již dodán jest jako jalovice k zabití věčnému*“.⁷⁶

Na cestě 28. ledna ráno za tuhé zimy na voze paní Šternberkové, ke kterému byly přidělaný sánky, přišla Kristýna šestkrát do vytržení. Pouť do Jičína se tak pro ni odehrávala za přítomnosti bílých andělů, kteří podle ní splývali se sněhem, cesty se ovšem účastní i známí andělé, jež k ní chodí na počátku zjevení pravidelně s knihou – ti stáli na okrajích vozu ozbrojeni malými meči.

Po příjezdu do Jičína 28. ledna šly paní Sadovská a Zárubová na zámek oznámit kněžně příčinu Kristýniny mise a hned druhý den ráno se prorokyně vydala za značného zájmu jičínského obyvatelstva splnit své poslání. Místo nepřítomného knížete nakonec dopis přijala jeho manželka Kateřina Isabela z Harrachu. V její přítomnosti při audienci upadla Poniatowská k úleku všech a zvláště členek fraucimoru Kateřiny Isabely do vytržení, v níž jí bylo přikázáno opustit bezbožný dům.⁷⁷ Mezitím jezuité, kteří dopis odložený na stole otevřeli (obávali se totiž, že je napuštěn jedem), nabádali kněžnu k uvěznění Poniatowské a jejího doprovodu „*až by z nich ďábel pikhartský vyletěl.*“⁷⁸ Kateřina Isabela však „prorockou“ delegaci v milosti propustila, se šlechtičkami navíc poobědvala, zatímco doktor Libavius diskutoval o zdravotním stavu Poniatowské s italským osobním lékařem Valdštejna. Valdštejn se k dopisu prý také dostal a Komenský uvádí jeho údajnou reakci⁷⁹ s ironickým poukazem na chebskou vraždu, jíž Jan Amos zmiňuje v souvislosti s předpovědí Kristýny i ve své Historii protivenství (první vydání 1632), kde Kristýninu misi do Jičína celkem obsáhle

⁷⁴ List ve tvaru trojúhelníku s poukazem na svatou Trojici ale není v jejich zjeveních novinkou – objevuje se již ve vizi z 18. a 19. ledna 1628 - Vidění, 166 B/50; 168 B/54.

⁷⁵ Vidění, 177 B/72.

⁷⁶ Vidění, 178 A/73.

⁷⁷ Vidění, 178 B/74.

⁷⁸ Lux e tenebris, s. 76/ Offenbahrungen, s. 192.

⁷⁹ Valdštejn se skutečně o dopisu podle Jana Amose dozvěděl, varování ovšem nevzal s patřičnou vážností a podle Komenského s úsměvem poznamenal: „*Císař, můj pán, dostává dopisy z Říma, Cařihradu a z Madridu, kdežto já přímo z nebe!*“ - Lux e tenebris, s. 79/ Offenbahrungen, s. 198.

popisuje.⁸⁰ V případě těchto zmínek nelze ovšem vyloučit Komenského pozdější zásahy legendistického rázu a typu „vaticinium ex eventu.“

V souvislosti s chebskou vraždou nicméně ještě zaujme nepříliš známý sen Kristýny z 11. prosince 1628 o zániku Valdštejna, který měla již po skončení vizí (v říjnu 1628), ale ještě před zdánlivou smrtí a vzkříšením v lednu 1629. Kristýně zdálo, že vidí Valdštejna, jak se v dlouhém krvavém plášti prochází po poli, stoupá po žebříku do nebe, odkud padá na zem. Zde leží bezvládně na zádech, z úst mu vychází plamen a na jeho odhalenou hrud' padá z nebe jiskřivý popel a přímo do srdce šíp, takže Valdštejn ve velkých bolestech umírá. Anděl ještě připomíná, že kníže se i přes výslovné Boží výzvy neobrátil, proto byl bez milosti zničen.⁸¹

Na zpáteční cestě z Jičina Bůh Poniatowské nařizuje vydat se do polského Lešna a zaslubuje i svou ochranu v budoucnosti a dokonce Kristýně určuje Jiřího Sadovského ze Sloupna jako průvodce: „...*nechci tě tu míti, obrať se do Polska do města Lešna. I otázala sem se s kým a jak se tam dostanu a on ukázal mi osobu jednu, kteráž mně tam dovésti měla a že to musí učiniti, že on poručí, mně pak že přáteli dobré zbudí a z péče své mne nevyпустí...*“.⁸² Do Lešna Poniatowská spolu s Komenským, Sadovskými a jejich blízkými 8. února 1628 za velkého mrazu přes Žacléřský průsmyk opravdu odešla.

Jako Komenského schovanka se stávala Kristýna často středem pozornosti exulantů i místních obyvatel.⁸³ Čas svých vizí prorokyně navíc dokázala kupodivu všech předpovídat, i

⁸⁰ „Není i to neznámé, jak týmiž časy na rozdílných místech některé osoby u vytržení bývaly a z tajného jakéhos zjevení církve protivníkům žalostné pokuty předzvěstovaly. Mezi těmi byla i Kristýna Poňatovská, panna polská, v Čechách vychovaná, jejíž Vidění, vlastní rukou sepsaná a slovo od slova v latinském, českém a německém jazyku vůbec vydána jsou. Ta z poručení toho, kterýž ji to zjevoval, psala k knížeti z Valdštejna, jeho od protivení se věřícím vystřihajíc: pod pohrůžkami časného i věčného vykořenežení. Psaní pak to sama do Jičina donesši, kněžně do rukou odevzdala a ji se vším jejím fraucimorem, před očima všech u vytržení byvši, k zděšení přivedla. Psaní než knížeti dodáno, jezuiti odevřeli, přečtli a jako smyšlenky pikhartské vysmáli: jakož se zdálo, že i kníže potom tak je vykládal. Nebo zasmáv se, řekl: „Císař, pán můj z Madridu, z Konstantinopole, z Říma listy mívá, ale já z samého nebe“. Než zkusil' toho, jak se s Bohem žertovati hodí, když potom tutouž smrtí, jakou Kristýna předzvěděla a přepověděla (a to od samých těch, jimž aby se líbil, vyznavače boží proti svědomí, jakž dosti známé jest, sužovati pomáhal), mizerně zahynul.“ - DJAK 9 (Historie protivenství), s. 179.

⁸¹ Zachycení snu v rukopise z roku 1631 se poněkud textově odchyluje od vydání Komenského v Lux e tenebris (1665), smysl je ale totožný: „První v pondělí po druhý neděli adventní bylo jí v vidění oznámeno, poněvadž z Valdštejna času ku pokání propůjčeného přijítí a od tyranství svého a sužování církve upustiti nechtěl, že již po vyjití toho času v soud spravedlivý ten soudce svrchovaný s ním vjíti a ten nad ním k hrůze všech jejích tyranův vykonati chce. Zatím, že viděla též kníže procházející se v dlouhé sukni zkrvavené od vrchu až dolů a vstupující po ostrvi na strom až k oblakom. Vtom, že ten strom se vyvrátil a padše na zem, na kusy se rozrazil a srdce jeho kopím z nebe rozražené z něho vypadlo vydávajíce [ze] sebe smůly, sýry a krve. Tak po malé chvíli, že též srdce v popel obrácený větrem semotam k roznešení přišlo“, Vidění, 182 A/82 – 182 B/83, srov. Lux e tenebris, s. 113, Offenbahrunge, s. 285.

⁸² Vidění, 179 A/75.

⁸³ Podle zprávy Jana Jonstona se Kristýna nevyhýbala veřejnému náboženskému životu: „*Elle se trouue tousiours aux exercices publics de religion...*“ - BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 182 (resp. Relation tres veritable, pag 63). I v rukopise Vidění (Vidění, 161 B/40) se vyskytuje zmínka, ze které vyplývá, že

obyvatelé Lešna se tak mohli stát celkem pohodlně svědky onoho „*přeuslechtilého divadla*“, jež Komenský před nikým rozhodně nezakrýval.

Pod vlivem svých extází přiváděla Poniatowská Jana Amose do nečekaných a někdy dokonce i do značně fyzicky náročných a nebezpečných situací. Např. v 13. března 1628 vyběhla bez vědomí rodiny Komenských Poniatowská ráno náhle z domu a tři hodiny se potulovala v extázi po sněhu a ledu, přes pole a vesnice, přičemž hrozilo velké nebezpečí, že skončí v jednom „*papeženském*“ městečku poblíž Lešna.⁸⁴ Naštěstí se ve své dráze odchýlila jinam a poděšený Komenský s příbuznými ji dohonili putující v extázích v jednom z lesíků nedaleko města. Za neobyčejných větrů a chladu ji dopravili do Lasotic k českému faráři Pavlu Fabriciovi a na voze pak zpátky do Lešna.⁸⁵ Totéž se opakovalo i o měsíc později 12. dubna, kdy v přítomnosti Komenského, Jana Jonstona a zvědavého mladého lékaře Augustýna Štěpána z Čech napsala Kristýna dopisy do čtyř stran světa, dopis jihu po přečtení roztrhala, podupala a po vykonané „*exekuci*“ běžela celých 14 mil od Lešna. Poučení teologové a lékaři ji už samozřejmě pečlivě sledovali. Po jejich návratu se Kristýna ke své velké radosti shledala se svým bratrem Pavlem Poniatowskim, který právě přijel z Mladé Boleslavi s ostatními exulanty na jednom z 24 vozů.

Za vzdáleného příbuzného Poniatowské se pokládal i majitel Lešna, kníže Rafael Leszczyński, jenž se přijel v dubnu 1628 podívat na nové osadníky. Poniatowskou dokonce dočasně ubytoval na svém zámku⁸⁶ a nechal k ní svolat lékařské konsilium v pozoruhodném složení: bývalý osobní lékař Ladislava Veleny ze Žerotína a nyní osobní lékař knížete Marco Eugenio Bonacina,⁸⁷ bývalý český zemský lékař Matyáš Borbonius z Borbenheimu,⁸⁸ který právě procházel Lešnem do Toruně, a konečně lékař polského krále Slezan Matyáš Vechner z

Poniatowská se veřejnosti rozhodně nevyhýbala: „*Druhého dne 12. Februarii jako i včera 13. Februarii byla mírná, zdravá a dobromyslná. Přicházela celý den do kostela i na pohřeb šla*“.

⁸⁴ Komenský používá pro městečko název „*Swientichoviam – Oppidum Pontificium*“ (v německém překladu „*Swientichoven*“), o jaké místo se jedná, nelze dnes již zjistit.

⁸⁵ Lux e tenebris, s. 95/ Offenbahrunen, s. 239 – 240. K Fabriciovi se zachovalo Komenského *Kázání pohřební nad ctihodným mužem...*, knězem Pavlem Fabriciem, z něhož byla vydána *Písnička na pospěch složená ku pohřbu Pavla Fabricia* - DJAK 4, s. 346 – 351. Kázání vytiskl Daniel Vetter – Strejc (který řídil bratrskou tiskárnu v Lešně od podzimu 1632), Fabricius (1588 – 1649) byl spolu s Komenským 6.10. 1632 zvolen seniorem Jednoty na lešenské synodě.

⁸⁶ Od 29.4. do 3.5. 1628 je Kristýna součástí fraucimoru vévodkyně, jedna její vize se tak odehrává za přítomnosti lékaře Bonaciny, hraběnky a urozených šlechticů právě z jejího fraucimoru. Po odjezdu vévody Leszczyńského se Kristýna vrací do péče Komenského (Lux e tenebris, s. 103/ Offenbahrunen, s. 258 – 260).

⁸⁷ HRUBÝ, *Velen*, s. 31 – 32; 48 – 49.

⁸⁸ Borbonius byl spolu se svou manželkou v letech 1610 – 11 veden jako člen bratrského sboru v Mladé Boleslavi, od roku 1612 získal měšťanské právo na Novém Městě pražském. Za účast na povstání byl odsouzen k smrti, dostal ale na přímluvu významných osobností milost (zvláště na popud Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho manželky Polyxeny, které léčil...), o dům na Novém Městě však přišel, v Toruni se Borbonius usadil po krátkých pobytech v Žitavě a právě v Lešně a působil tam jako osobní lékař pozdějšího polského krále Vladislava.

nedalekého Všova (Fraustadt). Za teology se porady účastnil kazatel německé Jednoty Jakub Wolfagius a o případu referovali teologové - kněží Komenský, Stadius a lékaři Libavius a Jan Jonston. Komise se zúčastnil i Johann Georg Schlichting – královský rychtář ve Všově a administrátor lešenského panství.

Bonacinna, jenž se stal svědkem jednoho zjevení a nakonec i Matyáš Borbonius přiznávali, že zjevení by mohla mít nadpřirozený původ. Kritický až ironický odstup si tak zachoval pouze lékař polského krále Matyáš Vechner⁸⁹ a určitý objektivní nadhled si, i přesto, že velmi pravděpodobně věřil v božský původ zjevení a vize později šířil, zachoval Komenského přítel, lékař Jan Jonston (k oběma - viz. Reakce na proroctví)

d) Tělesné projevy během vizí

„A takových přepěkných řečí hojně vynášela, že jsme všickni cokoli tu z dobrých lidí bylo, přešlechtilé divadlo měli.“

(Poznámka účastníka vidění Kristýny Poniatowské z 11.2. 1628)

Děni okolo lékařského konsilia z dubna 1628 nás přivádí k zamyšlení nad stavem Kristýny během vizí, resp. nad tím, jak se zjevení projevovала na jejím těle? Pokusíme se přitom neomezit jen na svědectví Komenského.

O stavu Poniatowské a jejích záchvatech se zajímavě a velmi objektivně zmiňuje Komenského přítel v Lešně, svrchu zmíněný doktor Jan Jonston. Konstatuje, že epileptické záchvaty začaly 6 týdnů po prvních extázích, bylo jich přibližně 200, nesplňovaly však všechna kritéria pravé epilepsie (např. pěna u úst...),⁹⁰ konec záchvatů provázela velká horečka.⁹¹ Náboženské extáze ovšem pokračují u Poniatowské i po skončení záchvatů,⁹² jsou

⁸⁹ Svůj posudek vtělil Vechner do dopisu hradeckému lékaři, exulantovi v Lešně Mikuláši Acontiovi. List pravděpodobně z února či března 1629 byl poprvé zveřejněn až na konci 17. stol. a jeho významné pasáže v německém překladu publikoval Wilhelm Bickerich – viz. BICKERICH, *Gutachten*, s. 176 – 197.

⁹⁰ Ve své již zmiňované zprávě *Relation tres veritable* Jonston uvádí: „Six semaines apres le commencement de ses extases, elle eut des acces d'epilepsie, qui durerent par interualles iusques au mois de Mai 1628. et on en conté iusques à deux cens: toutesfois on n'y a pas remarqué tous les signes de vraye Epilepsie, comme l'escume de la bouche...Huit iours auant que ces acces ayant cessé, elle a esté atteinte de fièvre, laquelle lui a duré quelque temps apres la cessation desdits accès epileptique...Après la totale cessation des accès epileptiques, les extases ne cessent pas pourtant, mais lui avienent plus rarement.“ – BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 180 (resp. *Relation tres veritable*, pag. 61 – 62).

⁹¹ Toho si všimá i Komenský – podle něj horečka začíná 29.5. 1628 (*Lux e tenebris*, s. 103 – 104/ *Offenbahrungen*, s. 260 – 261), velké náporu horečky pak přichází v červnu téhož roku (*Lux e tenebris*, s. 104 – 105/ *Offenbahrungen*, s. 261 – 263).

⁹² Podle Komenského přichází první epileptický záchvat po vizi z 11.1. 1628 a trvá celou noc a celý následující den, po přibližně 70 náporech záchvatu nemohla Kristýna hýbat tělem a byla podle Jana Amose podobná spíše mrtvole než živému člověku (*Lux e tenebris*, s. 44 – 47/ *Offenbahrungen*, s. 109 – 117). Vyčerpávající náporu

ale méně časté.⁹³ Otec Kristýny, Julián Poniatowski, který byl ovšem svědkem jen počáteční fáze extatické aktivity své dcery, si zase povšimnul, že čím jsou bolesti předcházející vizím větší, tím je vize delší.⁹⁴ Svá pozorování tělesného stavu Kristýny shrnuje Julián jako trojnásobnou přípravu dívky k vizi, jako „*admirabilis, eaqve triplex, seu tribus constans diversis partibus, praeparatio*“ v pořadí: úzkost – svírání, velké bolesti, záchvat a následně samotná vize.⁹⁵

Jiný lékař, doktor Michael Libavius konstatoval (vzhledem ke zjevení z 24.11. 1627), že Poniatowská vlastně nejeví v průběhu vize známky života – nedýchala, údy jí strnuly, tep se zastavil, oční víčka byla nehybná, přesto měla ve tváři při setkání s nebeským Ženichem „*tak půvabnou barvu, že by ji sotva mohl vystihnout jakýkoli malíř*“.⁹⁶

Jan Jonston jako očitý svědek se rovněž snaží o vystižení stavu Kristýny během vizí. Poniatowská se i podle něj ocitá jakoby mimo své tělesné smysly kromě schopnosti hýbat se a mluvit, její tělo je tuhé a chladné na dotyk, nehybné oči jsou zaměřené do jednoho bodu, přesto Kristýna při svých pohybech o nic nezavadí, o nic se nezraní, osoby ve svém okolí ale nevnímá.⁹⁷ Otec Julián Poniatowski srovnává tento zvláštní stav s charakteristikou proroka Bileáma při jeho náboženských extázích (Nu 24, 15 – 16).⁹⁸ Zároveň v oddíle věnovaném zázračným skutečnostem, které se okolo Kristýny odehrávaly,⁹⁹ považuje Poniatowski u Kristýny vzhledem k její tělesnosti za nadpřirozené především to, že vše se děje zcela naráz.

záchvatů také Komenský uvádí ve svém taktátě O pravých a falešných prorocích (kvestie 41) jako jeden z argumentů pro to, že Poniatowská svá zjevení nepřestírala (Lux e tenebris, s. 149/ Offenbahrungen, s. 393 – 4) a rovněž otec Julián Poniatowski uvádí hrozné bolesti Kristýny před vizemi jako jeden z důvodů pro to, aby se vizím raději vyhnula (Lux e tenebris, s. 32 – 34/ Offenbahrungen, s. 76 – 81).

⁹³ BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 180.

⁹⁴ „*Durat hic raptus spiritualis tanto ferme tempore, quanto durarunt maximi illi inenarrabiles cruciatus*“ (Lux e tenebris, s. 31/ Offenbahrungen, s. 74).

⁹⁵ Lux e tenebris, s. 31 – 32/ Offenbahrungen, s. 73 – 74.

⁹⁶ ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny proctví), s. 95 (Lux e tenebris, s. 6/ Offenbahrungen, s. 6). Podobné projevy najdeme např. i u dalších tehdejších vizionářek - dívek Margharetty Heydewetter a Benigny Königs (Heydewetter dokonce strkali třísku do nehybných očí, Königs dávali peříčko před ústa, jestli dýchá) – viz. níže (Exkurs).

⁹⁷ „*Pendant l'extase, qui dure par fois cinq heures, tous ses sens sont perclus, et arrestés en leur operation, sauf la faculte lokomotive, ou d'aller, et de se mouvoir de lieu à autre, et de la parole... Tout le corps en ce point-la est roide, et froid à le toucher: les yeux fixs, et immobiles: desquels toutesfois elle vois: car allant est venant, elle ne se blesse point, ni se heurte: mais n'ont nul vsage, ou habitude à la vie corporelle, ne voyant personne des assistant... L'extase arriuant, les accès epileptiques cessoient, et retounoyent apres l'extase, par interualles, quelquefois de deux semaines: esquelles elle auoit aussi des extases... Quelquesfois sur instant de la vision, lui arrive vne telle angoisse de coeur, qu'elle crie horriblement, et lors tout son corps est contract, et entors, en rond comme vne boule*“ - Relation tres veritables, in: BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 180 (resp. Relation tres veritable, pag. 61 – 62).

⁹⁸ Lux e tenebris, s. 30 – 31/ Offenbahrungen, s. 69 - 74.

⁹⁹ „*Qvartum Argumentum sumitur a MIRACULIS* - Lux e tenebris, s. 34 – 35/ Offenbahrungen, s. 81 – 84.

Příroda v jejím případě, jak jsme již zmiňovali, skáče doslova z krajnosti do krajnosti, nepostupuje krok za krokem, jak je to obvyklé a přirozené.¹⁰⁰

U Poniatowské také zaujme to, že čas svého vytržení dokáže někdy i velmi přesně předpovídat – např. upadá do extáze, když odbíjejí hodiny, jak je vidět z detailního popisu vize z 11.12. 1627, kdy Kristýna počátek vize dokonce spojuje s tím, když začne odbíjet šestá hodina.¹⁰¹ Kristýna je také často němá či hluchá a mluví jen ve vytržení, což bylo některými bratry vykládáno jako znak toho, že hlas evangelia ve vlasti byl právě umlčen.¹⁰² Její zdravotní stav, jak jsme viděli např. při jejím zázračném uzdravení 6.1. 1628, byl bratrskými kněžími celkem přirozeně dáván do souvislosti se stavem evangelické církve v Čechách (Jan Chrysostom).¹⁰³ Jan Jonston si všiml, že Kristýna je němá, hluchá a slepá či zbavená rozumu také tehdy, když zjeví něco dříve, než je jí přikázáno.¹⁰⁴ Výkladu, proč musí být hluchá a němá, se Kristýně dostalo i v samotném zjevení ze 13. ledna 1628. Stařec – Bůh Otec odmítá, že by se jednalo o Boží trest či dokonce hněv, ale poukazuje na svou moc nad lidmi a především na to, že ukrácením těchto smyslů byla v Kristýně zvětšena schopnost vnímat a promýšlet Boží slovo: „*Proto svázal jsem ti jazyk a odjal sluch, aby nic nemohouc mluvit ani slyšeti, tím pilněji a bedlivěji a horlivěji rozjímal a rozvažovala skutky mé i milost mou, kterouž k tobě dokazují*“.¹⁰⁵

V tomto duchu se pokusil tělesný stav prorokyně ve svém spisku interpretovat i otec Kristýny Julián. Úzkost, bolesti, záchvaty, hluchotu, slepotu a celkovou fyzickou slabost a útrapy Kristýny vedoucí k umrtvení těla vnímal jako přípravu k posílení a obživení duše pro

¹⁰⁰ Lux e tenebris, s. 34/ Offenbahrungen, s. 83.

¹⁰¹ „*Jen co napsala, odpověď dala a zase napsala jako i to, jak šest hodin udeří, půjdu od vás, však k vám zase přijdu. Protož ukazováním na prsty doptávala se, brzo-li bude šest bití, i sama na hodiny pohlížela a jak šest odbilo, hned rychle leže na lůžku jakoby zletěla, povstala, posadila se, obličej vzhůru zdvižený měla, otči otevřené, však nic neviděla ani jimi nehnula. Tu složivše ruce zavřené, trásla se jakoby se divila, ruce obě spěšně zhůru nad hlavu vztáhla. Potom ruce složila jakoby se modlila, k stěn[ě] obličej obrátila, uši nastavovala, jakoby nětčeho plně poslouchala. Tu zpět prstem točila jakoby se divila, pravé ruky podala jakoby se žehnala, potom ohlížela se sem i tam a rukama jakoby co ztratila, hledala a vzavši peřinu ji svinovala spěšně. A potom s křiknutím zase na peřinu padla a tu hned k sobě přišla, dobře viděla i slyšela, však přece nic nemluvila, nic nač tázána byla, hlavou posvědčovala, potom žádné těžkosti již necítila...*“ - Vidění, 151 B/20.

¹⁰² Lux e tenebris, s. 14/ Offenbahrungen, s. 28.

¹⁰³ Lux e tenebris, s. 29/ Offenbahrungen, s. 66.

¹⁰⁴ „*Quand elle revele quelque chose, auant le temps qui lui est ordonné, elle demeure muette, auegle, sourde, et priuee de raison, pour quelques oiurs. Ce qu'aussi i'ai veu de mes yeux*“ - BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 184. (resp. Relation tres veritable, pag. 64).

¹⁰⁵ „*Nebyloť to znamení žádné hněvu mého, aniž sobě toho myslí, aby byl to skutek můj tak, aby vidino bylo, že mám moc, jak s tebou, tak i s každým učiniti, jak chci, ale proto svázal jsem ti jazyk a odjal sluch, aby nic nemohouc mluvit ani slyšeti, tím pilněji a bedlivěji a horlivěji rozjímal a rozvažovala skutky mé i milost mou, kterouž k tobě dokazují*“ - Vidění, 159 A/35.

nadcházející Boží zjevení.¹⁰⁶ Také např. moderní anglická badatelka Diane Purkiss interpretuje fyzickou slabost některých anglických prorokyn ze 17. stol. velmi podobně - slabost, půst, nemoci, ztráta řeči apod. umožňují lépe artikulovat či vnímat Boží hlas, jak naznačuje již v názvu svého, pro naši komparaci důležitého článku: „*consuming the body, producing the voice*“.... Purkiss přitom poukazuje na případ Anne Trapnel, prorokyně ze skupiny Pátých monarchistů, a na obecný názor lidí 17. stol. na nemoc a fyzickou slabost jako atribut žen.¹⁰⁷ Pro Kristýnu byl typický rovněž i již zmiňovaný půst,¹⁰⁸ který představoval, jakož i jiná fyzická slabost u vizionářek nejen ze 17. stol., celkem běžnou záležitost, jak si všímá opět Purkiss. Půst a slabost těla jakoby umožňovaly prodchnutí, zmocnění těla silným prorockým duchem, posílení a vnitřní čistotu věřícího ve vztahu k Bohu a zároveň distanci od tělesných smyslů a vnějšího světa směrem k Božímu slovu.¹⁰⁹

Komenský, abychom mu také přece jen dali slovo..., ve svém traktátu O pravých a falešných prorocích (kvestie 54) ohledně nemoci a slabosti těla Poniatowské cituje oblíbené *Loci communes* italského teologa ze 16. stol. Petra Vermigliho Martyra¹¹⁰ o oslabeném nikoli zničeném těle (přirozenosti) v moci Ducha.¹¹¹ Jan Amos hned dodává, že Kristýnino oslabení a bolesti jsou jen přípravou k vizi, zjevení samo pak probíhá za plných sil prorokyně. Nemoc a slabost Kristýny Komenský interpretuje ve shodě s Juliánem Poniatowským v zásadě jako

¹⁰⁶ „*Vita animalī usuque sensum corporalium privatus, de rebus divis ac coelestibus se vidisse, audivisseque sancte affirmat*“ - Lux e tenebris, s. 31 – 32/ Offenbahrungen, s. 73.

¹⁰⁷ „*Thus, the production of the prophetic voice is associated with physical weakness, illness or incapacity. For Trapnel, physical weakness seems always to function as a facilitator of the power of the speaking voice....In the seventeenth century, illness and bodily weakness were feminized...Illness and physical incapacity stage the body as the passive prey of external forces, hence an authentic site of divine intervention*“ - PURKISS, *Producing*, s. 144.

¹⁰⁸ První půst trval u Poniatowské od 25. do 29.11. 1627 (Lux e tenebris, s. 9/ Offenbahrungen, s. 14), po jeho skončení měla Kristýna obrovský hlad, že si ani nenechala uvařit polévku a popadla první jídlo, které jí přišlo pod ruku. Ve Vidění se k této události váže pasáž: „*Tu já z toho těžkého sna jsem procitila, jakoby mně z vody vytáhl, tak sem upocená byla a hned chuť k jídlu a veliká lačnost a hladovitost na mne přišla, takže se mi zdálo, nedají-li mi spěšně jísti, že musím asi umřít. Tu nebylo naspěch co jiného než chléb a sýr sem z hrsti nepustila, až sem se ho do sytosti najedla*“ - Vidění, 145B/8.

¹⁰⁹ Ke smyslu půstu a fyzické slabosti u vizionářek ze 17. stol. má opět podnětné poznámky ve svém článku Diane Purkiss: „*The protracted fasts of some women prophets are another example of bodily weakness as signifier for prophetic empowerment...fasting in Puritan discourse represented not just an act of personal self-denial but an act of quasi-magical efficacy...fasting was last loophole in in the Reformation's attempts to outlaw practices which empowered the believer in relation to God...Fasting can be read as part of this bodily closure; it figures the separation of the woman's body from sense and the world...*“ - PURKISS, *Producing*, s. 145 a 150.

¹¹⁰ Petr Vermigli Martyr - Pietro Martire (1499 – 1562) je překvapivě nejcitovanějším teologem v Komenského traktátu O pravých a falešných prorocích, Martyr byl původně vzdělaným italským augustiniánským mnichem, který se ovšem přiklonil k reformaci (byl blízko kalvinismu) a pobýval od roku 1542 s výjimkou pobytu v Oxfordu střídavě v Curychu a Štrasburku. Vermigli byl autorem četných biblických komentářů, polemických spisů, spisů o večeri Páně a predestinaci a rovněž i Komenským citovaných *Loci communes*, které vyšly hned čtrnáctkrát a byly vedle Kalvínovy Instituce a Bullingerových Dekád nejlivnější protestantskou dogmatikou. Ve svém díle kombinoval augustinianismus, scholastickou tradici a moderní humanismus.

¹¹¹ „*Humana caro perterre fit debilitatur a praesentia numinis, tamen Spiritus S. naturam non corrumpit, licet vires humanae ad tantam Majestatem debilitentur, cadant.* (Loc. Com. fol. 6) - Lux e tenebris, s. 156/ Offenbahrungen, s. 417.

umrtvení vnějšího člověka, aby ten vnitřní mohl být sjednocen s Bohem (rovněž i Purkiss), a také jako ukázkou toho, jak trudný je současný stav pravé církve (Iz 1, 6). V této souvislosti poukazuje Jan Amos i na oživující moc Boha a zmiňuje cestu Kristýny do Jičina, kde její nemoc posloužila jako „zástěrka před tyranem“, když se lidé domnívali, že její jednání je pouze výsledkem nemocí porušené mysli a nepostřehli v něm Boží dílo. Komenský nastiňuje k této situaci i určitou biblickou analogii v jednání jednoho proroka se zlým králem Achabem (1 Kr 20, 37).¹¹²

Velmi významnou charakteristiku tělesných projevů Kristýny během vizí představovala jejich teatralita. Podle svědků předváděla dívka při svých vizích „úžasné divadlo“ plné zvláštních promluv, pohybů a úsměvů (vize z 24.11. 1627).¹¹³ V průběhu zjevení si svých pohybů a gest však nebyla vědoma a ví, že se tak děje: „*Ne tiše...než vstávajíc, sedajíc, rukama a očima nějaké neobyčejné věci konajíc, mně však nevědomě, co se se mnou zevnitř (tj. zvnějšku) děje*“.¹¹⁴ Vzhledem k teatralitě zjevení kdosi již v Lešně příznačně okomentoval zjevení z 11.2. 1628, kdy Poniatovská vyznávala obdiv svému Ženichovi příznačnými slovy: „*A takových přepěkných řečí hojně vynášela, že jsme všickni cokoli tu z dobrých lidí bylo, přešlechtilé divadlo měli*“.¹¹⁵ I Komenský, když ve svém traktátě polemizuje s myšlenkou, že si Kristýna vize vymyslela (kvestie 41), poukazuje na teatralitu a zvláště na veřejnost vizí. Po náporu bolestí totiž vždy nečekaně přichází zjevení - dvě, tři, čtyři někdy až pět hodin trvající „*radostné divadlo*“, jež se nedálo ve skrytu, ale v přítomnosti mnoha politiků a teologů.¹¹⁶

¹¹² *Qvam miraculose deniqve Omnipotentiae suae ope in integrum haec restituet Deus, aeqve ut illam tot horrendis morbis fractam, imo tandem extinctam, perfectissime restituit. Sed ob ipsius nostramqve securitatem Visionibus Deus morbos adjunxit, ut in oculis Tyrannorum, indignorum operimento essent. Ita olim propheta Achabo locuturus, ne illico agnosceretur, perculti multis plagis necesse habuit, conspergi pulvere (1 Kr 20,37) qvod similiter fere hic factum. Qvia enim ad tyrannum Waldsteinium eam mittere volebat Deus, percussit eam, ut facilius ille sperneret cor suum obduraret, qvod factum est, hactenusqve non aliter qvam morbi Phantasias interpretantur hostes. An vero nobis propius opus Dei spectantibus non aliter consideranda sunt? - TAMTÉŽ.*

¹¹³ Komenský ve svém popisu prvních dvou vizí, jimž byl na Branné přítomen (23. a 24.11. 1627), používá slovo divadlo hned několikrát – Lux e tenebris, s. 5 - 6/ Offenbahrungen, s. 1 - 6, srov. ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny prorocství), s. 93 – 95.

¹¹⁴ Vidění (24.11. 1627), 143 A/3.

¹¹⁵ Vidění (11.2. 1628), 161 B/40.

¹¹⁶ „*Qvae simulatio ecstasi interveniente, vel medium paroxysmum interrumpere, duas, tres, quatuor, quinque horas, pleno laetitiae spectaculo uti, finita autem visione morbum reasumere, potuit? Id enim saepe factum: non clam, semper in testium fide dignorum corona, qvi alii atqve alii, Politici Theologis permisti*“ - Lux e tenebris, s. 149/ Offenbahrungen, s. 394.

Veřejností a teatralitou svých projevů se jiným prorokyním ze 17. stol. ostatně Kristýna velmi blíží.¹¹⁷ Spektakulárností svých vizí, již se Poniatowská zřetelně odlišuje od Kottera i Drabíka, a svými tělesnými projevy se s Kristýnou kromě některých anglických vizionářek, jako např. Anne Trapnel, pozoruhodně shodují i další dvě dívky - Margheretta Heydewetter a Benigna Königs, jejichž vize vyšly ostatně v roce 1629 s těmi Kristýninými ve společném vydání. Jejich zjevení se odehrávala v roce 1629 v Chotěbuzi v Dolní Lužici a o rok dříve ve fraucimoru ve Štětíně za přítomnosti často velkého počtu lidí (viz podrobně Exkurs).¹¹⁸ Případ k srovnání a dalšímu studiu nabízí vize Rosamundy Juliany von der Assenburg. Mladičká šlechtická dívenka a zbožná panna z konce 17. stol., žijící v domácnosti lüneburského superintendenta Johanna Wilhelma Petersena (podobnost s Poniatowskou je tedy v souvislosti prorokyně, vizionářka a intelektuál nasnadě...), byla s Poniatowskou dávana do souvislosti a vzbudila značnou pozornost a obdiv i u Leibnize a P. J. Spenera.¹¹⁹

Vzhledem k tělesným projevům během vizí se tedy Kristýna shoduje s určitými soudobými vizionářkami. Pomíjíme přitom „trans-vize“ středověkých¹²⁰ či moderních vizionářek z 19. a 20. stol., přitom zvláště charakteristiky tělesných projevů středověkých mystiček představují cenný materiál pro další komparaci.¹²¹ Od Drabíka a Kottera se Poniatowská zřetelně odlišuje: zatímco u Drabíka a zvláště Kottera je přechod v líčení reality a vize někdy naprosto nezřetelný a u Kottera se někdy vize s realitou prolíná tak dokonale, že netušíme v jakém světě se právě nyní nacházíme..., tak u Poniatowské dochází díky tělesným obtížím, náporům epileptického záchvatu a během extáze k odtržení od reality tohoto světa.

¹¹⁷ Ve svém článku si anglická badatelka Diane Purkiss všímá právě oné spektakulárnosti projevů vizionářek 17. stol. s odkazem na pojetí těla v protestantismu: „*Women prophets' entry into the public sphere was direct and unmediated. Their writings were circulated but they also 'made spectacles of themselves' by appearing and speaking. This bodily visibility was produced in and by radical Protestantism's discourses of body.*“ - PURKISS, *Producing*, s. 140.

¹¹⁸ Zjevení Poniatowské, Heydewetter a Königs vydal dvorní kazatel pomoránského knížete Bohuslava XIV. a pozdější pomoránský superintendent (1634) Jakob Fabricius. Vidění Heydewetter a Königs se však od těch, které měla Poniatowská odlišují, přesto ohledně způsobu zjevení, jejich teatrality, gestikulace a tělesných projevů před a během vizí (tiseň u srdce, epileptické záchvaty, obtíže s dýcháním, strnulost očí, nezatelný tep apod.) vykazují s Poniatowskou často pozoruhodné shody. In: „*Göttliches Wunder-buch... (1629)*“. Německých tisků z roku 1629 i 1630 je k dispozici několik, my jsme při srovnání vycházeli z výtisku z roku 1629 uloženém v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu, sign. 313.10 Theol. (7) – viz. dále (Exkurs).

¹¹⁹ K samotné kauze vzhledem k Leibnizově vztahu k millenarismu a k jeho přístupu k Rosamundě a Petersenovi podrobně s odkazy: ANTOGNAZZA/HOTSON, *Alsted and Leibniz*, s. 170 – 187; srovnání s Kristýnou - s. 174.

¹²⁰ Srov. WEIß, *Ekstaze und Liebe*, s. 73 – 85, zvláště pak s. 174 – 245 (*Der Leib bei der Ekstaze*).

¹²¹ Zmíněný badatel Weiß tělesné projevy vybraných středověkých německých a holandských vizionářek z 12. – 13. stol. tematizuje velmi inspirativně i pro naši práci. Poukazuje přitom na typickou strnulost těla, vytržení z tělesného smyslového vnímání, vnímání „duchovním zřením“, na askezi a pústy, roli spánku v rámci extáze apod. Všechny tyto tělesné projevy bychom našli v různé míře a variacích i u Poniatowské, která se však od středověkých vizionářek podle našeho názoru odlišuje především symbolickým pohybem během vize, tedy zvýšenou teatralitou a veřejností svých transů namířenou proti „jižnímu“ Antikristu. Weiß rovněž velmi detailně rozebírá milostné motivy středověké Brautmystik, s nimiž se u Kristýny, ale i Heydewetter či Königs často setkáváme.

Avšak ne vždy,¹²² děj některých vizí se doslova vepisuje právě do těla prorokyně natolik, že dochází k jakémusi „prolínání světů“, což dokazuje již zmíněná půvabná barva na tváři Poniatowské při setkání s Pánem – nebeským Ženichem (zjevení z 24.11. 1627 či 18.1. 1628), jak si všimli přihlížející. Např. po devátém zjevení z 11.12. 1627, kdy se ocitla před Božím trůnem, měla Kristýna tak ozářené oči nebeským leskem, že zjevení pro bolest zraku mohla zapsat až po pěti dnech¹²³ (stejně tak i 3.4. 1628). Jako nejvýraznější příklad prolínání vnitřního a vnějšího světa na těle prorokyně se nabízí zjevení z 11.1. 1628, kdy se Kristýna ve vizi snaží zabít malého hada (symbol bezbožných) kamenem, had jí uštkne do prstu a ten jí bolí i ve skutečnosti.¹²⁴ Ránu, kterou Kristýna utřžila ve vytržení, jí doktor Libavius dokonce následně obvazuje...

e)Konec zjevení

„Panna Kristýna před množstvím lidu tu přítomného zemřela právě smrtí přirozenou. A potom, když jí ústa zavázali i nohy, zase obživla a divné věci vypravovala...“.

(Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic)

Na začátku ledna 1629 se Kristýna setkala ve svém vidění s ženou ve smutečním hábitu, po večeři 9. ledna spadla k zemi, ochrnula na pravou ruku a pravou nohu a ještě ten samý večer oznámila, že se blíží čas její smrti. Jako znamení povolání Kristýny do jiného světa se dokonce zpod postele ozývaly podivné rány a klepání. Slezský teolog a od roku 1626 konrektor lešenského gymnázia Michal Henrici dokonce vypočítal z opakujícího se počtu ran den skonu prorokyně – ten měl nastat 27. ledna.

Ještě před odchodem Poniatowské na onen svět navštěvovalo mladou dívku mnoho lidí – mezi nimi i 86ti-letý stařec, kazatel Daniel Tychikus, kterému prorokyně předpověděla brzkou smrt: *„Ten dobrý stařec neví, že bude muset od nás brzy cestovat do věčné vlasti“* (překlad autora).¹²⁵ Mezi mrtvými faráři viděla i kněze Jana Stadia, který byl dle Komenského *„silný jako lev“*, i on měl ale Tychika po pěti letech následovat, což se také stalo. Stadius zemřel v roce 1634. V krakovském rukopise Anny Alžběty Janovské ovšem není o Stadiovi a Tychikovi zmínka. Roli těch, jimž Kristýna předpovídá brzký skon, převzali

¹²² Např. 29.12. 1627 po rozhovoru, který se odehrával po večeři na Branné, se Kristýna nenadále vztyčila na posteli, dívala se do dálky a začala mluvit, přítomní zprvu nevěděli, co se děje. Potom, co si uvědomují, že jde o extázi, její slova zaznamenávají pečlivě na papír. Během promluv v této vizi zpívá Poniatowská úryvky ze žalmů a z duchovních písní, při zpěvu jedné z nich zahlédne mezi skupinou blažených i svou matku (Lux e tenebris, s. 20 – 21/ Offenbahrunen, s. 44 – 47).

¹²³ Lux e tenebris, s. 13/ Offenbahrunen, s. 24.

¹²⁴ Vidění, 158 A/33.

¹²⁵ *„Nescit ille bonus senex, sibi primo inter omnes migrandum ad aeternam patriam“*, Lux e tenebris, s. 115/ Offenbahrunen, s. 292. Je otázkou, nakolik jsou Komenského údaje ohledně Tychika přesné, tento bratrský duchovní zemřel až v roce 1633.

senioři Martin Gracián Gertich a Jan Turnowski.¹²⁶ Poniatowská o jejich smrti měla prorocký sen, který se ale udál až těsně po jejím „zmrtvýchstání“.¹²⁷ Vzdělaný Martin Gracián Gertich byl seniorem sborů ve Velkopolsku a od roku 1612 prvním seniorem polské Jednoty. Kvůli svému stáří předal úřad Pavlu Paliurovi a na konci života se přestěhoval z Ostrorogu do Lešna. O případu Poniatowské byl zevrubně informován, dokonce bydlel ve stejném domě jako Komenského tchán Jan Cyrill. Komenský přivedl Kristýnu do jeho domu, když u dívky nastávaly příznaky extáze, Gertich se však vymlouval a pravděpodobně z obav před odpovědností synodě se zjevení odmítal osobně zúčastnit, čímž ovšem promeškal poslední extázi Poniatowské z 29. října 1628. Dle Komenského „*to byl velmi chytrý muž, který se více bál, než doufal...*“¹²⁸

27. ledna, zatímco Poniatowská psala věnování Komenskému, testament a různé dopisy, přítomní lidé ji těšili zpěvem. Z úst německy mluvících přihlížejících zazněla např. i známá eschatologická píseň luterského faráře Philippa Nicolaie „*Wie leuchtet der Morgenstern*“, v níž se rozvíjí téma Ženicha a Nevěsty, jež se často objevuje i ve vizích Poniatowské... Po 12. hodině se opět ozvalo tajemné klepání a Kristýna zaslechla slabý hlas: „*Pojd', pojd', pojd'*.“ Osvědčila tudíž rychle pravost vidění seniorům Janu Cyrillovi a Václavu Rohovi¹²⁹ a pak se za přítomnosti třiceti šlechticů a duchovních modlila za konec svých bolestí. A opravdu po chvíli jí začalo srdce prudce bušit, oči se obracely v sloup a posléze již ležela zcela nehnutě a zdálo se tedy, že zemřela. Vdovy ve vyhnanství – Magdalena Věžníková z Řičan, Eliška Vchynická a další se chtěly postarat o její tělo a připravit ho k pohřbu. Komenský jako muž se tedy taktně vzdálil ze světnice, avšak právě když vycházel z domu s jednou z urozených dam, ozval se zděšený křik - mrtvá se znenadání vztyčila a požadovala oblečení. Komenský doprovodil šokované šlechtičny pryč a rychle se vrátil k Poniatowské, která se již těšila k udivení Jana Amose plnému zdraví a proběhl mezi nimi krátký vzrušený dialog, který Komenský zachytil.¹³⁰

¹²⁶ Komenský se o Turnovském při příležitosti zdánlivé smrti Kristýny nevyjadřuje, zmiňuje jej v jiné souvislosti se synodou právě po smrti seniora Gerticha v březnu 1629.

¹²⁷ Vidění, 183 B/84 – 184 A/85.

¹²⁸ Lux e tenebris, s. 110/ Offenbahrungen, s. 278.

¹²⁹ „*Jako je Bůh Bohem, tak zjevení pocházejí od něho, jsou jeho dilem, jak jste z vůle boží mohli na vlastní oči vidět*“ (překlad autora) - Lux e tenebris, s. 117/ Offenbahrungen, s. 296. Václav Roh – Cornu (??? – 1630) – od roku 1604 konsenior Jednoty, po odchodu do exilu se usadil v Lešně.

¹³⁰ „*Kristýnko, probůh, co se děje?*“ . „*Vždyť vidíte, že žiji*“ . „*Pro milosrdenství Boží, co se děje, mám věřit svým očím?*“ „*Žiji.*“ „*Jsi zdráva na rukou i na nohou – dříve mrtvicí zchromených?*“ „*Ano.*“ „*Co se pak s Tebou dělo?*“ „*Byla jsem již u Pána svého a on mi přikázal, abych se vrátila a těšila se na zemi mezi živými jeho dobrodiními*“ - cituje s překladem ZOUBEK, *O prorocích*, s. 15. Srov. Lux e tenebris, s. 118 / Offenbahrungen, s. 299.

Příští neděli se v německém a polském sboru konalo poděkování za zázračné vzkříšení zbožné panny, „*zřítelnice Jednoty*“, ne však v české církvi. Pochybní konsenior Pavel Velenovský poznamenal, že s dobrým svědomím to nemůže učinit. Mnoho lidí z české Jednoty se totiž obávalo, že ďábel obdařil Jednotu proroctvími, aby ji naplnil nejednotností a zlobou.¹³¹ Ani stoupenci Poniatowské nebyli zcela jednotní v názoru, jestli Kristýna byla opravdu mrtvá či nikoliv, zda její duše opustila tělo nebo v něm zůstala ještě uvězněna. I očitý svědek Komenský se k této otázce ve svém traktátě *O pravých a falešných prorocích* vyjadřuje, o skutečné smrti Kristýny však příliš nepochybuje.¹³²

Na celém případě je cenná skutečnost, že sama Poniatowská o své smrti a znovuvzkříšení učinila zápis. V něm popisuje, jak v přítomnosti přátel ztrácí postupně zrak, sluch, paměť a naposledy i dech a životní sílu a cítí, jako by duch vystupoval z jejího těla na nebesa. Tam byla osvícena mocnou září, viděla velké množství bíle oblečených lidí a konečně i Pán jí přijal s přátelským pohledem a pravil: „*Redi ergo in locum unde egressa est, halitus Altissimi vivificet te! Surge, ambula, vale a morbo tuo, specta bonitatem Jehovae in terra viventium, exultans in virtute ejus*“.¹³³ Potom se vrátila jakoby dolů, za chvíli byla plná sil, zdraví, chválila svého Boha a večer již zasedla se svým opatrovníkem Komenským a jeho rodinou ke skromné večeři. Sama Poniatowská byla tedy o své skutečné smrti zcela přesvědčena a nepochyboval o ní ani exulant z voigtladského Hofu Jan Jiří Harant z Polžic a Bezručic, který byl k mimořádným jevům neobyčejně citlivý a o vizích Poniatowské velmi dobře informovaný (viz. *Reakce na proroctví*). Harant ve svém zápise zdůrazňuje, že panna Kristýna „*před množstvím lidu tu přítomného zemřela právě smrtí přirozenou. A potom, když jí ústa zavázali i nohy, zase obživla a divné věci vypravovala*“.¹³⁴

¹³¹ Lux e tenebris, s. 120/ Offenbahrungen, s. 304.

¹³² Komenský v kvěstii 58 sice také zpočátku pochybuje, ale nakonec se vyjadřuje celkem jasně: „*Qvi aderant, nullam mortem morti similiorem esse posse, atqve haec fuit, sciunt. Qvod autem Deus omnipotentiae brachium exeruit, in vitam redire jussit, qvis dicet, Cur ita facis?*“ (Lux e tenebris, s. 160/ Offenbahrungen, s. 428 – srov. Komenského argumentaci s důrazem na Boží všemocné milosrdenství v kvěstii 47/3 – Lux e tenebris, s. 154 - 155/ Offenbarungen, s. 410 - 411).

¹³³ „*So kehre nun wieder an den Ort, davon du ausgegangen bist, und der Athem des Allmaechtigen mache dich lebendig! Stehe auf, wandle, sey gesund von deiner Kranckheit und schaue die Guete des Herrn im Lande des Lebendigen, und freue dich in seiner Kraft!*“ (Lux e tenebris, s. 119/ Offenbahrungen, s. 302). V krakovském rukopise chybí formulace tohoto zážitku v první osobě od samotné Poniatowské, vyskytuje se v něm však podrobný popis celé události z 27.1.1629, kdy Kristýna odpovídá na dotaz kněží: „*A když jsou se jí kněží tu přítomní ptali, co jest se pak to při ní dalo a jestli jest opravdově umřela, jakož jsou sami to zajisté spatřili i pod požívání dobrého svědomí a spasení, aby pravdu pověděla, což ihned vyznala, že o tom jistě a dobře ví, že duše její byla již v nebeské radosti, ale že Pán Kristus jí zase poručil do těla jejího se navrátiti, aby se na skutky Boží podívala v těle a živě Boha oslavovala, kteréž se brzce budou dít i rychle s[t]rachem převelikým, že lidé budou mřít i ona, že se strojí do Čech s radostí*“ - Vidění, 183 A/83 – 183 B/84.

¹³⁴ MENCÍK, Paměti, s. 41.

O vzkříšení Kristýny učinil ve svých Pamětech záznam i litoměřický měšťan a posléze pirenský exulant Václav Nosidlo z Geblic na základě relace nám známé Esther Sadovské, manželky Jiřího Sadovského. Podle Nosidla přijela Esther Sadovská ze Sloupna¹³⁵ (dříve z Vchynic) osobně z Lešna do Pirny ke své sestře, paní Šternberkové, informovala místní exulanty o vizích Poniatowské a o její zdánlivé smrti s tím, že „jiní praví za dvě hodiny, ale paní její, že za čtvrt hodiny dobré ležela a všechny způsoby a případnosti člověka mrtvého na sobě ukázala, načež se mnoho lidí dívalo, ale potom zase k sobě přijdouc divné věci mluvila, zdravá a čerstvá jsouc do církevního shromáždění českého i německého šla a se ukazovala“.¹³⁶ Zpráva o vzkříšení Poniatowské souvisí v Nosidlových Pamětech s neméně zajímavou relací od mažela Esther Sadovské Jiřího Sadovského ze Sloupna z 25.2. 1629 o dívence z Chotěbuzi Margharetě Heydewetter, která rovněž jako Poniatowská ožila, ovšem až v rakvi, když byla nesena k hrobu...!(viz. dále - Exkurs).¹³⁷

Vize Poniatowské zvláštní událostí „vzkříšení“ skončily, nikoli tedy až po sňatku Kristýny. Ten se odehrál na bratrské synodě v Lešně v říjnu roku 1632.¹³⁸ Nově zvolený starší Jednoty Vavřinec Justin oddal Poniatowskou s Danielem Vetterem-Strejcem,¹³⁹ nejmladším synem Jiřího Strejce, známého překladatele žalmů v Bibli kralické. Slavnostní obřad se konal před koncem synody, při níž byl Vetter-Strejce ordinován na kněze a posléze nahradil zesnulého Matěje Krokočinského v důležité a vážené funkci tiskaře Jednoty, synové

¹³⁵ Nad hrobem Esther Sadovské, jež zemřela v Lešně 23.5. 1630 prosnesl řeč Jan Amos Komenský, na něhož a jeho dceru Dorotu Kristýnu její kmotra Sadovská ve svém kšaftu z 13.10. 1629 pamatovala, velmi štedře tato šlechtična obdarovala i Jednotu a četné bratrské kněží, se kterými jsme se v rámci příběhu o Poniatowské setkali (Krokočinský, Stadius, Joram, Chrysostomos, Prokop a další), Sadovská nezapomněla rovněž i na samotnou prorokyni Kristýnu Poniatowskou – PATERA, *Komenského řeč při pohřbu Esther Sadovské*, s. 439.

¹³⁶ Zápis z Paměti Václava Nosidla z Geblic z 27.1. 1629 - LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 14.

¹³⁷ Jakob Fabricius tuto příhodu ve svém vydání vidění Margharetty v Göttliches Wunder-buch kupodivu nezaznamenal, podle jeho líčení měla Marharetta poslední záchvat („*paroxysmus*“) 9. března 1629, rovněž se Fabricius jmenovitě nezmiňuje o knězi Andreasi Bundtschodiovi, jenž zjevení zapisoval. Fabricius jen uvádí, že zjevení byla zaznamenána: „*Von einem so selbst dabey gewesen von Wort zu Wort fleissig auffgezeichnet...*“. O Bundtschodiovi kromě Nosidla i NORDSTRÖM, *Lejonet*, s. 29 (pozn. 54). O Heydewetter se nevědomky zmiňuje i Jiří Mikulec ve své knize o rekatolizaci české šlechty, když analyzuje reakce některých českých protestantů – např. Jana Jiřího Haranta, Matyáše Borbonia, samozřejmě Komenského a právě Nosidla – MIKULEC, *Rekatolizace*, s. 96 – 97.

¹³⁸ Lux e tenebris, s. 124 – 125/ Offenbahungen, s. 315 – 16. O tom, že vize skončily až po sňatku Poniatowské informuje nepřesně např. LEXIKON DER ABERGLAUBEN, heslo Prophetie, s. 350.

¹³⁹ Osudy Daniela Vettera-Strejce st. před jeho příchodem do Lešna nepostrádaly zajímavostí – narodil se v roce 1592 jako Jan Amos, dokonce jako Komenský studoval v Herbornu a později v Brémách. Právě z nich se vydali jako první Češi v roce 1613 Vetter spolu s Janem Salomonem navštívit Island. O své dobrodružné cestě vydal Vetter v roce 1638 svědectví - ROTT, *Bracia*, s. 96 – 114. Vetter-Strejce studoval od roku 1618 ještě v Heidelbergu a Leidenu, formálně skončila jeho studia teologie až v roce 1632, na tiskaře se vyučil ve 2 pol. 20. let v Náměšti na Moravě a v Kralicích, přičemž v Náměšti mohl potkat Kristýnu Poniatowskou i jejího otce a matku. Po roce 1620 působil v Haagu jako učitel češtiny syna Fridricha Falckého Fridricha Jindřicha, který nešťastně utonul v řece v okolí Haarlemu, do Lešna přišel Vetter v roce 1630, po požáru v roce 1657 odešel spolu s Komenským do Amsterdamu, ale vrátil se do Slezska a pobýval v Břehu, kde byl v roce 1663 ordinován na konseniora, zemřel rok před Komenským (v roce 1669).

Krokočinského mu však měli být dále k dispozici, o jejich platu rozhodoval Matěj Prokop.¹⁴⁰ Funkci tiskaře plnil Vetter v Lešně až do pro bratry nešťastného roku 1656 (od roku 1639 užíval titul: „*Scholae Lesznensis Typographus*“), poté byla tiskárna – klenot Jednoty – přenesena do Břehu a odtud v roce 1661 do Amsterodamu. V tiskárně působil pravděpodobně i Vetterův a Poniatowské syn Daniel Vetter junior spolu s Janem Paskovským a Janem Teofilem Kopidlanským.¹⁴¹

Poniatowská se díky Vetterovi stala matkou dvou synů a tří dcer - Jany, Žofie a Doroty - a nejevila již nikdy známky prorockého ducha. Zřejmě dosti často se stávala terčem různých narážek a o svých zjeveních nerada mluvila. V roce 1643 se Komenský v Elbinku dokonce doslechl o tom, že snad svá proroctví odvolává. Sešel se s ní proto v Lešně, kde mu Poniatowská mezi čtyřma očima vyznala, že se bojí všetečných dotazů, jinak stále věří v božský původ svých vidění. Komenský utěšuje Kristýnu a poučuje jí o tom, jak Bůh zachází se svou církví: zjevuje jí sice své soudy, ale ne úplně, ne všechny a ne do všech podrobností. Naplnění božích zaslíbení záleží na trpělivosti a naději věřících.¹⁴²

Také ve svém osvědčení exempláře proroctví z července roku 1641 horuje Komenský pro zjevení, i když se zatím ještě nenaplnují, jako pro zvláštní, pravdivé a obdivuhodné Boží dílo beze všech lidských a dábelkých příměsí. Vlastností všech proroctví je (jak poznamenal dle Komenského jeden starý církevní učitel), že se dříve vyplní, než jim bude porozuměno. Jan Amos zároveň prosí představené Jednoty, aby měli jediný pravý vlastnoruční rukopis zjevení Kristýny za klenot Jednoty ozdobené díky ní darem proroctví a zároveň vyzývá starší Jednoty, aby se v případě jeho smrti o jediný autentický rukopis pečlivě postarali.¹⁴³

Poniatowská zemřela ve 34 letech v roce 1644 a nad jejím hrobem zazněla pohřební řeč z úst konseniora Jednoty bratrské v Lešně a stoupence proroctví Václava Lochara,¹⁴⁴

¹⁴⁰ „*O impressi. Když Pán Bůh minulých dnů br. Matouše Krokočinského impressora z světa vzal, zvolen za impressora též impressí br. Danile Vetterus, tak aby od té chvíle péče o ni se ujal, pod počet a rejstříky všechno uvedl, a jak přitom potřebí, tak o tento Jednoty klenot věrně se staral, což on k sobě i přijal. Zatím pak k dodělení Řádu jednoty, a bylo-li by co víc potřebí pomocníky mu zanechání br. Krokočinského synové, jimž co by za práci jejich odtud vycházeti mělo, to se k rozeznání a mezi nimi toho spořádání br. Matěji Prokopiovi s pomocníky jeho v Lešně poroučí*“, SIPAYLLO, *Akta*, s. 338. ROTT, *Bracia* (kap. *Islandia*...Daniela Vettera), s. 98.

¹⁴¹ Zajímavé je, že Komenský – kmotr Vettera juniora (Vetterina) – počítal s Danielem pobývajícím právě na „ostrovech“ jako korektorem Drabíkových proroctví, která měla vyjít v angličtině, Vetterin zůstal v Anglii na studiích až do roku 1659 a poté se zapsal na univerzitu v holandském Franekeru - ROTT, *Bracia*, s. 72.

¹⁴² Lux e tenebris, s. 128/ Offenbahrungen, s. 325.

¹⁴³ Lux e tenerbis, s. 127/Offenbahrungen, s. 321 - 322.

¹⁴⁴ Václavu Locharovi (1582 – 1656), od roku 1629 konseniorovi Jednoty, věnoval Komenský svůj Traktát o pravých a falešných prorocích, který sepsal na obhajobu božskosti zjevení Poniatowské. Komenského shrnutí pohřební řeči - Lux e tenebris, s. 131- 132/ Offenbahrungen, s. 335 – 337. Komenský je také autorem pohřebního kázání nad Locharem – *Matuzalém*. Lochar byl v roce 1649 zvolen seniorem Jednoty jako nástupce Pavla Fabricia při českém sboru v Lešně.

jehož slova Komenský shrnuje. Vizionářská aktivita Kristýny je v řeči pojata jako „Boží dílo“:

„Narodila se šlechtickým rodičům - z vůle Evangelia vypuzeným ze své vlasti - roku 1610 v pruské Leštině. Se svým otcem Juliánem Poniatowskim z Duchníku a se svou matkou Žofií Pawlovskou z Pawlovic přišla o pět let později do Čech. Když rodiče za známého pronásledování odešli na Moravu, svěřil otec po matčině smrti svou mladou dceru jedné zbožné šlechtičně žijící poblíž Jilemnice do služby a k ctnostné výchově. Odtud odešla do vyhnanství v polském Lešně. Její matka jí zemřela v srpnu 1626 v Náměšti na Moravě a i její otec zemřel na tom samém místě o necelé dva roky později. K neobyčejnému a zvláštnímu dílu Božímu byla vyvolena 12. listopadu 1627 na zámku Branná v Čechách. Toto dílo skončilo 27. ledna 1629 v Lešně, když se lidským zrakům jevila již jako mrtvá, avšak byla povolána zpátky k životu. O tři roky později se z vůle Boží a svého opatrovníka provdala. Tak tedy v Leštině narozená, v Lešně zemřelá – začala svůj život ve vyhnanství a ve vyhnanství ho i dokonala. Nyní zasažena náhlými souchotinami došla až k bráně věčnosti a dosáhla tak šťastně své nebeské vlasti“ (překlad autora).¹⁴⁵

Ani po smrti se na Kristýnu úplně nezapomnělo, její prorocká aktivita byla natolik zvláštní a její osud natolik dramatický, že se stal dokonce tématem zapomenuté divadelní hry slavisty a překladatele Bronislawa Grabowského „*Prorokyně. Světlo v temnotách*“ („*Prorokini. Swiatlosc w ciemnosci*“, 1900). Drama ve verších věnované Zikmundu Winterovi slíbil Jaroslav Vrchlický přeložit pro zamýšlenou inscenaci v Národním divadle. Grabowski bohužel v roce 1900 zemřel a k překladu i realizaci na prknech Národního divadla nedošlo. Hru, jejíž úspěch by byl podle M. Hýska pravděpodobně značný,¹⁴⁶ v roce 1936 nakonec s úspěchem vysílal Pražský rozhlas v překladu Jaroslava Závady.¹⁴⁷

Rok před smrtí Kristýny se Komenský dozvěděl o dalším prorokovi, bratrském knězi Mikuláši Drabíkovi, jehož těžko uvěřitelná vizionářská aktivita (670 prorocství...) provázela Jana Amose až do konce života. První vlna Drabíkových vizí však začíná již v roce 1638¹⁴⁸ - tedy celých šest let předtím než se Poniatowská odebrala ke svému vytouženému Ženichovi, a vrcholí v době operací švédské armády na střední Moravě ve 40. letech. Největší konjunktura Drabíkových zjevení ale přichází až v 50. a 60. letech 17. stol., kdy se bratrský kněz prostřednictvím Komenského stává evropsky proslulým vizionářem.

¹⁴⁵ „...K neobyčejnému a zvláštnímu dílu Božímu byla vyvolena 12. listopadu 1627 na zámku Branná v Čechách. Toto dílo skončilo 27. ledna 1629 v Lešně, když se lidským zrakům jevila již jako mrtvá, avšak byla povolána zpátky k životu...“, TAMTÉŽ.

¹⁴⁶ HÝSEK, *Komenský v beletrii*, s. 37 – 38.

¹⁴⁷ BEČKOVÁ, *Erkenntnis und Nachhall*, s. 87.

¹⁴⁸ URBÁNEK, *Revelace Mikuláše Drabíka*, s. 71 – 75.

1.2) Zázpis vizí

„Prosím, aby žádný slovo v tom mém vidění se neopravovalo, by se pak neforemné býti zdálo nebo jsou to ty nejvlastnější slova, který jsem já slyšela i kteréž sem sama mluvila“

(Kristýna Poniatowská, 9.12. 1627)

Poniatowská měla od 12.11. 1627 podle Komenského celkem 81 vidění, které se dají v naprosté většině označit jako extatické trans-vize. Bereme-li v potaz analýzu různých druhů náboženské extáze, kterou ve své knize nastiňuje Jiří Hoblík, pak stavy Poniatowské můžeme charakterizovat na základě výzkumů E. Bourguignové z oblasti antropologie náboženství jako „*trans zmocnění – possession trance*“, kdy se vizionáře „veřejně“ zmocňuje duch či jiná transcendentní bytost oproti „*vizionářskému transu – vision trance*“, jenž spočívá v pasivní zkušenosti ve skrytu. Slovo trans jako změněný stav vědomí spíše než extáze rovněž dle našeho názoru lépe vystihuje podstatu náboženské zkušenosti Poniatowské, i když slovo extáze v naší práci běžně používáme.¹⁴⁹ Z oněch 81 revelací zachycených Komenským je třeba vyzdvihnout 24 vlastnoručně zapsaných zjevení, z nichž první se událo 22.11. 1627 na Horní Branné u Jilemnice a poslední 29.10. 1628 v centru bratrského exilu v Lešně v domě seniora Gerticha. Před zdánlivou smrtí 27.1. 1629, o níž rovněž učinila vlastnoruční zázpis, měla Kristýna ještě čtyři krátké prorocké sny.

Poniatowská se zázpisem svých vizí liší od zpočátku negramotného jircháře, koželuha Kottera, který sice podle svědectví Abrahama Menzela třetí část svých zjevení již zapisoval, ale první dva díly zachytil přísežný písař na šprotavské radnici a sám Menzel, jenž byl i podezírán, že proctví sám píše. Komenský se ovšem ve své předmluvě z roku 1625 o Kotterově způsobu zachycení vidění, potom co se naučil psát, zmiňuje s velkým obdivem zvláště k jeho zázračné paměti. Tím se již gramotný jirchář blíží k Poniatowské.¹⁵⁰ Kotterovi

¹⁴⁹ HOBLÍK, *Proroci*, s. 295.

¹⁵⁰ Komenský ve své předmluvě ke Kotterovým vizím v roce 1625 způsob tohoto zázpisu komentuje následně: „*Naposledy, když se psáti poučil, sám svou rukou spisoval, zvláště měsíce září a října, kdež tři neděle v ně zdržován, aby ze všech nejdívnějších věcí a řečí viděl i slyšel, domu teprv přijda a posadil se a pořád několik dní psal. Zázračná vpravdě při něm věc jest, že by stokrát jednu a tuž věc vypravoval, ani slovem nepochybí, dokud toho na papír neuvede*“ – Vidění a zjevení Kryštofa Kottera, *Předmluva* (1625), Diib.

a Poniatowské je také společné, že některé vize mají zakázáno zapsat.¹⁵¹ Kristýna se liší také od Mikuláše Drabíka, ten své vize, jejichž originál se dochoval, posílal Komenskému, jenž z nich některé pasáže ovšem z různých důvodů záměrně vynechával. Komenský zase Drabíkovi posílal z Amsterdamu zprávy a noviny o současném dění na evropské scéně, které Mikuláše bezpochyby v mnohém instruovaly. Otázka autenticity je tedy u Drabíka velmi nejistá, i když i v případě Kristýny samozřejmě zásahy a vliv Komenského vyloučit nelze.

Čtenář si samozřejmě brzy začne klást otázku, proč Poniatowská zapsala jen 24 a ne všech 81 zaznamenaných vizí? Podle všeho se dívka řídila Božím příkazem, výzvami k dobrému zapamatování¹⁵² či doporučením andělů s odkazem na Boží vůli.¹⁵³ Boží příkaz ovšem není ve většině zjevení nijak zvláště zdůrazněn, v textu některých vidění na něj ale narazíme a ostatně na pokyn shůry Kristýna zápis svých vidění i ukončila.¹⁵⁴ Bůh – Pán např. také přikazuje Kristýně zapsat určitou vizi až později¹⁵⁵ a jak vyplývá z líčení očitého svědka Jana Jonstona, na příkaz Pána zaznamenává vizionářka bez změny jediného slova zjevení z ledna až v červenci (ohledně této vize z 20.1. 1628 se Jonston zmiňuje o zápisu, který byl na Boží příkaz v extázi přerušen).¹⁵⁶ Některá slova a promluvy zapsané diváky v průběhu extáze podle Jonstona Kristýna sama po několika dnech opravuje v případě nepřesného zápisu.¹⁵⁷

¹⁵¹ Komenský si u Kottera všiml zajímavé věci. Při rozmluvě s ním, mu prorok vyprávěl o všekřesťanském koncilu, kde bude sesazen papež, což v Kotterových zápisech Komenský nenalezl, o některých viděních měl tedy prorok zakázáno psát. Komenský poznamenává: „*To dává podnět k přemýšlení, že i dávní proroci snad také všechno nenapsali, nýbrž jen to, co jim bylo přikázáno*“. To samé ostatně podle Komenského zakusila s nemalým utrpením právě i Kristýna Poniatowská již „*o mnohém bylo zakázáno psát, ačkoli utápějíc se v slzách prosila, aby jí to bylo dovoleno. Bůh totiž má záměry se svými slovy a svými skutky*“ – ČERVENKA, *Vybrané spisy VIII. (Dějiny proroctví)*, s. 86.

¹⁵² Např. Vidění 144 B/6 („*Cos viděla, schovej sobě to a obrať k užítku...*“); 145 B/8 („*...cos viděla slyšela, nezapomínej...*“); podobně i na 149 B/16; 163 A/43; 166 B/50.

¹⁵³ „*...Tak mnoho poručeno jest nám ode Pána ukázati, protož pamatuj na to pilně a zapiš bedlivě, však což ti poručeno bude...*“ – Vidění, 180A/77.

¹⁵⁴ „*V neděli 19. po Svaté Trojici poručeno mi ode Pána, abych již více vidění nepsala, jich neoznamovala, (kterýchž přes 81) poněvaď se na větším díle mně samě to dotýče to, což se v nich zdržuje, zavírku toliko vidění napsaných, abych učinila takovou...*“ – Vidění, 182 B/82.

¹⁵⁵ Např. ve zjevení z 18.1. 1628 Pán mimo jiné říká: „*...Protož pamatuj na to, co si viděla a zapiš to bedlivě, však až já tobě poručím..*“, - Vidění, 167 B/52. Na Boží příkaz sepisuje Kristýna rovněž dopis Valdštejnovi – Vidění, 177 B/72.

¹⁵⁶ „*Elle mesme a descrit ses visions, au nombre de dixneuf: lesquelle son conceues en style prophetique: comme tous les Theologiens, qui les ont veues, l'aduouent. La derniere vision est de la grande bataille entre l'armee de Septentrion et d'Orient: et celle du Midi. Comme elle eut acheué d'ecrire la moitié de la vision, elle tomba en extase, en laquelle, comme ie lui ai ouï dire à elle mesme, il lui fut interdit de poursuiire*“ - BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 182 (resp. *Relation tres veritable*, pag. 63). Jonston vizi z 20.1. 1628 zmiňuje ve své *Relation* jako poslední 19. vlastnoručně zapsané zjevení Kristýny vzhledem k době vydání relace, vize samozřejmě ale pokračovaly dále. Jonstonovo pozorování potvrzuje svými záznamy i Komenský, jenž si všiml, že vizi z 20. ledna se pokoušela Kristýna zapsat 24.7. 1628, definitivně se jí to podařilo ale až 16. října téhož roku – Lux e tenebris, s. 108 – 109/ *Offenbahrungen*, 271 – 275. Komenský si všimá ještě dalších dvou vizí, jež Kristýna zapisuje později: zjevení z 11.1. 1628 (Lux e tenebris, s. 44 – 47/ *Offenbahrungen*, s. 109 – 117) a z 23.1. téhož roku (Lux e tenebris, s. 69 – 73/ *Offenbahrungen*, s. 175 – 186).

¹⁵⁷ BILIKIEWICZ, *Jonston*, s. 182 (resp. *Relation tres veritable*, pag. 62 - 63).

U Poniatowské je tedy pozoruhodné právě to, že sama zjevení zapisovala¹⁵⁸ a vyznačovala se přitom prý pamětí překonávající podle ostatních lidské možnosti. Bohužel autograf zjevení se nezachoval, nemůžeme ho tudíž porovnat s Komenského edicí v *Lux in tenebris* a *Lux e tenebris* a dalšími překlady. Nicméně inspirovanost a paměť Kristýny byly obhájcem velkým argumentem pro pravost zjevení.¹⁵⁹ Komenský podobně jako jeho tchán Jan Cyrill dokonce vyznává ve svém traktátu, že porozuměl teprve díky Poniatowské zřetelně, co jsou to svatá Písma. Nikdy snad nepochyboval o tom, že by Písmo nebylo psáno díky bezprostřední božské inspiraci, že Bůh ve svatém Duchu mluvil ke svým „zapisovačům (*amanuensibus*)“ - prorokům a apoštolům. Teprve však nyní, když „*prst Boží*“ viděl na vlastní oči v případě Kristýny, pochopil, co toto tajemství ve skutečnosti znamená.¹⁶⁰

I sama Poniatowská ujišťuje o své božské inspiraci a paměti: „*8. Decembris v středu celý ten den čistá byla, nic nejedla a nic nemluvila a požádavši papíru napsala: nebojte se, abych měla co zapomenouti, což jsem viděla nebo každou literu, ovšem pak slově v paměti dobrý mám*“.¹⁶¹ Rovněž vizionářka nepochybuje o své schopnosti pohotově zaznamenávat proroctví.¹⁶² Protože proroctví byla „inspirovaná“, nemělo se na jejich textu nic měnit, jak žádala Kristýna, která právě na jejich autenticitu kladla velký důraz: „*Což když se stalo, posadila se na lůžku a psala téměř celý den (ač s odpočíváním) a svou vlastní rukou tyto věci psala: prosím, aby žádný slovo v tom mém vidění se neopravovalo, by se pak neforemné býti zdálo nebo jsou to ty nejvlastnější slova, který jsem já slyšela i kteréž sem sama mluvila*“.¹⁶³ Autenticitu zjevení konec konců potvrzuje i Jan Jonston, jehož postřehy jsme citovali výše.

Autograf zjevení Poniatowské, jenž se nedochoval, se šířil v opisech mezi exulanty a jeho majitelem byl Komenský, který z něj překládal do latiny (ve vydání *Lux in tenebris* a

¹⁵⁸ Na inspiraci při zapisování zjevení pod vedením Ducha poukazyval jak Poniatowski, tak Komenský ve svém traktátě *O pravých a falešných prorocích* – kvestie 47/2 (*Lux e tenebris*, s. 154/ *Offenbahrungen*, s. 407-408) a kvestie 63/1 (*Lux e tenebris*, s. 163/ *Offenbahrungen*, s. 436). Komenského tchán Jan Cyrill dokonce prohlásil, že když pozoroval průběh zapisování vizí, poznal teprve, co jsou „*Bohem ispirované knihy*“: „...*demum se quid Libri divinitus inspirati sint intelligere, dicere solitus fuit*“ - *Lux e tenebris*, s. 112/ *Offenbahrungen*, s. 284.

¹⁵⁹ „*Elle a vne memoire excellente, et qui surpassa la capacité humaine. Les choses, qu'elle avoit ouïes en son extase au mois de Januier, elle les a redigees par escrit au mois de Juillet, par commandemet des Reuelateur: et, comme elle proteste en conscience, sans y omettre vne seule lettre. Et les choses, qu'elle dit tout haut en son extase, qui sont recueillies et escrites par quelque escriuain, et sont à desein alterees, ou tronquees, elle mesmes, quelques iours apres son extase, les corrige comme elles doiuent estre. Je lái moi-mesme veu*“ - BILIKIEWICZ, Jan Jonston, s. 182 (resp. *Relation tres veritable*, pag. 62 – 63).

¹⁶⁰ „*Primo attentius observare, clarius intelligere didici, quid sint Scripturae sacrae. Nunquam equidem dubitavi, Libros Dei immediato afflatu amanuensibus Dei, Prophetis, Apostolis, dictatos esse: sed fuit fides haec eatenus implicita quodammodo. Nunc, postquam Digni Dei particellam videre datum est, explicuit se mysterii hujus certitudo in oculis fidei meae*“, *Lux e tenebris*, s. 163/ *Offenbahrungen*, s. 436.

¹⁶¹ Vidění, 146 B/10.

¹⁶² „*Jakmile vezmu pero do ruky, nevím, jak všechno bez mé námahy přesně přejde na papír*“ (překlad autora) - *Lux e tenebris*, s. 29/ *Offenbahrungen*, s. 68.

¹⁶³ Vidění, 147 A/11 – 147 B/12.

Lux e tenebris se již v názvu objevuje poukaz na vlastní autograf Poniatowské: „*Revelationes...fideliter ex proprio Virginis manuscripto bohemico in Latinum translatae*“) a němčiny (čtení německého exempláře vidění před J. J. Schlichtingem v Lešně už v dubnu roku 1628 – viz. Reakce na proroctví). Jediný originální exemplář mu Kristýna vždy po zápisu zjevení vracela. Když chtěl bratrský kněz a očitý svědek zjevení Jan Stadius nechat zhotovit druhou verzi rukopisu autografů samotnou Poniatowskou, nebylo to najednou možné a papír se plnil chybami a kaňkami, protože při zápisu zjevení chyběla Kristýně právě ona tolik vyzdvihovaná inspirovanost a obvyklá lehkost, kterou obdivoval Komenský s Cyrillem.¹⁶⁴ Latinsky zjevení vyšla i díky Janu Jonstonovi.

Zjevení zapsaná podle svědectví Komenského samotnou vizionářkou jsou základem i cenného krakovského rukopisného sborníku Anny Alžběty Janovské z roku 1631, který jsme použili pro naši edici (viz. ediční poznámka). O dva roky dříve vyšla zjevení Poniatowské spolu s vizemi Margharetty Heydewetter a Benigny Königs v knize *Göttliches Wunder-buch* díky Jakobu Fabriciovi (viz. Exkurs). Vize byly šířeny prostřednictvím Jana Jonstona rovněž francouzsky, a to v Arnhemu¹⁶⁵ a Ženevě v témže roce 1629 a roku 1632 vyšly ve Frankfurtu spolu s vizemi Kottera.¹⁶⁶ Vydávání revelací tedy logicky spadá do období největších nadějí evangelíků na zvrát situace ve střední Evropě po vstupu švédských vojsk do války, svou oblibu si ale v prostředí zbožných německých protestantů uchovaly i nadále. Vychází totiž ještě v roce 1711 jako „*Höchstverwundersame Offenbahrungen*“ s poukazem: „*wegen ihren sonderbaren Annehmlichkeit.*“¹⁶⁷

Proroctví Poniatowské týkající se především Fridricha Falckého obsahuje i anglický překlad některých vizí z roku 1664 věnovaný princí Rupertovi Falckému pod názvem *The Prophecies of Christopher Kotterus, Christiana Poniatovia, Nicholas Drabicius. Being Three Famous and Eminent Prophets In Germany*,¹⁶⁸ anglicky vychází vize Kristýny spolu s Kotterovými a Drabíkovými ještě dvakrát v roce 1669 a 1670 jako *A Generall Table Of Europe*.¹⁶⁹

Když sečteme všechna vydání včetně rukopisu z roku 1631, vyšla (nebo byla čtena z rukopisu) zjevení Poniatowské celkem čtrnáctkrát, a to latinsky, německy, francouzsky, česky a anglicky, nejvíce, pětkrát, je zastoupena německá verze revelací.

¹⁶⁴ Lux e tenebris, s. 112: „*Primum enim illud Exemplar ex tempore scribebat, tam continuo calami ductu, ut nunquam respiceret, neque scriptum quidquam relegeret: sed ut Revelatio quaeque calamo effluerat, ita mox Librum claudens Tutori suo, aut qui adstabat, tradebat*“. Srov. *Offenbahrungen*, s. 284.

¹⁶⁵ *Histoire En forme de Iournal*....- NK, sign. 21 J 793. „Žurnál“ vizí je doveden do 14. února 1628.

¹⁶⁶ *Zwey wunder Tractätlein*.... - NM 50 C 10, srovnání jednotlivých vydání - viz. ediční poznámka.

¹⁶⁷ *Offenbahrungen*, s. 1.

¹⁶⁸ *The Prophecies of Christopher Kotterus, Christiana Poniatovia, Nicholas Drabicius*... - NK, sign. 46 G 636.

¹⁶⁹ *A Generall Table Of Europe*....- NM, sign. 50 J 21, NK, sign. 21 G 1327.

1.3)Tématický rozbor

Nyní podáme přehled o tom, jaké postavy a základní motivy vidění obsahují, kde se vidění odehrávají, co při nich Poniatowská zpívá a recituje, jakou roli ve zjeveních hrají žalmy, jakou postavu v nich ztělesňuje sama Poniatowská a v čem spočívá jádro jejich zjevení.

a)Postavy

„A já sem ho žádala, aby mi své jméno oznámil, abych viděla. A on mi na to odpověděl: „Jméno mé jest Věčnost“ (Bůh ke Kristýně Poniatowské)

Nejdůležitějším průvodcem zjeveními je Stařec, v rukopise Vidění nazývaný „Starý“, jenž představuje bezpochyby aluzi na postavu Věkovitého či doslova Starého dnů z knihy Daniel (Da 7, 9-17). Stařec je spolu s Pánem a třemi anděly jednou z hlavních postav vizí, dívku pobízí oním typickým „Pod“¹⁷⁰, uklidňuje ji a upozorňuje na obrazy, které by si měla zapamatovat. Ve snu z 29.11. 1627, kdy Poniatowská dostává jednoduchý výklad o jednotě a rozdílnosti ve svaté Trojici, Stařec – Bůh Otec odpovídá na otázky prorokyně ohledně svého jména: *„...A já sem ho žádala, aby mi své jméno oznámil, abych viděla. A on mi na to odpověděl: „Jméno mé jest Věčnost.“*¹⁷⁰ Jako Starý dnů vystupuje Stařec v obsáhlé a důležité vizi z 23.1. 1628, kdy Kristus – Pán predestinuje Kristýně opět podstatu svaté Trojice již poněkud sofistikovaněji: *„...aj přicházíme k tobě dnes my, kterýž před očima svýma máš proto, abychom tobě ukázali rozdílnost naší, však jedinou podstatu, rovnost a moc Božství našeho vidíš, pak osoby tři tuto. Osoba tato jmenuje se Starý dnů“, a ukázal na Starého. „Tato pak“, ukázal na sebe, „jmenuje se Slovo Otcovo věčné a tato osoba“, ukázal na tu osobu ohnivou, „jmenuje se Oheň nebeský a Duch pocházející od obou osob těchto.“*¹⁷¹

Někdy ve zjeveních nefiguruje jen Stařec jeden, ale dva. Např. ve vizi z 24.11. 1627 dva starci (modrý a bílý) vedou Kristýnu mezi sebou na korunovaci s Ženicem, jenž přichází

¹⁷⁰ Vidění, 145 B/8 - parafráze výroku Jahveho k Mojžíšovi.

¹⁷¹ Vidění, 174 A/65.

ke stolu v běloskvoucím oděvu.¹⁷² Změna barvy modrého Starce by mohla být poukazem na Starý a Nový zákon jako v Kottarových viděních změna šedivé suknice anděla na fialovou.¹⁷³

Mládenec, Pán, Ženich, Syn Boží, Král králů, Král slávy apod. - Ježíš Kristus je hlavní postavou vizí a to ve dvou rolích. Vystupuje jako apokalyptický vládce, soudce, který ozařuje Kristýnu jasem, vyvolává hrůzu a posvátný strach, potrestá všechny bezbožníky a nevěrné zapsané v Knize hříchů, zachrání pronásledované a od věčnosti vyvolené – ochrání tedy svou pravou církev, odstraní bezbožné církevní a světské vládce a korunuje vyvoleného panovníka podle Božího srdce. Pán shromáždí národy západu a zvláště východu a severu proti bezbožnému jihu, Antikristu – papeži a císaři. V této rovině se ve vizích Pán podobá nejvíce obrazu nemilosrdně trestajícího, starozákonně pojatého Hospodina, Pána zástupů, i když jeho podoba odpovídá spíše líčení ze Zjevení sv. Jana.

Kristus dokáže být v průběhu některých zjevení ale také Ženichem své vyvolené Nevěště – Jednotě resp. české církvi, jak v dalším uvidíme (zvláště zjevení z 18.1 a 16.2. 1628). V atmosféře posvátnosti, která prosycuje básnický laděný text zjevení, se tak k mysteriu tremendum přidává i mysterium fascinans¹⁷⁴ - posvátné okouzlení. Je také velmi zajímavé, že ony dvě polohy Pána ve zjeveních - tu jako drsný trestající starozákonní Bůh, tu jako milosrdný a milující Ženich, kolísají a prolínají se velmi podobně jako na některých místech Komenského Truchlivého (viz. Reakce na proroctví).

Andělé představují další neodmyslitelnou součást vizí, nejčastěji se ve vizích objevují hned na počátku zjevení v počtu tří a přinášejí s sebou velkou Knihu, ze které prorokyně pravidelně čte. Andělé působí ve vizích ve více funkcích – především však jako průvodci a bezprostřední účastníci děje. Právě oni, potom co se vznesou rychle do výšin, se ptají ozbrojeného Pána na osud bezbožných ve zjevení z 6. a 11.12. a jsou to právě oni, kdo svazují na příkaz Pána Kristýnu ve zjevení z 21.1. 1628 a poté jí vysvětlují, proč tomu tak bylo. Ve vizích se andělé od sebe značně odlišují, tak velkou bitvu ve zjevení z 20.1. 1628 ohlašuje z hory anděl s velkou troubou. Při misi Kristýny do Jičína se podle vozu objevují bílí andělé a poté oni tři známí andělé, kteří nosí ke Kristýně pravidelně velkou Knihu, nyní však s meči. Některými vizemi se mihne malé pacholátko, které na příkaz Pána odnáší korunu, jíž je Kristýna korunována spolu s Pánem...Je tedy zřejmé, že vize co do druhů a počtu andělů jsou velmi pestré, jak je tomu ostatně i u Kryštofa Kottera.

¹⁷² „On pak šedše (bílý stařec) postavil kalich ten na stůl a vzal mně za jednu ruku, druhý pak ten Stařec za druhou ruku, vedli mně k témuž pěknému stolu a ten modrý proměnil se také v bílého...“ - Vidění, 144 A/5.

¹⁷³ Vidění a zjevení Kryštofa Kottera, Eiiia/3.

¹⁷⁴ OTTO, *Posvátno*, s. 26 – 53.

b)Místa

„I šla jsem s nimi opodál v zahradě té, v níž obyčejně vidění svá mívám“

(Kristýna Poniatowská ve zjevení ze 17.1. 1628)

Poniatowská se ve svých zjeveních ocitá často v půvabné zahradě a ta je místem, kde se odehrává většina důležitých vizí. V heraldickém „lvím“ zjevení ze 17.1.1628 sama vizionářka říká: *„I šla jsem s nimi opodál v zahradě té, v níž obyčejně vidění svá mívám“*¹⁷⁵ a to samé opakuje i ve zjevení z 11.2. 1628, když rozmlouvá s Pánem.¹⁷⁶

Ve vizi z 24.11. prochází nejdříve Kristýna těsnou uličkou do pěkné zahrádky, odkud přechází jakoby do oblak, kde se jí ujímá Stařec a probíhá zjevení, na jehož konci sama Poniatowská prosí Starce, aby jí opět dovedl do zahrady, odkud na začátku zjevení vyšla, což se i přes určité peripetie, které, jak uvidíme, mají rovněž symbolický dosah, nakonec podařilo: *„...a já sem ho prosila, aby mne zase do té zahrady uvedl. I přivedl a rožehnal se se mnou a nechal mně jíti a já prošla zase tu těsnou uličku a vkročila sem do hluboké vody a bahna, takže sem z něho nemohla, ale volala sem hlasem velikým a přišel zase ten Starý a ujav mne za ruce obě, vytáhl mně a uvedl na zelený trávník...“*¹⁷⁷.

Kristýna se právě v zahradě setkává se Starcem, anděly a s toužebně očekávaným Ženichem, s nímž zažívá scény inspirované Písní písní. Převážně zahrada je místem, kde jí Pán, Stařec a andělé předvádějí budoucí dění v pohyblivých symbolických obrazných scénách, ve kterých je Kristýna aktérem, převážně ze zahrady se Poniatowská dostává do oblaků a do nebes před trůn Boží. V některých zjeveních místa, kudy Poniatowská do zahrady prochází a kde zažívá četné nesnáze a nepříjemnosti, symbolizují právě aktuální stav pravé církve – viz. Kristýna – česká církev.

c)Motiv knihy

„...to byla přece Kniha tvých rozsudků o věcech, které se mají stát od nynějška až do času posledního soudu, při jejímž čtení jsem zažívala takové radosti“

(Kristýna Poniatowská 13.7. 1628)

¹⁷⁵ Vidění, 180 B/78; Lux e tenebris, s. 52/Offenbahrungen, s. 133.

¹⁷⁶ „I posadil se Pán na trávě v zahradě té, kdež obyčejně u vytržení bývám a já vedle něho“ - Vidění, 180 B/78.

¹⁷⁷ Vidění, 144 B/ 6.

Jednou z nejtypičtějších věcí je na zjeveních téměř od počátku motiv Knihy,¹⁷⁸ kterou Poniatowská nazývá jinak také „*Knihou tvých* (tj. Božích) *rozsudků*“.¹⁷⁹ Tento motiv vychází z běžné apokalyptické představy, že vše bude spravedlivě souzeno na konci časů, osudy světa a všechny lidské skutky a hříchy jsou vepsány v knize.¹⁸⁰ Korunovace Kristýny-církve s Ženichem je ihned zapsána do knihy a Poniatowská měla velmi často přikázáno číst ve velké Knize, nebyla toho však zpočátku schopna. Poprvé četla v knize s porozuměním až 11.1.1628, kdy jsou také udány rozměry knihy: „*ta kniha pěti čtvrti lokte dlouhá a tři pak čtvrti vysoká neb tlustá byla*“.

Ve vizích se dozvídáme i o termínu „*registra smrti*“ a Pán, Ženich je nazýván „*Vladařem těchto Knih*“, jenž zapisuje všechny hříchy bezbožných, jež nemají naději na spásu. Jsou ale i tací, kteří v Knize zapsáni nejsou, a ti dojdou spásy díky pokání a milosrdenství: „*...věř mi, že z těch, kterýž tuto poznamenáni jsou, žádný se neobrátí a nebude činiti pokání, ale zahynouti musí, protože se protiví ze zlosti Bohu a svatým jeho. Ale ještě jsou jiní, kteříž tuto nejsou zapsáni a těch nejsou tak hříchy vázáni, protože se z neznámosti protiví Bohu a svatým jeho. Ti obrázení a zarmúcení budou ku pokání a užívání milosti*“¹⁸¹ (vize ze 7.12. 1627).

Čtení v Knize se postupně stává obvyklou součástí téměř všech vizí a Kristýna zažívá při čtení velké pohnutí. Proto když jí Pán ve vytržení ze 13.7. 1628, kdy již prorocká aktivita slábne a doznívá, v Lešně odejmul dar čtení v knihách a věci v knihách zjevené jí vymazal z paměti za přítomnosti mladých bratrských teologů Pavla Concordia a Jana Darese, nesla to velmi těžce. Kristýna úpěnlivě prosila Pána, aby ji nechal nahlédnout alespoň do osudů Českého království, protože „*to byla přece Kniha tvých rozsudků o věcech, které se mají stát od nynějška až do časů posledního soudu, při jejímž čtení jsem zažívala takové radosti*“ (překlad autora).¹⁸²

d) Žalmy

„*Z použití žalmů a míst Písma k určitým situacím jsme se nemohli dosti vynatěšit. Protože jistě ani ten nejvzdělanější teolog by tak dobře nedokázal najít vhodná místa z Písma, navíc ještě jako u ní bez jakékoli dřívější přípravy*“

¹⁷⁸ I Jan Jonston si této skutečnosti všímá ve své zprávě – BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 184 (resp. Relation tres veritable, pag. 64).

¹⁷⁹ Lux e tenebris, s. 107 -, *Liber decretorum tuorum*“/ Offenbahrungen, s. 270.

¹⁸⁰ Da 7,10; 10,21 – tam „*svitek pravdy*“, 12,1; Zj 5,1; 13,8 – „*knihy života*“; 20,12; 21,27 – „*Beránkova kniha života*“.

¹⁸¹ Vidění, pag. 16.

¹⁸² Lux e tenebris, s. 107/ Offenbahrungen, s. 270.

(Jan Amos Komenský ve 42. kvestii traktátu O pravých a falešných prorocích)

Neméně typické je pro zjevení odříkávání a zpěv žalmů, jejich recitace zvláště při setkáních s Pánem hraje velkou roli. Některá zjevení jsou jimi často doslova prosycena a Komenský i jiní diváci všechny pasáže z žalmů pečlivě a podrobně zaznamenávají. Vrcholem v tomto ohledu je ze všech nejpůvabnější vize z 18.1. 1628 na motivy Písně písni, kdy Kristýna – Nevěsta svému Milému v krásné zahradě zpívá dokonce hned 12 žalmů v řadě za sebou a hraje přitom symbolicky na rozličné hudební nástroje: „*Opět řekl mi Pán: „Ozdob se a obleč voděv tento, kterýž sem tobě svou svatostí a spravedlností zasloužil a dobyl, a postav se před obličejem mým svatá a čistá nemajíc poškrvny ani žádné vrásky“.* A hned viděla sem před sebou oděv přepěkný a ozdoby zlaté předrahé, do kterýchž jsem se ihned připravovala, a Pánu na čest některé žalmy jsem prozpěvovala též i na některé nástroje hudebně jsem hrála“.¹⁸³

Recitace žalmů během vizí se prolíná i se zpěvem duchovních písní, tak např. 29.12. 1627 na Branné během rozhovoru, který se odehrával po večeři, se Poniatowská nenadále vztyčila na posteli, dívala se do dálky a začala mluvit. Přítomní zprvu nevěděli, co se děje, ale pak si uvědomují, že se jedná o vizi, a slova Kristýny zaznamenávají na papír. Prorokyně zpívá během transu pasáže ze žalmů 38, 90 a osmý verš ze žalmu 34, mezitím začíná zpívat i úryvky z duchovních písní o příchodu Krista ke zbožným v čase jejich smrti, o zření Boha jen skrze Krista a nebo o vidění Boha tváří v tvář. Při zpěvu právě této poslední písně zahlédne Kristýna mezi skupinou blažených i svou matku. Zjevení končí opět zpěvem 34. žalmu, nyní již devatenáctého verše.

Zjevení, které je žalmy prosyceno vůbec nejvíce, se odehrávalo 20.1. 1628. Kristýna během pěti hodin zpívá verše z celkem 21 žalmů a dokonce se při zpěvu jednotlivých veršů obrací podle logiky jejich vyznění na různé světové strany. Podle Komenského zpívá dokonce žalmy, jejichž melodii předtím ani neznala, ve zjevení je však s jistotou odezpívá a melodie si pamatuje i nadále.¹⁸⁴ Používání žalmů Kristýnou se tak stalo logicky předmětem obdivu jak u Poniatowského, tak u Komenského, oba jím argumentují pro pravost vidění i vzhledem k Písmu. Komenský např. v rámci 42. kvestie svého traktátu O pravých a falešných prorocích nadšeně píše: „*Z použití žalmů a míst Písma k určitým situacím jsme se nemohli dosti*

¹⁸³ Jedná se o žalm 150; Ž 8, 3 (a to se zvláštní barvou v obličejí); Ž 23; Ž 146, 1; 103, 1; 145, 1-2; Ž 19, 1; Ž 45, 1; Ž 47, 4; Ž 97; Ž 18, 1-2; celý Ž 117. Nástroje, na které hrála, popisuje Komenský jako „*Psalter, Laute, Clavier, Posaune, Cymbal, Paucke*“ – „*Tum pulsabat organa Musica, (ex gestibus notare fuit) Nablum, Testudinem, Clavicordium, Tubam, Cymbalum, Tympanum*“ - Lux e tenebris, s. 56/ Offenbahrungen, s. 140 - 141, srov. Vidění, 167 A/51.

¹⁸⁴ Lux e tenebris, s. 63/ Offenbahrungen, s. 160 – 161.

vynatěšit. Protože jistě ani ten nejvzdělanější teolog by tak dobře nedokázal najít vhodná místa z Písma, navíc ještě jako u ní bez jakékoli dřívější přípravy“ (překlad autora).¹⁸⁵

Zjevení Poniatowské také díky žalmům vybízela přihlížejíci k intenzivnějším modlitbám, kterými se i sami přítomní od počátku obklopovali a ochraňovali jimi prorokyni proti zlým duchům.¹⁸⁶ Žalmy se společně s Kristýnou všichni modlili při společné ranní či večerní modlitbě, zpěvem žalmů se také snažili lidé v jejím okolí uchlácholit a utěšit rozrušenou prorokyni, když po skončení vytržení z 26.2. 1628 celý večer propláče, protože soudy nad pronásledovateli církve budou prý velmi kruté...

Díky vizím a recitaci žalmů se tak na Branné i v Lešně okolo Kristýny vytváří společenství intenzivní modlitby, jež bylo pro okolí prorokyně a zvláště pak pro bratrské kněze v době pronásledování a budoucího či již probíhajícího exilu jistě velkou útěchou. O tom, jakou působivost měly modlitby Poniatowské na přihlížejíci, svědčí událost z 25. dubna 1628. Den po lékařském konsiliu v Lešně (viz. výše) dochází u Kristýny k porušení rozumu, večer se však dívenka znenadání začíná modlit na žalmy 51, 13 a 119 a její modlitby zakončené Otčenášem vynikají učeností. Komenský lituje, že je nezapsal na papír. Druhý den se Kristýna opět působivě modlí za přítomnosti některých českých farářů – bratrských kněží a jeden z nich, Jan Joram, vyznává, že teprve teď věří, že Kristýna zjevení sama zapisuje a uznává jejich božskost.¹⁸⁷

Žalmy hrají velkou roli i v náboženských promluvách pomořanské dívenky Benigny Königs, kde se např. žalm 42 stává jakýmsi uvozujícím refrémem jejich extatických promluv (viz. Exkurs). Rovněž Mikuláš Drabík se každé ráno i večer, jak bylo tehdy obvyklé, modlí žalmy a při nich či po nich upadá do svých vidění. Ve svých promluvách je však již nerecituje jako Poniatowská.

e) Zničení bezbožníků, záchrana vyvolených

„Není pak oheň ten vypuštěn proto, aby jen toliko předěsil tu sběř Satanovu a Antikristovu, ale k tomu cíli, aby přšel oheň ten, aby netoliko předěsil hmyz ten Satanův, ale aby jej dokonce z gruntu se vším bezbožným a převráceným hnízdem spálil a vypálil tak, aby ani znamení ovšem pak památky jaké po nich nezůstalo“

(Pán k Poniatowské ve vizi z 11.1. 1628)

¹⁸⁵ Lux e tenebris, s. 151/ Offenbahrungen, s. 398.

¹⁸⁶ Když byla Poniatowská němá, předčítalo se jí z Písma, zvláště z žalmů a zpívaly nábožné písně. Na přání paní Zárubové při ní zůstávali vždy dva až čtyři faráři jako ochrana proti Satanovi - Lux e tenebris, s. 11-12/ Offenbahrungen, s. 20.

¹⁸⁷ Lux e tenebris, s. 101 – 102/ Offenbahrungen, s. 253 – 258. Jan Joram (1589 – 1650) – bratrský duchovní, který v exilu působil v Malopolsku a Litvě. Spolu s Adamem Hartmannem byl pověřen dokončením bratrských *Loci communes* – souborného kompendia bratrské dogmatiky, které již rozpracoval boleslavský senior Matouš Konečný.

Ústředním bodem a stálým útěšným momentem všech zjevení je zničení bezbožníků. Ve vizi z 27.12. 1627, při níž byl na Horní Branné přítomen již i otec Poniatowské Julián, se Kristýna prochází krásným stavením až k místu, kde stojí oltář se zlatým svícem planoucím falešným světlem. Bíle oblečený Pán žhnoucí svatým hněvem ze svých úst oltář i svícen zničí a vyhladí tak obrazně všechny falešné, odporující Boží vůli (podle Zjevení sv. Jana svícen symbolizuje církvev - Zj 1, 13; 2, 1-5). Pán na bezbožné neustále vylévá pohár svého hněvu, jejich konec se neodvratně blíží. Antikrist, papež resp. katolická církev a Habsburkové budou vyvráceni, svoboda pro pravou církev a Kristovy věrné brzy přijde, avšak ještě nepřišla. Přesto je zničení bezbožníků ještě v tom samém zjevení dále konkretizováno jako vyhlazení meči z východu a severu s třetím mečem Božích úst mezi nimi. O mečích pak Pán, jehož Stařec v závěru vize tituluje jako Král králů nejmocnější,¹⁸⁸ promlouvá: „*Přivedu je zdaleka, jeden bude od půlnoci a druhý od východu, meč pak třetí bude mezi nimi. A ten bude meč mezi nimi v ústech mých zabíjíce každého bezbožného a všechny, kterýž se proti mně postavují pyšně, vyhladí z gruntu. Těmi meči já vyplením všecku bezbožnost, nešlechtnost, převrácenost a ohyznost i modloslužbu*“.¹⁸⁹

Jindy (11.12. 1627) přichází ozbrojený Pán, z hlavy mu tryskají plameny a do pravé ruky mu jeden z létajících andělů přinesl obrovský meč. Pán v rozhovoru s anděly mluví o zničení všech nevěrných bezbožníků, k jejichž potrestání využije národy severu a východu, slibuje brzké vysvobození božích věrných, avšak hněv Boží „... *ještě není doplněna míra jeho, zlost také bezbožných není ještě doplněna, ale dovršují bezbožní, aby potom tížeji odsouzeni byli.*“ V některých zjeveních se tedy stále opakuje schéma, jež v sobě skrývá určité napětí - brzy už jistě ano, ale ještě zcela ne.¹⁹⁰ Toto schéma Komenský dokládá ve svých komentářích i z určitých biblických pasáží – např. z Iz 8, 16 – 21, když se zamýšlí nad podobným zjevením z 6.12. 1627,¹⁹¹ kde Hospodin odpovídá na dotaz anděla, jestli má

¹⁸⁸ Král králů, Pán pánů – Zj 17, 14; 19, 16; Dt 10, 17.

¹⁸⁹ Vidění, 154 B/26. Motiv mečů pochází ze Zj 1, 16; 2, 12; 19, 21 – ostrý dvousečný meč (z úst).

¹⁹⁰ Vidění, 153 B/24, srov. Lux e tenebris, s. 16/ Offenbahrungen, s. 31 - 35. Rovněž např. zjevení ze 17.1. 1628: „*Ale však dále co praví Hospodin: neboj se maličká loďko má nebo již nedlouho trvati bude soužení tvé, neboť zkazím všechny zhoubece a trapiče tvé a přivedu tě zase na místo tvé a vsadím tě hluboce, vštípím a rozdolám přepevně a utvrdím brány věže tvé přesilně tak, aby tebou žádný z místa tvého pohnouti nemohl. Zapomeneš na žalost pro radost, kterouž já tobě způsobím, dám' tobě i pokoj, kteréhož sobě žádáš, jen maličko počkej, neboť již dobíhá hodinka, již v okamžení přijde hodinka vysvobození tvého žádostivého*“ (Vidění, 165 A/47).

¹⁹¹ Vidění, 147 B/12 – 148 B/14, srov. Lux e tenebris, s.14/ Offenbahrungen, s. 28. Komenský dává do souvislosti biblický text Izajášova prorocství s osudem české církve pod náporom pronásledovatelů i s osudem Kristýny, jíž byl na sedm dní odjat dar řeči, což jistě symbolizuje umlčení Evangelia ve vlasti: „*Persequutoribus Ecclesiae B. vindicta jam parata nunciatur, sed adhuc differenda: argumento simillimo cum capite 8 Jesaiae. Ubi (post praedictas ultiones) ligari mandatur Testimonium inter Discipulos (v.16) in silentioqve Dominum exspectari, qvi abscondit faciem a domo Jacob (v.17). Ita enim qvoqve hic permissio persqvutoribus adhuc*

vypustit střely hněvu na nešlechtné národy, velmi obdobně: „*Řekl opět ten, kterýž seděl na stolicí: „Počkej nebo ještě nepřišel den pomsty, ale přijdeť brzo a soud můj brzo se mnou“*“.¹⁹²

Ve zjevení z 11.1. 1628¹⁹³ symbolizuje všechny bezbožné temný a hustý černý les spálený plameny až na popel a roznesený větrem, lesní temnoty odkazují na temnotu hříchů všech těch, kteří se od Boha odvrátili. Zde je schéma - brzy jistě ano, ještě zcela ne – již opuštěno a andělé vysvětlují Kristýně nemilosrdný Boží záměr: „*Není pak oheň ten vypuštěn proto, aby jen toliko předěsil tu sběr Satanovu a Antikristovu, ale k tomu cíli, aby pršel oheň ten, aby netoliko předěsil hmyz ten Satanů[v], ale aby jej dokonce z gruntu se vším bezbožným a převráceným hnízdem spálil a vypálil tak, aby ani znamení ovšem pak památky jaké po nich nezůstalo*“.¹⁹⁴ Jeden strom v hustém lese neshořel jako ostatní a to je právě ona malá vyvolená skupina, jež nepodlehla Bálovi a modloslužebnictví. Pro ni připravuje Pán své království, to jsou oni vyvolení věrní, kteří Bohem nebudou nakonec opuštěni.¹⁹⁵

Ještě názorněji a s nastíněním konkrétního politicko-strategického dosahu vidění se dozvídáme o zničení Antikrista ve „lvím“ vidění ze 13.1. 1628, kdy dva lvi, červený a modrý (poukaz na východní a severní národy), rozsápu postupně dvouhlavého koně, orla, rozložitý strom a za pomoci třetího lva bílého jako sníh rozdrťí i velký dům. Stařec dodává na vysvětlenou, že oním „*koněm, orlem, stromem i domem nic jiného nerozuměj než to veliký F. a P.* (tj. císaře Ferdinanda a papeže) *a celou tu sektu ďáblou a Antikristovu*“, která bude již velmi rychle rozptýlena a zničena. Lvové z kmene Juda (Zj 5,5) jsou pak Uhři, Tataři, Švédové, Dánové, Nizozemci, Benátčané, Angličané, Francouzi, Sasové (či Savojsťi) a Výmaršťi (či Valaši),¹⁹⁶ tedy velmi široké politické spektrum, které ve svém komentáři uvádí i Jan Jonston.¹⁹⁷

dominio piis occulta Christi Schola, crucis, lucis ostenditur (v.13 - 17). Adimiturque Videnti lingvae usus per dies septem, indubie ad vocis Evangelii in patria silentium preafgurandam. Cum solatio, redituram quidem Doctrinam vocem, at non tam cito: quippe Vidente prius in Scholam coelestem translata: v.21.

¹⁹² Vidění, 148 A/13.

¹⁹³ Vidění, 156 A/29 – 158 A/33, Lux e tenebris, s. 45/ Offenbahrunen, s. 113 – 117.

¹⁹⁴ Vidění, 156 B/30.

¹⁹⁵ „*I odpověděli mi andělové: na tyto již nepřijde hněv Boží, protože jsou chovaly v čistotě duše své a přinášely ovoce trpělivosti i v největším protivenství Pánu svému. Tiť jsou nesklaněly kolen svých před Bálem, též ani mysl jejich k modlářství se neuchýlila. Toť jest to maličké stádce, kterémuž se zalíbilo oči dáti království nebeskému, toť jsou ti Lotové spravedliví, pro něž a pro jejich úpění, volání a křivdu ukřátí Pán Bůh dnů zlých a odvedl je na stranu, když pálil hněv hrozný jeho. Tak aby vyvolení věrní jeho v pomstě těch bezbožných nezahynuli*“ - Vidění, 157 A/31 – 157 B/32. Srov. Lux e tenebris, s. 46/ Offenbahrunen, s. 116.

¹⁹⁶ Vidění, 160 A/38.

¹⁹⁷ Komentuje ve své knize i HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 404 - 405. Široké spektrum politických sil rozvíjí i Kotter ve vidění z roku 1622 – TAMTÉŽ, s. 387/88. Podobný výčet uvádí i Jan Jonston ve své zprávě, když se pokouší shrnout smysl zjevení Kristýny s poukazem na eschatologický aspekt zjevení, jež „*konvenují*“ s názory moderních chiliastů: „*„Elle dit, que' enuiron l'an 1630 l'Eglise sera deliuree, le Pape, et la Maison d'Auriche, seront ruinés, et Frederich sera exalté, Que Dieu fera cet oeuvre par le moyen des Turcs, Tartares, Hongrois, Suedois, Danois, Hollandois, Anglois, Francois, Venitiens, Saxe Veinmar. Qu'auant le dernier iour, et la fin du*

Shrňme: zničení bezbožníků (papeže resp. katolické církve a císaře) se pohybuje mezi plánovaným, ale zatím nerealizovaným vyhlazením nepřátel Boha, mezi jejich bez milosti provedeným zničením, aby po nich nezůstalo ani památky a mezi porážkou provedenou dvěma lvy vnímanými jako symboly konkrétních politických sil tehdejší Evropy. V této rovině vidění převažují aluze na Janovo zjevení.

f) Geografie spásy

„Protož pod' půlnoci a před' východe k rozkazu mému a shazte ty pyšné dolů ze stolic jejich a polámejte i ty stolice jejich s nimi, neboť jsou poškvrněné nespravedlností a ukrutností i hříchem velikým“

(Pán k severu a východu 23.1. 1628)

Všechna zjevení rámuje typická „geografie spásy“, záchrany. Především sever s východem, někdy i spolu se západem a samozřejmě s Boží pomocí a posvěcením, vyvrátí jih – Babylon, Nevěstku, Antikrista – papežství a císařství. To je základní přímočaré poselství, které Poniatowská dotvrzuje i svým symbolickým pohybem během vizí,¹⁹⁸ i když podle Komenského ve skutečnosti pak není schopná jednotlivé zeměpisné strany určit...¹⁹⁹

Na jednotlivé strany světa se také obrací prorokyně v dopisích ve formě trojúhelníku, jež napsala pod diktátem Pána: *„Posadiv se na trávě, poručil mně se vedle posaditi a potom řekl mi Pán: „Piš listy do všech čtyř stran světa²⁰⁰ tak, jakž já tobě rozkáži...“ I psala sem tak, jakž mi ode Pána poručeno bylo, nejprv půlnocním a východním, západním a naposledy poledním a složila sem všechny listy čtyři na způsob triangle a zpečetila pečeti třemi každý ten list“.*²⁰¹ Dopis ve tvaru trojúhelníku, se kterým jsme se setkali již v rámci popisu mise do Jičína, Poniatowská také píše pod vedením Pána i sama sobě a ukládá si ho do srdce na

monde, passeront encor mille ans. Mais toutesfois, que le temps prefix est ignoré. Il semble qu'elle (tj. Poniatowská) *conuient avec les modernes Chiliastes“* – BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 182 (resp. *Relation tres variable*, pag. 63). Moment, kdy lvi trhají na kusy domýšlivého dvouhlavého orla, kterého setřásli ze stromu, je totožný s vizí Kryštofa Kottera i s kolektivním viděním českých exulantů v Hofu, jež zaznamenal Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic – URBÁNEK, *Patriotismus*, s. 6; *Eschatologie, vědění a politika*, s. 224; LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 18.

¹⁹⁸ *„Potom jsem vstala a z místa toho, kdež jsme byli seděli a procházeli jsme se opět v zahradě té a Pán ukazoval mi strany světa jako půlnocní a východní též i západní a polodní a řekl mi: od strany půlnocní a východní přijdou a přivalí se řeky veliké, s mnohým zlým na ty, kterýž nyní zle činí, neboť se již k tomu mají ti, kterýž k tomu ustanovení jsou, aby táhli proti té Nevěstce babylónské smilné a opilé krví svatých a sedící na šelmě veliké (Zj 17, 6; 18, 24; 19, 2)“* - Vidění, 167 A/51.

¹⁹⁹ To Komenský vyzdvihuje ve svém traktátu – kvestie 42/3 (*Lux e tenebris*, s. 150 – 151/ *Offenbahrungen*, s. 397 – 98).

²⁰⁰ Zj 7, 1; 20, 8.

²⁰¹ Vidění, 168 A/53 – 168 B/54.

utvrzení a zvnitřnění svých zjevení.²⁰² Dopis rozesílá prorokyně i ve zjevení z 20.1. 1628: „*I psala sem listy dva, jeden na půlnoci a druhý na východ, datum listů těch bylo 1628 léta, protože listové ti ordinatíi aneb správa v nich učiněná ku podzimnímu času téhož léta se vztahovala, na začátek kažení Šelmy.*“ Dopisy předává Kristýna spolu se třemi kornoutky, o nichž jí ovšem nebylo nic řečeno, nad rokem 1628 se v souvislosti s vítězstvími Nizozemců nad Španěly Komenský ihned zamýšlí.²⁰³

Bůh sice chce prosadit svou vůli skrze předem dané síly dle dané geografie spásy, nemá to s nimi ale jednoduché. Např. ve zjevení z 19.1. 1628 se Hospodin pozastavuje nad neschopností severních a východních národů pochopit jeho vůli a obrací se i k národům západním, aby zvážily svou pomoc, což Komenský rovněž ihned komentuje, protože se jedná o první zmínku o západu v revelacích, osud jihu je ovšem bez diskuzí.²⁰⁴ Zároveň jde v geografii spásy, jež proniká zjevením, i o vyjádření vnímání prostoru. Ten je chápán na základě biblických pasáží z proroků, zvláště Daniela (schéma čtyř monarchií), na základě Zjevení sv. Jana, když Antikrist je spojován s papežem - jihem a především na základě apokryfního 4. Ezdráše (k. 11; 12 o Lvů z lesa, který zničí orla) v kontextu s reálnými nadějemi, které vycházely z tehdejší mocenské konstelace v Evropě.

Pro takovou geografii spásy je příznačná známá výzva Pána k severu a východu z 23.1. 1628, aby provedli Boží trest. Samotnému apelu předchází detailní prokreslení zvrácené moci papeže a císaře Ferdinanda. „*Protož pod' půlnoci a příd' východe k rozkazu mému a shazte ty pyšné dolů ze stolic jejich a polámejte i ty stolice jejich s nimi, neboť jsou poškrvněné nespravedlností a ukrutností i hříchem velikým.*“²⁰⁵ A opravdu znenadání se objevují obrovští muži od půlnoci (severu) a východu a shazují pyšné vládce z jejich trůnů.

²⁰² „*Slova pak listu toho ke mně vztahovala se, jimiž jsem zmocňována a posilována byla ku práci další k jakoby Pánu líbilo se mně užiti, a též i pro lepší toho, což se mi zjevuje pamatování a v srdci i paměti skládání a bedlivější rozvažování skutků Božích napominána jsem byla*“ - Vidění, 167 A/51.

²⁰³ Komenský komentuje v *Lux e tenebris* (s. 65): „*Qvid interferta (p.18) parenthesis sibi velit, dicitur infra Capite L. Qvod autem hic v. 41 perdintionis Bestiae indium autumnale tempus Anni 1628 ponitur, ideo fortasse fit, quia eo ipso tempore a Belgis ademptae sunt Hispano fortissimo duae Urbes, Vesalia, Buscumducis: Exercitusque Caesaraenus, qui duce Montecuculi in Holandiam irruerat, totus interclusus, partimque casus, partim exarmatus fuit. Argentea item opulentissima Chassis hispanica, ex America veniens, ab iisdem Holandis in ipso Havanae portu occupata. Quae cumulatissimae victoriae (quarum similes nulae fuerunt ante) revera Domus Austriacae (per Babylonem, Apocalypticam Bestiam adumbratae) cladium initium erant*“.

²⁰⁴ „*Západních pak napomeň k dobrému rozmýšlení se na to, co by vykonati chtěli, poledním pak oznam zlořečenství mé a zkázu věčnou jejich a že dnův jejich málo bude a nebude nižádného, kdož by chtěl milosrdenství prokázati nad nimi*“ - *Lux e tenebris*, s. 61/ *Offenbahrungen*, s. 154.

²⁰⁵ Vidění, 175 B/68. *Lux e tenebris*, s. 72/ *Offenbahrungen*, s. 183. Tento výrok se objevuje i jako citát na úvodní rytině předcházející revelacím Poniatowské v *Lux e tenebris*. Komenský komentuje příslušnou pasáž v *Lux e tenebris* (*Lux e tenebris*, s. 75).

keré následně lámou na kousky zatímco postižení: „...váleli se v prachu a říčeli jako volové a volali: „Spravedlivý jsi Pane nebo si nám hodně odplatil podle skutků našich“.²⁰⁶

g)Bohem vyvolený panovník

„Srazím též pyšného, převráceného, i posadím služebníka svého, kterýž se mně bojí a po cestách mých chodí...“

(Pán ve zjevení z 27.12. 1627)

S vnímáním prostoru ve vizích souvisí role Bohem vyvoleného a korunovaného panovníka, jenž nastoupí po tom, co Bůh prosadí svou vůli. 20.1. 1628 ve vizi, jež trvá celých pět hodin (je to spolu s vizí z 31.12. 1627 nejdelsí zjevení vůbec), pozoruje Kristýna se Starcem lítý boj mezi severem, východem a jihem z vrcholu velké hory. Po skončení bitvy, kterou jakož i chování Poniatowské během ní Komenský neopouští bez detailní interpretace,²⁰⁷ vyzývá Stařec Kristýnu, aby přiměla sedm vůdců vítězných vojsk k dosazení jeho pokorného služebníka na královský trůn. Kdo je tímto vyvoleným panovníkem je zřejmé - jde o Fridricha Falckého²⁰⁸: „I ukázáno jest mi sedm osob nej přednějších,²⁰⁹ též i jiných nižších, kteříž vedli a spravovali vojsko půlnoční. Vtom řekl mi Starý: „Dej jim požehnání ve jménu mém a oznam jim, že jich ještě potřebovati budu, aby dosadili poniženého mého na stolicí královskou“.²¹⁰

Už ve vizi z 27.12. 1627 prohlašuje Bůh: „Srazím též pyšného, převráceného, i posadím služebníka svého, kterýž se mně bojí a po cestách mých chodí. Tomu já dám sceptrum do ruky jeho, též taky i moc, abych nedopouštěl se rozmáhati nešlechternosti, nad tím odpočine požehnání mé, ten bude spravovati lid můj“.²¹¹ Nastane čas míru a radosti pro Boží lid a věrní budou se svým Bohem věčně stolovat.

²⁰⁶ Zj 2, 23.

²⁰⁷ Tématika bitev podnítila Komenského k zajímavé interpretaci: Kristýna byla během vize z 20.1. čtyřikrát poděšená, Komenský se proto domnívá, že toto chování může znamenat čtyři oslabení evangeliků, které vzápětí uvádí: situace po smrti Gustava Adolfa (1632), po bitvě u Nördlingen (1634), po Vestfálském míru (1648) a po rozpadu koalice půlnočních (Švédsko) a východních (Sedmíhradsko) v roce 1656 - Lux e tenebris, s. 63/ Offenbahrunge, s. 160. Při druhém zamyšlení nad proroctvími a jednotlivými bitvami a neúspěchy švédských armád ve 30. a 40. letech se Jan Amos zamýšlí v silně providenciálním duchu i nad naplňováním proroctví, vždyť v Božím díle: „není nic nadarmo, nic nepomine ani v nejmenším bodičku“ (překlad autora), Lux e tenebris, s. 108 – 109/ Offenbahrunge, s. 273 - 275.

²⁰⁸ V dalším zjevení z 21.1. 1628 totiž andělé Kristýně říkají. „Tož že uhlédáš zase sedícího F. na stolicí královské a korunu kvetnouti na čele jeho“, Vidění, 172 A/61.

²⁰⁹ Navazuje na symboliku sedmi ve Zjevení sv. Jana.

²¹⁰ Vidění, 170 B/58.

²¹¹ Vidění, 154 B/26.

V dalších vizích se toto schéma konkretizuje na protiklad z Boží vůle dosazovaného Fridricha a pyšného Ferdinanda. Na konci vidění o míru a pokoji církví po zničení Babylónu vyslyší Bůh křik svých věřících, způsobí zánik starého nadutého hada Ferdinanda a pokorný Fridrich bude vládnout, neboť on je „*zelenající se olivovník před tváří Boha*“.²¹²

Téma žalmu 52 se opakuje v jiném kontextu i 23.1. 1628.²¹³ Po expozici svaté Trojice se najednou na trůnech objevují císař Ferdinand a papež, mnoho lidí jim líbí nohy a nosí zlaté dary. Pán líčí jejich zvrácenou moc a po jejich vyhlazení se před Kristýnou objevuje právě Fridrich, jenž rozkvétl jako strom a Kristýna zvolala: „*Ty jsi olivovník rozkvétající před tváří Boží*“. Znenadání se z nebe snáší krásný trůn a Bůh vyzývá dva velké muže, aby na něj překvapeného Fridricha odvedli: „*On Fridrich šel polehku jakoby nesměl a jakoby k tomu on nepřináležel aneb se s ním něco nového dalo*“.²¹⁴ Před zraky Kristýny se pak odehrává za útěšných slov božská korunovace zpečetěná po promluvě Hospodina zášlehem ohně Ducha svatého a Fridrich Trojici na závěr vděčně adoruje. Analogie s vizemi Kottera²¹⁵ a dobovými korunovačními mincemi je nasnadě...

h) Kristýna – česká církev

„...*skrze těsnou, ouzkou cestu, svázání a truchlivé ležení tvé ukázán jest obraz církve Jezu Kristovy nynějšího času, kteroužto pod jhem těžkým pyšného faraóna postavena jsouc, tak zemdlena, svázána a ode všech opuštěna sama jediná jako mrtvá v koutě leží a žádného spomocníka a ochránce nevidí...*“

(Andělé k Poniatowské ve zjevení z 21.1. 1628)

Jakou roli ve zjeveních Poniatowská hraje a není její funkce i samým jádrem poselství jejích vizí? Kristýna v první řadě vystupuje ve zjeveních jako stylizovaná postava pravé pronásledované církve, jíž však Bůh nakonec zcela neopustí. Role prorokyně je i v souznění s příběhem vyvoleného izraelského národa, který neztrácí naději ani v babylónském exilu ve chvíli největšího ponížení a opuštění Bohem. Analogicky vnímáno, ani Jednota potažmo česká evngelická církev (Komenský proroctví vztahuje obecně na „*ecclesia bohemica*“) si tak neměla v těžkých dobách zoufat.

²¹² Lux e tenebris, s. 92/ Offenbahrungen, s. 232.

²¹³ Vidění, 174 A/65 – 177 A/71, Lux e tenebris, s. 71 – 73/ Offenbahrungen., s. 179 – 186.

²¹⁴ Vidění, 176 A/69.

²¹⁵ Této souvislosti si ve své studii všímá Wilhelm Schmidt – Biggemann, SCHMIDT – BIGGEMANN, *Politische Apokalypik*, s. 65 – 67.

Vizionářka prožívá během svých zjevení mnohé nesnáze. Přechází po úzké lávce přes hlubokou řeku,²¹⁶ brodí se velkou vodou,²¹⁷ jde po úzké kamenité cestě a leze na příkrý vrch, odkud jí Stařec vtahuje do nebe,²¹⁸ stojí před vysokými hradbami neznámého města, brodí se vodou a bahnem... Jakoby se současný trpký osud české evangelické církve vpisoval do jejího tělesného stavu během vizí i mimo ně.

I Komenský (a ostatní lidé v okolí prorokyně) Poniatowskou vnímá v rámci svého analogického myšlení především jako zástupné ztělesnění pronásledované pravé církve, když v *Lux e tenebris* poznamenává: „...in ejus Persona omnibus persequutionem passuris“.²¹⁹ Rovněž ve svém Traktátu o pravých a falešných prorocích (1629) Jan Amos konstatuje, že tělesný stav Kristýny úzce souvisí se současným stavem církve,²²⁰ což je každému „nad Slunce jasné“. Bůh na vizionářce dle Jana Amose s odkazem na poroka Izajáše ukazuje, že situace církve je opravdu žalostná, od paty až k hlavě na ní není nic zdravého, jen samé modřiny, jizvy a čerstvé rány (Iz 1, 6).²²¹ Symbolický dosah tělesného stavu prorokyně, který jistě na přítomné hluboce působil, také úzce souvisí s již zmíněnou teatralitou – tělesnou zřejmostí, s onou „bodily visibility“ (Purkiss) Poniatowské během vizí.

V příznačném 18. zjevení z 21.1.1628²²² se Kristýna sice dozvídá, že se příště může těšit na korunovaci krále Fridricha (ta se skutečně odehraje 23.1.), ale najednou se ocitá v jakési úzké soutěsce, je jedním z andělů svázána řemenem a řetězy, nemůže se hýbat ani

²¹⁶ „Nejprve šla sem lávičkou úzkou, kteráž byla nad velmi hlubokou řeku. Tu sem přišla na suchý a pěkný zelený pole, po němž sem se procházela“ - Vidění, 147 B/12.

²¹⁷ Stařec se ptá Kristýny proč k němu nemůže jít: „I odpověděla jsem: pro velikou vodu, kteráž přede mnou jest. I řekl: „Pojď jen přece“. I šla sem a pohřžila mně voda ta, takže sem z ní nijak vyjítí nemohla, ale vola[la] sem hlasem velikým na toho Starce o pomožení. I přišel ke mně a řekl mi: „Podej mi ruky“, i podala sem mu pravé a on mne z tý vody vytáhl a řekl: „Slyšel sem tě, že se modlíš. Blahoslavení, kteříž znaležení budou v dobrém nebo takoví počtění budou v nebesích slávou nevymluvnou, kteráž navěky od nich odjata nebude“ - Vidění, 149 A/15.

²¹⁸ „Nejprve šla sem cestou, kteráž byla velmi úzká, kamenitá a nerovná. Tu sem přišla na velmi vysoký a příkřej vrch sem se dostala a kdež sem se vždycky bála, abych zpátkem dolů neupadla. Ten veliký vrch, když vyšla stála sem a čekala, zda-li ten Starý jako i jindy ke mně přijde. I pohlídnú nenadále na nebe a uhlédám, žeť se pomalu otvírá. I ukázal [se] ten Starý na tom místě, kdež se bylo nebe otevřelo a pohleděv na mně, řekl mi: „Vstup sem“. Já sem mu odpověděla: Pane nemohu a on dí mi: „Podej mi sem ruky“. I podala sem mu obouch rukouch svých a on vtáhl mně rukou do nebe a přívítav mně podáním ruky, řekl: „Modliž se takto - ó Pane nastrojíž srdce mé i všecky smysly mé, abych pochopiti mohla divné skutky Tvé“ - Vidění, 151 B/20.

²¹⁹ *Lux e tenebris*, Ad lectores de Libro hoc informatio, s. 42.

²²⁰ „Evidentissimum autem est in hoc organo etiam Ecclesiae adumbratum fuisse statum: ut in ejus per visionem fuga reditu, ligatione, solutione...“ - De veris et falsis prophetis, kwestio 54 - *Lux e tenebris*, s. 156/Offenbahrungen, s. 417).

²²¹ Když Komenský vyvrací jednu z námitek týkající se nesouhlasu starších členů Jednoty se zjeveními, opět poukazuje na zoufalý stav církve (kvestie č. 52): „Naši Otcové nesouhlasí s novými zjeveními a nechťjí se odchýlovat od starého Božího slova, neboť starí otcové nezažili a neviděli ve svém čase takovou hrůzu, která nyní přebývá v chrámu Božím a nade vším se vypíná“ (překlad autora) - *Lux e tenebris*, s. 156/Offenbahrungen, s. 414.

²²² Vidění, 172 A/61 – 173 B/64; *Lux e tenebris*, s. 67 – 68/ I M177, s. 167 – 174.

dýchat a je zcela opuštěna a volá proto k Pánovi o záchranu.²²³ Té se jí dostane, přece se však ptá andělů, kteří mají ve zjevení didaktickou vysvětlovací roli, co to mělo znamenat? Ti jí odpovídají: „...*skrze těsnou, ouzkou cestu, svázání a truchlivé ležení tvé ukázán jest obraz církve Jezu Kristovy nynějšího času, ...ode všech opuštěna sama jediná jako mrtvá v koutě leží a žádného spomocníka a ochránce nevidí.*“²²⁴ Komenský ve své pozdější interpretaci vztáhl tuto část 18. zjevení ke stavu české církve po míru v Osnabrücku z roku 1648, kdy se „*celá říše a Švédové starali jen o svůj mír a zanechali českou církev ve chřtánu Antikrista*“ (překlad autora).²²⁵ V dalších pasážích vidění Bůh ovšem nastavuje svou přívětivější tvář, vysvětluje smysl utrpení vyvolených a zaslibuje budoucí spásu pro své věrné ve stylu proroka Izajáše: „...*potřu všecky nepřátele tvé a potěším tě nad protivníky svými a vymstím se nad nepřáteli svými až jen přepálím do čista trusky tvé a odejmu všecku poškrvnu tvou, což když se stane, tu ty budeš slouti město spravedlnosti a Sión město mé věrné vyvedu tě již na světlo a způsobím to, aby ti svítil obličej můj převeliký jako slunce*“.²²⁶

ch) Exil

„*I řekl mi Pán: aj já rozptýlím lid můj mezi národy a pošli jej do země čísi, vyvedu jej před vichřici prudkou hněvu mého...Mnozí nevědouce kam, ale já ukáži jim a neodejmu milosrdenství svého od nich, dám jim též i hojnost chleba duchovního...*“

(Pán k Poniatowské ve zjevení z 19.1. 1628)

Zjevení z 19.1. 1628²²⁷ se již přímo týká exilu Jednoty (české církve). K Poniatowské přichází do zahrady sám Pán, s Kristýnou si sednou do trávy a Pán jí poroučí, aby napsala dopisy do čtyř stran světa – k půlnoci a východu, aby byli svolněji k uskutečňování vůle Boží a neupřednostňovali svůj rozum. Výzvu měla dívenka napsat i k západu, jihu oznámila prokletí a věčný zánik, dopisy pak srovnala do trojúhelníku, zapečetila a předala andělským posílům. Odměnou za vykonanou práci jí byla procházka s Pánem, při níž na jeho pokyn Kristýna pozře malou knihu (Zj 7, 1; 20, 8). Během procházky se pojednou před Kristýnou

²²³ „*I šla sem a přišla sem do nějaké převelmi těsné uličky, takže sem se sotva z ní vydrati mohla. Potom jeden z anjelů přistoupiv ke mně, opásal mě pásem řemenným tak silně, že sem sotva dýchati mohla. Potom svázal mi ruce a naposledy nohy, takže sem padnouti musela a tak jako mrtva ležeti. Andělové pak byli odešli ode mě a já pak nevědouce sobě již co počíti, volala sem na Pána s pláčem: pomoz mi Pane, popať na mé potlačení, [...] pozdvihni mně zase, však sem pak hotová tě oslavovati, ale pomoz mi Pane, však sem pak tak potlačena, že se hnouti nemohu, ale popať na mé potření. Probudiž se hlavo má a vyzvihni mně“ - Vidění, 172 B/62:*

²²⁴ Vidění, 172 B/62 – 173 A/63, srov.: „*Per angustam illam, tristem cubitum tuum...praesignatur tibi status in qvem adhuc deveniet Jesu Christi Ecclesia: gravi sub jugo superbi Pharaonis ita pressa, debilitata, constricta*“ - Lux e tenebris, s. 68/ Offenbahrungen, s. 172.

²²⁵ Komenského poznámka v Lux e tenebris, s. 68 – 69. Srov. ZOUBEK, *O prorocích...*, s. 12.

²²⁶ Vidění, 173 A/63 – 173 B/64.

²²⁷ Vidění, 168 A/53 – 169 B/56; Lux e tenebris, s. 58 – 61/ Offenbahrungen, s. 147 – 154.

objevily šaty, Pán jí přikázal, aby si z nich udělala ranec a šla směrem k půlnoci (Komenský poznamenává - do Míšně a Polska) a směrem k východu (do Uher),²²⁸ kde viděla velké zástupy rozptýlených lidí obou pohlaví modlících se k Bohu. Pán promluvil: „*I řekl mi Pán: aj já rozptýlím lid můj mezi národy a pošlu jej do země čísi, vyvedu jej před vichřici prudkou hněvu mého...Mnozí nevědouce kam, ale já ukáži jim a neodejmu milosrdenství svého od nich, dám jim též i hojnost chleba duchovního...Dám jim též i pokrm tělesný a potřeby k životu vezdejšímu jejich, a v ničemž je opustiti nechci, jen budou-li se mi dověřovati a ke mně utíkati, neboť jest věž pevná jméno mé*“.²²⁹

Pravou církev, Kristýnu, prožívající rozptýlení a těžká pronásledování, Bůh ale úplně neopustí a následuje proto útěšná scéna se stavbou nové krásné budovy a plodivé vinice. Na závěr zjevení Pán Poniatowskou vyzval k pohledu na zbudovaný dům a hned společně spatřili zástupy lidí, jak zpívají žalm 98: „*Zpívejme Pánu novou píseň, neboť činí zázraky*“ za použití nejrozličnějších hudebních nástrojů. „*I řekl mi Pán: „Aj jižť sem splnil lidu svému sliby své, když sem jemu způsobil pokoj a dal to, aby mně sloužiti mohli v svatosti a spravedlnosti, protož oslavujž mně již vyvolená vinnice má a vyvyšuj jméno mé navěky*“.²³⁰

i)Poniatowská jako Nevěsta Kristova

„*Posad'me se spolu a hodujme, veselme se a těšme se, já v tobě a ty ve mně, jez přesladké ovotce mé se mnou a pij přechutné víno milostí mých, neboť jsem tobě nalil do kalicha rozkoší mých až oplývá*“

(Pán k Poniatowské ve zjevení z 18.1. 1628)

Poniatowská nejenže ztělesňuje pronásledovanou a rozptýlenou církev, její stylizace nachází v jakémsi třetím nejvyšším stupni své vyvrcholení v roli symbolické, od věčnosti vyvolené Nevěsty Kristovy. Tato tematika samozřejmě navazovala na známé dědictví středověké Brautmystik,²³¹ ale působivé pasáže o spojení vyvolené duše - Nevěsty s Ženicem - bychom našli i v protestantském prostředí 16. a 17. stol., např. v nesmírně populárních Vier Bücher von wahren Christenthum od Johanna Arndta²³² nebo v eschatologicky laděných písních

²²⁸ Komenského poznámka v podtitulu revelace: „...*Migratio Exulum praefiguratur, primo ad Septentrionem (in Misniam, Poloniam)... Deinde ad Ortum (in Hungariam)*“, Lux e tenebris, s. 59/ Offenbahrungen, s. 150.

²²⁹ Vidění, 168 B/54 – 169 A/55.

²³⁰ Vidění 169 B/56. Srov. Lux e tenebris, s. 61/ Offenbahrungen, s. 154.

²³¹ Hildegardiny vize, zjevení svaté Brigitty a dalších mystiků také v předmluvě ke Kotterovým vizím Komenský samozřejmě uvádí jako příklad nových zjevení po Kristu a apoštolech – viz. dále rozbor Komenského traktátu.

²³² WEHR, *Mystik*, s. 61 – 64.

Philippa Nicolaie,²³³ jehož *Commentarius de regno Christi* (1596) rovněž operuje jako jeho oblíbené písně s motivem Ženicha a Nevěsty.²³⁴

Motivy krásného Ženicha a půvabné Nevěsty se objevují ve zjeveních Poniatowské prakticky od počátku. Ve druhé vizi z 23.11. 1627²³⁵ za přítomnosti Komenského a Esther Sadovské se nejdříve Poniatowská objeví v krásném městě prosyceném hudbou, v jakémsi Novém Jeruzalémě. Rázem překvapí dívku bíle oblečený Stařec s holí a oznámí jí Boží vyvolení parafrází pasáže z proroka Jeremiáše (Jer 1, 5) a Izajáše (Iz 49, 1), která se objevuje i u Kryštofa Kottera: „*Já tebe znám dřív než si se na svět narodila*“.²³⁶ Stařec vyzve Kristýnu k následování, ocitnou se uprostřed paláce, kde stojí bíle ozdobený stůl a u něj krásný mládenec. Vycházejí z něho paprsky světla a hledí upřeně na prorokyni: „*Ten pak Ženich hleděl stále na mně a já nemohši pro blesk hleděti na tvář jeho, řekla sem: „Jaký to blesk obličej je jeho“, a Stařec řekl: „Oči jeho jsou tisíckrát jasnější než slunce“,²³⁷ a já řekla: „Není-liž to Syn Boží?“²³⁸ a on řekl: „Jest“.²³⁹ Další den²⁴⁰ v pěkné zahradě, kam se protáhla úzkou cestou, se odehrává korunovace Kristýny a krásného Ženicha, ihned na začátku vizí je tak zaslíbena pravé vyvolené církvi spása – koruna věčnosti: : „*I posadil se ke mně a oni odšedše, přinesli hned na nějakém rouše Korunu²⁴¹ a položili jí nejprve na stůl, potom mládenci tomu na hlavu stavili, potom mně, potom mi jí z hlavy sňali a do rukou dali*“.²⁴²*

²³³ Např. v písni „*Wachet auff / rufft uns die Stimme*“ rozvíjející téma chytrých družiček očekávajících Ženicha (Mt 25) a zvláště ve známé a oblíbené „*Wie schön leuchtet der Morgenstern*“. Právě poslední zmíněnou duchovní píseň založenou na 45. žalmu pojednávající o chválách věřící duše, jimiž volá ke svému nebeskému Ženichovi a zdobí ho nespočtem příměrů za zvuků muziky, zpívali němečtí členové Jednoty Kristýně na její zdánlivě smrtelné posteli kromě dalších duchovních písní („*Ich hab mein Sach Gott heim gestellt*“ nebo „*Hertzlich thut mich verlangen nach einem seeligen End*“) – viz. Lux e tenebris, s. 116/ Offenbahungen, s. 295.

²³⁴ Tato kniha, jejíž dvě kapitoly vřadil Komenský do vydání Kotterových Zjevení a vidění (1628), je prodchnuta eschatologickou nadějí na brzký příchod Páně, který autor mimo jiné vyjadřuje metaforou příchodu Ženicha ve slávě na radostnou svatbu: „*Man kann doch an der hellen Fackel des Evangelium abnehmen, dass der Tag der Herrn nicht ferne sei, da der himmlische Bräutigam Jesus Christus in grosser Majestät und Herrlichkeit von der ewigen Freudenhochzeit wiederkommen und dieser bösen Welt ein Ende machen wird*“.

²³⁵ Lux e tenebris, s.7/ Offenbahungen, s. 7 – 9.

²³⁶ Vidění, 142 B/2 (Jer 1, 5), srov. (Lux e tenebris, s. 7/ Offenbahungen, s. 8).

²³⁷ Zj 1, 13-16; 2, 18.

²³⁸ Zj 2, 18.

²³⁹ Vidění, 142 B/2.

²⁴⁰ Vidění, 143 A/3 – 144 B/6; Lux e tenebris, s. 7 – 9/ Offenbahungen, s. 9 – 13.

²⁴¹ Koruna resp. Koruna života, Koruna věčnosti – symbolizuje zaslíbení a odměnu do budoucna, na věčnosti – viz. i vize z 25.11., kdy je Poniatowská upozorněna: „*nyní sobě na tuto korunu pohled, než nebudeť ještě dána, až se dokoná*“, Vidění, pag. 7..

²⁴² Vidění, 144 A/5. Obsah vizí Kristýny z listopadu a prosince 1627 instruktivně shrnuje otec Julián Poniatowski ve svém spisku: na pronásledovatele církve čekají ty nejhorší tresty, jak je vidno z viditelných obrazů i slov. Věrným a stálým je zaslíbena koruna věčného života. Radosti věčného života jsou nevyslovitelné. Bůh zná své vyvolené ještě před tím než se narodí a otcovsky se o ně stará. Kristus, Syn Boží je pravým a

Vrcholem vizí na motivy Písně písní je bezesporu zjevení z 18.1.1628.²⁴³ Kristýna se umývá a svátečně obléká, čeká totiž svého Ženicha a již brzy jsme svědky její milostně laděné procházky s Pánem v jeho půvabné zahradě (Pís 4, 6 – 9). Pán v bílém rouše vítá Kristýnu polibkem, při němž Kristýna zčervená, a častuje ji obzvláště libými slovy, kterými chce naplnit její srdce. Jeho láska je sladší než med, slova jeho úst libější než mléko a cennější než vybrané víno. Pán vyzývá Kristýnu k usednutí do trávy a pobízí ji k radosti a štěstí: „*Posaďme se spolu a hodujme, veselme se a těšme se, já v tobě a ty ve mně, jez přesladké ovotce mé se mnou a pij přechutné víno milostí mých, neboť jsem tobě nalil do kalicha rozkoší mých až oplývá*“.²⁴⁴ Po této výzvě se Ženich s Nevěstou opět procházejí, ocitá se před nimi krásný stůl jako z pohádky, plný čerstvého ovoce a skví se na něm zlatý pohár nejvybranějšího vína.

Pán s Kristýnou popil, pojedl a věnoval jí mast omamující vůně jeho síly a přítomnosti, kterou by Kristýna měla uložit do svého srdce, jež se hned poté opravdu naplnilo nevyslovitelnou rozkoší.²⁴⁵ Do svého srdce ukládá Poniatovská i zapečetěný dopis diktovaný Pánem,²⁴⁶ jenž jí vyzývá k oblečení oděvu jeho svatosti. Vskutku po chvílce se před překvapenou Kristýnou objeví překrásný oděv a krásné zlaté ozdoby. Dívka Pánovi k jeho cti zpívá rozličné žalmy, písně a hraje na hudební nástroje, váže mu také kytici a opět se s ním vydává na procházku po zahradě, kde Pán ohlašuje své budoucí soudy... Vize končí gesty jako při polibku a zpěvem dokonce dvanácti žalmů v řadě.

Ve zjeveních najdeme opravdu mnoho „intimních momentů“ mezi Ženichem a Nevěstou – Kristýnou resp. pravou vyvolenou církví. Dalším dobrým příkladem v tomto směru je i vize z 16.2. 1628²⁴⁷ výmluvně nazvaná božská svědectví lásky mezi Ženichem a Nevěstou. Toto zjevení již není součástí rukopisu Anny Alžběty Janovské. Kristýna nejdříve zakouší těžké utrpení, ráno totiž upadla při modlitbě do velkých bolestí a všichni přítomní

jediným Ženichem své církve. Jména těch, kteří věří v Krista jsou zapsána v Knize života. Ti, co pohrdají Bohem, jsou věčně zatraceni (Lux e tenebris, s. 32/ Offenbahrunge, s. 75).

²⁴³ Vidění, 166 A/49 – 167 B/52; Lux e tenebris, s. 55 – 58/ Offenbahrunge, s. 139 – 147.

²⁴⁴ Vidění, 166 A/49. Srov. Lux e tenebris, s. 57/ Offenbahrunge, s. 144.

²⁴⁵ Diane Purkiss ve svém článku rovněž uvádí ono „nasycení Kristem“ na motivy Písně písní, kterým některé anglické vizionářky ze 17. stol. vyjadřovaly své prolnutí s Bohem – navíc duchovní sycení a odmítání potravy v průběhu vizí Purkiss dává do souvislosti s obecně ženským dobovým pojetím potravy. Anne Trapnel i ostatní prorokyně se rovněž jako Poniatovská stylizovala do role Nevěsty Kristovy, která se chystá ke svatbě s ním při jeho druhém příchodu – PURKISS, *Producing*, s. 146 – 147, 156. Vnímání sebe jako Nevěsty Kristovy je ostatně velmi silné i v promluvách Margharetty Heydewetter a Benigny Königs - „*Göttliches Wunder-buch... (1629)* – viz. dále Exkurs.

²⁴⁶ Dopis do čtyř stran světa píše Kristýna např. i 19.1. 1628 potom, co snědla malou sladkou knížečku, hned následující den se pod obrovskou horou, na níž ji vyvedl stařec, odehrává bitva mezi Antikristem a severními vojsky s nebeskými posilami, po níž Kristýna píše dopisy na sever a východ.

²⁴⁷ Lux e tenebris, s. 86 – 88/Offenbahrunge, s. 216 – 221.

z toho byli velmi poděšeni. Do půl páté měla asi 30 náporů epileptických záchvatů, při nichž si málem rozkouše jazyk. Při posledním náporu záchvatů upadá do vytržení, ve zjevení přichází Kristus a Kristýna ho na procházce jako věčného lékaře žádá o vyléčení a zpívá mu píseň „*Kriste, jediný Ženichu cudného srdce*“, pak následují rozličné žalmy. Na to spolu po procházce v zahradě usedli do trávy a Kristýna při svém obvyklém půvabu, kdy se její tvář začíná zvolna červenat studem, dostává šperky – náhrdelník, pás, sukni, prstýnek, masti a voňavky, pak přijímá plášť spravelnosti, zpívá 8. žalm se zvláštním gustem („*Hospodine, jak vznešné je tvoje jméno*“), hovoří se svým Ženichem o dopisu a kytici, kterou mu měl Starý dnů předat, čtou si v knize a na základě 40. žalmu vzývá Kristýna Pána a jeho skutky. Na konci zjevení prosí Kristýna Pána jako obvykle, aby nechodil pryč, pláče a vzápětí se raduje, prosí o zdraví, ale přichází k sobě naprosto vyčerpaná, takže jí musí okolostojící odnést do postele. Přítomní hosté se pak pod vedením Komenského tchána a obhájce božskosti zjevení Jana Cyrilla modlí a zpívají žalm 103 za účasti prorokyně.

j)Lví vize

„...neboj se maličká loďko má nebo již nedlouho trvati bude soužení tvé, neboť zkažím všecky zhoubce a trapiče tvé a přivedu tě zase na místo tvé a vsadím tě hluboce, vštípím a rozdolám přepevně a utvrdím brány věže tvé přesilné tak, aby tebou žádný z místa tvého pohnouti nemohl...“

(Pán ke svým vyvoleným ve zjevení ze 17.1. 1628)

Již zjevení jircháře Kottera zřetelně ukazují fascinaci tehdejších lidí symbolickou postavou Lva ze severu²⁴⁸ a ani u Poniatowské lví vize nechybí, i když se v jejich zjeveních nenachází v takovém počtu a nejsou tak komplikované a přeplněné symboly jako u šprotavského

²⁴⁸ U Poniatowské lze uvažovat o tom, že mohla znát pseudo – parcelsovské proroctví o Lvu ze severu, které se šířilo pod názvem „*Magischer Propheceyung und Beschreibung von Entdeckung der 3. Schatzen Theoprasti Paracelsi*“. Tento text se stal jedním z významných podnětů pro „lví fantazii“, která se velmi rychle šířila pomocí letáků, novin, tisků, astrologických, politických, prorockých a rozekrucíanských spisů po střední Evropě ve 2. pol. 16. a v 17. stol. K tomu nejpřehledněji GILLY, *Der Löwe von Mitternacht*. Již dříve byla zmíněna klasická studie NORDSTRÖM, *Lejonet*. K otázce recepce problematiky Lva ze severu nejen v letákové produkci nejnověji a nejobsáhleji HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 349; 375 – 413.

jircháře. Lvi figurují v již zmíněném zjevení ze 13.1.²⁴⁹ a zejména ve vizi z 17.1.1628,²⁵⁰ v níž se objevují dva velcí lvi s meči ze severu a východu. Vypadají jednotně, po chvíli na sebe ale vrhají hněvivé pohledy, nebe se otevírá a mezi lvy padá velká zlatá kniha ve formě trojúhelníku a hlas z oblak vyzývá lvy, aby jednali podle vůle Boží a přestali s reptáním. Lvi celou knihu přečtou a každý potom pozře jednu polovinu, z nebe se poté na lvy snáší brus s hlasem, aby nabrousili svůj meč ve jménu Pána zástupů proti nepřátelům Boha. Lvi tedy uchopili brus do levé tlapy, ostří svých mečů do pravé tlapy a nabrousili své meče. Z nebe spadl i železný pancíř doprovázen výzvou: „...oblečte se do zbroje této vy, kteříž k tomu vyvolení jste, aby skrze vás potřel silný Bůh pomsty své i svých nepřátel a Antikristovo podvodné dílo i s falešnými proroky, aby vyvrátil a zkažil“.²⁵¹

Po zaslíbení zlatých časů pro církve padá na lvy ještě velký a ohnivý řetěz, aby všichni trpící a pronásledovaní byli spojeni věrností, láskou a svorností. Po odchodu lvů zavedli andělé Kristýnu k vodě, z níž se vynořil ohyzdný had pojídající ryby (Boží lid). Potom, co se s hadem – symbolem všech bezbožníků - za pomoci andělů vypořádala, spatří Kristýna na vodě kymácející se loďku plnou pšenice. Andělé hned vysvětlují, že pšenice je ta pravá část vyvolené církve Ježíše Krista, to jsou ti věrní procházející strašným antikristovským pronásledováním, jímž jsou pročišťováni jako čisté klasy od býlí. Loďka nemá klidu, neustále se strachuje před tyrany a vrahy, aby mohla Pánu čistě sloužit. Následuje tak milovaného Pána, který také nevěděl, kde má v tomto světě hlavu složit. Pán však své věrné poeticky utěšuje: „...neboj se maličká loďko má nebo již nedlouho trvati bude soužení tvé, neboť zkazím všechny zhoubce a trapiče tvé a přivedu tě zase na místo tvé a vsadím tě hluboce, vštípím a rozdolám přepevně a utvrdím brány věže tvé přesilné tak, aby tebou žádný z místa tvého pohnouti nemohl“.²⁵²

„Lví“ zjevení ze 13.a 17. ledna 1628 měla zvláštní odezvu u syna ženevského radního. O malém chlapci informoval do Lešna moravský šlechtic Adam Václav Věžník, právě pobývajícím v Ženevě na studiích. Dvanáctiletý syn konšela Daniela de la Rive²⁵³ se

²⁴⁹ Lux e tenebris, s. 49 – 51/ Offenbahrungen, s. 118 – 129, přeložil i HENDRICH, *Komenský ve světle svých spisů*, s. 187 – 191.

²⁵⁰ Lux e tenebris, s. 52 – 55/ Lux e tenebris, s. 130 – 139.

²⁵¹ Vidění, 163 A/43.

²⁵² Vidění, 165 A/47.

²⁵³ Tuto příhodu zaznamenal i Jan Jiří Harant ve svých Pamětech – MENČÍK (ed.), *Harant*, s. 44: „*Předpovídání a vytržení jednoho radního pána syna v městě Gensu*“. Synek ženevského radního prorokuje o zničení a „polámání“ Říma – přitom dokonce polámal i tlusté železo - , o návratu vyhnaných, o králi Fridrichovi a jeho dosazení na trůn a činil i různé divy. O tom, jak chlapec dopadl, se však Harant na rozdíl od Komenského nezmiňuje, naopak dodává ke konci své zprávy: „*Poněvadž nic než o Bohu, aby mu jednou sloužili a chválili, se mluvilo, tak mnoho jest těch, že věří tomu, že to věci Boží jsou*“ - TAMTÉŽ.

stylizoval do postavy jednoho ze lvů vystupujících ve vizích Poniatowské a pro vyhnané evangelíky měl podle zápisu v Harantových Pamětech jen slova útěchy: „...*Chvalte Boha, vy vyhnaní, a buďte potěšeni, máte zase domů přijíti a víc statku dostati než prve, Bůh vaše modlitby vyslyšel. Buď potěšen, králi Fridriše, Bůh tvé modlitby vyslyšel...*“.²⁵⁴ Dle Komenského byl z chlapce potom, co začal používat i oplzlá slova, dopouštěl se blasfemie a vrazil si dýku do prsou, vymítán Ďábel... Komenský si v tomto kontextu uvědomuje důležitost zkoumat, zda se někde k pravým proroctvím nepřimísily hrátky Satana.²⁵⁵

Na obsáhlou vizi o dvou lvech poukazoval skoro o celých 30 let později i sám Komenský. Švédského krále Karla Gustava a sedmihradského knížete Jiřího II. Rákocziho považoval právě za tyto dva lvy ze severu a východu,²⁵⁶ kteří by mohli ovládnout Polské království, obrátit se na jih a vykonat uložené strašné Boží soudy nad Babylónem a Habsburským domem,²⁵⁷ což Komenského vedlo v kontextu současné politické situace a spolu s nadějami na zvolení protestantského císaře k urychlenému vydání první velké edice proroctví – *Lux in tenerbis* (1657).

1.4) Exkurz - *Göttliches Wunder-buch* (1629)

Hystericko-epiletické záchvaty doprovázené viděními a sny u Kristýny Poniatowské mají co do způsobu a tělesných projevů během extází své paralely ve zjeveních a stavech Margharetty Heydewetter a Benigny Königs, jak jsme se již stručně zmínili. Rozsahem a obsahem svých vizí se Poniatowská od obou vizionářek ovšem zřetelně odlišuje. Margharetta Heydewetter z Chotěbuzi v Dolní Lužici totiž měla jen několik detailně zaznamenaných vidění v řadě za sebou mezi 6.2. – 11.2. 1629, i když chorobný stav trval i nadále a poslední vytržení se odehrálo ještě 9.3. 1629. Benigna Königs, dívka z fraucimoru pomořanské kněžny měla někdy i dosti rozsáhlých 9 zbožných promluv ve vytržení (s jednou nezaznamenanou). Tato skromná aktivita se ale nedá rovnat s 81 vizemi Poniatowské nebo snad s 670 viděními bratrského kněze Mikuláše Drábíka, které Komenský vydal....

²⁵⁴ MENČÍK (ed.), *Harant*, s. 44.

²⁵⁵ Komenský celý případ velmi podrobně popisuje s odkazem na 43. kvestii svého traktátu - *Lux e tenebris*, s. 129 – 131/ *Offenbahungen*, s. 328 – 334.

²⁵⁶ *Historia revelationum*, s. 184: „...*ut se Oriens jungat Septentrioni, tremendumqve illud opus Dei mox procedat*“.

²⁵⁷ VÁLKA, *Problém výkladu revelací*, s. 117.

Na zjeveních Margharetty Heydewetter²⁵⁸ zaujme nízký věk dívky, mladičké dceři chotěbuzského měšťana a řezníka Davida Heydewettera bylo pouhých jedenáct let. O narození, dětství a stavu Margharetty před začátkem vidění se rozepisuje Jakob Fabricius, jenž zdůrazňuje neopodstatněné stavy smutku.²⁵⁹ Co je ovšem nejpozoruhodnější, zdravotní stav této dívenky vykazuje velmi podobné rysy jako u Poniatowské a Königs. Po tísní u srdce upadá dívka do velkých křečí – epileptického záchvatu, po němž se zdá jakoby mrtvá a její dech i puls srdce je sotva zřetelný, prsty stydnou od konečků.

Stav a tělesné projevy Heydewetter při první vizi se dají shrnout následovně. 4. února 1629 si Margharetta začala stěžovat na tíseň u srdce a sama předpověděla, že o 12. hodině na ní přijdou velké bolesti. A opravdu o dvanácté si Margharetta lehla na lavici a upadla do těžkého záchvatu, jenž se podobal epileptickému (v dobových pramenech označovaný jako „*paroxysmus*“). Její palce téměř nešly odtrhnout od prstů, svým tělem v bolesti cukala, okolo úst měla pěnu (tento příznak u Kristýny scházal, jak si všiml doktor Jonston). Její nemoc doprovázená různými výroky pokračovala i přes noc a druhý den, a tak vyděšená matka v nepřítomnosti otce zavolala přátele, sousedy a také kněží, kteří se dostavili na vlastní přání Margharetty až v pátek 6.2. Dívenka totiž předpověděla počátek svého záchvatu v pátek na 6. hodinu večerní, tím se Kristýně Poniatowské, jež také přesně a k údivu všech předpovídala čas svých vidění, velmi podobá.

Margharetta do té doby veselá, tedy začala po 6. hodině večer 6.2. obracet oči v sloup, v obličejí byla tu bílá, tu červená, stěžovala si na bolest u srdce a po chvilce začala cukat celým tělem, skřípat zubama, hýbat hlavou, jakoby někam mířila do výše. Záchvat dosahoval někdy takové intenzity, že dva nebo tři lidé ji museli držet. Její palce a po chvilce i ostatní prsty začaly stydnout od špiček dolů. Záchvat trval jednu hodinu, nebyl však stále stejně silný, takže dívenka po návalu těch nejtěžších bolestí ležela tiše, jen se jí ještě cukaly svaly a nervy. A právě ve chvíli této slabosti, jež trvala skoro celou hodinu, začala Margharetta hýbat rty a potichu k sobě mluvit, takže její mluvené slovo šlo zachytit, jen když pozorovatelé přiložili

²⁵⁸ *Göttliches Wunder-buch* (1629)... *Wahrhaftiger Bericht und Erzählung / Derer denckwuerdigen Sachen / Prophezeyungen / Bussvermahnungen / trost- und geistreichen Worte / so ein Maegdlein zu Kottbus in Niederlausitz / Margaretha Heidewetters gennant / dieses 1629. Jahr im Februarij, bey ihrem gehabten unterschiedlichen Entzueckungen geredet hat...erstmals in Druck geben....*“, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. 313.10 Theol. (7), pag. 1. (Dále jen *Wahrhaftiger Bericht*).

²⁵⁹ „*Dieser Maegdlein ist Anno 1618 . den 14 Martii, Stylo veteri, morgens frue zwischen 9. und 10. Uhr / von David Heydewettern / Buergern und Fleischhawern allhier / als Vatern / und denn Martha Steinichin / als Muttern / erzeuget und geboren / und Margaretha genennet worden. Ist / nach Aussag der Eltern / auch anderer Leuthe so sie gekant / still und fromm gewesen / kan etwas / aber nicht perfekt lesen. Eine Zeitlang ist sie immer trawrig gangen / hat vielmal heimlich geweinet / aber so bald sie gefragt worden / warumb? Solches starck negiret. Der Vater saget auss / das er ihr einzmals hefftig zugesetzt / sie solte des Weinens Ursach ihm entdecken / hat sie geantwortet: Ich wolt gern mit zum Tisch des Herrn gehen / die Mutter aber wil mich nicht lassen / wendet fuer / ich bin zu jung*“, *Wahrhaftiger Bericht*, pag. 1.

uši k jejím ústům. Zajímavé je, že přítomní lidé jí v průběhu jejích vytržení do očí pouštěli sluneční světlo, dokonce do nich strkali i prsty, přesto s nimi Margharetta nepohnula... Líčení jejího stavu v některých momentech téměř odpovídá popisu doktora Michala Libavia nebo Jana Jonstona u Poniatowské a Jakoba Fabricia u Benigny Königs. Po umrtvení těla Heydewetter začne znenadání hýbat rty a potichu mluvit. Její zjevení začínají vždy tichou a vroucnou christologickou promluvou.²⁶⁰ Na začátku vytržení nemluví hlasitě, poté jsou její slova natolik zřetelná, že jsou slyšet i na ulici v okolí domu. Případ mladičké dívky tedy vzbuzoval obecnou pozornost... Heydewetter jako Poniatowská také dokázala čas svých záchvatů nebo dočasnou němotu předpovídat, ale obsah svých zjevení si na rozdíl od Kristýny nepamatovala.

Zjevení mladičké dívky se odehrávala za přítomnosti mnoha vznešených i prostých osob, učených i neučených, kteří s obdivem naslouchali.²⁶¹ Jeden z kněží, pravděpodobně luterský farář v Chotěbuzi Andreas Buntschodius,²⁶² zjevení zachytil. Některé formulace ve zjeveních napovídají, že jsou opravdu spíše výsledkem stylizace dospělého člověka, navíc stoupence luterské konfese než mladičké dívky mluvící z vnuknutí Ducha. Autenticita vidění Margharetty je tedy velmi sporná, popis způsobu zjevení a smysl zjevení však zřejmě odpovídá.

Nicméně o tom, že vidění zachytil právě luterský kněz Andreas Buntschodius a o tónu zjevení, svědčí i unikátní zápis z 25. února 1629 v pamětech Václava Nosidla z Geblic, který ve stručnosti popisuje obsah zjevení a přináší i některé nové nečekané a dramatické skutečnosti. Heydewetter totiž byla podle zprávy z roku 1629, kterou přinesl do Pirny z Lešna přes Chotěbuz cestující nám známý Jiří Sadovský ze Sloupna, již nesena do hrobu, ale znenadání začala tlouci do rakve: *„což od přítomných s užasnutím slyšeno a truhla otevřina a spatřina dívčička mrtvá, ožilá, kterážto od 6. Februáriu až do 18. Februáriu velmi divné věci mluvila, jak o odpadlých těchto časů od pravého náboženství a jich pokutách, tak také o matce a vysvobození církve Boží a utištěných, mezi jinou řečí pravila o pozdvižení jednoho evangelického knížete, který se o církev a její oudy zasadí, však že nic nezpůsobí, jiných také*

²⁶⁰ Např.: *„Ach Herr Jesu / ach Herr Jesu / Ach Herr Jesu / meine Perle / mein Braeutigam / mein schoenster Schatz / du bist ein Kleinod / ein Fuerst uber alle weltliche Fuersten / du kannst dein Volck erretten. Ach Herr Jesu / erhoere doch mich / Herr Jesu dir lebe ich / dir sterbe) ich / dein bin ich tod und lebendig. Ich armer Mensch gar nichts bin ...“*, Wahrhaftiger Bericht, (vize ze 4.2. 1629) pag. 3.

²⁶¹ V podtitulu zjevení se dočteme: *„...von vielen vornehmen Personen / Adel und Gnadel / gelehrt und ungelehrt / mit Verwunderung angehoeret worden. Von einem / so selbst dabey gewesen / von Wort zu Wort fleissig aufgezeichnet / und erstmals in Druck geben“* – Wahrhaftiger Bericht, pag. 1.

²⁶² NORDSTRÖM, *Lejonet*, s. 167. Nordström také zmiňuje na základě citace Kirchen -und Ketzler Historie od Gottfrieda Arnolda, že vidění zachytil kněz z Chotěbuzi Andreas Buntschodius, což je v souladu se zprávou Jiřího Sadovského ze Sloupna zachycenou v Pamětech Václava Nosidla z Geblic.

mnoho věci mluvila naprosto tomu věku nesnesytedlných, které sepsal nějaký Andreas Bundtssodyus kaplan v té obci, jakožto ušatý svědek“.²⁶³ Na závěr svého zápisu Nosidlo skepticky, pro pochybovače o nových viděních však příznačně, poznamenává: „Tomu podobných věcí velmi mnoho rozdílných tohoto i pominulého roku se nacházelo, jimž necht věří kdo chce, my máme dosti prorocství v zákoně Starém i Novém pravdivých a jistých“. Ve Fabriciově vydání zjevení z roku 1629 v Göttliches Wunder-buch tato verze ovšem nefiguruje, referentem Nosidla je Jiří Sadovský, který o zázračném úmrtí a vzkříšení Poniatowské na konci ledna 1629 jistě věděl. Lze se tedy jen dohadovat, jestli si zprávu na základě vzkříšení Poniatowské vymyslel nebo věrně referoval dychtivým pirenským exulantům...

Vidění Marharetty nejsou přeplněná apokalyptickými symboly jako vize Kryštofa Kottera, neodehrávají se v nich imaginativní obrazy a scény jako u Poniatowské. V jejím případě jde spíše o jednoduché promluvy uvozené již zmíněnou vroucnou christologickou modlitbou a tím je bližší dceři jáchymovského kněze Benigně Königs a jejím monologům. Hlavní rys, který je obdobný, jak u Poniatowské a Königs, představuje bezpochyby vroucné christologické ladění, Kristus figuruje v jejich promluvách jako Ženich své Nevěsty.... Kristus a pravá víra, poznaná pravda (tedy dle Margharetty luterská konfese), v níž jsou věřící doslova pokřtěni, je jádrem všech vytržení. Margharetta touží po Kristu, pro nějž žije i umírá, a bude to právě Kristus, který propůjčí svou milost vyvolenému knížeti, jenž ochrání luterské učení a zvrátí nepříznivý vývoj ohledně stoupenců luterské konfese, jenž se odehrává v sousedním Slezsku.²⁶⁴

Další základní téma představuje především stálá výzva k pokání a zejména důrazná výstraha a opakované běda těm, kteří odpadnou od luterského učení, jak se dělo právě v sousedním Slezsku. Zjevení jsou tak jakousi obhajobou Lutherova učení z Božské perspektivy. S takovou konfesní tendencí se u Poniatowské nesetkáme, i když i ona se zmiňuje o české evangelické církvi a její zjevení hluboce souvisí s trudnou situací Jednoty

²⁶³ „Jeden z pánův českých Sadovský tohoto dne navrátice se z Polska z města Lešna, kdež nemálo Čechův vyhnaných se zdržuje, oznamoval, když skrze dolejší Lužice jel skrze nějaké msto Kotwicz řečené, že málo před některými dny v téměř městě dívčička v letech jedenácti nějakého Heydertersa dcerka, když k hrobu nesena mrtvá, v téměř průvodu najednou na truhlu tloukla a že živa jest i osvědčovala...“ – LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 12 (zápis z kroniky Václava Nosidla z Geblic k 25.2. 1629).

²⁶⁴ „Ein Fuerst wird Widerstand thun / und fuer die Lehre streiten. Es wird sehr schwer hergehen / wegen der Lutherischen Religion, auch in Schlesien wirts sehr schwer daher gehen / aber es wird nicht lange waeren. Eine Weile wird denn gute Zeit seyn / aber bald wird des Herrn Tag kommen. In Niederlaussnitz wird es sehr schwer daher gehen: Aber ein Fuerst wird grossen Widerstand thun / er wird sie erreten: Das Blat wird sich wenden. Niederlaustnitz wird nicht abfallen. Ich rede es nicht / mein Herr Jesus redet es / und der Heilige Geist / Ihr must es predigen / der Herr Jesus wird das Blut von ewren Haenden fordern / wenn ihr es nicht saget / es werden viel Herten seyn / die ich erwecken werde“, *Wahrhaftiger Bericht*, (vize z 8.2. 1629) pag. 11.

bratrské, přesto se však Kristýna ve svých zjeveních o bratrské konfesi nic nedozvídá. Margharetta také stále hrozila Božím zavržením těm, kteří k odpadání věrné věřící nutí a poukazovala na Ježíše Krista, který se pro věřící obětoval na kříži, o utrpení svých věrných před příchodem posledního soudu prorokoval a své věrné ochrání.²⁶⁵ Když dívka poukazuje na podstatu křesťanství s důrazem na Kristovo utrpení, spásnou oběť na kříži a jeho přítomnost v eucharistii, tak se její formulace blíží až k jakési jednoduché eucharistické mystice.²⁶⁶ Margarettha ve svých promluvách také vymezuje kompetence kněžského úřadu v luterském duchu.²⁶⁷ Zde je zásah Buntschodia zvláště nasnadě... Samozřejmě nechybí ani časté a ostré výroky na adresu papeže, katolického modlářství, ač Heydewetter odpovídá na otázku, jestli navštívila někdy v životě katolický kostel, záporně...

Zajímavé jsou i výroky ohledně správné úcty k Panně Marii, apoštolům, svatým a obrazům, se kterými se u Poniatowské vůbec nesetkáme. Otázkou je opět, do jaké míry do textu zasahoval v „luterském“ duchu právě Buntschodius.²⁶⁸ Ve zjevení se objevuje i stručný

²⁶⁵ „Weh / weh / weh und immer weh / uber die so da seyn abgefallen von der Lutherischen Lehre: Betet / betet / betet / ich sage noch einmal betet / es hat grosse Noth wegen der Lehre / doch betet und thut Busse / Gott wird seine Gnade von uns nicht wenden. Umb Gottes willen bleibet bey der reinen Lehre / und Glaubet an Christum / suchet ihn / weil er zu finden ist / klopfet an / weil er nahe ist. Es wird schwer Niederlausitz ergehen / Es wird wol gehen / man sol abfallen / aber weh / weh denen die abfallen / und beten die an / so vor ein hundert Jahren lebet: dessen sich Gott im Himmel Erbarme! Bleibet bey unser Lehre / wir wollen festiglich glauben / dass der Herr Jesus umb unsers willen mit einem Speer durchstochen / und eine Dornekron ertragen. Wehe / Ach und Wehe uber die jenigen in Schlesien / die das Wort Gottes verspotten. Wehe uber die / so andere zur Abgoetterey zwingen. Es gehet wol dem Herrn Jesu durchs Hertz / aber es mus also vor dem juengsten Tage ergehen / er hat es selbs also propheceyet. Ihr grossen Suender thut Busse / ir Flucher thut Busse“, Wahrhaftiger Bericht, pag. 3.

²⁶⁶ „Wenn ihr zum Tisch des Herrn gehet / und den Kelch nemet / so gedencket / Das seyn Blutstraepfflein / die Kristus am Oelberge geschwitzet. Wenn ihr das Brod nemet / so gedencket / Das ist Christi Leib / der am Kreutz fuer uns gehangen. Also hat Gott die Welt geliebet / das er seinen eingebornen Sohn gab / auff dals alle / die an ihn Glauben / nicht verlohren werden“, Wahrhaftiger Bericht, pag. 4.

²⁶⁷ „Zu den Geistlichen hat sie allhier gesaget: Ihr seyd unsere zeitliche Hirten / die uns Gottes Wort predigen sollen / wir sind ewre Schaefflein / ihr muesset uns auff die Weyde Goettliches Worts fuehren / der Herr Jesus aber ist der oberste Ertzhirte / der nicht alleine mich / sondern alle / alle Menschen erloeset hat / an denselben einig und allein muessen wir glauben / so wir alle wollen selig werden. Ach thut doch nicht / wie die in Schlesien / betet nicht die Goetzen an. Weh / weh / weh denselben / auch weh denselben / die sie darzu zwingen / dieselben alle werden hinunter gestuertzet werden / zum ewigen hellischen Feuer“, Wahrhaftiger Bericht, pag. 7

²⁶⁸ „Weh uber die / sind abgefallen / und die Apostel anbeten / des Herrn Christi Juenger / und die Mutter Gottes / die Jungfrau Maria. Die Apostel sind auch Suender gewesen / sie haben des Herrn Christi auch bedurfft / sie haben in die Welt sein Wort muessen verkuendigen / man sol sie nicht anbeten / sie haben ihnen selbst nicht helfen koenen / den Herrn Jesum sol man anbeten. Der Herr Jesus hat von einer reinen Jungfrau Mensch geboren werden / damit er uns von unsern Suenden reinige / seine Mutter aber ist eine Suenderin gewesen / und hat eines Heylandes bedurfft / und beten die unreine Mutter an. Sie wil nicht angebetet seyn / ihrem Sohn sollen wir die Ehre geben / der uns erloeset hat / der fuer unser Suende ist Buerge worden. Maria ist nicht fuer uns gestorben / hat sich fuer uns gelidten / ist fuer uns nicht gekruetzigt worden: Sondern Herr Jesus / der eingeborene Sohn Gottes / der vom Vater aussgangen / der hat es gethan / dem sollen wir die Ehre eben“, Wahrhaftiger Bericht, pag. 19.

popis sv. Trojice jako u Poniatowské, Heydewetter se však ve svých extázích s osobami Trojice jako Poniatowská nesetkává.²⁶⁹

Poslední z trojice zbožných panen, jejichž vize byly vydány pohromadě v roce 1629 budoucím pomořanským superintendentem Jakobem Fabriciem, byla dívka Benigna Königs.²⁷⁰ Dcera kněze z Jáchymova po smrti otce přišla se svým bratrem, kterého zmiňuje ve zjeveních, do Štětína, kde se jí ujali „dobří lidé“ a nakonec byla přijata ke službě do knížecího fraucimoru.²⁷¹

Po delší nemoci, kterou Fabricius charakterizuje jako „*paroxysmos praenaturales*“, 22. ledna 1628 přišlo nečekaně první vytržení. Fabricius popisuje tento stav jako extázi a uvádí její výměr od wittenberského teologa, profesora Davida Rungia.²⁷² Zdravotní stav se opět velmi pozoruhodně podobá Poniatowské včetně gestikulace, i časová paralela – leden 1628 je zarážející... Když Benigna seděla na židli okolo 6. hodiny večerní 22. ledna, tak nečekaně ztuhla, zkoprněla, lidé, kteří stáli okolo ní, ji položili na zem. Ruce jí začaly stydnout, oči měla pevně zavřené, měla sotva znatelný puls a její dech byl tak nepatrný, že i malinké peříčko, které jí bylo dáno před ústa, se skoro nepohybovalo. Potom dívka začala těžce sténat a velmi zřetelně a srozumitelně mluvit, a to řečnickým způsobem s dvěma až třemi minutovými přestávkami. Podle gest vystydlých a strnulých rukou šlo uhadovat, jestli Benigna právě běduje nebo prožívá stavy radosti. Přibližně stejným způsobem proběhlo devět vytržení, při nichž někdy Benigna mluvila až tři hodiny, ovšem např. 25. ledna její promluvy okolo poledne trvaly jen necelou půl hodinu, večer téhož dne však dívka mluvila více než čtyři hodiny! Po skončení vytržení si překvapivě Benigna stejně jako Heydewetter vůbec nic

²⁶⁹ „So ist ein Gott und sind drey Personen in einer Gottheit / keine die erste / keine die letzte / keine die groesste / keine die kleineste. Maria kan nicht helffen / seine Juenger auch nicht / sie haben nur das Wort sollen predigen. Verzaget nit in ewrem Kreuz / und bleibet bestendig / Anfechtung werden sie euch wol machen / aber betet fleissig / es wird nicht Noth haben“, Wahrhaftiger Bericht, pag. 7.

²⁷⁰ „Göttliches Wnder-buch (1629)...Historische Bericht oder Erzehlung der christlichen Sprueche und Schrifitmaessigen Wort / welche Benigna Konigs ein gottseliges Maegdlein / im Fuerstlichen alten Stettinischen Frawenzimmer / bey ihren gehabten 9. unterschiedlichen Entzueckungen / in Gegenwart vieler Personen / mit gantz lauter Stimme / geredet hat / zum Weiss der goettlichen Wunderwerck / und zu stewr der lieben Warheit / wieder das aussgesprangte falsche Geruecht dieser Sachen“, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. 313.10 Theol. (7). (Dále jen Historische Bericht).

²⁷¹ Fabricius ještě zmiňuje další šlechtickou dívku ze štětínského fraucimoru, která mluvila ve vytžení: „...dass noch eine andere adelige Jungfrau in unserm Fuerstlichem Frawnzimmer / hievor fast einerley Kranckheit mit Benigna Koenigs gehabt / und gleichfalls / wie sie / doch nur allein / am 25. Jan. in der Nacht und bey Tag / viel schoene aus Gottes Wort genommene Sprueche geredet hat“, Historische Bericht, pag. 7.

²⁷² „In Betrachtung dieser und dergleichen mehr Umbstaende / kan ich meines theils / nicht anders schliessen / als das diese ungewoehnliche wunderbare Affectus eine Extasis oder Entzueckung sey gewesen / laut der Definition, welche der Weyland fuertreffliche Theologie Doctor, Professor auf der Universitet in Wittenberg / Dn David Rungius p. m. in Disputatione 13. super 2. Epist. Ad Corinth. Thesi 14. setzet / da er also schreibet: Ecstasis est, in qua sensus corporei, abstracti a rebus externis, intra se revocantur, ut oculi externa objecta non vivant, neque aures externos sensos audiant, sed mens liberata isto corporeo servitio, tota in oblati visionibus contemplandis occupatur“, Historische Bericht, pag. 5.

nepamatuje, kromě určitých pocitů.²⁷³ To je oproti Poniatowské a Kotterovi zapisujícím pod vedením Ducha svatého a disponujícím pozoruhodnou pamětí velký a zásadní rozdíl.

První vize resp. zbožné promluvy nebyly zapsány, protože lidé ve svém překvapení nevěděli, co mají dělat, další „*lehrreiche Trostsprüche*“ zbožné dívenky, jak je Fabricius ve své předmluvě nazývá, byly zaznamenány na pokyn pomořanského knížete Bohuslava XIV. písáři - „*amanuenses*“.²⁷⁴ Originál zbožných promluv ve vytržení měl být uložen v knížecím archivu, Fabricius jej ale vydává, aby zamezil falešným posudkům zjevení jako melancholie, pouhého snění či dokonce ďábelského díla. Tyto interpretace postupně vyvrací a zjevení obhajuje jako Boží dílo a snaží se poučně shrnout i jeho poselství.²⁷⁵

Benigna ve svých promluvách, niterných zbožných výpovědích zápasící duše se světem a ďáblem, vyznává hned v prvním zjevení z 22.1.1628 svou víru, že je zapsána v Knize života a vlastní Korunu věčnosti. Tyto motivy, byť v rámci imaginativní vize, nalezneme i u Poniatowské. Benigna se také těší z toho, že je Božím dítětem díky křtu, vyznává své hříchy, které vkládá do ran Kristových a ráda by dosáhla takové čistoty jako Panna Marie, kterou ve svých promluvách na protestantku až neobvykle často zmiňuje.²⁷⁶ Někdy popisuje jakoby sochu Madony s Ježíškem v krásném slohu, Ježíšek v ruce drží jablko – symbol hříšného světa.²⁷⁷ Dívka dokonce dochází ve své touze po zpodobení Marie až k formulacím typu: „*Ach liebe Jungfrau Maria / welch eine grosse Frewde ist im Himmel.*

²⁷³ „*Wenn sie dann / nach den verflossenen 3. Stunden / wider erwachet / und zu sich selber gekommen ist / hat sie von der gethanen Rede einen andern Bescheid gehen koennen / denn das sie nur gesagt: Ihr hette gedaucht (?) / als were sie an einem guten Ort gewesen / da sie sich sehr wol befunden / und da sie mit Gott dem Herrn ein Gespraech gehalten hette. Der Wort aber / welche sie geredet / wuste sie sich nun nicht mehr zu erinnern*“, Historische Bericht, pag. 4 - 5.

²⁷⁴ „*.....ist auf ergangenem Fuerstlichen Gnade durch die verordnete Amanuenses von Wort zu Wort / ohn einigen Abbruch oder Zusatz / in die Feder gefasset und zu Papier gebracht worden allerdings / wie es in nachbeschriebener Ordnung dieser Tractaetleins zu lesen....*“, Historische Bericht, pag. 5.

²⁷⁵ „*Derohalben wolle der guenstige Leser gebeten seyn / in wahrer Fecht des Herrn zu erwegen / ob nicht diese Rede fuer ein Exempel des Christlichen Glauben und seiner Krafft in erlangtem Sieg wieder die Welt zu schaeetzen sey / wie davon im Eingang dieser Vorrede gemeldet ist? Denn wieder der Fuersten dieser Welt wird ja hierinn gekrieget unnd gesieget / mit dem Schildt des Glauben / Ja wol gar mit einem frewdigen Triumpff des Glauben. Die Trawrigkeit der versehreten (?) Gewissens wird hie vertrieben / in dem kraefftigen Trost des heiligen Evangelii. Die weltlichen Lueste des Fleisches werden hie untergedruecket / mit dem eiferigen Gebet / dadurch man wuentschet / dass die Seele an Gott moege hangen und feste halten*“, Historische Bericht, pag. 7.

²⁷⁶ „*Gott hat mich in das Buch des Lebens eingeschrieben / dess bin ich gewiss / und Niemand wird mich darauss leschen koennen. Ich troeste mich meiner heiligen Tauff / dadurch ich Gottes Kind geworden bin. Meiner Suende ist zwar sehr viel / aber ich habe sie allzumal geleet in die Wunden des Herrn Christi / da sind sie zugedeckt und verschlossen: Was koennen sie mir denn schaden? Ach dass ich so rein und heilig war / wie die Jungfrau Maria. Doch es hat Gott der Herr den grossen Berg meiner Suenden von mir hinweg genommen*“, Historische Bericht, pag. 8.

²⁷⁷ „*Siehe da kompt Jungfrau Maria her / was meinstu wol / was sie auff dem Haupte hat? Siehe / sie hat meinem Braeutigam bey der Hand: Er aber hat einen Apfel in seinem Hand. Der Apfel ist die Welt: Siehe so leicht ist die Welt / so gering ist sie fuer ihm. Wenn er die Welt straffen wolte / wenn er nur einen kleinen Feuerbrand linein wuerffe / so wuerde die Welt verbrennen muessen*“, Historische Bericht, (promluvy z 24.1. 1628) pag. 40.

*Siehest du! Wenn ich ein Conterfeyer were / ich wolte Christum und Mariam abmahlen / in ihrer schoenen und lieblichen Gestalt / dieselbe zum Gedaechniss hier in die Kirche zu geben. Ich kan aber nicht die Lieblichkeit des Herrn genugsam ausreden“.*²⁷⁸ Duše dívanky touží intenzivně po setkání s Bohem na základě příměru ze žalmu 42: „*Jako laň, která touží po vodě, tak touží má duše po Bohu...“*²⁷⁹, který pravidelně rámuje její výroky²⁸⁰ a který dokonce sestřám z fraucimoru prezentuje jako své potenciální pohřební kázání. I to potvrzuje důležitou roli žalmů ve zjeveních, vzpomeňme na Poniatowskou. Königs doufá v brzké setkání s Bohem, který si ji vyvolil²⁸¹ a jako pro Poniatowskou a Heydewetter i pro ni je Pán, Kristus především Ženich, po němž vroucně dychtí a zdobí ho různými přívlastky: „*Ich habe mir einem Braeutigam ausserwehlet / weistu wie er heist? Er heist Jesus Kristus / der Sohn des lebendigen Gottes / Friedenfuert / ewiger Vater / Held“.*²⁸² Christologické promluvy nachází svůj vrchol v pasážích, kde Benigna velmi poeticky vyznává svou touhu být nevěstou Kristovou: „*...Ach wenn alle meine Haar Zungen weren / und meine Glieder Posaunen / was solten sie thun? Sie solten aussblasen / dass ich ein Braut Christi were...“*²⁸³ Toto téma se objevuje již od druhé extáze 23. ledna 1628, kdy Benigna vyznává, že dostala i svatební prsten svatého Ducha: „*Siehe / Gott ist auff die irrdische Hochzeit zu Cana in Galilea gangen / ich gehe mit ihm in die himmlische Hochzeit / da habe ich ihm einen Trawring gegeben / das ist mein glaubiges und zerknieschtes Hertz. Er hat mir auch wider einen Trawring geschencket / weisst du wo von? Nicht von Golde / sondern der Ring / das ist der heilige Geist als das thewre Pfand meiner Seeligkeit“.*

²⁷⁸ Historische Bericht, (promluvy z 23. 1. 1628) pag. 20.

²⁷⁹ „*Wie die Hirsch schreyt nach frischem Wasser / also schreyet meine Seele Gott zu dir / meine Seele duerstet nach Gott / nach dem lebendigen Gott. Nicht wenn / sondern bald werd ich dahin kommen / dass ich Gottes Angesicht moege anschawen. Hoerst du wol meine liebe Schwester / diesen Text lass ja zu meine Leichtpredig nehmen“*, Historische Bericht, (promluva z 22.1. 1628) pag. 10.

²⁸⁰ V polsední extázi z 27. ledna 1628 jsou všechny zjevení uvozující výroky pohromadě: „*Meine Seele erhebe den Herrn / unnd mein Geist frewe sich Gottes meines Heilandes. Denn er hat seine elende / elende / elende Magd angesehen. Wie Hirsch schreyet nach frischem Wasser...Meine Seele duerstet nach Gott / nach dem lebendigen Gott / bald / bald / bald werde ich dahin kommen / dass ich Gottes Angesicht schawe“*, Historische Bericht, (promluva z 27.1. 1628) pag. 95.

²⁸¹ „*Ach mein Gott / dir ergebe ich mich / mit Leib und Seel. Ach mein Gott / kom bald zu mir / bald / bald. Mein Hertz / schulde dich fuer Gott auss / its nicht wol geredt? Ach bedencke / dass du sterben must... Wie gehets doch in der Welt so ubel zu? Ach hoerest du doch fuer Gott / unnd was wirstu fuer ihm werden? Als denn gross / aber hie schlecht. Ach mein Herr erhoere mich / ich ruffe zu dir. Siehe doch / wie Simson dem Loewen zereiss / so reiss ich meine Suende entzwey“*, Historische Bericht, (promluva z 24.1. 1628) pag. 30.

²⁸² Historische Bericht, (promluva z 23.1. 1628 večer) pag. 20.

²⁸³ „*Siehe meine Haar / da setzt mir mein Braeutigam eine Krone auff / siehe alle Gottselige die haben diese Kraentze. Ich habe wol ehe von einem Bluemchen gelesen / das der Engel Gottes / im Namen von Dorothea / hat muessen dem Theopilo auss dem Paradeiss bringen. Mir wird Kristus auch einen schoenen Krantz von den Blumen der himmlischen Herrlichkeit auffsetzen. Siehe / wenn ich todt bin / wie sanfft werde ich doch ruhen / dann wird mir nicht mehr so Angst seyn...“*, Historische Bericht, (promluva z 24.1. 1628) pag. 30 – 40.

Ve svých promluvách se sice zmiňuje o pomořanské kněžně,²⁸⁴ od které dostává dárky, i o zbožném pomořanském knížeti planoucím pro Boha, v jejich zjeveních ovšem příliš zmínek o aktuální politické situaci nebo prvky s určitým prorockým poselstvím nenajdeme.²⁸⁵ Tím se oproti zjevením Poniatowské i Heydewetter značně liší.

Můžeme snad v rámci krátkého exkurzu shrnout: zjevení Heydewetter jsou v podstatě obranou luterského učení z Boží perspektivy v době ohrožení pravé víry. Vidění Poniatowské vyvěrají z pronásledování českých evangelíků – reagují tedy na určitou politicko-náboženskou situaci v apokalyptickém duchu, zatímco promluvy Königs se dají často klasifikovat spíše jako introspekce vlastní duše a zpověď o boji se Satanem a světem a o pocitech vůči smrti. Dívka se zmiňuje o tom, co četla a jak na ní kniha hluboce zapůsobila,²⁸⁶ vzpomíná na kázání, které slyšela v kostele, zamýšlí se nad různými biblickými postavami a jejich činy, poeticky postihuje tajemství Trojice na příměru třech stromů v jedné zahradě.²⁸⁷ Její extáze na určitých místech přechází dokonce v niternou náboženskou poezii jako např. ve zjevení z 24.1.1628, kdy Nevěsta – Benigna Königs promlouvá ke svému Ženichovi – Kristu.²⁸⁸

*„Meine Seele wil schon weg von mir /
Nach dir Herr Christ siehet mein Begier /
Du bist es meins Hertzens Zier und Kron /
Und giebest mir den ewigen Lohn.*

*A nebo: Wann ich werde kommen zum Himmelsthron /
Da wird mir Gott schencken sein einigen Sohn /
Meinen Braeutigam / den ich hab erwehlt /
Der ist mir der Allerliebste auff der Welt.
Da werd ich sehen sein herrliches Angesicht /*

²⁸⁴ „Meine Fuerstin hat mich heute noch beschenckt / dem lieben Gott sey dafuer gedancket. Ich hab noch viel Gunst bey ihr gehabt“, Historiche Bericht, pag. 12.

²⁸⁵ „Ach siehe / der Printz von Pommern / wie schoen leuchtet er fuer Gott / ist er nicht ein schoener Engel im Himmel? Ich wil ihm alda einen schoenen Krantz anbieten / weist du wo von? Von den Gaben des heiligen Geistes / da wil ich alle Christglaubigen Hertzen mit begaben. Ach wie wird der fromme Princ verfolget und sein Land / aber sihe es schadet ihm nicht an der Seele. Seine Froemmigkeit wird ihm nicht zum Unheil / sondern zum Heyl gedeyen fuer Gott. Ach Gott / wie bluehet er da“, Historiche Bericht, pag. 14.

²⁸⁶ „Es ist nit lange / dass ich in D. Echards Buch gelesen habe / die Ausslegung des 6. Psalms / Ach Herr strafft mich nicht in deinem Zorn. Weist du wol meine Seele / da ichs gelesen hatte / weynet ich drey Tage drueber so tieff war mirs zu Hertzen gegangen....“, Historiche Bericht, pag. 17.

²⁸⁷ „Siehe ich bin im kurtz im Garten gewesen / das war ein schoener Garten / da waren auch schoene Fruechte drein / und schoene Baeume / hoer es seyn viel Baeume / und hunter nur drey Hauptbaeume. Hoer ich wil dirs sagen. Der Lustgarte ist der Himmel / ist der nicht schoen? Ist er nich lieblich und herrlich und anmutig? Hoerst du wol / der erste baum in demselben Garten / ist Gott der Vater / der mittelste Baum ist Gott der Sohn / der dritte Baum ist Gott der heilige Geist. Siehe die kleine Baeumchen / das sein die Voegelchen / damit meine ich die lieben heiligen Engelchen / das seyn die kleinen Baeumchen / da essen die Melichem im Himmel von. Ach seyens nit liebliche Fruechte? Wirst nicht satt davon?“ Historiche Bericht, (promluva 24.1. 1628) pag. 49 – 50.

²⁸⁸ Historiche Bericht, pag. 39 – 40.

*Und trag daran kein Zweifel nicht.
Er hat mir schon die Kron geschenckt /
Sein allezeit dabey zu gedencken.*

2.Reakce na proroctví

Jak byly vize Kristýny přijímány? V rámci dobové typologie názorů si lidé kladli otázku o pravdivosti zjevení přibližně takto: jde o vědomé či nevědomé vznikání vizí, je za nimi chladný kalkul nebo chorobná fantazie a zdravotní důvody či mají zjevení opravdu nadpřirozený původ a přesahují síly jednoho člověka – v tom případě jsou tedy od Dábla nebo od Boha? Velmi podobně se ptá i samotný Komenský ve 40. kvěstii svého traktátu, když shrnuje dosavadní úsudky o Poniatowské: *„Dosud úsudky o zjeveních Kristýny Poniatowské zněly: buď jsou přetvářkou nebo výmysly její vlastní či cizí mysli nebo jsou prázdnými výtvoři, klamnými představami nemocí porušené fantazie nebo představují subtilní šálení a lži*

Satana a nebo konečně jsou vpravdě skvělým Božím dílem“,²⁸⁹ což se v dalším chystá Komenský postupně dokázat...Přes názorovou neshodu ve svém zamyšlení Matyáš Vechner ze Všova (viz. níže) postupuje rovněž velmi podobně.²⁹⁰

Zajímavé je, že na určitou vnitřní reflexi ohledně vizí narážíme již v samotných zjeveních vizionářky. Samotní proroci včetně Kristýny jsou připravováni na nepříznivé přijetí u svého okolí, kterého se jim může dostat. Andělé totiž Poniatowskou v obsáhlém lvím zjevení ze 17.1. 1628 upozorňují, že vidění mohou být považována od ostatních za lidský výmysl nebo dokonce hůře za dílo Ďábla s poukazem na její misi do Jičina a reakce místních obyvatel, zvláště pak mají zřejmě na mysli negativní reakci místních jezuitů.²⁹¹ Andělé ale obratem vyzývají prorokyni nejprve k naprostému poddání se do vůle Boží: „*Nebud' tesklivá při tom k čemu tě ten veliký Pán užívá, nevydírej se z toho nebo to tak býti musí, jakž ten Pán mítí chce*“... Dodejme ostatně, že i Kristýna takto o sobě smýšlela (viz. kapitola o jejím konfliktu s otcem...) Posléze Boží poslové vysvětlují Boží záměr: hlas a čisté kázání evangelia od Božích služebníků utichlo, proto Bůh své věrné utěšuje, posiluje a zachrání je: „*aby k[d]yž již přestal živý hlas Evanjelium svatého a čistého slova Božího, kteréhož služebníci věrní lidu Božimu hlásati nesmějí a nemohou, Bůh ten vyjevoval některá tajemství svá ku potěše a posilnění lidu svého*“. To je podle andělů smysl zjevení – tedy útěcha, posila „Božího lidu“ v čase, kdy čisté evangelium není možné kázat....

I u šprotavského jircháře Kryštofa Kottera, a to v daleko větší míře, se vyskytují podobná ujištění andělů, kteří zodpovídají jeho četné otázky, rozmlouvají neméně časté pochyby a obavy jircháře a navádí ho dokonce k odlišení pravých a falešných proroků v dlouhé jímavé promluvě.²⁹² V rámci Kotterových vizí ve srovnání s Poniatowskou i Drabíkem je tak opravdu velký prostor věnován introspekci jeho vlastních pochyb, můžeme

²⁸⁹ „...*Qvisqvíd hactenus judiciorum de Christ. Poniatov. Visionibus auditum est, eo tendunt, illas fuisse vel Simulationes, cerebri (sui aut alieni) figmenta, vel Phantasie morbo corruptae Imaginationes vanas, vel subtiles Diabolicas fraudes ac Praestigias, vel deniqve Illustré DEI opus. Si ergo nec simulationes, nec Phantasias nec Praestigias esse, demonstratum fuerit, relinquatur esse Dei opus. Qvod tamen insuper peculiarem qvoqve validam admittit demonstrationem*“ – Lux e tenebris, s. 149/ Offenbahrungen, s. 392.

²⁹⁰ „*Sonst seien von den menschlichen jetzt allzusehr überhandnehmenden Gesichtern die einen erlogen und künstlich erdichtet, die andern satanisch, die unter Engelsschein auch die Frömmsten oft getäuscht hätten, andere seien krankhafte und widernatürlivche Erzeugnisse einer leidenden und verwirrten Phantasie. Übernatürliche oder göttliche seien in dieser Hefe der Welt entweder zu selten oder zu dunkel...*“ – BICKERICH, s. 185.

²⁹¹ „*Budeš sice snášet rozličná utrhaní a pomlouvání, až i z lidského mozku za smyšlenky to od některých držáno bude, a co více i za ďábelství ten skutek Boží jmenován. Obzvláště pak v jednom místě, kdež se ukázati musíš, ale však neboj se nic a nedbej na to nic i nebud' tesklivá při tom k čemu tě ten veliký Pán užívá, nevydírej se z toho nebo to tak býti musí, jakž ten Pán mítí chce, aby k[d]yž již přestal živý hlas Evanjelium svatého a čistého slova Božího, kteréhož služebníci věrní lidu Božimu hlásati nesmějí a nemohou, Bůh ten vyjevoval některá tajemství svá ku potěše a posilnění lidu svého*“, Vidění, 165 B/48.

²⁹² Vidění a zjevení Kryštofa Kottera, Bbiiib/174 - Cciiia/179.

se tak vlastně mimoděk stát svědky vnitřních pochodů a „Anfechtungen“ jeho duše, jež ve formě otázek klade Božím poslům, mládencům – andělům, a dostává se mu odpovědí, které ho směřují především do „zlaté studnice“ Písem.²⁹³

To jsou ovšem určité vnitřní reakce samotných vizionářů, nám půjde ale především o to, jak byla proroctví přijímána zvenčí, jak na ně reagovali doktoři, kteří se s nimi setkali, jak je vnímali samotní exulanti, jejichž osudů se proroctví dotýkala. V případě Poniatowské je nejdůležitější, jakou odezvu našla v Jednotě bratrské a jak je Komenský na půdě Jednoty obhajoval, jakou eschatologii na základě Písmo a proroctví formuloval. Konečně ke konci druhé části naší práce se pokusíme nastínit, jak proroctví zařadit do rámce Komenského myšlení a děl ze 20. a počátku 30. let 17. stol.

2.1) Názory dvou doktorů: Matyáš Vecher a Jan Jonston

„...wie ungeordnet und töricht, wie gewöhnlich und gemein, wie widerspruchsvoll und empörend, um nicht zu sagen, gottlos sehr vielen an jenen Phantasiebildern ist...Wie lächerlich aber sind die unschicklichen Geberden von Umarmungen, Küssen und Bekränzungen? Welche unheilige Krönungen? Wie geschmacklos die Berichte über den scheinbaren Tod!“

(Matyáš Vecher se v dopise Mikuláši Acontiovi vyjadřuje naprosto kriticky o zjeveních Kristýny Poniatowské)

V první části práce jsme již naznačili některé značně kritické ohlasy a mezi nimi střízlivý a ironický posudek doktora Matyáše Vechnera, jenž považoval zjevení především za nevědomý výsledek chorobné fantazie Poniatowské ovlivněné zejména jejím zdravotním stavem a také samozřejmě výchovou, osudem i dobovou lidovou mentalitou, kdy lidé na přelomu 20. a 30.

²⁹³ HUBKOVÁ, Fridrich Falcký, s. 398 – 401.

let očekávali velké změny. To, že si je sama vymyslela, však odmítal. Pojetí Vechnera se dle našeho názoru nejvíce blíží typu a způsobu vytváření úsudku, který jsme schopni si učinit o zjeveních dnes, proto se u něj na chvíli zastavíme.

Matyáš Vechner se zúčastnil lékařského kolegia v dubnu 1628 v Lešně a můžeme konstatovat, že v podstatě jen on sám zůstal ze všech lékařů (Borbonius, Bonacinna, Libavius, Jonston), nahlíženo dnešním úhlem pohledu, opravdu „lékařsky střízlivý“, i když Jonstonova pozice, jak dále uvidíme, je značně svébytná a do jisté míry objektivní... Vechnerovy komentáře Kristýniny prorocké aktivity představují především pozoruhodný vhled do situace okolo Poniatowské z odlišného úhlu vnímání než je ten apologetický Jana Amose.

Zjevení Poniatowské vyvozoval doktor z jejího zdravotního a psychického stavu, nikoli z Božího působení. I když Poniatowskou nepodezíral z předstírání a špatné vůle, osobně ji neznal a proti jejímu charakteru a výchově nemohl nic špatného namítat, tak přeci jen Vechner hned zpočátku dopisu svému kolegovi, hradeckému lékaři a exulantovi pobývajícimu tehdy v Lešně, Mikuláši Acontiovi, otevřeně konstatuje, že tehdy i nyní považuje: „...její zjevení nejen, že nejsou skutečné vidění tělesnými očima, ale spíše však sny a obrazy či výtvary její chorobné duše“...²⁹⁴ Vechnerův kritický a místy až ironický posudek²⁹⁵ se stal velmi pravděpodobně i jedním z podnětů pro některé pasáže Komenského Traktátu o pravých a falešných prorocích, kde Jan Amos polemizuje s lékaři a jejich vhladem do situace.²⁹⁶

Oproti Komenskému především Vechner nepovažoval setkání lékařů za jakési oficiální kolegium resp. komisi, ale naopak zdůrazňuje neformální, improvizovaný charakter setkání několika zkušených mediků z podnětu vévody Leszcynského. Lékař polského krále ironicky komentuje Komenského zaujetí pro prorocství, např. doslova uvádí jeho únavné

²⁹⁴ „...ihre Erscheinungen nicht sowohl wirkliches echtes Sehen mit körperlichen Augen, als vielmehr Träume und Bilder oder Gestaltungen einen kranken Seele sein“ - BICKERICH, *Gutachten*, s. 186 (viz pozn. níže).

²⁹⁵ Svůj posudek vtělil Vechner do dopisu hradeckému lékaři, nyní exulantovi v Lešně, Mikuláši Acontiovi - DJAK 9 (Historie protivenství), s. 159 - 160. Jeho výroky v průběhu násilné rekatolizace za asistence vojska v Hradci Králové a jeho přesun ve vážném zdravotním stavu do Lešna oslavil latinskými verši jeho bývalý kolega ze studií, bytomský profesor Georg Vechner (viz. níže). Vechnerův list pravděpodobně z února či března 1629 byl poprvé zveřejněn až na konci 17. stol. v časopise *Monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und andern annemlichen Geschichten. Allen Liebhabern der Curiositäten...* (1693, Bd. V., s. 126 a dále). I když se jednalo o časopis téměř až novelistického charakteru, tak Vechnerova zpráva je nepochybně pravá. Významné pasáže této zprávy v německém překladu publikoval německý badatel Wilhelm Bickerich ve svém cenném článku – viz. BICKERICH, *Gutachten*, s. 176 – 197.

²⁹⁶ Lékaři dle Komenského zdůrazňovali, že Kristýniny vize pocházejí z přirozeného afektu a působení „černé žluči“, poukazovali na přerušení menstruace, na výchovu mezi teology, na špatnou životosprávu (Vechner zmiňoval přílišné dávky pepře a zázvoru), na rozčilení způsobené rozruchem a shonem okolo její osoby a v neposlední řadě na smrt matky, nucenou emigraci a touhu se pomstít. Lékaři přirozeně vyzdvihovali i četbu Zjevení a zpěv žalmů, které napomáhají její exaltovanosti. Kristýna by podle nich potřebovala především klid a mateřskou útěchu. Komenský reaguje na posudky lékařů ve svém traktátu - kvestie 42, 54, 55, 58, 59 a 60 (viz. dále traktát – část věnující se Poniatowské).

„přežvykování“ zjevení z německého exempláře vidění před vedoucím členem komise, správcem Lešna Johannem Georgem Schlichtingem a dalšími lékaři, a také zmiňuje, že následující sáhodlouhé výklady Jana Amose dokonce po třikrát zabránily v odchodu všech na snídani.²⁹⁷ Ironii a skepsi Vechnera tak můžeme velmi rychle vycítit....

Vechnera rovněž příliš neuspokojil popis nemoci Kristýny od lékaře Michala Libavia, jenž ve svém líčení, kde kladl důraz na „ženské“ problémy Poniatowské, byl podle něj příliš skoupý a „*věci potřebné ke kvalifikovanému úsudku přešel prý mlčením*“.²⁹⁸ Vechner chtěl tudíž pokračovat ve své cestě z Lešna, ovšem na popud samotného hraběte Lesczyňského Vechner nad vizemi nejdříve uvažuje z teologického hlediska, kdy klade důraz na „*nezvratné prorocké a apoštolské Slovo vyjádřené v Písmu skrze svatého Ducha...*“²⁹⁹ a poté se přece jen zamýšlí nad vnějšími a vnitřními příčinami Kristýny nemoci. Jako „do očí bijící“ vnější příčiny kromě jiných chyb v životosprávě uvádí Vechner přílišné dávky pepře a zázvoru a jako vnitřní příčiny uvádí zejména skutečnosti spjaté se „ženskými problémy“ Poniatowské, které negativně působí a kvasí a vypařují se především z jejich pohlavních orgánů, ovlivňují činnost mozku a jsou tak vposledku příčinou jejích bolestivých záchvatů.³⁰⁰

Vechner se také zamýšlí nad vznikem a původem zjevení v mysli prorokyně a přitom provádí jakousi introspekci možných vlivů na chorobnou duši Poniatowské. Vznik zjevení klade doktor do souvislosti s osudem Poniatowské: narození v exilu, pronásledování v rámci rekatolizace, s čímž souvisí její touha po pomstě.³⁰¹ Zjevení dívenky vnímá i jako důsledek její výchovy a prostředí, ve kterém vyrůstala, zdůrazňuje vliv otce – teologa a četbu Bible, zejména Zjevení sv. Jana. Ohledně proroctví o vykořenění všech bezbožných a štěstí a triumfu pro zbožné a vyvolené vyzdvihuje Matyáš vliv rozezkruciánů, spisů Paula Nagela a mezi lidem rozšířených proroctví³⁰² a poznamenává, jak tyto vlivy působí na fantazii

²⁹⁷ BICKERICH, *Gutachten*, s.184 – 185.

²⁹⁸: „*Jener* (tj. Libavius) *berichtete gar sehr karg, dass sie um die Zeit des weiblichen Monatsflusses in Fieber, Schlafheit, Ausflüsse und andere vom Unterleib stammende Leiden verfallen sei, sodass er selbst mit Medizin den Körper zu reinigen, mit blutleitenden Mitteln den zögernden Monatsfluss zu befördern....Das Fieber habe ein wenig nachgelassen, aber es seien krampfartigen Zuckungen, verschiedene Gestikulationen, erstaunliche Gesichte....Das Übrige, was zum Urteilsbildung notwendig und gefragt war, übergang er mit Still schweigen*“.
BICKERICH, *Gutachten*, s. 184 – 185.

²⁹⁹ BICKERICH, *Gutachten*, s. 185 (svým postojem se Vechner blíží názorům Václava Nosidla z Geblic, které zaznamenal ve svých Pamětech – viz. níže).

³⁰⁰ „...*vor allem Verstopfung und Verschiessung der Kanäle und die Fäulnis der abgängigen schlechten Flüssigkeiten, die sich im Unterleib stauten und in Gährung gerieten. Als nächste Ursache stellte ich betäubende und giftige Ausdünstungen fest, die, aus den Seitenweichen (Hypochondrien) und besonders aus den weiblichen Geschlechtsteilen ins Gehirn gedrungen, durch Einwirkung auf die Gehirnhaut krampfartige Zuckungen hervorrufen*“...BICKERICH, *Gutachten*, s.186.

³⁰¹ Na tento argument Komenský velmi pravděpodobně reaguje ve svém traktátu v kvestii 42 (viz traktát – část věnující se Poniatowské) a používá přitom ke své argumentaci výrok Aristotela.

³⁰² „...*sie von Eheleuten im Exil geboren, mitten unter schrecklichen Verfolgungen aufgewachsen, durch natürliche Sehnsucht notwendig darauf hingewiesen wurde, dass an den Gegnern Rache nehmen und ein Ende*

prorokyně: „Diese Bilder haben sich tief eingeprägt, und wenn dann die erregten Geister sie der Phantasie darbieten, nimmt diese sie voller Begier auf, mischt sie gründlich durch einander und bildet solche Gestalten und Gemälde, wie sie Herrin Christina hernach für wahre und lebendige Vorgänge hält und ausgibt, un die wiederum einige der Zuschauer und Zuhörer als heilig verehren und anbeten“.³⁰³

Lékař polského krále dále vyzývá k obezřetnosti před šířením prococtví, varuje před omylem farizeů o vládě Mesiáše na zemi, před nebezpečnými myšlenkami mystiků a chiliastů, jež jsou vytahovány z podsvětí a odkazuje přitom na zdravou eschatologii na základě Augšpurské konfese a na prococtví nejvyššího Proroka - samotného Krista, který předpovídá pro svou církev těžká pronásledování, pokoj a mír jen v duši... Před příchodem posledního soudu se pak bude opakovat situace jako za časů Noeho, pádu Sodomy a zničení Jeruzaléma.³⁰⁴ Můžeme tedy vidět, že zásadní rozpor mezi Komenským a Vechnerem spočívá mimo jiné především v jejich pojetí eschatologie, u Vechnera se projevující na striktní odvislosti od Augšpurské konfese, jak si všiml ostatně i autor článku - Wilhelm Bickerich.³⁰⁵ V této souvislosti zmiňuje Vechner ve zkratce i reakci a argumentaci Komenského (Jan Amos jí rozvíjí podrobně ve svém traktátě – viz. dále): obrácení pohanů a Židů, vyvýšení svatých. Tu vzápětí vyvrací jako temnou a mysticky skrytou, a proto diskutabilní. Komenský nemůže svou argumentací dle Vechnera zakrývat jasné Kristovo poselství: „Hier setzte Herr Comenius auseinander, wie auch die Fülle der Heiden, die Bekehrung der Juden und die Erhöhung der Heiligen zu erwarten sei, und führte noch einiges aus der Offenbarung an.... Ich erwiderte, dies alles sei zwar durchaus war, aber der Sinn

und eine Heilung sovieler Schädigungen zu suchen sei. Es ist deshalb glaubwürdig, dass sie nicht aus dem Munde ihres seligen Vaters und anderer Frommen, sondern auch aus aufmerksamer Lektüre der Bibel und der Offenbarung Johannis die wahren und lebendigen Tröstungen über unsere nahende Erlösung und den herrlichen Triumph der Auserwählten in sich aufgenommen hat. Hierzu kamen endlich hinzu jene Beifall heischenden und blendenden Weissagungen über die zeitliche Ausrottung der Gottlosen und die irdische Heilzeit der Glückseligen, die sie aus den Vermutungen einiger Gelehrten, den Fabeln der Rosenkreuzer, den Tafeln Nagels und aus den allzusehr unter dem Volke verbreiteten Wahnvorstellungen und Trugbilder unserer noch ungebildeten Propheten aufnehmen und freudig annehmen musste....“ – BICKERICH, Gutachten, s. 186 – 187.

³⁰³ TAMTÉŽ.

³⁰⁴ „...in Rücksicht auf ihre völlige Unsicherheit und die grosse damit verbundene Gefahr, weil dieselben nicht nur der Irrtum der Pharisäer von einer weltlichen Herrschaft des Messias und die längst verworfene Anschauung der Chiliasten und Mystiker aus der Unterwelt zurückriefen, sondern auch mit der Vorschrift unseres Glaubens, mit dem Augsburger Bekenntnis und mit der Weisagung unseres höchsten Propheten und Erlösers streiten schienen, die seiner Kirche in dieser Welt lediglich Verfolgungen, Frieden nur im Gewissen, Ruhe nur in der Seele in Aussicht gestellt und eine Gestaltung der Endzeit wie zu den Tagen Noahs, Sodoms und der Zerstörung Jerusalems vorausgesagt habe“ - BICKERICH, Gutachten, s. 187 – 188.

³⁰⁵ „Es trennt ihn von Comenius eben nicht bloss seine medizinisch-naturwissenschaftliche, an den älteren visionären Erscheinungen orientierte Auffassung, sondern auch ein andersgearteter religiöser Standpunkt, seine Abhängigkeit von der Augspurgischen Konfession...“ – BICKERICH, Gutachten, s. 196.

*mystisch verborgen und deshalb strittig. Mit diesen dunkeln und verborgenen Dingen dürfe man die ganz klaren Worte unseres Herrn Jesus nicht auslegen oder auslöschen...“.*³⁰⁶

Velmi zajímavé jsou rovněž i Vechnerovy vzpomínky na rozpačité osobní setkání s Poniatowskou³⁰⁷ či na učený rozhovor s erudovaným hrabětem Lesczyńskim, který se určitými důvody snažil Vechnera převědčit o božskosti zjevení. Během zjevení přece Poniatowská zpívá z paměti žalmy, které ještě nezná, předpovídá přesně čas svých zjevení a předpověděla rovněž stejně přesně i příchod svého otce na Brannou. Vechner samozřejmě učeně oponuje, její předpovědi označuje jako náhodnou souhru okolností a uvádí příklady různých podobných nemocí, u nichž se vyskytují podobně stavy. Návrh hraběte, aby se stal osobním lékařem Kristýny pro svou zaneprázdněnost a odpor prorokyně také odmítá.³⁰⁸

I potom, co Vechner od Acontia obdržel exemplář vidění Kristýny a vše si i přes svou rozsáhlou lékařskou praxi a časovou tíseň přečetl, jeho celkově negativní pohled na zjevení se podle očekávání příliš nezměnil. Vize mu sice nyní připadají jako výsledek více duševní než tělesné choroby, i přes určité projevy zbožnosti v nich božskou inspiraci ovšem nevidí, čímž si Vechner poněkud oproti svým dřívějším vyjádřením protiřečí, když dával nejdřívě důraz na tělesný rozměr Kristýny nemoci...³⁰⁹ Vechner navíc pochybuje i o autorství traktátu Juliána Poniatowského o božskosti zjevení Poniatowské...³¹⁰

Na závěr snad můžeme shrnout slovy samotného Vechnera: zjevení Kristýny jako i chování Poniatowské během vizí Vechnerovi připadají „...obyčejná, nevěrohodná, zmatená, protiřečící si, bezbožná...gestikulace Poniatowské během vizí směšná, svědectví o její zdánlivé smrti nevěrohodná“ (překlad autora).³¹¹ Ve své závěrečné kritice se Vechner zajímavě dotýká i samotné mentality doby konce 20. let, kdy lidé čekali s napětím na velké změny: „Schwatzen nicht über Kaiser und Papst, den Türken, Gabor und andere Fürstlichkeiten elende Bäurlein ganz ebenso auf den Landstrassen?“³¹²

³⁰⁶ TAMTÉŽ.

³⁰⁷ BICKERICH, Gutachten, s. 188.

³⁰⁸ BICKERICH, Gutachten, s. 189 – 191.

³⁰⁹ „Ich habe viel Spuren eines Kampfes voller Verwirrung und Versuchung, nicht wenige Bekundungen von Frömmigkeit, zumeist aber Anzeichen eines ebenso seelischen als körperlichen Krankheitszustandes gefunden, gar nichts aber von einer besonderen göttlichen Inspiration“ – BICKERICH, Gutachten, s. 191. Rozporu mezi nynějším a dřívějším vyjádřením Vechnera si všiml i BICKERICH, Gutachten, s. 193 – 194.

³¹⁰ BICKERICH, Gutachten, s. 192.

³¹¹ „...so würden sie ohne Zweifel sehen, wie ungeordnet und töricht, wie gewöhnlich und gemein, wie widerspruchsvoll und empörend, um nicht zu sagen, gottlos sehr vielen an jenen Phantasiebildern ist...Wie lächerlich aber sind die unschicklichen Geberden von Umarmungen, Küssen und Bekränzungen? Welche unheilige Krönungen? Wie geschmacklos die Berichte über den scheinbaren Tod!“ - BICKERICH, Gutachten, s. 192 – 193.

³¹² „Oder es ist nicht aus dem Weltlauf allen Kündigen klar, dass grosse Umwälzungen, grosse Schlachten bevorstehen? Schwatzen nicht über Kaiser und Papst, den Türken, Gabor und andere Fürstlichkeiten elende

Vechnerův dopis končí vroucí modlitbou, není tedy rozhodně jen suchou a jen kritickou a ironickou odbornou relací....

.....

Jiný doktor, Komenského přítel skotského původu Jan Jonston, jenž se rovněž v Lešně účastnil jako svědek zmiňovaného lékařského kolegia, zastával opačný názor než střízlivý kolega Vechner. Jonston sice vize šířil, velmi pravděpodobně věřil v jejich nadpřirozený původ, ale ponechával si stále určitý kritický, objektivní odstup. Jan Jonston ze Šamotul, polyhistor a lékař, v roce 1627 - 28 v Lešně působil jako vychovatel mladých šlechticů Oldřicha a Vladislava z rodiny Korczboch – Zawadzskich a Poniatowské, jež přitahovala pozornost veřejnosti, si nemohl i díky jejím netypickým tělesným projevům během vizí nevyšimnout. Navázal přitom přátelský vztah s Komenským, který však nelze nijak detailněji dokumentovat.

Jonston o případ Kristýny projevil velký zájem, účastnil se jako Matyáš Vechner známé lékařské komise v dubnu 1628 a zprostředkoval latinské i francouzské vydání zjevení.³¹³ Jonstonův přítel z holandského Franekeru, kde se Jonston zapsal 5. 10. 1629 jako „*Polonus, medicinae studiosus*“, Adrien Venel vydal zjevení Poniatowské od podzimu 1627 do 14.2.1628 roku 1629 v Arnhemu pod titulem *Histoire en forme de Journal des admirable Visions d'une demoiselle*. Sám Jonston vydal posléze ještě latinskou verzi vidění Kristýny z let 1627 a 1628, ke kterým připojil výtah z proroctví krejčího z Horní Falce Jana Kregla, zachoval se však pouze název *Nobilis virginis Christinae Poniatoviae de Duchnik HEMEROLOGIUM revelationum* použitý Komenským v *Historii revelationum*.³¹⁴ Anonymní zprávu o zjeveních „*Relation tres veritable et miraculeuse d'une jeune fille de Boheme, demeurant a present a Lesno en Pologne, laquelle un an a eu diverses extases et revelations*“ (Geneve 1629) polský badatel T. Bilikiewicz připsal ve své knize nepochybně oprávněně rovněž Jonstonovi. Velmi cenná a autentická jsou právě Jonstonova pozorování o způsobu a průběhu zjevení, zdravotním stavu Poniatowské, o obsahu a zápisu revelací, která Bilikiewicz na základě „*Relation tres veritable...*“ ve své knize uvádí a které jsme

Bäurlein ganz ebenso auf den Landstrassen?...Ist nicht aus der Offenbahrung bekannt, dass der Sohn des Verderbens vernichtet werdem muss?... – BICKERICH, *Gutachten*, s. 192.

³¹³ BLEKASTAD, *Comenius*, s. 144 - 145 a 148.

³¹⁴ HENDRICH/NOVÁK, *Komenský*, s. 173.

zakomponovali do našeho textu.³¹⁵ Edici revelací poslal Jonston i Komenského učiteli Johannu Heinrichu Alstedovi do Herbornu.³¹⁶

Anglický badatel Howard Hotson v poznámce své knihy *Paradise postponed* o Alstedově eschatologii přepisuje cennou pasáž z Jonstonova dopisu Alstedovi, kde se zmiňuje o vizích Poniatowské a jejich přijetí a rovněž i o millenarismu. Poukazuje přitom na profesora z Bytomi (Beuthenu) Georga Vechnera³¹⁷ (srov.), o němž jsme se již zmiňovali, který vize Poniatowské považoval za ďábelské a nesouhlasil ani s Alstedovým Diatribe. Svůj názor Jonston v dopise neuvádí a o zjeveních se, i přesto, že je horlivě šířil, zmiňuje překvapivě velmi opatrně s odkazem na jejich možné budoucí splnění. V dopise Alstedovi píše, že zjevení: „...*damnant nonnulli, adorant nonnulli tanquam divina, admirantur nonnulli, iudicium hoc ante eventum nullum est. D. Georgius Vechnerus Bethaniensis in literis ad me diabolica vult...*“.³¹⁸ Revelace mladé dívky v Jonstonovi pravděpodobně ještě posílily sklon k millenarismu, ke kterému se na počátku 30. let ve svém filosoficko-přírodním spise *Naturae constantia* opatrně přiznával s tím, že některé otázky vnímal jako do budoucnosti otevřené. Vzhledem ke znamením, která podle Jonstona předchází významným událostem, se však vyjadřoval velmi opatrně s odkazem na jejich splnění a s upozorněním, aby se „*nemisily věci božské s ďábelskými, lidské se nevydávaly za božské, nepravdivé za pravdivé a přírodní jevy za nadpřirozené...*“.³¹⁹

Jonston se vyjadřoval v tomto spise dosti opatrně i přesto, že velmi pravděpodobně věřil v nadpřirozený charakter zjevení. Na jedné straně tak sice revelace horlivě šířil, přesto jeho popisy, jež jsme již citovali, zaujmou objektivitou a vyvážeností postřehů, vyvěrají tak s největší pravděpodobností z jeho eklektického pojetí jevů. Jonstonova pozice představuje v zásadě jakýsi vyvážený střed mezi zaujatou a pochopitelnou obhajobou Kristýny ze strany opatrovníka Komenského a střízlivou někdy až ironickou kritikou doktora Matyáše Vechnera ze Všova.³²⁰ Vechner je typickým příkladem tzv. „*naturalistů*“, jak by řekl Komenský, oproti „*supranaturalistům*“, kam patřil Komenský i Jonston, i když svou pozici tolik nezdůrazňoval...

³¹⁵ BILIKIEWICZ, *Jan Jonston*, s. 174 – 187. Z této publikace cituje obsáhle Dariusz Rott viz. ROTT, *Bracia*, s. 63 - 73. O vztazích mezi Jonstonem a Komenským a o případu Kristýny Poniatowské se samozřejmě zmiňují i další studie, které se zaměřují na shrnutí Jonstonova života a objemného díla: WOLLGAST, *Johann Jonston*, s. 96 – 97; MATUSEWSZKI, *Jan Jonston*, s. 39; BEČKOVÁ, *Jonston a Komenský*, s. 187 – 197.

³¹⁶ WOTSCHKE, *Jonston und Alsted*, s. 108. DWORZACZKOWA, *Sprawa*, s. 79.

³¹⁷ DWORZACZKOWA, *Sprawa*, s. 78.

³¹⁸ HOTSON, *Paradise postponed*, s. 157. Dopis Jonstona Alstedovi - in: Wiesbaden HstA 95 320 II, fol. 185. Srov. WOLLGAST, *Jonston*, s. 47 – 48.

³¹⁹ DWORZACZKOWA, *Sprawa*, s. 79.

³²⁰ Shodou okolností si Jonston jako svou druhou manželku vybral v roce 1638 dceru Matyáše Vechnera Annu Rozinu Vechnerovou, z jejich pěti dětí se dospělého věku dožila pouze dcera Anna Regina.

2.2)Příklad reakce exulantů: Anna Alžběta Janovská, Jan Jiří Harant, Jiří Kezelius Bydžovský a Václav Nosidlo z Geblic

„Těž poslové Boží se lidem ukazovali, a aby lid napomínali, aby pobožní byli a pilně se modlili, poroučeli, že Pán Bůh brzo své věrné z těch bíd vysvobodí a nepřátely zarmoutí“ (exulant Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic ve svých Pamětech souhrně o nových prorocích Kotterovi, Pšererovi a Poniatowské)

Zmínili jsme stručně, jak proroctví vnímali dva doktoři - učenci, kteří se snažili zaujmout k případu Poniatowské objektivní kritické stanovisko, jak se v případě Matyáše Vechnera opravdu stalo.... Jinak tomu bylo u českých exulantů. Mezi některými pobělohorskými

exulanty, jako např. u bratra popraveného Kryštofa Haranta Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezduřic nebo u Anny Alžběty Janovské (oba pobývali jistou dobu v Hofu ve Voigtlandu), zjevení nevyvolávala pochyby o jejich původu, naopak celkem logicky vzbuzovala především velké naděje na zvrat poměrů a představovala momentální útěchu v nelehké situaci a to nadpřirozeného Božského rázu.

Sama Janovská zmiňuje v krakowském (berlínském) rukopise z roku 1631, proč část proroctví (jedná se o vize Vavřince Pšerera a Jana Kregla) vlastní rukou sepsala. Důvod byl prostý - pro povzbuzení po smrti dcery Mandaleny Salomeny, která jistě jen prohloubila její úzkost ze situace, do které se jako i jiní exulanté dostala. Její známý komentář zní následovně: „*Léta 1631 tyto dvě knihy...přepsané jsou ode mne Anny Alžběty Janovské, rozené z Příchovic, v městě Hofu ve Fojtlantu z velké mé tesknosti a hoře, který jsem měla pro mou nejmilejší dceru Mandalenu Salomenu, když jest mi ji Pán Bůh v nenadálosti vzíti ráčil*“.³²¹

Paměti exulanta ve Vohenstrausseu a poté převážně v Hofu Jana Jiřího Haranta³²² vykazují především příznačně na sklonku 20. let 17. stol. velkou otevřenost a senzitivitu pro prodigia a různá proroctví, zjevení a vize. Šíří percepce a pozitivním přijetím těchto fenoménů jsou mezi exulanty zcela výjimečné.³²³ Paměti Jana Jiřího jsou totiž doslova přeplněné podivnými viděními, zázraky, divy, někdy i téměř komickými úkazy z živočišné a rostlinné říše s náboženským rozměrem.³²⁴ Dokonce samotné Harantově manželce, paní Lidmile na Habarticích, obživila dvě mrtvá černá kuřátka po tom, co řekla: „*Nezahodím je, jestli nás Pán Bůh vysvobodí, tehda obživnou*“.³²⁵ Celkově se v Hrantových záznamech jedná o patnáct individuálních vidění a šest kolektivních zjevení s prorockým prvkem.³²⁶

³²¹ VOLF, *Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení*, s. 218.

³²² MENČÍK (ed.), *Harant*.

³²³ Nejpodrobnější biografii o Janu Jiřím Harantovi (před exilem, v rámci první fáze rekatolizace – 1621 – 28 a v exilu) představuje diplomová práce Blanky Mauleové, která analyzuje Harantovy Paměti v kontextu kronik a dalších ego-dokumentů nejen českých pobělohorských exulantů a z hlediska jejich tématické struktury: události v rodině, vlastní osudy, hodnotový žebříček. Znamením a nadpřirozeným jevům se Mauleová věnuje převážně v druhé části své práce – MAUELOVÁ, *Jan Jiří Harant*, s. 125 a dále. „Prodigiální“ jevy autorka dělí do několika skupin: meteorologické a přírodní jevy, úkazy na obloze, znamení, tresty za rouhání, působení démonických sil a zjevení a proroctví, jež podrobně uvádí včetně Harantových obsáhlých zmínek o Kristýně Poniatowské - MAUELOVÁ, *Jan Jiří Harant*, s. 142 – 144. Srov. studii Martiny Lisé, která se recepcí prodigiálních jevů u Haranta také podrobně zabývá - LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 15 – 19 (její rozdělení prodigiálních jevů včetně proroctví – s. 10).

³²⁴ Po vyřčení zaklínadla „*Až Fridrich Falcký zase českým králem bude*“ ožívá zázračně „*slepice umrdlá*“, jež se utopila v pomyjech, svině, která tři dny ležela na drahách či křivonoska v kleci zesnulá (MENČÍK, *Harant*, s. 10 a 11). Na císařské vojsko procházející plzeňským krajem kálí hejno krkavců a voda se v rukách císařského officíra obrací v krev (TAMTÉŽ, s. 14).

³²⁵ TAMTÉŽ, s. 17.

³²⁶ Frekvenci všech zázračných jevů včetně proroctví, vidění a zjevení zaznamenává v přehledné tabulce rovněž i - MAUELOVÁ, *Jan Jiří Harant*, s. 156 – 158.

Harant pilně zapisoval od „*lidí hodnověrných*“ a z novinových zpráv, co se kde zázračného stalo ve prospěch evangelíků a někdy byl zvláštním jevům i sám přítomen. Lidé již mrtví znovu ožívají a vybízejí k pokání a stálosti ve víře, prorokující děvečka z Prahy vidí představitele stavovského odboje v martyrských oblecích a jiní zase putují s anděly snovou krajinou, kde zří pravý stav věcí, setkávají se svými sousedy či bližními a napomínají konvertity. Na nebi se odehrávají bitvy a létají komety, hvězdy ohlašují Boží plány se světem, na zemi jsou prudké smrště znamením Božího hněvu na čerstvé konvertity, voda se proměňuje po vzoru jedné z egyptských ran v krev na místech, kudy prochází císařské vojsko nebo jsou lidé násilně nuceni ke konverzi ke katolictví...

Tak např. Harant a s ním další exulanté (pravděpodobně i Anna Alžbta Janovská) pozorují bitvu na motivy vidění z 11. a 12. kap. IV. Ezdráše mezi žlutým lvem a orlem s vojsky na nebi nad městečkem Hofem, kde exulanté pobývali v blízkosti českých hranic. Žlutý lev postupně ničil orla „*nejprve křídlo, potom hlavu, naposledy život i ocas s pomocí bílého lva a malé hrstky lidu při něm jest ustřelilo a v nic jeho i s vojskem obrátilo. Potom ti dva lvové až do bílého dne na nebi stáli*“.³²⁷ Někteří ještě dodávají, že viděli Fridricha ve zbroji.³²⁸ Líčení jako by z oka vypadlo scénám z Kotterových vizí i z jednoho momentu ve zjevení Poniatowské z 13.1. 1628, kdy tři lvi postupně zdolají mimo jiné i domýšlivého orla.

Harant vize považoval za božské, vše je vítal a o osud vizionářů Kottera, Pšerera i Poniatowské se živě zajímal a velmi pravděpodobně znal i rukopis zjevení (1631) Anny Alžběty Janovské, jež v Hofu také pobývala.³²⁹ Jan Jiří tudíž zanechal v Pamětech vzpomínku na Kryštofa Kottera, jehož spisy „*v knihu shromážděné o tom přepotěšeně vypravují*“, na Vavřince Pšerera z Vohenstraussu z Horní Falce, kterému dvě pacholátka povídala o „*divných věcech, pokutách na bezbožné a vysvobození věrných*“ a konečně na Kristýnu Poniatowskou. Všechny vizionáře považuje za Boží posly: „*Těž poslové Boží se lidem ukazovali, a aby lid napomínali, aby pobožní byli a pilně se modlili, poroučeli, že Pán Bůh brzo své věrné z těch bíd vysvobodí a nepřátely zarmoutí*“.³³⁰

Poniatowské se s určitými nepřesnostmi Harant věnuje nejpodrobněji od počátku jejich zjevení na Branné, přes misi k Valdštejnovi za asistence paní Zárubové a Sadovské, až do jejího odjezdu do Lešna a o pár stran dále si všímá i události její zdánlivé smrti a

³²⁷ MENČÍK (ed.), Harant, s. 45.

³²⁸ TAMTÉŽ, s. 45.

³²⁹ Sběrka proroctví Anny Alžběty Janovské obsahuje kromě Kotterových vidění a zjevení také proroctví Kristýny Poniatowské (viz. edice), krejčího Jana Kregla z let 1625-30, právě učitele z Horní Falci Vavřince Pšerera a zkrácené proroctví o Lvu ze severu šmalkaldského radního Zikmunda Gartamara z roku 1526.

³³⁰ TAMTÉŽ, s. 34.

zmrtvýchvstání, jak jsme již uvedli v první části práce.³³¹ U Vavřince Pšerera se Harant zmiňuje o jeho misi k saskému kurfiřtovi, nazývá ho již exulantem a zaznamenává dokonce jeho návštěvu 27.4. 1629 v Hofu na cestě z Drážďan do Norimberka. Kurfiřtovi měl Pšerer dle Haranta vyřídit: „*aby pravdy Boží zastával, nechce-li od Boha trestán bejtí*“.³³²

Harant zachycoval, a to je na jeho Pamětech obzvláště cenné, i vize prostých dětí, děveček, dívek, sedláků a starců ze svého okolí, z nichž vyniká pět vidění děvečky Doroty Bláhové ze vsi Březí z května roku 1628. Andělské pacholátko Dorotě či Důře, jak jí důvěrně nazývá, při procházkách prozrazuje v peprných obrazech pravý stav věcí ohledně mrtvých i živých lidí z jejího okolí – děveček, sedláků a členů rodiny. Viděními se mihne i domažlický rychtář apod. Ve viděních Doroty,³³³ zaznamenaných velmi autentickým nářečím, se vyskytuje snad i první zmínka o Švandovi dudákovi, ten zde vystupuje jako „*Hanzle piskač*“ ve vizi z 23.5. 1628.³³⁴

Jiní exulanti např. mladoboleslavský měšťan a dočasný exulant v Pirně Jiří Kezelius Bydžovský nebo další pirenský exul - litoměřický měšťan Václav Nosidlo z Geblic - byli ve srovnání s Janovskou či Harantem vůči fenoménu nových proroctví daleko skeptičtější, reagovali spíše ironicky a poukazovali na dostačitelnost prorockých spisů v Písmě. Kezelius např. Kottera odmítá jako falešného proroka, jehož zjevení o divné proměně ve světě, zvláště pak v říši, o protivenstvích pobožných a jejich konci a o králi Fridrichovi se nesplnila a tudíž také „*se zahanbením utuchla*“.³³⁵

Typickým pro tento způsob vnímání proroctví je věta z Pamětí Václava Nosidla z Geblic, již komentuje zprávu o zjeveních chotěbuzské dívenky Margharetty Heydewetter, která se k Nosidlovi dostala od pana Jiřího Sadovského ze Sloupna, jenž jel z Lešna přes Chotěbuz v Dolní Lužici: „*Tomu podobných věcí velmi mnoho rozdílých tohoto i pomínulého roku se nacházelo, jimž nechť věří kdo chce. My máme dosti proroctví v zákoně Starém i Novém pravdivých a jistých*“.³³⁶ Stejně tak Nosidlo kriticky poznamenává v souvislosti s proroctvími Vavřince Pšerera z Horní Falce: „*Tyto věci víceji pro výstrahu se připomínají, nežli aby jim věřeno bylo*“.³³⁷ Ale i značně nedůvěřivý ironik Kezelius, který se po zničení Pirny Švédy vrátil do Mladé Boleslavi a konvertoval „na oko“ ke katolicismu, přejal do své Kroniky mladoboleslavské k roku 1628 z vydání Kotterových zjevení

³³¹ MENČÍK (ed.), *Harant*, s. 35; 41.

³³² MENČÍK (ed.), *Harant*, s. 41.

³³³ MENČÍK (ed.), *Harant*, s. 41 – 43.

³³⁴ Podrobně rovněž i MAULEOVÁ, Jan Jiří Harant, s. 147 – 150.

³³⁵ KAMPER (ed.), *Kronika mladoboleslavská*, s. 125.

³³⁶ Zápis z kroniky Václava Nosidla z Geblic ze dne 25.2. 1629 – LISÁ, *Recepce vizi u Nosidla*, s. 12.

³³⁷ Zápis z kroniky Václava Nosidla z Geblic ze dne 12.3. 1629 - TAMTÉŽ, s. 12.

chronogram „*NVLLa tIrrannorVM Vis DIVtVRna*“ – (tj. rok 1628).³³⁸ Také Nosidlo si k jevům tohoto typu udržoval jistou citlivost a zvláště v době nejvypjatějších očekávání, tedy na sklonku 20. let, jevy prodigiálního charakteru pečlivě zaznamenával a prodigia i jiné nadpřirozené skutečnosti tudíž tvoří nezanedbatelnou část jeho Pamětí. Konkrétní zprávy o vizionářích a jejich proroctvích se však koncentrují jen k roku 1629 a tvoří tak pouze nepatrnou část Nosidlových vzpomínek.³³⁹

Nosidlo i tak zanechal podle našeho názoru cenné svědectví o osobě Kottera, Heydewetter či Poniatowské. O Poniatowské se Nosidlo dozvěděl zprostředkovaně od paní Esther Sadovské, o Heydewetter od jejího manžela Jiřího Sadovského (viz. dříve), s Kotterem se podle svědectví ve svých Pamětech dokonce v Pirně osobně setkal.³⁴⁰ Kotter podobně jako v roce 1626 v Brandýse mezi bratřími zvěstoval v Pirně návrat exulantů do vlasti, vybízel je k pobožnosti, svornosti, pokoře a modlitbám, z formulace textu můžeme však vycítit podezřívavé pohledy exulantů.... Změnu situace vizionář a jirchář Kotter odhadoval na dva roky s tím, že měl na mysli širší dějinný kontext boje proti katolickému Antikristu sahající až do počátku 15. stol. – do husitských Čech: „*doložil takto (Kotter), že Antikrist dvě velké rány již prve dostal, jednu od Žižky a druhou od Luthera na onen čas, ale z obou se vyhojil, tato pak třetí, že nezhojitelná a smrtelná jemu býti má, kterouž již dostati má. Toto všecko jsem já z úst s ním mluvících slyšel i osobu prostou očima mýma viděl*“.³⁴¹

³³⁸ URBÁNEK, *Patriotismus*, s. 6; VOLF, *Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení*, s. 214. Volf Kezeliovo převzetí chronogramu z vydání Kotterových proroctví vysvětluje jako povzbudivou a útěšnou reakci zoufalých českých exulantů na vydání restitučního ediktu císařem Ferdinandem II. po porážce dánského krále v roce 1628. Na dotvrzení podobného typu útěchy jako v chronogramu uvádí Volf např. i zápis z památníku exulanta Jiřího Reingasta k roku 1629.

³³⁹ Nejpodrobněji se tímto fenoménem u Nosidla i dalších exulantů zabývá Martina Lisá ve své dosud nepublikované studii – LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 12 – 27, kde ke srovnání používá i Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic, Madoboleslavskou kroniku Jiřího Kezelia Bydžovského, který taktéž jako Nosidlo pobýval v Pirně a zápisky exulanta v Drážďanech Adama Tesáka. Stejně téma Lisá popisuje i v rámci své dřívější diplomové práce v Lipsku - LISÁ, *Exulantengemeinde in Pirna und Nosidlo*, s. 60 – 66.

³⁴⁰ Ke slezskému jircháři se v kronice váže pozoruhodná zpráva z 11.1.1629, kde Nosidlo charakterizuje Kotterovu osobu a vidění, na celé relaci je však nejpozoruhodnější, že Kotter do Pirny za exulanty osobně přišel a diskutoval s nimi. Někteří se ho podle Nosidlova popisu dokonce snažili přioptit: „*a tu ohledav se osobně s některými vzácnými osobami i exulantů jako panem Vojtěchem st. Kauckým, panem Janem Čabou a jinými, kteří s obzvláštním pozorem na něho otázky všelijaké činili, až k tomu příčinu podávali, zda-li by podnapití se dadouc, něco neslušného při něm znamenati mohli, ale vše nadarmo nebo pěknými odpověďmi je odbejvá*“.

³⁴¹ LISÁ, *Recepce vizí u Nosidla*, s. 13 – 14.

2.3) Reakce uvnitř Jednoty bratrské

„Žádal od nás Jeho Milost pan vévoda, abychom se vzhledem k vizím panny Poniatowské na něčem pevném dohodli. Majíce tento požadavek Její Milosti v Boží bázni, seznali jsme, že ta věc je pro nás nemožná, je nebezpečná a dokonce nepotřebná“

(reakce bratrské synody z července 1629 na zjevení Kristýny Poniatowské z popudu knížete Leszczyńskiego)

Právě v případě Kristýny Poniatowské, která byla nazývána „zřítelnice Jednoty“ (pupilla unitatis), bylo důležité, jak se na proroctví dívali sami čeští bratři. Již dříve jsme se zmínili v souvislosti se zvláštní událostí Kristýniny smrti a vzkříšení, že zjevení Poniatowské byla

překvapivě přijímána spíše kladněji u německých a polských členů Jednoty v Lešně. Její čeští příslušníci zvláště z vedení církve se kromě bezprostředního okruhu okolo Kristýny o zjeveních vyjadřovali někdy i dosti skepticky a v jejich řadách převažovala až na výjimky především nedůvěra a obavy. Jakého stupně ona nedůvěra a obavy z šíření v kruzích z vedení Jednoty dosahovala svědčí příběh se seniorem Martinem Gertichem. V jeho domě v přístavku pro příbuzného seniora Jana Cyrilla se právě 29.10. 1628 odehrávala poslední vize Poniatowské, Gertich se však i přes výzvy Komenského pozorování zjevení nechtěl zúčastnit. Komenský poznamenává, že je mužem, jenž více myslí než věří (viz. dříve).

Právě po smrti staříckého seniora Martina Gratiána Gerticha (7.3. 1629) se v Lešně při příležitosti jeho pohřbu sešli představitelé celé Jednoty a z iniciativy nového seniora Jana Turnowského na základě Pavlova listu Tesalonickým (1 Te 5, 19 – 20): „*Zkoušejte proroctví, co je dobré zachovejte*“, byla věnována pozornost i Poniatowské. Komenský shrnuje průběh následujícím způsobem: po modlitbách k Duchu svatému došlo k výslechu očitých svědků zjevení (Komenský, Jan Stadius, Jan Chrysostomos a Matěj Krokočinský), ověřoval se zapečetěný autentický exemplář proroctví Poniatowské, která byla následně examinována a svědci referovali o smrti a vzkříšení Kristýny. Rozdílné názory trvaly i nadále, a tak Komenský nakonec na synodě představil stěžejní pasáže svého nového traktátu O pravých a falešných proroctvích, který si dle jeho svědectví senior Turnowski a tchán Cyrill přečetli o den dříve celý.³⁴²

Podle zprávy Komenského i jeho tchána a stoupence proroctví Jana Cyrilla³⁴³ by se tak mohlo zdát, že zjevení Poniatowské našla přijetí i ve vedení Jednoty, kapitolku o synodě dokonce Jan Amos nazývá „*examen sollenissimum*“.³⁴⁴ Rozdílná mínění však trvala i po předčítání pasáží Komenského traktátu o znacích pravých a falešných proroků (viz. dále) a nakonec bylo usneseno zachovávat v této citlivé věci mlčení za účelem zachování vzájemné bratrské lásky, což zapsal senior Jan Cyrill i do závěrečného usnesení.³⁴⁵

Oficiální usnesení konvokace českých a polských bratrských seniorů a konseniorů (přibližně 50 kněží) z 16.3. 1629 však nakonec znělo oproti Komenského podání a Cyrillově zápisu spíše kriticky a rozhodně se postavilo především proti rozšiřování proroctví, jemuž se mělo zabránit již od počátku a které se rozhodně nedoporučuje ani do budoucnosti: „*Pokud se*

³⁴² Lux e tenebris, s. 121 - 122/ Offenbahrunen, s. 305 – 310.

³⁴³ Lux e tenebris, s. 122/ Offenbahrunen, s. 310.

³⁴⁴ Lux e tenebris, s.121 – 122/ Offenbahrunen, s. 305 – 310. BLEKASTAD, *Comenius*, s. 147 – se zmiňuje o traktátu i o průběhu bratrské synody, kde byl čten.

³⁴⁵ Lux e tenerbis, s. 122/ Offenbahrunen, s. 310.

*jedná o vize Kristýny Poniatowské, shodli se bratři starší na dvojím pochybení. Na jedné straně, že se nenašel nikdo, kdo by od počátku učinil této věci přítrž, navíc, že i rady, které měli dotazovaní dát, neposkytli, dokonce, že někteří ze ctihodných otců vize rozšiřovali. Na druhé straně, že se rozvažovalo s osobním nasazením je zahánět až se dožadovat i cizích rad bez souhlasu a účasti bratří starších. Když byl tedy vyhlášen post se svatými modlitbami, byla ta záležitost předána k uvážení přítomným bratrům a na tom se zůstalo, aby se to (zjevení) nikdo později neodvažoval rozhlašovat, ale spíše zanechavše celou záležitost Bohu a času, vyčkávat se svatými modlitbami. Je třeba nedopustit se v té věci mezi sebou neshod a špatné vůle, s horlivou prosbou, jak k Jeho Milosti vévodovi, tak i k bratřím starším, aby se jinak nečinilo. A totéž bylo nařízeno ohlásit sboru“.*³⁴⁶

Vedení Jednoty tedy proroctví Kristýny zatím úplně neodsuzuje, nicméně lituje, že jim nebyla učiněna přítrž hned od počátku a vyzývá důrazně ke zdrženlivosti a opatrnosti, a to i knížete Leszczyńského. Na celé věci je ovšem zarážející, že Komenský i přes tyto výzvy z vedení Jednoty proroctví dále šířil, přitom víme, že reakce katolických kněží popř. intelektuálů z okolí Lešna byly ke zjevením velmi kritické. Např. Georg Vechner,³⁴⁷ profesor z akademického gymnázia v Bytomi (s lékařem Matyášem Vechnerem nemá nic společného...) nebo katolický probošt z blízkého městečka Borek Felix Durevič sice revelacím přisuzují nadpřirozený charakter, ale odsuzují je jako ďábelská. V případě Dureviče je považují přímo za „*démonickou mystiku*“³⁴⁸...

S rozhodnutím konvokace z března nebyl však příliš srozuměn vévoda Rafael Leszczyński. Další synoda v Lešně ze 4. – 9.7. 1629, na které byl Komenský a např. i Václav Lochar, další stoupenec proroctví, kterému Komenský dokonce věnoval svůj traktát *O pravých a falešných prorocích*, vysvěcen na konseniora, se tedy k případu Poniatowské na výzvu Leszczyńského znovu vrátila. Náзор nezměnila, naopak ho ještě více zostřila a odvolala se na předchozí synod z března 1629: „*Žádal od nás Jeho Milost pan vévoda,*

³⁴⁶ „*Względem wizyj panny Chrystyny Poniatowskiej dwojaki eksces bracia starszy upatrz yli. Z jednej strony, ze nikt nie był, który by principio rerum wstręt uczynił, ku temu ze i rady, którzy mieli dac, będąc requisiti, nie uzyczali, nawet ze niektorzy i z zacnych patronów te wizyje promowali; drugiej zasyę strony, iz się wazono privata auctoritate ona propalare, az i rad obcych zasyęgac bez konsenu i dolozenia się do br. starszych. Zapowiedziawszy tedy pos z modlitwami św., podana ta sprawa na rozsądek braci przytomnych i na tym stanęło, zeby sie tego nikt in posterum nie wazyl rozglaszac, ale raczej Bogu i czasowi to poruczywszy, ewentu s modlitwami sw. oczekiwac. Interium miedzy sobą rozróznienia i niechęci niejakih dla tego nie wszczynajac, z obtestacja goracą jako jmp. wojewody, jak i br. starszych, ze by się inaczej nie dzialo. Co tez i zborowi do wiadomości podac zlecono“*, SIPAYLLO (ed.), *Akta*, s. 313 – 314. Srov. DWORZACKOWA, *Sprawa*, s. 80.

³⁴⁷ Georg Vechner se po zrušení gymnázia v Bytomi (známého Schönaichianum) přestěhoval do Lešna. Viz. WOTSCHKE, *Jonston und Alsted*, s. 108. Srov. DWORZACKOWA, s. 78.

³⁴⁸ DWORZACKOWA, s. 78 (odkaz na: A. Wojtkowski, Durewicz Feliks, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, Krakow 1948, s. 11).

abychom se vzhledem k vizím panny Poniatowské na něčem pevném dohodli. Majíce tento požadavek Její Milosti v Boží bázni, seznali jsme, že ta věc je pro nás nemožná, je nebezpečná a dokonce nepotřebná. Odvolali jsme se na lešenské usnesení nedávno o tom sepsané, které jsme přepsali a Vaší milosti zaslali“.³⁴⁹ Na této reakci je zřejmé, že bratři z vedení Jednoty, kteří si Komenského jinak velmi vážili, na jeho propagaci proroctví i přes zájem knížete Rafaela Leszczyńského, který považoval Poniatowskou za svou příbuznou přes její matku Žofii Pawlowskou, pohlíželi s nedůvěrou až nechutí jako na „věc nemožnou, nebezpečnou a dokonce nepotřebnou“.³⁵⁰ Proč tomu tak bylo?

Polská badatelka Jolanta Dworzackowa podle našeho názoru správně poukazuje, že výzvy bratří k mlčení a strach z šíření proroctví Poniatowské nevyvěraly ani tak z obav před rozdílnými názory v samotné Jednotě, ale spíše z obav před reakcemi katolické strany. Proroctví mohli polští katolíci a nejen oni považovat celkem odůvodněně za provokativní politickou propagandu během Třicetileté války. I když Polsko zůstávalo neutrální, některá německá luteránská města na severu se postavila na stranu Švédů, které přijala jako osvoboditele a Švédové samozřejmě vzbuzovali sympatie i mezi členy Jednoty v Lešně. Polští katolíci pochopitelně podezírali všechny evangelíky bez rozdílu z podpory Švédska a v této citlivé situaci vzájemného podezírání byla obezřetnost a mlčenlivost bratří v záležitosti Poniatowské pochopitelnou záležitostí. O tom, jak nepřátelsky byli polští katolíci v okolí Lešna vůči bratřím naladěni, svědčí dostatečně výmluvně osudy města nazývaného mezi katolíky „*nidum hereticum*“ v roce 1656.

Nakonec můžeme uzavřít: téma proroctví bylo na synodách v roce 1629 prozatím uzavřeno až do setkání bratrských kněží v polském Ostrorogu o čtyři roky později, tam došlo vzhledem k otázce proroctví již k mnohem ostřejší konfrontaci (viz. dále).

³⁴⁹ „*Rekwiroval od nas jmp. vojevoda, zebyśmy de visionibus virginis Poniatoviae nieco pewnego na którąkolwiek strone postanowili. To postulatam jm. w Bozej bojazni uwazajac, znaleźliśmy tę rzezc nam byc niemoznaną, niebezpiecznaną, a nawet niepotrzebną, i referowaliśmy się do leszczyńskiej konstytucyjji o tym niedawno zapisanej, którą też i jm. przepisawszy posłaliśmy*“, SIPAYLLO (ed.), *Akta*, s. 319. Srov. DWORZACKOWA, s. 80 – 81.

³⁵⁰ DWORZACKOWA, *Sprawa*, s. 80 - 81. Stejně tak pohlíželi někteří bratři s nedůvěrou a nechutí i na Komenského pansofii, o čemž svědčí některé rekce z konce 30. let 17. stol.

2.4) Traktát O pravých a falešných prorocích

„Chceme tedy odstranit onu mlhu, která zakrývá tělesný rozum před božskými věcmi. A proto jsem uchopil Slovo Boží, Světlo u našich nohou, které září našim cestám, a vše, co lze nalézt o pravých a falešných prorocích, jsem vyhledal ze svatých Písem a seřadil v kvestie, aby nám to sloužilo v naší věci jako prubířský kámen“

(Komenský o svém traktátu O pravých a falešných prorocích)

Jan Amos Komenský nečekal na kritiku z různých stran a proti pochybovačům o vizích Poniatowské a jejich božskému původu zareagoval už v únoru roku 1629. Je třeba připomenout, že zjevení Poniatowské na konci ledna 1629 událostí zázračného zmrtvýchvstání definitivně skončila, událost vzkříšení nicméně vyvolala další otázky... Na

obhajobu božskosti zjevení Kristýny sepsal tudíž Komenský v Lešně pravděpodobně na přelomu února a března 1629 česky Traktát o pravých a falešných prorocích,³⁵¹ jehož některé pasáže předčítal na bratrské synodě, jak jsme se již zmínili. V pojednání Jan Amos v 63 kvestiích systematicky rozebírá základní otázky týkající se fenoménu prorocství se zřetelem ke své schovance. Na svůj traktát, resp. na jeho obecnou část ohledně proroků, Komenský zcela nezapomněl a odkazuje na něj v Pansofii ve světě duchovním (Mundus spiritualis), když traktuje otázku prorockého úřadu v církvi a otázku kritérií „pravosti a nepochybně božského původu“ prorocství.³⁵²

Obsah traktátu autor ve věnování stoupenci revelací, konseniorovi Václavu Locharovi, z 29.2. 1629 poeticky komentuje: „*Chceme tedy odstranit onu mlhu, která zakrývá tělesný rozum před božskými věcmi. A proto jsem uchopil Slovo Boží, Světlo u našich nohou, které září našim cestám, a vše, co lze nalézt o pravých a falešných prorocích, jsem vyhledal ze svatých Písem a seřadil v kvestie, aby nám to sloužilo v naší věci jako prubířský kámen. K tomu jsem přidal názory a úsudky o prorocích Nového zákona od starých otců a novějších teologů, aby došlo ke zjevnému smíření mezi starou a novou církví. Ostatní je potvrzeno z historie samé (na základě svědectví důvěryhodných očitých svědků, kteří vše, co slyšeli a viděli, nemohou nevyprávět před Bohem a lidmi). Tak se konečně skončuje s námitkami, které mají někteří lidé*“ (překlad autora).³⁵³ O tom, jestli Komenský opravdu díky tomuto traktátu konečně skoncoval s námitkami, můžeme i vzhledem k pozdější synodě v Ostrorogu (1633), kde došlo k ostré konfrontaci, reálně pochybovat. Traktát je ovšem důležitým a zatím nevydaným svědectvím o Komenského názorech a myšlení ohledně prorocství v roce 1629, významným způsobem rozvíjí některé Komenského myšlenky z roku 1625 a představuje v širším záběru vůbec nejsystematičtější a nejobsáhlejší pojednání o nových prorocích z pera pobělohorského exulanta.

Daniel Neval-Nevečeřal publikoval o traktátu cenný článek,³⁵⁴ v němž se pokouší kromě výčtu nejdůležitějších pasáží interpretovat Komenským zmíněné znaky pravých

³⁵¹ *De veris et falsis prophetis e solis Scripturis S. instituta disquisitio, Una cum applicatione ad moderna, nominatim Christinae Poniatoviae - Lux e tenebris*, s. 131/ *Offenbahrungen*, s. 335.

³⁵² KOMENSKÝ, Obecná porada II. (Pansofia), s. 325 (pozn. 203).

³⁵³ „...sed ut nebulae, quas nobis divinis in rebus carnalis ratio semper offundit, dispellantur: ideo ecce Lucernam pedum nostrorum, et lumen semitis nostris datum, arripui, Verbum Dei: solis e Scripturis omnia quae ibi de Prophetis, veris et falsis, afferuntur colligendo, et in Quaestiones ita redigendo, ut ea nobis nostra in materia Lydii lapidis usum praestare queant. Addendo tamen de Prophetiis Novi Testamenti antiquorum Patrum, recentiorumque Theologorum, testimonia et sententias: ut Ecclesiae consensus pateat. Reliqua ex Historia ipsa auctoritate oculatorum testium (qui quod aduiverunt et viderunt, in conspectu Dei et hominum non loqui non possunt) firmata petuntur: solutis tandem etiam objectionibus, scrupulis quos non nulli concipiunt“ - *Lux e tenebris*, s. 131 – 32/ *Offenbahrungen*, s. 335 – 337.

³⁵⁴ NEVAL, *Um Zions Willen*, s. 18 – 30.

proroků v kontextu s bratrským vymezením tzv. „essentiálií“, tj. podstatných věcí – víry, lásky a naděje. Soustředíme se proto kromě základních otázek ohledně proroctví zvláště na ty aspekty pojednání, jenž Neval příliš nerozvedl popř. nekomparoval s dalšími vyjádřeními Jana Amose ohledně proroctví. Zvláště se pak zaměříme na eschatologii Jana Amose, která v souvislosti s proroctvími zaznívá v jeho díle poprvé.

a) Obecná část traktátu

„Certe Calvinus, Martyr, alii expresse docent, Prophetarum Novi testamenti praecipuum munus esse, vetera Prophetarum vaticinia ad praesentem Ecclesiae statum accommodare: id quod hic fieri videmus“

(Komenský v důležité kvestii 46 uvádí názor Jana Kalvína a Petra Martyra o hlavním významu nových proroků)

Ještě než přistoupíme k traktátu, je třeba poukázat na to, že vůbec první Komenského reakcí na fenomén proroctví byla jeho předmluva z roku 1625 ke Kotterovým viděním. Tento text představuje vhodný průnik do Komenského myšlení ve 20. letech. Jan Amos zde ale problematiku nových zjevení spíše než pro teology nastiňuje formou poučení a přípravy pro čtenáře – exulanta. Toho skrze proroctví přivádí k novému nahlížení proroctví a tajemství obsažených již v Písmu a k zamyšlení nad současnou situací z nové perspektivy obohacené právě četbou Kotterových zjevení.³⁵⁵

Komenský v úvodu obecné části Traktátu definuje poněkud podrobněji než v případě předmluvy k vydání Kotterových zjevení (tu Daniel Neval nezmiňuje) základní pojmy ohledně fenoménu proroctví: kdo je to prorok, co znamená být naplněn Duchem svatým, co je předmětem proroctví a jakým způsobem jsou proroctví prorokům zjevována.

Prorok je podle Komenského *„osoba naplněná Duchem Božím, která při zvláštním a bezprostředním zjevení sděluje k potřebám a spáse církve tajemství převyšující lidské chápání“*. Komenský zdůrazňuje zde i později, že pravé proroctví nepochází nikdy z podnětu nebo vůle člověka, nýbrž z Ducha svatého s odkazem na 2. epištolu Petrovu (2 Pt 1,21): *„Nikdy totiž nebylo vyřčeno proroctví z lidské vůle, nýbrž z popudu Ducha svatého mluvili lidé, poslaní od Boha“*.³⁵⁶ Neříká snad také sám Bůh ústy Ozeáše na dotvrzení prorockého daru: *„Mluvím k prorokům, dávám mnohá vidění, skrze proroky předkládám podobenství“*

³⁵⁵ Určité, byť částečné shrnutí Komenského předmluvy z roku 1625 poskytuje Jana Hubková - HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 395 – 398.

³⁵⁶ *„Est persona Spiritu Dei afflata, e particulari et immediata revelatione arcana quaedam, humano ingenio sublimiora, in Ecclesiae usum proferens. Nunquam enim libitu hominis allata est prophetia, sed a Spiritu Sancti loquuti sunt Dei homines (2 Pt 1, 21)“* - Lux e tenebris, s. 132 / Offenbahrunen, s. 337 – 38.

(Oz 12, 10).³⁵⁷ Ještě v kvestii 55, která se již týká konkrétně Poniatowské, Komenský zdůrazňuje s obecnou platností, že síla a účinnost proroctví nevyplývá z osoby jako Božího nástroje, ale z jejího předního původce, Duchu božího, který působí jak chce a nemůže se případnou nehodností proroka poskvřnit...³⁵⁸

Být naplněn Duchem svatým znamená neříkat věci, které obsahuje lidská mysl, jako když řečník mluví nebo spisovatel píše knihu, naopak znamená to říkat, co do srdce a myslí člověka vlil Bůh, paradoxně ať tomu prorok rozumí nebo ne, je přeci Božím nástrojem. To je i smysl Písma, kde je psáno – „*Stalo se Slovo Boží k; ...Řekl mu Bůh, mluv nebo piš; ...Slyšel jsem hlas z nebe...*“.³⁵⁹

Jako v roce 1625³⁶⁰ vystihuje Komenský v pojednání z roku 1629 způsoby zjevování proroctví se základním odkazem na knihu Numeri (Nu 12, 6 – 8). Rozlišuje přitom tři varianty zjevení proroctví:³⁶¹

1)vnější, všem viditelnou vizi („*per visionem externam*“), např. proslulé „*Mene tekel*“ na zdi Nebukadnesarova paláce, kdy prorok Daniel rozpoznává vůli Boží z vnějších věcí.

³⁵⁷ „*Et apud Oseam Deus dicit: Ego sum qui loquor per Prophetas, et ego visionem multiplico* (Oz 12, 10)“ – TAMTÉŽ. Srov. stejné odkazy na písmo v edici Komenského předmluvy z roku 1625 ke Kottarovým vizím od Jany Hubkové – viz. *Vidění a zjevení Kryštofa Kottera, souseda a jircháře šprotavského, Předmluva k čtenáři* (1925), Bia – Bib (dále jen *Předmluva* (1625).

³⁵⁸ „*Neque Prophetia pondus vim a persona accipit ut organo, sed a primario autore suo Spiritu Dei: qui quo vult spirat, spiritum Prophetiae nullarum animarum contactus commaculare potest* (*Verba sunt Augustini Tomo IV. pagin. 642*) *Petrus vero Martyr dicit: In universum sic statuere possumus: Quicumque confitetur Jesum Christum, quicumque sit moribus, modo ne nos abducat a fide, eum habendum esse pro Propheta Dei* (*Loc. Commun. Pag. 6.*)“ – Lux e tenbris, s. 157 / Offenbahrunen, s. 418 – 419.

³⁵⁹ „*Est loqui res, et verba, non quae propria indagine mens conquirat: (ut fit dum Orator loquitur, vel Author librum scribit) sed quae cordi, ori ingerit DEUS ipse, sive quidem Propheta haec intelligat, sive non. Ideo Scriptura: Et factum est verbum Jehova ad N. Et dixit ad eum Deus, Loquere, aut Scribe. Et audii vocem de coelo etc...*“ – Lux e tenebris, s. 132/ Offenbahrunen, s. 338.

³⁶⁰ „*Na to odpověď znamenati dobré jest, že Pán Bůh trojí způsob svého prorokům se zjevování ukazuje...ve vidění, ve snách a tváři v tvář* (Nu 12, 6) - tj.: *když sám živým hlasem s někým mluví, jakž s patriarchy mluvíval. V vidění pak, když andělé ukazují se, jménem Božím mluví aneb figury nějaké zvířat a jiných věcí k vyznamenání skrytého něčeho se představují, jakž obzvláště v Ezechielovi, Zacharyášovi a Zjevení svatého Jana viděti. Sen jest, když se ve spaní Božím působením něco budoucího ukazuje jako Josefovi, Nabuchodonosorovi, Mudrcům atd. ...Co se živého Božího hlasu dotýče, ten nebochybně, že jest přestal, protože Bůh naposledy mluvil skrze syna svého, v němž tvář Boha Otce všemu světu k spatřování jest představena, tu slyšán i spatřován býti chce* (Židům 1,1; J 14,7 ; 9,10). *Protož kdožby sobě nyní rozmlouvání s Bohem tváři v tvář přivlastňoval, bez podezření by nebyl. Ale co se snů a vidění dotýče (ačkliv ta pro dokonalejší Písem plnost a svatého Evangelium jasnost méně jsou obyčejná nežli za prvního věku) nečteme však nikdež v Písmě, aby vyzdvižena býti a přestati měla...*“ - *Předmluva* (1625), Biiiii – Biiiiiib.

³⁶¹ „*Tribus modis: quod innuit Deus* (Nu 12,6-8) *praxique ista ostendit. 1)Per visionem externam...2)Per visionem imaginariam: cum intus in mente Prophetarum talia effinguntur? Unde ille quid vellit Deus agnoscit. Cujusmodi visiones offeruntur vel dormientibus, vocantur Somnia, vel vigilantibus, dicuntur Ecstases, Raptus extra se: itemque Excessus mentis. Johannes appellat Corripi spiritu* (Zj 1,10). *Ezechiel, auferrit a spiritu* (Ez 3,12). 3)*Per internam immediatam illuminationem, qua fit, ut Prophetarum loquenti aut scribenti divinitus verba suggerantur. Sic illumitus fuit Salomon, ut plurima ab ipso Deo edoctus, nosset, scriberet. Eodem modo David: ideoque moribundus exclamavit: Spiritus Jehovae locutus est in me, sermo ejus per linguam meam* (2 S 23,2). *Ita Esaias, ita Apostoli, interna illuminatione*“ - Lux e tenebris, s. 132 – 33/ Offenbahrunen, s. 338 – 39.

2) extázi, která je zvláště typickým jevem pro Kristýnu Poniatowskou, definuje Jan Amos jako „niterný vizuální obraz“ (*per visionem imaginariam, per visionem imaginum*), kdy se v mysli proroka objevuje to, co Bůh chtěl, aby poznal a to ve snech či v bdělém stavu. Jan Amos doplňuje: „*Míni se tím asi to, co nazval svatý Jan – vytržením v Duchu - corripit a Spiritu*“ (Zj 1, 10; Ez 3, 12). Pro srovnání zde uvádíme podrobnější výměr náboženské extáze od wittenberského teologa Davida Rungia, kterého cituje v předmluvě ke *Göttliches Wunderbuch* (1629), kam byla zahrnuta i zjevení Poniatowské, pomořanský teolog a pozdější superintendent Jakob Fabricius.³⁶² Sám Fabricius se jednotlivým způsobům zjevení věnuje i ve svém *Probatio visionum* (1641) - pro srovnání uvádíme jeho výměr extáze.³⁶³ O extázích Poniatowské se Komenský detailněji zmiňuje v popisech jejích tělesných projevů během vizí (viz. kapitola o tělesných projevech prorokyně).

Komenský klade při definicích zjevování proroctví opět velký důraz zvláště na bezprostřední vlití Ducha svatého, bez něhož není žádné pravé proroctví možné (2 Pt 1,21), Duchem je prorok naplněn popř. ad hoc naplňován, vnuknutí tedy u něj nemusí být vždy, proto se i některá proroctví nemusí splnit. Otázka naplnění proroctví není tudíž z tohoto hlediska pro Komenského otázkou zcela centrální, i když ji uvádí jako doprovodný znak pravých proroků již ve své předmluvě z roku 1625. Přestože má ze všech znaků pravých proroků nejmenší váhu, v kvestii 31 ji v traktátu dosti detailně rozebírá.

3) další prostředek zjevení proroctví představuje niterné bezprostřední osvětlení zaznamatelné mnohdy v případě Šalamouna, Davida (2 S 23,2) nebo u proroka Izajáše, ale i u apoštolů. Při tom všem, podotýká Komenský, je dobré si uvědomit, že prožít zázrak, sen neznamená ještě prorokovat. I faraon či Nebukadnesar měli „*divina somnia*“, přesto nebyli

³⁶² „*In Betrachtung dieser und dergleichen mehr Umbstaende / kan ich meines theils / nicht anders schliessen / als das diese ungewoehnliche wunderbare Affectus eine Extasis oder Entzueckung sey gewesen / laut der Definition, welche der Weyland fuerreffliche Theologie Doctor, Professor auf der Universitet in Wittenberg / Dn David Rungius p. m. in Disputatione 13. super 2. Epist. Ad Corinth. Thesi 14. setzet / da er also schreibet: Ecstasis est, in qua sensus corporei, abstracti a rebus externis, intra se revocantur, ut oculi externa objecta non vivant, neque aures externos sensos audiant, sed mens liberata isto corporeo servitio, tota in oblatis visionibus contemplandis occupatur*“ - (viz. Exkurs).

³⁶³ „*Quartus Revelationum modus per Ecstases est: quando externorum sensuum vis ita introvertitur, ut quid circa se fiat nec videant, nec audiant, nec ullo modo percipiant, animo intur circa contemplationem rerum sibi supernaturaliter exhibitarum plenissime occupato. Unde fit, extaticus homo in corporene an extra corpus sit non intelligat. Videatur 2 Cor 12,3: super hunc locus Rungius, Picus Mirandula lib 2. De Praenot cap. 8. Talem ecstasin passi Prophetas, ut Jes 6; Ezech 3 a 8,1-3; 40,2; Petrus Act 10,11; Paulus Act 22,17-18; 2 Cor 12,2-4. Johannes in Apocalypsi 1,10; 4,2; 17,3; 21,10. Ubi quia Johannes peculiari phrasi, se fuisse in Spiritu, vel asportatum spiritu, utitur, illud quid sit Ambrosius Ansbertus describit his verbis: Iohannis spiritus non funditus carnem deseruit, quando revelationes vidit: sed in ecstasi positus ab omni sensu carnis abstractus fuit. Corpus enim quod sine spiritu non vivit, tunc in Johanne mortuum non fuit: nihil tamen per corpus vel vidit, vel audivit, vel sensit, vel intellexit. Spiritui autem aeternitatis adhaesit spiritus Johannis: a Spiritu docent assumtus fuit spiritus docendus. Unde tam magna, tam alta, tam mystica, tamque profunda, intueri potuit Spiritus hominis*“ – Jakob Fabricius, *Probatio visionum* (1641) – výťah v Komenského *Historia revelationum* (1657), s. 201 – 202.

proroky - Bůh je nenaplnil Duchem proroctví a nechápali tudíž mystický smysl svých snů. Komenský uzavírá: „*Sola igitur interna revelatio, sive fiat immediata illuminatione, sive per visionem imaginum, semper prophetam facit: quia nulla prophetia sine afflatu Dei peragitur*“.³⁶⁴ U Komenského je tedy otázka proroctví neodmyslitelně spjata s bezprostředním působením třetí osoby Trojice – Ducha svatého, jako základního faktoru pro vnitřní zjevení, na kterém se zakládá pravé proroctví

Závažnou otázkou je samozřejmě i předmět proroctví (kvestie 6). Bůh dle Komenského zjevuje prorokům tajemství, věci, které jsou skryté lidské předvídavosti, vysoce ji převyšují (Jer. 33,3), dotýkají se Boží slávy (cti) a přítomného či budoucího stavu církve. Bůh tak odhaluje prorokům v první řadě soudy nad svou církví a bezbožným světem. Jeremiášova promluva k falešnému proroku Chananiášovi dle Komenského shrnuje předmět proroctví : „*Proroci, kteří byli odedávna přede mnou a před tebou, prorokovali proti mnoha zemím a proti velkým královstvím o válce, neštěstí a moru*“ (Jer 28,8).³⁶⁵

Tím jsme naznačili Komenského charakteristiky základních pojmů ohledně fenoménu proroctví, více než v roce 1625 se poté Komenský soustředí na typické vlastnosti proroků (často mladí lidé, nevzdělání, nezkušení, prostí, ale vždy bezúhonní, aby tak více vynikla Boží moc, váha jeho slov) a na to, jakým způsobem, a to často velmi svérázně, s nimi Bůh jako se svými nástroji zachází (kvestie 16 a 17). Komenský oživuje tyto velmi čtivé pasáže mnoha barvitými příklady ze Starého zákona a hlavně vyzdvihuje, jistě s myšlenkami na Poniatowskou, různé nemoci a zvláštní chorobné stavy a bolesti, jimiž Bůh své proroky postihuje.³⁶⁶ Ne snad jen kvůli jejich provinění a pokleskům či hříchům, ale aby na nich

³⁶⁴ *Non enim ostentum prodigiosum, aut somnium, prophetam facit, sed afflatus dei. Et Pharaos, Nebucadnezar, alii divina somnia habebant, non tamen prophetae erant, quia non intelligebant: sed Ioseph, Daniel erant Prophetae, quia Spiritu prophetiae impleti, interpretari ea poterant. Manum in pariete scribentem vidit Belsazar, viderunt alii, sed quia soli Danieli divina suggestione mysticus sensus patuit, solus in tanta turba propheta exstitit. Sola igitur interna revelatio, sive fiat immediata illuminatione, sive per visionem imaginum, semper prophetam facit: quia nulla prophetia sine afflatu Dei peragitur*“ - Lux e tenebris, s. 133/ Offenbahrungen, s. 339 – 40.

³⁶⁵ *Varia: omnia tamen sublimia, ab hominum infallibili praesentia longe abstrusa. Ita enim ad Ieremiam Deus: Invoca me, respondebo tibi, ac indicabo tibi magna abstrusa, quae non cognoscis (Jer 33,3). Magna autem abstrusa sunt, quae gloriam Dei Ecclesiae statum praesentem aut futurum concernunt: imo praeteritum, quatenus ea revelari Dei Ecclesiae intersit. Potissimum autem prophetis futura iudicia sua revelare solet, quibus Ecclesiam suam primo, postea vero Mundum impiorum, visitare constituit. Sis Ieremias ad Chananiam, Prophetae illi, inquit, qui fuerunt ante me, ante te inde a seculo, illi prophetaverunt contra regiones amplas, contra regna magna, bellum afflictionem, famem, pestem (Jer 28,8). Inde nimirum Prophetae dicti, quasi praefatores, aut praedictores, futurorum: quod munus in quacumque personam collatum fuerit, eidem nomen negari non debet: nisi quod istorum nonnulli pseudoprophetae sint, de quo post*“ - Lux e tenebris, s. 133/ Offenbahrungen, s. 341.

³⁶⁶ Někdy podle Komenského Bůh vyděsí proroky samotným viděním a nechá je upadnout do těžké nemoci. Např. Daniel, protože měl mnoho vidění, musel vystát mnoho nemocí, jak sám přiznává (Dan 7,15-28; 8,27; 10,8-15). Daniel např. oněměl a potom, co se jeden podobný člověku, dotkl jeho rtů, otevřela se jeho ústa a on začal zase mluvit. Jeho nemoci a bolesti byli tak velké, že úplně ztratil svou sílu a svůj dech, také se ocitl se

ukázal moc umrtvujícího a znovu obživujícího Boha.³⁶⁷ S touto argumentací se setkáme i u Komenského pojetí nemoci a zázračného vzkříšení z mrtvých právě u jeho schovanky Poniatowské v lednu 1629 (viz. kapitola o tělesných projevech prorokyně).

Poté Komenský přistupuje k první klíčové otázce Traktátu (19. kvestie) proč vůbec, za jakým účelem a v jaké situaci Bůh proroky posílá. Obecně řečeno z perspektivy biblických a církevních dějin projevuje Bůh dle Komenského proroctvími svou milost lidem, poskytuje své církvi útěchu, svědectví a posílení, že stojí na její straně, jak Komenský napsal ostatně mimo jiné již v roce 1625 s odkazem na Boží řízení.³⁶⁸ Poněkud konkrétněji rozvedeno, proroci se objevují dle traktátu tehdy:

1)Když lidé opouštějí Boha a upadají do modloslužebnictví. Právě v těchto časech Bůh starostlivě posílá své proroky, aby zasahovali proti rušitelům smlouvy (Jer 7,13). Tak v čase soudců (Sd 6,8) a především v době judských a izraelských králů, když lidé odpadávali od pravého Boha k modloslužebnictví, posílal Bůh jednoho proroka po druhém. Po návratu z babylónského zajetí, i když Židé upadali do nevázaného života a omylů v učení, nevrátili se však již zpět k modlám, nemísili se dále s pohany a tudíž jim nebyl poslán žádný prorok.³⁶⁹

2)Když kněží zanedbávají svůj úřad jako např. za časů líného Eliho a jeho bezbožných synů, kdy Bůh vzbudil mladého proroka Samuela. Po návratu ze zajetí, když lid a kněží byli velmi liknaví v obnovování chrámu, poslal Bůh nejdříve Agea, Zachariáše a Malachiáše, aby je vážně povzbudil.³⁷⁰

3)Naposledy posílá Bůh proroky v době, kdy chce předeslat velké změny ve světě a ve své církvi. Právě tehdy projevuje Bůh svou vůli rozličnými zázraky, znameními a posílá i své

v bezvědomí, což přiznává ve verši 17. O Bileámovi čteme, že když klečel, byl uveden do mdloby, bezvědomí mimo sebe samého, aby mohl s rozevřenými očima zřít zjevení všemohoucího – „*Quandoque ipsis visionibus percipit prophetas, in morbos dejicit. Daniel enim cum frequentissimas pateretur visiones, frequentissimos morbos perpressus est, quod ipse fatetur (Dan 7,15-28, item 8,27 item 10,18-15) se fuisse factum mutum: cum autem similitudo quaedam humana tetigisset labra sua, apertum fuisse rursus os suum. Item, quod in eum irruerint dolores adeo, ut non obtineret vires: 17. syncopen, seu animae deliquium, quod perpressus fuerat, innuit. Haec daniel. De Balamo legimus, quod excidens reectos habuisset oculos, ut visiones omnipotentes videret*“ – Lux e tenebris, s. 137/ Offenbahrungen, s. 354.

³⁶⁷ Lux e tenebris, s. 136 - 138/ Offenbahrungen, s. 351 – 356.

³⁶⁸ Předmluva (1625), Biiia – Biiia.

³⁶⁹ „*Qvidni, si sacram Historiam percurrentes, temporis, rerum circumstantias attendamus. Deprehendemus enim Prophetas mitti, tum 1)Cum maxime populus Dei Deum deserit, in Idolatriam prolabitur. Tum enim Deus, ut se foederis observantiorum demonstrat, foedifragos inclamat per prophetas, ut testatur ipse (Jer 7,13) Ita factum (Žd 6,8). Et cum tempore Regum Iuda Israelis saepissime desciscerent ad cultus gentiles, saepissime alios post alios mittebat, toto illo tempore. A Babylone reversis quamsis vitae licentia doctrinae erroribus exorbitarent, quia tamen ad Idolomaniam non redibant, se amplius non commiscebant gentibus, prophetas mittere pepercit*“ - Lux e tenebris, s. 138 – 39/ Offenbahrungen, s. 357 – 359.

³⁷⁰ „...2)Cum Sacerdotes insigniter officium negligunt. Ut tempore pigerimi Heli, perditorum filiorum ejus, suscitavit Samuelem. Post reductionem e Babylone, cum Populus Sacerdotes in templo restituendo languidissimi essent, submisit Haggeum, Zachariam, Malachiam, qui stimularent“ - Lux e tenebris, s. 138 – 39/ Offenbahrungen, s. 357 – 359..

proroky, což Komenský dokládá opět četnými příklady ze Starého zákona od Noeho po vyvedení Židů z Babylóna a vysvětluje to i z výroku proroka Amose (3,7): „*Ovšem panovník Hospodin nečiní nic, aniž by zjevil své tajemství prorokům, svým služebníkům*“. Komenský zde poukazuje na jakýsi dějinný Boží zvyk se světem, který popisoval i v úvodu předmluvy ke Kotterovým zjevením³⁷¹ a který dokládá četnými příklady z Písma.³⁷²

Tomu podle Jana Amose v návaznosti na 19 kvestii odpovídají i charakteristiky pravých proroků³⁷³ a jejich odlišnost od falešných (kvestie 30) a právě tyto pasáže Komenský na synodě v březnu 1629 předčítal bratřím. Pravý prorok mluvící z Božského vnuknutí je tedy ten, co navrácí modloslužebný lid zpět k Bohu a kloní lidskou mysl k Jedinému. Pravý prorok ve správném smyslu vykládá Boží zákon a napravuje tak to, co zanedbali církevní správci a kněží a kromě toho upozorňuje na hříchy a vede k pokání. Dále praví proroci připravují zbožné duše na přicházející změny a i přes hněv nebeského Otce nabádají věřící k trpělivosti a živé naději.³⁷⁴

Čtvrtým znakem pravého proroka je, že se jeho proroctví splní. Komenský však podotýká, že tento znak má ze všech nejmenší váhu, ovšem nelze ho pominout. I Jeremiáš dosvědčuje pravdivost svých proroctví proti lichosti, marnosti, pomíjivosti těch od Ananiáše poukazem na jejich splnění (Jer 28, 5 – 9). Bůh je totiž, jak říká Izajáš, ten, který potvrzuje slova svých služebníků a vykonává soudy a rady svých vyslanců (Iz 44, 26). V Písmu se navíc

³⁷¹ *Předmluva* (1625), Bib – Biia.

³⁷² „...3) *Plerumque autem cum cum insignem aliquam mutationem immisurus est Deus Mundo, aut Ecclesia, praemittit tum ostenta, prodigia varia, tum prophetas. Cum cilligitur ex Amosi dicto: Non facit Dominus Jehovah quicquam, nisi revelet prius secretum suum servis suis prophetis* (Amos 3, 7; Joel 2, 28-31). *Ex gr. Diluvium immisurus praemisit Noam: Sodomam subversurus Lothum: (sed Abrahamo consilium detexerat): Pharaonem Aegyptum puniturus, liberaturus Israelem, Moysen Aaron. Reformaturus per Davidem regnum Israelis, Samuelem praemisit, Nathanum vero gadum ut Consiliaros eidem adjunxit. Laceraturus idem regnum praenunciavit per Achiam* (1 Kr 11,12-31 a 12,22). *Eversurus idolatriae deditam Ieroboami domum per eundem, alterum item* (1 Kr 13,1 a 14,10) *Excisurus regnum Israelis, per Oseam, Amosum, Micheam, alios: Regnum Iudae, per Esaiam, Jeremiam, Ezechiel, Micheam..etc Ninivae submersionem per Ionam Nahumum. Reductionum populi Iudea e Babylone, Israelis ex omnibus mundi plagis, per varios. Vere itaque dictum: Nihil facit Dominus quod non revelet*“ - Lux e tenebris, s. 138 – 39/ Offenbahrunge, s. 357 – 359..

³⁷³ V roce 1625 Komenský uvádí některá kritéria pravých proroctví dle Janova evangelia (J 8, 8-51): pravá proroctví jsou pravdivá, směřují k slávě Boží, působí věřícím sladkost a potěšení a konečně měla by se splnit neboť prorok, jenž nemluví z Ducha Hospodinova zemře (Dt 18,20). To Komenský relativizuje a poznamenává, že i v Bibli jsou příklady nesplněných proroctví: „*At mlčím, že i v Písmě příkladové jsou, že jmenovav Bůh termín ne ihned v tu chvíli praecise, než o některý rok posléze slib svůj naplnil*“. – *Předmluva* (1625), Diia – Diib.

³⁷⁴ „...*Verus itaque, ex Dei afflatu loquens, propheta est, Qui 1)Ad unum solum DEUM creaturarum mentes convertit 2)Legem vero senso inculcat, peccata, scelera exaggerat, comminationibus ad poenitentiam adigit 3)Paternum Dei Cor, in medio etiam irarum furore erga fideles, constans depingit, fideles ipsos patientiae, vivae in DEUM spei admonet, conservationem, liberationem, ejusdem Dei nomine promittit, consilioque, quod durante tribulatione, post, fieri conveniat, instruit...*“ - Lux e tenebris, s. 142 – 43/ Offenbahrunge, s. 371 – 72.

můžeme dočíst v knize Samuel, že Bůh by nikdy nedopustil, aby ani jediné jeho slovo padlo na zem, chtěl tedy, aby celý Izrael uznal, že Samuel je pravý Boží prorok (1S 3,19).³⁷⁵

Podle Daniela Nevala odpovídají Komenského charakteristiky pravých proroků bratským „*essentiáliím*“ – třem podstatným věcem pro spásu: víře, lásce a naději. Práví proroci totiž obrací lidská srdce k Bohu (víra), správně vykládají Božský zákon (láska) a nabádají věřící k živé naději a trpělivosti (naděje).³⁷⁶

Tento mechanismus bratrských „*essentiálií*“ můžeme např. vysledovat i v Komenského osobním vyznání na konci traktátu. Tam v kvestii 63 vyznává Komenský, že díky vizím Poniatowské mohl na vlastní oči spatřit, jak vznikají svatá Písma pod vedením Ducha svatého (viz. dříve). Tím značně posílila i jeho víra, z toho nabyl velké potěšení ducha, z potěšení ducha lásku k svatému Písmu a z ní úctu k němu a dychtivost znovu pročíst opět totéž. Komenský nezůstal jen u víry a lásky, protože vzápětí (v paragr. 3) vyznává, že byl utvrzen a posílen v přesvědčení, že Píseň Šalamounova je opravdu kanonická kniha vyjadřující božská svědectví lásky mezi ženichem Kristem a jeho Nevěstou církví a každou věřící duší.³⁷⁷ Z toho lze čerpat rovněž velkou naději na obnovu a rozkvet pravé církve, nevěsty na konci časů po zničení Antykrista a znovuoobnovení Siónu, jak Komenský předestírá ve své modlitbě v paragr. 10 na základě Izajášova proroctví již v úplném závěru Traktátu (viz. eschatologie).

Vraťme se k citlivé otázce splnění proroctví. Komenský v následující důležité kvestii 31 otázku splnění proroctví jako předpoklad jeho pravdivosti relativizuje. Jak bylo zmíněno dříve, ze smyslu vyjádření „*stalo se k němu slovo Hospodinovo...atd.*“ je zřejmé, že Bůh nevlévá ducha proroctví do proroka stále a dělá, co se mu líbí. Tak mohou proroci někdy mluvit pouze ze svého vlastního podnětu, nikoli z Ducha svatého, jak Komenský dokazuje

³⁷⁵ „...*Qvartum tamen his annectendum infallibitatis signum est (a posteriori saltem) Eventuum veritas. Ita enim Ieremias vaticinii sui divinitatem Chananiae vanitatem, validissime probabat (Jer 28, 9-6). Deus nempe (ut Esaias loquitur) praestat verba servorum suorum, consilia nuntiorum suorum absolvit (Iz 44,21). Hinc de Samuele scriptura testatur: DEUM non sivisse ullum ex sermonibus ejus decidere in terram: ut inde cognosceret totus Israel, Samuelem stabilitum esse Prophetam Dei (1 Sam 3,19)*“ - Lux e tenebris, s. 143/ Offenbahrungen, s. 372 – 73.

³⁷⁶ NEVAL, *Um Zions Willen*, s. 26. Pro srovnání s Komenského pojetím se nabízí kritéria odlišující pravá proroctví od falešných v Probatio visionum (1641) Jakoba Fabricia, který uvádí celkem 10 distinkcí, jež odlišují pravé proroctví od falešného: analogie víry, splnění předpovězených věcí, schopnost činit zázraky, kvalita předpovězených věcí, srovnání s proprockými spisy, bezúhonnost vidoucího, pohyb duše předcházející a následující po zjevení, vnitřní zakoušení Božího Ducha (sapor internus), ohnivé jazyky a osvěcení duše v těle – srov. *Probatio visionum* (1641), Komenského výtah v *Historia revelationum*, s. 197 – 199.

³⁷⁷ Komenský zajímavě poukazuje, že o takové interpretaci Písně písní kromě novokřtěnců „*pochybují dosud i mnozí z nás*“. Komenský však rozhodně nepochybuje, že spolu s ostatními sledoval podivuhodné hry Krista s vyvolenou duší a připomíná samotnou Kristýnou zapsanou revelaci č. XV. (z 18.1. 1628), z které vyplývá, jak bylo často dříve zmiňováno, že radost z tohoto vztahu pocházející nelze slovy vyjádřit... Lux e tenebris, s. 163/ Offenbahrungen, s. 436 – 437.

v několika příkladech. Když chtěl v sobě Eliša vyvolat Ducha proroctví, nechal hráče hrát na strunné nástroje a pak na něj teprve přišla ruka Boží a on prorokoval (2 Kr 3, 16), dar proroctví tedy není samozřejmý. Proto nebylo od proroků požadováno, aby všechno, co prorokují, bylo prorocké. Naopak proroci byli tázáni, jestli u nich bylo slovo Páně (Jer. 37, 17) nebo byli žádáni o to, aby se zeptali Pána, co dělat v té a té věci (Jer 21, 2; 2 Kr 19, 3; 22, 13). Proroci někdy celé dny touží po tom, aby jim Bůh odpověděl. Jeremiáš sám ukazuje, že se modlí ke svému Pánu a čeká celých deset dní než se mu dostane odpovědi (Jer 42,7). Proroci tedy nejsou modly, ale Boží nástroje. Je třeba si také povšimnout, že proroci někdy zřejmě nemluví z vnuknutí Božího, mluví z vlastního mínění a mohou se v tom případě mýlit jako ostatní lidé. Např. Nathan poradil Davidovi bez Božího vnuknutí a svou radu musel odvolat (2 Sam 7, 3), jeden starý prorok, když chtěl vypadat přívětivě, si proroctví dokonce vymyslel, avšak ten, co tomu uvěřil, dopadl velmi špatně (1 Kr 13). Vše, co opravdu pochází od Boha, nemusí také dojít doslovného naplnění. Protože Bůh je milosrdný a mění někdy svůj hněv v milosrdenství. Takový příklad se nachází např. u Jonáše, který zcela jistě předpověděl zánik Ninive za 40 dní, což se nesplnilo. Izajáš měl na příkaz Pána jít a předpovědět smrt Chizkijáše, který ovšem neumřel. Proto Petr Martyr napsal: „*Někdy se nesplní i proroctví pravých proroků*“ (Loc. com., pag. 4). Komenský vysvětluje, že Bůh někdy vkládá mezi své soudy a tresty určité podmínky, které nevysloví a kterým my nerozumíme a potom, když chceme doslovně vykládat Boží slovo, nepochopíme zcela, než se proroctví naplní, Boží záměry. Konečně Bůh ve své milosti k lidem často proměňuje svůj hněv v milosrdenství a naopak, oznámené věci a soudy se nepříhodí.³⁷⁸ Komenský pro vyjasnění ihned dodává, že chyba je v nás nikoli snad v Božím jednání: „*Absit tamen cogitare verbum Dei fallere aliqando! Non in eo, sed in nobis error est: DEUS enim saepe conditionem*

³⁷⁸ „*Nam spiritus Prophetiae non semper Prophetis adest: sed accedit, recedit, prout ei visum. Hinc de Prophetis legimus. Et incessit eum Spiritus Domini. Et factum est ad eum Verbum etc...Elisaeus cum excitare vellet spiritum prophetiae in seipso, testudine pulsari jussit (2 Kr 3,16). Propterea non fuit a Prophetis requisitum, ut quisquid loquuntur esset propheticum: sed inquirerebatur ab eis, Num haberent verbum a Jehova (Jer 37,17) aut robantur ut consulerent Jehovam, quid in hac aut illa re facto esse opus, (Jer 21,2, 2 Kr 19,3, a 22,13). Prophetiae autem poscebant aliqando sibi aliqvot dies, donec invocantibus responderet Deus, ut Jerem. 41,7 ubi decima demum die verbum Iehovae adfuisse sibi testatur propheta. Non itaqve deastros fingamus esse prophetas, sed organa solum Dei: idqve in certis negotiis, ultra qve illis progredi non licet. 2. Observandum est, Prophetas quandoqve non ex afflatu, sed suo sensu, loqui: tum aeqve ac caeteros falli posse. Ita Nathan inculsulto Deo responsum Davidi dedit, quod revocare debuit (2 Sam 7,3). Propheta ille senex, cum affabilis esse vellet, finxit revelationem: cui quia credidit alter, male illi cessit (2 Kr 13). Homines itaqve cum sint, falli posunt. Proinde non omnia quae loquuntur, vel superstitiose vel captiose observari, sed quae jussu Dei proloquuntur reverenter haberi, debent. 3. Tandem non omnia Dei jussu pronuntiata eventum fortiuntur: quia Deus cum sit misericors, iram quandoqve misericordiam commutat. Evidens est apud Ionam exemplum, qui Ninive subversionem (post 40 dies determinate) praedixit: nectamen factum est. Iesiae Deus Hiskiam convenire mortem denunciare, mandabat: nec tamen fuit mortuus. Ideo Petrus Martyr: Interdum verorum etiam Prophetarum praedictiones non eveniunt. (Loc. Com. p. 4)“ - Lux e tenebris, s. 143 – 44/ Offenbahrungen, s. 374 – 75..*

*interminationibus suis interponit, quam si non exprimit (habet autem suas causas cur supprimat) nos absolute eas intelligendo a scopo Dei aberramus, donec eventus decretum ostendat...“*³⁷⁹

Přenesme se k další důležité otázce pro Komenského, která předchází klíčové kvestii 37. Komenský řeší otázku, zda působili proroci v apoštolských dobách resp. v církvi Nového zákona, které se již s důrazem na interpretaci Joelova proroctví pozorně věnoval v roce 1625³⁸⁰ (kvestie 36). Jan Amos samozřejmě nevyvrací, že Bůh naposledy promluvil nejdokonaleji skrze svého Syna (Žd 1,1) a prorocká funkce tak vyvrcholila v Janu Křtiteli jako v Kristově předobrazu a zejména v samotném Kristu, jenž byl nevyšším knězem, králem a prorokem. Ovšem podle Komenského jistý dar proroctví pokračoval dále. Jan Amos se v tomto kontextu poprvé v Traktátě ujímá známého Joelova proroctví o vylití Ducha (Jl 2, 28 – 33 resp. 3, 1 – 5), které apoštol Petr ve Skutcích (Sk 2, 17 – 21) důrazně vztahuje do časů Nového zákona a konečně i ke druhému příchodu Krista k Poslednímu soudu. Dále Komenský cituje Lukáše (11, 49), kde Kristus, Moudrost Boží, říká: „*Pošlu k nim proroky a apoštoly.*“ Komenský dodává: „*Apoštoly už poslal a pošle tedy i proroky*“. Navíc podle Pavla uzákonil Bůh v obci jedny za apoštoly, druhé za proroky a třetí za učitele (1 K 12, 28) a v dopise Efezkým (Ef 4, 11) Kristus, který vystoupil nade všechna nebesa, říká, že jedny povolal za apoštoly, jedny vyvolil za proroky, jiné za zvěstovatele evangelia...atd. Komenský uvádí i příhodu ze Skutků apoštolských o Judovi a Silasovi, o nichž se činí zmínka jako o prorocích (Sk 15, 32) a jakýsi prorok Agab z Antiochie „*veden Duchem*“ předpověděl, že nastane velký hlad po celém světě, což se za císaře Klaudia opravdu stalo (Sk 11, 27). Tuto kvestii Komenský uzavírá polemickým konstatováním: „*A nebyl snad Jan Evangelista velikým prorokem Nového zákona?*“³⁸¹

³⁷⁹ Lux e tenebris, s. 143 – 44/ Offenbahrungen, s. 374 – 75.

³⁸⁰ „*Nebo skrze Joele proroka praví Pán Bůh: že bude vylévati Ducha svého na všeliké tělo a mládenci že budou mívati vidění a starci sny, což svatý Petr vykládaje, nejen na přítomné tehdáž Ducha svatého vylití, ale i na všecken sbor Nového zákona to obrací. Jmenuje zajisté poslední dny a vztahuje to spolu s velikými Božskými zázraky až k samému velikému a hroznému Páně dni, jenž jest den příchodu Kristova k soudu, což patrné jest*“ - Předmluva (1625), Biiiib – Cib.

³⁸¹ „*Ambigere quosdam videmus, imo controversias videre: sed consulamus Scripturam. 1. Evidentium est Joelis vaticinium: Erit autem posthac effundam spiritum meum, prophetabunt fillii vestri...Qvod aperte ad N. Test. tempora Petrus accommodat (Sk 2,17) extenditque usque ad Christi reditum. 2. Christus (Sapientia illa Dei) dixit: Mittam ad vos Prophetas, Apostolos (Lk 11,49): ut ergo Apostolos sic Prophetas misit mittit. 3. Testatur id Paulus: Constituit (inquiens) Deus in Ecclesia alios quidem Apostolos, alios Prophetas, alios Doctores (1 Kor 12,28, Ef 4,11). Cum ascendisset in sublime, dona dedit hominibus, alios quidem Apostolos, alios Prophetas. 4. Lucas in Actis quorundam meminit expresse: ut Judae Silae (Sk 15,32). Capite vero (Sk 11,27) ita scribit: Per id tempus descenderunt ab Hierosolymis Prophetae Antiochiam. Et ne prophetarum interpretes intelligas, subdit: unus ergo ex illis nomine Agabus, surgens significavit per scriptum, famen futuram... Et annon Johannes Evangelista magnus Novi testamenti propheta fuit?*“ - Lux e tenebris, s. 146 - 47/ Offenbahrungen, s. 384.

Zajímavé je, že zde by měla následovat historická argumentace o pokračujícím daru proroctví v církvi mezi časem Nového zákona a současností, ale Komenský ji v roce 1629 naprosto pomíjí, což je zářející, protože se jí věnuje už v roce 1625 v předmluvě ke Kotterovým zjevením.³⁸² Připomíná zde vidění a proroctví Brigitty švédské, Hildegardy z Bingen, Jana Kapistrána, Jana Cariona, Theophrasta Paracelsa a uvádí např. i politické proroctví císaře Zikmunda o budoucím císaři Fridrichovi z roku 1434 a vztahuje toto proroctví na Fridricha Falckého.³⁸³ Komenský tudíž v roce 1625 s jistotou uzavírá: „*A protož přejisté jest, že proroctví, vidění a zjevení v církvi nepřestalo a moudrost Boží hráti na okršlku zemském a Kristus na pravici Boží sedící nepřestal daru dávatí církvi své pro vzdělání apoštolů, proroků, evangelistů, pastýřů, učitelů*“.³⁸⁴ Významnou roli ostatně hraje historická argumentace i v *Probatio visionum* (1641) Jakoba Fabricia, který podává výčet proroků dokonce ze všech 17. století dějin křesťanské církve, a to v důležité části, kde ve 12 bodech dokazuje, že dar proroctví může trvat ještě i v současnosti...³⁸⁵

Klíčovou a nejmíce dobově kontroverzní teologickou otázkou pro Komenského a jeho současníky bylo, nikoli snad zda prorocký dar a dar zázraků pokračuje v církvi Nového zákona, ale zda v církvi trvá dar proroctví dodnes. Promlouvá Bůh skrze své nástroje i v současnosti po zakořenění církve a evangelia? Jak Komenský řeší tuto otázku ve svém pojednání?

Na místě z Jeremiáše (Jer 31,3 - Bůh znovu shromáždí Izrael v posledních časech) Komenský dokládá, že Boží milost zjevení církvi je věčným darem ve smyslu výroku „*Imo dilectione perpetua diligo te*“. Jeremiášovo eschatologické proroctví dle Komenského navíc

³⁸² *Předmluva* (1625), Ciiia - Ciiib.

³⁸³ „...*Připrav cestu tomu, kterýž za tebou v jistém čase přijde, Fridrich jménem, skrze něhož zákonové svatí obnovení budou a veliké věci skrze něho vykoná Bůh. Avšak nejprve snižen bude a mnohých nesnadností okusí, protože jej prubovati bude Nejvyšší a pro něho bude pohnutí všeho světa.*“, viz. - HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 396. Hubková rovněž uvádí pramen tohoto proroctví – spis Johanna Wolfa, na který čtenáře předmluvy odkazuje i Komenský.

³⁸⁴ *Předmluva* (1625), Ciiib.

³⁸⁵ Jacob Fabricius, *Probatio visionum* (1641) - Komenského výtah v *Historia revelationum*, s. 193 – 211. Na ukázkou např. Fabriciův výčet vizionářů ze všech 17. stol. (5 bod ze 12): „*Qvintum argumentum desumitur ab attestazione Historiae Ecclesiasticae: ex qva nullum ab Ascensione Christi transisse hucusqve seculum, qvo non aliqui extraordinario afflatu illuminati viri aut foeminae exstiterint, ostendi potest...*(výčet vizionářů ze současnosti včetně Poniatowské) *Currente nostro seculo longe plures esse, tametsi pauciores attendant, res ipsa loqvitur. Praesentes enim popuporum motus, bella, strages, perseqvutiones, varii variis Germaniae provinciis, praenuntiarunt: eveneruntqve, ut tristis experientia docuit adhuc. In Silesia fuit Andreas Peltzer (post illum Martin Draescher / Christoph Kotter). In Bohemia Christina Poniatovia: in Lusatia Margaretha Heydewetters, Nobilis vir David von Oppen: In Pomerania Benigna Koenigin: Norimbergae Susana Rugerin: in Misnia Johannes Warner, Georgius Reichart (qvorum Revelationes typis prodierunt, ut superiorum, plerorumqve) qvi fortendundum innotuerunt plures..etc. Hactenus de perpetua Dei tot seculorum decursu praxi: qva si nondum Deum revera esse Deum, qvi se nunquam sine testimonio relinqvit convincimur, qvid fiet?*“ - *Historia revelationum*, s. 207 – 208. Na Fabriciovy výčty poukazuje Komenský ještě i v *Panorthosii* - KOMENSKÝ, *Obecná porada III.*, s. 278.

svědčí o obrácení Židů ke křesťanství, které se zatím neuskutečnilo, avšak všichni věří, že se blíží. Bůh pošle své zvláštní posly v čase všeobecného shromáždění všech pokolení Izraele po příchodu Krista v budoucnosti: „*Illa universalis recolectio, quae post Christi adventum futura praedicitur extraordinarios legatos promittit*“.³⁸⁶

Komenský se dále snaží vyvrátit, že od doby apoštolů nebyla církev obdařena proroctvími, přičemž argumentuje opět, již podruhé z Petrova komentáře k Joelovi ve Skutcích (Jl 2, 28 – 32; Sk 2,17 –21). Petr přizpůsobuje dle Komenského Joelovu promluvu o „*vylití Ducha na každé tělo*“ pro novou církev nejen k jejímu přítomnému stavu (apoštolské době), ale až do druhého příchodu Krista. Komenský akcentuje ono: „*stane se to v posledních dnech – erit ultimis temporibus*“. Petr také nechtěl svou interpretaci naznačit nic jiného, než že dar proroctví, vidění a snů, jimiž jsou ve svatém Duchu zjevována velká tajemství, byl přenesen z Židů na křesťany, čehož si všimli již staří církevní učitelé (např. Iraeneus a Justin Martyr).³⁸⁷ Komenský k Joelovu proroctví uvádí paralelu na druhém žalmu Davidově („*Proč se pronárody bouří*“ (Ž 2), který apoštolové vztahovali na současnost, k časům Heroda, Piláta a farizeů, jež vystoupili proti Ježíšovi (Sk 4,25). Jan Amos zdůrazňuje, že žalm by se mohl obrazně a analogicky aplikovat jako proroctví o všech nepřátelích Krista i na další pronásledování církve za Nera, Decia a nyní za Antikrista. Zuřícími pronárody se mohou rozumět všichni nepřátelé Krista po vší zemi až do konce časů. Ještě doplňme, že Komenský známé Joelovo proroctví o vylití ducha v posledních dnech, které je ostatně úvodním citátem

³⁸⁶ „*Primo enim promittit DEUS gratiam hanc, apparendi Ecclesiae, aeternam fore. Cum enim apud Ieremiam rejectionem Israeli minatur, ultimis temporibus recollectionem iterum promittit, dicit conversos illos recordaturos esse pristini favoris DEI, quam familiariter apparuerit olim patribus (Jer 31,3) sed respondet DEUS, Imo dilectione perpetua diligo te. Et mox (v.7) prodire jubet servos suos annuntiare Iacobo laeta...etc. Qvibus verbis non obscure DEUS sub tempus ultimae conversionis Iudaeorum (quae nondum facta est, sed appropinquare creditur: quippe reditus e babylone Cap. 30. Fuit praemissus, hic autem Cap. 31. Illa universallis recolectio, quae post Christi adventum futura praedicitur extraordinarios legatos promittit*“ - Lux e tenebris, s. 147/ Offenbahrunge, s. 385.

³⁸⁷ „*Petrus Joelis dictum explicans (Sk 2,16) non ad solam tum praesentem effusionem accommodat, sed ad totum N. T. cursum extendit. Qvod inde patet. Primo, qvi vocem posthac, in has mutavit, Et erit ultimis temporibus. Ultima vero tempora, an nescimus totum Evangelii cursum indigitare? (2) qvia effusionem illam spiritus super omnem carnem, usqve ad extremum iudicii diem extendit (v.20) Paralelo loco id probatur. Qvod enim David Psalmo 2. Scripsit: Qvale fremunt gentes, id Apostoli ad furores hostium sui temporis (Herodis, Pontii Pilati, Phariseorum) accommodarunt (Sk 4,25). At qvis tam iners est, qvi inde inferre velit, istius Psalmi vaticinium tum impletum, ad tempora seqventium persequutionum (Neronianae, Decianae, Antichristianae)..etc. trahi non debere. Imo contra, qvia Apostoli ad tempus N. Test. accommodarunt dictum id, tutissime nos, idem de omnibus ubiqve conjuratis furentibus Christi hostibus intelliemus. Cur ergo Joelis vaticinii non par sit ratio? Praesertim cum Visionum Somniorum fiat promissio: in effusione vero illa Spiritus Sanctus non somnia aut visiones erant, sed sublimior, interna puta, irradiatio, qva in momento multarum Lingvarum profundissimorum Mysteriorum gnari reddebantur. Plus ultra ergo vaticinii complementum se extendit, ut nimirum per somnia quoqve visiones, Spiritus sanctus mysteria in N.T. revelet omnimode. Nihil enim aliud Petrus dicti vaticinii allegatione ostendere laborat, quam gratiam revelationum DEI a Judeis ad Christianos jam transferri. Qvod eodem modo antiqvos Ecclesiae Doctores intellexisse, mox patebit*“ - Lux e tenebris, s. 147/ Offenbahrunge, s. 386 - 87

k vizím Kristýny, používal i nadále. Obsáhle ho rozvíjí a komentuje ve Všenápravě (viz. úvod práce) v souvislosti se svým důrazem na obnovený a mimořádně početný prorocký dar v současnosti³⁸⁸ a uvádí ho samozřejmě v téměř identické podobě jako v traktátu i ve své poslední polemice se Samuelem Maresiem (*De zelo since scientia et charitate*, 1669) spolu s dalšími důrazy.³⁸⁹

Také anděl ve Zjevení Janově sdílející proroctví se svým bratrem prorokem (Zj 22, 9) dává podnět k tomu, vykládat dar proroctví v církvi za pokračující.³⁹⁰

Kromě opor z Bible poukazuje Komenský na spisy významných církevních otců a učitelů. Nikdo z nich přece nenapsal, že dar proroctví byl od církve zcela odejmut, naopak mnozí svědčí o opaku. Komenský zmiňuje spisy Justina Martyra, jenž ve spise proti Židům ukazuje, že i u křesťanů se nalézá dar proroctví, který byl přenesen z Židů na křesťany. Dále Jan Amos poukazuje i na církevního historika Eusebia, který cituje již zmíněného Justina, rovněž Miltiada a jeho knihu o prorocích Nového zákona a Ammia. Galerie starých církevních otců uzavírá Komenský Augustinem, jenž napsal: „*Dar starého proroctví přestal, přesto Bůh skrze své svaté oznamuje budoucí věci, jak se mu zachce...*“, jak potvrzují i někteří nedávni (*recentiores*).³⁹¹

Komenský následně přirozeně někoho z oněch „*recentiores*“ cituje a uvádí tak např. výrok Martina Luthera: „*Božská zjevení se již nevyskytují, anebo jen ve výjimečných případech, a to zcela zřídka (přece se tedy pořád ještě vyskytují – doplňuje Jan Amos)*“. Komenský také poukazuje na názory Jana Kalvína, který vysvětluje pasáž z listu Efezkým (Ef 4,11) a píše: „*Proroci nejsou jen vykladači Boží vůle, ale mají i božská, zvláštní zjevení, která nyní buď již vůbec nejsou a nebo je jich opravdu málo (ale nějaká přece mohou být*“ – dodává

³⁸⁸ KOMENSKÝ, *Obecná porada III.*, s. 277 – 278.

³⁸⁹ „*I však Kristus praví: „Otec můj až posavád dělá, i já dělám“, i proč ne Duch svatý také? A zvláště když v posledních dnech zjevně zaslíbeno jest, že vyliť bude Duch sv. na všeliké tělo, aby starci i mládenci, synové i dcery, služebníci i služebnice, prorokovali, sny a vidění mývali (Joel 2,28). Když pak se to naplní, jestli v posledních časích, aby se plnilo, odpiráme? Řekneš, za časů apoštolů podle svědectví Petra (Actor. 2,16) Odp. Tam byl začátek, další plnění toho (tak od Joele jako od Petra) vztahuje se až do velikého a hrozného dne Páně, a příchodu jeho*“ - KOMENSKÝ, *O horlivosti bez umění a lásky*, pag. 4.

³⁹⁰ „*Angelus in Apocalypsi Ioannis, fratrum ejus prophetarum, conservum sese appellat (Zj 22,9) eo ipso innuens donum prophetiae ita dispensari, ut perpetuum quodammodo sit in Ecclesia: ut illi perpetuo conservi nostri esse gaudent*“ - Lux e tenebris, s. 147/ *Offenbahrungen*, s. 387.

³⁹¹ „*Nemo denique hactenus doctorum Ecclesiae, ab Ecclesia prophetiae donum plane ablatum esse, docuit. Contrarium unanimes pene consensu scribunt omnes. Justinus Martyr (in Tract. Adversus Judaeos) haec habet verba, Apud nos huc usque prophetica extant dona: unde vos intelligere debetis, quae olim in vestro grege fuerunt, ea in nos esse translata. Eusebius lib. IV. c. 17 eundem Justinum citans eidem sententiae subscribit. Et liber 5 c. 16. alius insignis doctoris Miltiadis librum de Prophetiis N.T. allegans quosdam, ut Quadratum Ammiam nominat. Augustinus tom. 9 p. 81 haec habet verba: A Prophetiae dispensatione nulla tempora cessaverunt. Item tom 3 p. 139. Cessavit quidem veteris prophetiae donum: loquitur tamen nunc futura in sanctis suis DEUS, quando sibi placet. Consonant recentiores*“ - Lux e tenebris, s. 148/ *Offenbahrungen*, s. 388

opět Komenský). Kalvín dle Komenského již dříve řekl: „*Apoštolové, proroci a evangelisté jsou zvláštní učitelé, které Pán na počátku svého království vzbudil k činnosti, a může je opět probudit v případě nutnosti*“. Další teolog, vzdělanec Benedict Aretius,³⁹² si v *Loci communes* klade otázku: „*Proč tento dar v církvi časem vymizel?*“ A odpovídá si: „*Zaprvé proto, že lidé chtějí tento dar od církve odejmout, a i když nám nyní takoví lidé nejsou známi, tak si myslím, že tu a tam mohou být, nějací zbožní mužové by mohli uvést prorocké výroky potvrzené jejich naplněním, k tomu by mohl člověk dodat, že tento dar se dnes stal již velmi vyjímečným*“. Komenského oblíbený teolog, kterého v Traktátu často cituje, Petr Vermigli Martyr, píše: „*I když by v dnešní církvi byli nějací od Boha vyučení lidé, přesto si nemyslím, že by jich bylo mnoho. Neboť zvláště na začátku rozvíjející se církve vzbudil Bůh mnoho proroků* (to Komenský komentuje: „*Proč ne tedy znovu v rozkvétající a proti Babylónskému Antikristu bojující církvi*“).³⁹³ Všichni z „nedávných“ se tedy shodují, že dar proroctví již ustal a nebo se může vyskytovat jen zřídka a ve zvláštních případech, a to zcela vyjímečných případech. Pro Komenského je ovšem důležité, že přece jen ano.³⁹⁴ Na závěr Komenský poznamenává: „*Ti, kteří uvádějí opak, musí se s velkou jistotou a přátelstvím vyrovnat s učiteli a světly církve a svými předsudky vůči nim*“.

To na druhé straně nevyklučuje otázku, proč se tolik proroků vynořilo po tak dlouhé době? Zde Komenský poukazuje v důležité kvestii 46 na současné nezměrné utrpení pravé církve: „*Netrpí nyní všeobecná církev nouzí pod strašnou tyranidou Antikrista? Není kněžský úřad v mnoha zemích zcela poškozen či zničen? Netrpí všechny církve obecným odpadlictvím.*

³⁹² Benedict Aretius (1522 – 1574) – působil v Marburku jako profesor logiky a dialektiky, později jako rektor latinské školy a posléze akademie v Bernu. Univerzálně vzdělaný Aretius proslul rovněž i jako botanik. Nejznámějším dílem se stala jeho „*Theologiae problemata*“.

³⁹³ Komenský poznamenává, když v prvotní církvi („*nascentis Ecclesiae*“), tak proč ne také nyní, „*když církev znovu rozkvétá a vychází z babylónského područí (renascenti, e Babylonica submersione emergenti)*.“ – *Lux e tenebris*, s. 148/ *Offenbahrungen*, s. 390.

³⁹⁴ „*Luth.(erus) in c. 7 Gen (folio 128 Jenensi) Revelationes divinae nunc non nisi in specialibus negotiis, rarissime, fiunt. (Fiunt ergo.) Ioh. Calvinus locum Apostoli Eph. 4.11. explicans ait: Prophetas vocat, non quoslibet divinae voluntatis interpretes, sed qui singulari revelatione excellabant quales nun vel nulli sunt, vel minus conspicui! (Non ergo nulli. Praecesserant enim Verba: Apostoli, Prophetae, Evangelistae, extraordinarii sunt: quos initio regni sui Dominus excitavit, suscitavit etiam interdum, prout temporum necessitas postulat. Calvinus Insit. Religion. Christian. Lib. 4 c. 3.4.). B. Aretius in Loc. Com. 94, Cur autem hoc donum successu temporis in Ecclesia desiit? Resp. Primo, Temerarium est negare in totum Ecclesiae, etiam hodiernae, hoc donum propheticum. Et licet obscuriores sint, tamen non dubitandum est quin sint. Et possent proproduci piorum virorum oracula plane prophetica, quae eventus comprobavit. Rarius tamen hoc donum jam esse facile concedi potest. P. Martyr. Loc. Com. folio 4 Prophetas hodie in Ecclesia, qui ita sint theodidaktos, etiamsi forte sint aliqui, tamen non arbitror esse multos. Inprimis enim DEUS initiis nascentis Ecclesiae Prophetas excitavit...etc. (Quid autem si renascenti, e Babylonica submersione emergenti?). Et quorsum plura? Dicant qui contrarium statuunt, quia fiducia his Ecclesiae luminibus praepudicia sua opponere audent?*“ - *Lux e tenebris*, s. 148/ *Offenbahrungen*, s. 388 – 90.

Neklesají již napůl duše zoufalých ve své odvaze?“³⁹⁵ O pronásledování a utrpení pravé církve ostatně Komenský píše i v jiných částech traktátu a tyto pasáže svědčí o tom, v jaké situaci Komenský traktát psal, jak silný byl u něj pocit obležené a pronásledované obce vyvolených. Když totiž např. Komenský vyvrací, že proroctví jsou dílo satana, agumentuje takto: „*I kdyby Bůh snad připustil v církvi ďábelské klamy, těžko by to udělal v čase, kdy zbytek zbožných se nachází v nejtěžší nouzi. Protože by se radši vzdali svého života než svého Boha, jsou kvůli tomu pronásledováni, jsou ničeni a každý den obětováni jak ovce na porážku a nedělají nic jiného, než ve dne v noci úpí a nařikají a celé svoje doufání směřují k Božímu smilování. Že by Bůh v tomto čase tyto duše klamal, to se nesrovnává ani s Božím milosrdenstvím ani se silou a mocí naší víry, která překonává svět a zlé Duchy odvrhuje do propasti*“ (překlad autora).³⁹⁶ Vraťme se však ke kvestii 46. Když pravá církev trpí, proč by tedy Bůh neukázal trochu „světla do temnot“ a nesdělil své úradky prorokům dle svého zvyku (Amos 3, 7) a nepředeslal pomocí četných zázraků svůj hněv – nevěrným k postrašení, svým k útěše a posílení. Komenský odkazuje na otázku 30 o znacích pravých proroků, kteří přicházejí právě v těchto časech neobyčejné nouze a pokřivení náboženství, ke kterému podle Jana Amose právě nyní dochází ve větší míře než bylo dosud obvyklé.

Jan Amos dále upozorňuje, že v proroctvích Daniela i ve Zjevení Janově se předestírá zánik Antikrista s naprostou jistotou a všichni ho také toužebně očekávají. Ovšem naplnění těchto proroctví je skryto, i když můžeme najít určitá znamení. Zázračné na všem je, že Bůh sám, jemuž jedinému přísluší zjevovat svá tajemství, kdy, jak a skrze koho chce, posílá nám vysvětlení toho, co bylo zatím v temnotách, tedy posílá vybrané tlumočnický své vůle, aby ji odkrývali. S tím souvisí i Kalvínův a Martyrův výměr prorockého úradu, jenž Jan Amos uvádí: „*Největším úkolem proroků Nového zákona je tak proroctví Starého zákona přizpůsobovat současnému stavu církvi*“, což se podle Komenského „*právě zde děje*“.³⁹⁷

³⁹⁵ „*Annon universa Ecclesia sub Antichristi horrenda tyrannide miserrime laborat? Annon Apposatsia universalis innundat totas Ecclesias? Annon ordinarium Ministerium multis in provinciis dissipatum est plane?..ut non prodromos irae suae, ostenta prodigia varia – impios in hororem, sui in solatium*“ - Lux e tenebris, s. 153/ Offenbahrungen, s. 405.

³⁹⁶ „*Tandem, etiamsi forte vellet Deus in ipso Ecclesiae meditulo histrionicam ejusmodi Satanae permittere, incredibile tamen est eam permitti eo tempore, cum ad extremas angustis piorum reliqviae redactae nil nisi susprant, noctesqve diesqve gemunt, omnem spei anchora in sola una misericordia Dei desigentes, coelos clamoribus fatigant, vitam potius qvam Deum amittere parati, persecutionum fluctibus hinc inde misere jactantur, qvotidie ut oves ad mactandum reputati: eos inqvam, ut Deus isto temporare Satanae fascinandos tradat, inconveniens id philanthropiae divinae, inconveniens robori fidei nostrae, qvae mundum vincit, inferos fugat*“ – Lux e tenebris, s. 152/ Offenbahrungen, s. 403.

³⁹⁷ „*Deum ad rationes vocare non facile est homini. Qvis enim cognovit mentem Domini, aut qvis consiliator erit ei? (Ř 11,36). Multa sunt in operibus Dei, imo infinita, quorum causas, rationes non capimus: ideo ne elidenda? Jobi liber multis dehortatur mortales, ne ad rationis suae trutinam Creatorem suum revocare tentent, qvia res plena periculi. Interim si cogitemus easdem nunc Deo esse posse causas, qvae olim (ut Qvaest. XIX explicatae sunt) qvid erit absurdi? Annon universa Ecclesia sub Antichristi horrenda tyrannide miserrime laborat? Annon*

Tato interpretace nových proroctví jako osvětlení těch starých je konstantou Komenského interpretace mezi lety 1625 (předmluva ke Kotterovým zjevením)³⁹⁸ až 1669 (O horlivosti bez umění a lásky), což vyžaduje podrobnější rozbor a návrat zpět i vykročení dopředu, neboť se jedná o klíčový bod našeho tématu.

V roce 1625 Komenský rovněž vysvětluje všem pochybovačům, proč když církev má svůj Zákon, své proroky, svého Krista s apoštoly, Bůh může posílat ještě další „nové“ proroky. Ti dle něho působí jako „budiči“ a jako vykladači vzbuzení Bohem a vlastně nově interpretují již zapsaná „stará“ proroctví Písma a nově aktualizují četná tajemství ukrytá, doslova „zapečetěná“ v Písmu s odkazem právě na Da 12,9 a Zj 10,4. Ve smyslu důrazu z listu apoštola Petra komentují proroci jako Bohem vzbuzení lidé určitou situaci nikoli lidským důmyslem, ale z Božského hlediska. Z vnuknutí skrze Ducha svatého se vyjadřují k současné situaci, ne až po ní, „ne potom“, jak zdůrazňuje Jan Amos (2 Pt 1,20).³⁹⁹ Komenský říká tedy již v roce 1625 to, co v Traktátu o pravých a falešných proročích i později stále opakuje a vyzdvihuje.⁴⁰⁰ Hned vzápětí proto Komenský znovu zdůrazňuje, že v případě nových zjevení se nejedná o proroctví na úrovni Starého zákona. V Písmu se nalézají tajemství, ke kterým je vždy potřeba určitého vykladače. Účel nových zjevení

ordinarium Ministerium multis in provinciis dissipatum est plane? Annon Appostasia universalis inundat totas Ecclesias? Annon desperabundi plerique animis concidunt? Quid si jam DEUS zelo furoris accensus adversus hostes se accindat? Facturumne putas, ut non prius consilium suum revelet servis suis prophetis? Ut non prodromos irae suae, ostenta, prodigia varia (impiis in horrorem, suis in solatium) praemittat? Antichristi sane interitus ex Daniele Apocalypsi longe certissimus est, quem omnes creaturae anxie quidem confidentissime expectant: at tempus interitui destinatum incertum. Licet enim in utroque illo (Daniele Apocalypsi) certi temporum characteres: nemo tamen hominum proprio acumine eousque penetrat, ut has sufficienter explicare, infallibiter applicare, possit, Quid ergo mirum, si Deus ipse (cujus solius est arcana sua recludere, quando, quomodo vult) facem illustrandis illis quae obscura nobis manerent, inferant? Certe Calvinus, Martyr, alii expresse docent, Prophetarum Novi testamenti praecipuum munus esse, vetera Prophetarum vaticinia ad praesentem Ecclesiae statum accommodare: id quod hic fieri videmus“ - Lux e tenebris, s. 153/ Offenbahrungen, s. 406.

³⁹⁸ Předmluva (1625), Ciia – Ciiaa.

³⁹⁹ „V proročích obého zákona posavád mnohá ukrytá tajemství se nacházejí, nýbrž Danielovi některé věci naprosto zapečetiti poručeno jako i Janovi ještě (Da 12,9; Apok. 10, 4)...k čemu zapečetěno? Zda-li aby toho církev nikdy nevěděla či až v nebi? O nikoli nebo Písmo ku přítomnému církve poučování vydáno jest a ne k budoucímu způsobu slávy, kdež tváří v tvář a ne z knihy spatřovati budeme Boha a předivná jimž zde nerozumíme tajemství velebnosti jeho. Patrné tedy jest, že sobě Bůh ještě něčeho v Písmě svatém zanechal, což by časem svým vyjevil. Jak pak než skrze proroctví a vidění. Co by zajisté důmysl lidský sám z sebe vynášeti chtěl, to neplatí, protože žádného proroctví výklad nezáleží na rozumu lidském - dí vejslovně svatý Petr (2 Pt 1, 20)...Pán Bůh viděním svým, ne poslední teprv, než předtím i přitom ne potom vykladače posílal...k faraonovi Josefa..k Nabuchodonosorovi Daniele k vyložení mu vidění stromu. K Balsazarovi též Daniele k vyložení na stěně pišící ruky, vše než se stalo...A protož poněvadž mnohá ještě tajemství posavád nevyložena v Písmích zůstávají a Boží mínění není, aby vždycky zakrytá zůstávala a mezi tím, žádný z lidí důmyslem svým k tomu nestačuje“ - Předmluva (1625), Ciia – Ciib.

⁴⁰⁰ „Dí-li někdo, že Zákon a proroky a Krista i apoštoly dosti v Písmě mluvící a osvědčující máme, odpovím, že i prve církev Zákon psaný měla i jiná prorocká psaní, avšak Bůh předce v příčinách zvláštních vykladače vysílal, kteréžby jak se předešlým proroctvím rozuměti má v ten tu již bližší čas, bližěji vysvětlovali. Aneb aspoň vysílal je jako nějaké budiče...ku pokání i k rozvažování divných Božích předešlými proroctvími prohlášených skutkův, probuzování byli a bývalo to vždycky s užitkem“ - Předmluva (1625), Cib – Ciia.

spočívá tedy v tom, že dodávají smysl těm starším, obsaženým v Písmu: „*Následuje z toho, že sobě na vůli Moudrost Boží zanechala toho, aby tehdy kdyby se líbilo novými zjeveními prvnějších smysl otvírala*“.⁴⁰¹ I na konci předmluvy z roku 1625 si nemůžeme nevšimnout Komenského poznámky o „novosti“ proroctví vedoucích k Písmu a jeho tajemstvím, která se novými zjeveními opětují a vykládají a jakoby klíčem otvírají.⁴⁰² Nutno dodat, že Komenský je v tomto svém názoru po celý život velmi konzistentní. S obdobným způsobem argumentace o provázanosti starých a nových proroctví se setkáme nejen v traktátě O pravých a falešných prorocích, jak jsme před chvílí viděli, ale i v *Lux e tenebris* (1665),⁴⁰³ v *Apologii de Libro hoc* v rámci téže knihy⁴⁰⁴ a konečně i v obraně proti groningenskému profesorovi a břitkému polemikovi Samuelovi Maresiovi o celých 44 let později (1669).⁴⁰⁵ Můžeme tedy shrnout: od počátku není pravda, že by Komenský kladl nová proroctví na roveň těm starým, jak mu často vytýkali jeho protivníci....

b) Traktát – část věnující se Poniatowské

„*Jam tandem ergo, quid divini Visionobus Christinae Poniatoviae insit, profer. Resp. Omnia, meo judicio, nempe Res, Stylus, Constantia insuperabilis, Eventuum veritas, Constientiarum testimonium*“ (Komenský odpovídá na otázku, co považuje na zjeveních Poniatowské za božské, celkem přesvědčivě – vše....)

Konkrétně o Kristýně Poniatowské se Jan Amos rozepisuje ve dvou obsáhlejších kvestiích. Proč považuje za božská vidění Kristýny Poniatowské, shrnuje kromě kvestie 63, (jež představuje jakési osobní vyznání a týká se i eschatologických konceptů Jana Amose – viz. dále), zvláště v kvestii 47, kde aplikuje svá předchozí obecná zjištění na konkrétní osobě. O

⁴⁰¹ *Předmluva* (1625), Ciiia.

⁴⁰² „...všecko jest takové, že vždycky stálé k samé studnici pravdy, tj. do Písem vede, milost k nim tajnou jakousi mocí svou zažehá, nýbrž podivné jakési světlo k vyrozumívání Božím tajemstvím Písem v mysl vnáší... Ne že by se tu něco nového mimo dávno zapsané již Boží slovo přednášelo (anebo kdo jiného zvěstovati chce, by jak anděl z nebe byl, proklatý buď), ale že to, což v starém tom na věky nepohnutelném Božím slovu obsaženo jest v novém tomto věku a novém způsobu jeho novým také a přítomným temnotem velice příhodným způsobem se opětuje a vykládá, tak že klíčem toto k mnohým Písem tajemstvím býti pozná a vyzná...“ – *Předmluva* (1625), Diiib – Diiia.

⁴⁰³ V části *Ad lectores* Komenský dokonce tvrdí: „*Liber itaque hic est super antiquam illam Johannis Apocalypsin commentarius novus, non humanus sed divinus, explicans quid sit Babylonica illa Bestia pugnans cum sanctis... Reges, quibus judicium executivum in utramque divinitum mandatum est*“ - *Lux e tenebris*, *Ad lectores*, s. 44/paragr. 27

⁴⁰⁴ V *Apologii de Libro hoc* v rámci *Lux e tenebris* jsou proroctví: „*dehortationes non humanae sint sed ipsius Dei: in antiquis Oraculis immotae fundatae, novis occasionibus tantum iteratae ... Quam summa est, Christianis aut reformanda esse omnia, aut pereundum omnia*“... - *Lux e tenebris* (1665), *Apologia de Libro hoc*, s. 5/paragr. 13.

⁴⁰⁵ „*Ale ty mně rouhání přičítáš, že já zjevení tato rovnám s Písmi Starého a Nového Zákona? Odp. Kdo to kdy ode mne slyšel? Aneb ode mne psaní četl? Tomu neodporuji, že se našli, kteříž praví, jestli tyto věci vpravdě od Boha plynou, slovům Božím že uctivosti dána býti má jako slovům Božím. Přidávali někteří z teologů, protože stará boží slova u některých zlehčena jsou... jako by u některých v podezření byla..., že chtěl Bůh skrze nova zjevení, potvrditi starých pravdivosti, ...že tedy chtěl Bůh pro skončení nových rozepří, nové jakési pravdivosti (aneb jisté staré novým způsobem) vyjeviti a odkryti: a tak že vidí v pravdě ze všechněch nynějších rozepří k skončení nový klíč podaný....*“ – KOMENSKÝ, O horlivosti bez umění a lásky, pag. 7.

zdravotním stavu své schovanky Jan Amos přemýšlí v širších souvislostech a obsáhle i v kvestii 41, 42, 54, 58, 59 a 60.

Podle názoru Komenského je na zjeveních Poniatowské božské doslova „vše“ (kvestie 47), zvláště pak předmět, obsah zjevení, způsob jejich zaznamenání, stálost prorokyně, pravda výsledků, tj. naplňování i svědectví jejího svědomí.⁴⁰⁶ Zjevení dle Jana Amose obsahují věci zahrnující řízení světa a církvi, tedy věci tajemné, skryté a překračující lidský rozum. Předmět zjevení je navíc vždy svatý - vede a pozdvihuje srdce věřících k Bohu a k věčné naději (viz. charakteristiky pravých proroků – kv. 30). Ve zjeveních lze nalézt harmonii mezi sebou navzájem a i se svatým Písmem, ačkoli jsou vidění vyjádřena zcela rozmanitými obrazy a slovy. Proto tyto věci nemohou pocházet od nikoho jiného než od jediného svatého Ducha - falešné se nemůže s dobrým srovnávat, neboť co je od Boha, je vždy velmi vhodně uspořádáno a v souladu.⁴⁰⁷

Způsob zaznamenání zjevení je „opravdu prorocký“, jak mohou lehce rozpoznat ti, kteří mají „smysly“ vyučené Písmem. Zjevení pochází z vnuknutí dobrého Ducha, což Komenský shrnuje právě s důrazem na pozoruhodný zápis vizí (viz. samostatná kapitola v 1. části práce) – nechme promluvit samotného Jana Amose: *„Na vlastní oči, což můžeme každému dokázat, jsme viděli Pannu při zapisování jejích vizí, kdy bez jakékoli námahy zapisovala vše jakmile dostala pero do ruky. Když se něco píše z lidského ducha, vypadá to úplně jinak. Například je nutné napřed si věc rozmyslet, v jakém pořádku, jakými slovy a obrazy ji vyjádřit. Přitom se člověk neustále dívá na to, co už napsal, aby to souhlasilo s následujícím, aby se nenašlo nic chybného, zbytečného a protichůdného. Proto také brzy je něco dodáno, připojeno nebo předěláno nebo s mnoha škrtačkami změněno: Neboť právě ty poslední myšlenky jsou lepší než ty první. Zde ovšem, když se zapisovalo každé vidění, zjevení bylo zapsáno na papír již hotové bez toho, aby bylo nutné se na něj později ještě zvláště podívat. Proto zde byl takový původce, který může říci: Co jsem napsal, to jsem napsal. Nemůžeme zde vidět stopu neproměnitelného Boha?“*⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ „Jam tandem ergo, quid divini Visionobus Christinae Poniatoviae insit, profer. Resp. Omnia, meo iudicio, nempe Res, Stylus, Constantia insuperabilis, Eventuum veritas, Constientiarum testimonium“ - Lux e tenebris, s. 153/ Offenbahrungen, s. 407.

⁴⁰⁷ „Res enim magnae sunt sublimes, regimen Mundi Ecclesiae concernentes: sunt abstrusa, omne politicum, imo humanum, acumen excedentes: sunt sanctae, non terram terrena redolentes, sed ad Deum aeternam in eo ipse fidelium animos elevantes. Deniqve harmonia inest summa, tam revelationum harum inter se (licet diversissimis typis verbis conceptae sint) quam cum universa Scriptura Sacra. Non itaque nisi ab uno eodemque sancto Spiritu provenire possunt. Falsum enim vero nunquam per omnia consonabit: sed quae e Deo sunt, ordinata sunt“ - Lux e tenebris, s. 153/ Offenbahrungen, s. 407.

⁴⁰⁸ „Stylus est Propheticus vere, ut vident facile, quicunque in Scriptura exercitatos habent sensus. Et fluxit a Spiritu dictamine. Vidimus enim testamur, nullum alium fuisse, puellae laborem in conscribendis hisce, praeter

Komenský se po tomto autentickém postřehu dostává k otázce stálosti Poniatowské. David ve svém žalmu prohlásil: „*Slovo Boží je pravdivé, co Pán přislíbí, za tím si i stojí*“ (Ž 33, 4). Tak i Poniatowská dle Komenského přestála všechny zkoušky, a to nejen lidské, ďábelské, ale i božské, což jen potvrzuje její stálost. První lidskou zkoušku představoval její vlastní otec. Jan Amos Juliána Poniatowského charakterizuje jako velmi učeného teologa a nade vši míru ostrého odpůrce nových zjevení, který svou dceru káral a napomínal, ale nakonec se na vlastní oči přesvědčil o svém omylu. Další lidskou zkouškou byla neustálá examinování ze strany teologů a k tomu přivolaných lékařů a politiků, kteří v této věci vše bedlivě sledovali a zkoumali, jestli z hlediska původu nebo povahy zjevení v nich není něco smyšleno. A nakonec těsně před svou zdánlivou smrtí, ba přímo v posledním tažení, ujistila Poniatowská ještě z posledních sil starší církve s neohroženým svědomím a konečnou platností, že její zjevení jsou opravdu božská. Ďábelské „*exameny*“ představují velmi těžká pokušení prorokyně (z června 1628), která zakoušela od počátku až do konce svých zjevení. Julián Poniatowski ve svém spisku v této souvislosti poukazuje, že její zjevení tedy opravdu musí být božská, když věčný nepřítel pravdy (ďábel) s takovou vážností odporuje božskému dílu.⁴⁰⁹ Božské „*exameny*“ lze vidět dle Komenského už v samotné nemoci, jíž ji Pán co nejbolestivěji a co nejneobyčejněji zasahoval. Bůh Kristýnu navíc poslal do středu jejích nepřátel, a to sice na dvůr „*tyrana*“ (Valdštejn), jemuž zvěstovala jeho zánik. Nic se jí nepříhodilo a mohla tudíž nerušeně odejít do exilu. Bůh jí také nechal zemřít a znovu ji poslal žít na svědectví své všemocnosti a milosrdenství. Komenský vyznává: „*Nejsou to zázračné cesty Boží, není to to samé co říká Písmo: On usmrcuje a obživuje, vede do pekla a znovu zpět?*“⁴¹⁰ *Když stříbro a zlato projde trojitou zkouškou ohněm je dobré, toto dílo Boží prošlo rozhodně více než jen trojitou zkouškou, není to snad dost?*“⁴¹¹

calamum tenere manu. Non ita hic fuit ut um humana industria aliquid scribitur: ubi praemeditari necesse habes, quid quo ordine, quibus signis, emphasibus, singula exprimere velis. Redireque necesse est subinde ad priora, conferre cum illis posteriora, ne quid deficiens, redundans, secum pugnans, hiulcum sit, ideoque haec illa adduntur, demuntur, transponuntur, infinita litura, quia industriae nostrae posteriores cogitationes semper videntur meliores. Hic quaeque Visio ut exarari coepta est, ita effusa in chartam, vix unquam revisione adhibita: talis hic dictator, qui vere tetari possit, Qvod scripsi, scripsi. Annon hic immutabilis Dei vestigium?“ - Lux e tenebris, s. 154/ Offenbahrunen, 407 – 408.

⁴⁰⁹ „*Septimum Argumentum peto ab ADVERSIS, hoc est, gravissimis Satanae tentationibus, quae aegrae non exiguum luctandi, feliciter eluctandi occasionem praebuerunt*“ (Argumenta quibus ad credendum vincor, Revelationes Christinae Poniatoviae esse divinas: hoc est divinitus patefactas) - Lux e tenebris, s. 37 - 38/ Offenbahrunen, s. 92 – 95.

⁴¹⁰ 1 S 2, 6 - 7.

⁴¹¹ „*Rectum est verbum Jehovae, omne opus ejus constans, inquit Psal. 33,4. A consantia igitur, Verbum hoc Jehovae esse, argumentabimur solidae. Omnia enim examina censuras sustinuit perrupit hactenus: Examina dico, humana, diabolica, divina. Humanum examen primum fuit parentus ejus, Theologi solidi, Revelationum neotericarum opugnatoris acerrimi: qui tum per literas, tum coram (ut ex historia videre est) dehortationibus, obtestationibus, cominationibus severis, sistere tentabat: tandem ex omnibus responsis, autopsia, non in filia sed*

Komenský také vzhledem k proroctvím Poniatowské poukazuje na svědectví svědomí. Kdo přijme zjevení s klidným, pokorným prostým srdcem, zachová si ve středu bouře odpůrců klidné svědomí jako důkaz, že se jedná o dílo Boží. Ti, co mají skrupule a námitky, znepokojují sami sebe a nenaleznou klid, dokud svůj rozum nepodřídí poslušnosti víry, jak jsme mohli sledovat v případě Kristýnina otce. Zde plně platí, co řekl Job (Job 9,4): „...což dojde pokoje ten, kdo se mu vzepře?“⁴¹²

Také nepochybné výsledky svědčí o božskosti zjevení Poniatowské. Vše, co bylo řečeno s přihlédnutím k její osobě jako předobrazu církve, se vždy splnilo a splnění těch nejdůležitějších proměn světa a církve je na spadnutí, což dokazuje, jak silně Jan Amos proroctvím věřil... Komenský ukončuje celou 47. kvéstii slovy sv. Augustina: „*Potom co se mnoho věcí, které proroci dříve předpověděli splnilo, tak to musí být zvrácený a zlý člověk, který se opovažuje jimi pohrdat a odhazovat je*“⁴¹³

Poměrně velký prostor věnuje Komenský otázce zdravotního stavu Poniatowské. Nejdříve v kvéstii 41 poukazuje především na zdravotní stav Kristýny, když vyvrací, že by si mohla svá proroctví vymýšlet, vždyť kdo by se mohl, jak často by chtěl, zbavovat a znovu nabývat všech svých smyslů? Kdo by mohl bez úhony na životě a zdraví přestát 30, 40 nebo i

in se deprehendit errorem, Deo gloriam dedit, uti memoravit ante. Alterum examen humanum nostrum caeterorum fuit, Theologorum, Politicorum, Medicorum, pro arbitrio admissorum, curiosissime in omnia momenta intenterum, quibus vel origo vel soliditas revelationum explorari possit: nec aliud repertum est, quam quod sua luce firmitudine constat hactenus. Tertium, cum agoni proxima ab Ecclesiae Senioribus inviseretur, de certitudine revelationum suarum solemniter examinaretur, intrepida conscientia vere esse divinas professata est. (vide historiam, cap. 56,2). Diabolicum examen fuit tentatio gravis puellae, tum sub visionum initium, tum post semel iterum, ut Historia indicat. Atque hoc fuit non e postremis domini Juliani argumentis: Vere divina esse, quibus se tanto conatu veritatis perpetuus hostis opponat. Divinum denique examen varium fuit: Quo referimus non solum morbos quibus eam afflixit misere, sed alia consantiae ejus testimonia. Ille nimirum patrem ei, primum acerrimum adversarium, opposuit: eundemque mox, opus hoc jam defendentem, morte inopinata sustulit: tum in medios hostes, in ipsam Tyranni aulam, ire, interitum eidem demuntiare, mox in exilium caeteros praeire jussit., postea varie divexari voluit: ut toties vel mortem sibi, vel Operi huic divino in se finem, anxie optarit: tandem mori eam, rursusque resurgere, in testimonium omnipotentiae misericordiae Dei vivere, jussit. Annon mirabiles hae viae Domini? Annon hoc est quod Scriptura dicit, eum mortificare vivificare, in infernum demittere educere? Aurum argentum si ter clibanum sustinuit, probum aestimatur: hoc autem Dei opus magis quam ter trinam probationem pertulit, nec sufficere? Absit tanta cordis durities“ - Lux e tenebris, s. 154 – 155/ Offenbahrungen, s. 410 – 411:

⁴¹² „Conscientia testimonium hoc intelligo, quod quicunque corde simplici his acquiescunt, tranquilla utuntur, etiam in medio contradicentium strepitu, conscientia, certi pus Dei sua firmitudine stare: cum qui scripuloze nodos quaerunt, non tam alios quam se ipsos inquietent. Dubitante enim conscientia id faciunt, nec inveniunt quietem, nisi sub obsequium fidei captivata ratione: quod de dominus Julianus, alii quidem, fassi sunt. Hic ergo Jobi illud locum habeat: Qvis unquam obdurans animum adversus eum, pacem habuit? (Job 9,4)“ - Lux e tenebris, s. 155/ Offenbahrungen, s. 411.

⁴¹³ „Eventuum denique evidentia testimonio est. Quicquid unquam personae suae respectu (sed in praeludium figuram Ecclesiae NB.) ex revelatione praedictum habuimus, omne id evenit: eorum vero quae Mundum Ecclesiam concernunt quaedam tametsi contrarium eventum minentur, quia tamen ad summa illa prima praedicta dispositio adhuc est in oculis, concludam Augustini dicto: Cum multa quae praedixerunt prophetae ad effectum perducta sunt, perversus est qui illos contemnit (Tom 6. P. 285)“ - Lux e tenebris, s. 155/ Offenbahrungen, s. 411 - 12.

50 náporů těch nejtěžších bolestí, aniž by se mu cokoli stalo? Navíc po náporu bolestí velmi rychle a nečekaně přichází zjevení tj. dvěma, třemi, čtyřmi a někdy až pět hodin trvající radostné divadlo. Po ukončení vidění přichází nemoc na prorokyni zpět, což se událo mnohokrát a ne ve skrytu, ale v přítomnosti mnoha důvěryhodných svědků, mezi nimiž byli většinou i velmi vážení politici a teologové. Není možné, aby zde mohl být takový klam tak dlouho, aby omyl tak dlouho nebyl vyzrazen.⁴¹⁴ Komenský ještě jako očitý svědek dodává: „*Byli by jsme všichni tak nerozumní, my kteří jsme se s ní tak dlouho stýkali (totiž více než celý rok) a vše bedlivě do nejmenších detailů pozorovali, abychom si nevšimli nějaké lži, mohla by jedna jediná a ještě k tomu tak mladá dívka klamat tolik zbožných paní a takový počet mužů, kteří by se nechali zmýlit?*“⁴¹⁵

Poté se Jan Amos dostává ke své polemice s lékaři. Ti zdůrazňovali, že Kristýniny vize pocházejí z přirozeného afektu a působení „černé žluči“, poukazovali mimo jiné na přerušení menstruace, na výchovu mezi teology, na špatnou životosprávu (Vechner zmiňoval přílišné dávky pepře a zázvoru). Nemoc zintenzivnilo podle nich i stálé rozčilení způsobované rozruchem okolo její osoby a v neposlední řadě smrt matky, nucená emigrace a touha se pomstít. Lékaři vyzdvihovali i četbu Zjevení a zpěv žalmů, které napomáhají její exaltovanosti. Komenský také vzpomíná na názor jistého z lékařů (pravděpodobně tím míní Vechnera) a na jeho zdánlivé vývody, že zjevení Poniatowské jsou plody porušené fantazie a přirozené nemoci. Komenský chce uvést důvody pro to, že vidění a zjevení, které Kristýna měla v průběhu svých extází, pochází z bezprostředního působení Božího a v této souvislosti pak uvádí pro srovnání rozdíly mezi melancholickými a pravými zjeveními v obsáhlé kvestii 42.

Melancholická zjevení, i když občas obsahují něco neobvyklého, jsou přesto vždy „nehodná“, ale Poniatowské ukázal Bůh ve vidění takové věci, které přesahují vtíp nejen samotné dívky, avšak dalece i ostrovtip těch nejučenějších mužů.⁴¹⁶ Podle Komenského nehrála ve zjeveních Kristýny žádnou roli ani černá žluč zmiňovaná lékaři, a to z těchto

⁴¹⁴ „*Quaenam simulatio sensus omnes exuere, aut redinduere potuerit, quoties vellet? Quae simulatio 30 aut 50 validissimos epilepticos paroxysmos (sine vitae valetudinis dispendio) suffere potuerit. Quae simulatio ecstasi interveniente, vel medium paroxysmum interrumpere, duas, tres, quatuor, , quinque horas, pleno laetitiae spectaculo uti, finita autem visione morbum reasumere, potuit? Id enim saepe factum: non clam, semper in testium fide dignorum corona, qui alii atque alii, Politici Theologis permisti. Impossibile certe (quamvis talia simulari possent) tam diu tam accurate simulari, quin se fucus, si ullus subesset, prodidisset*“ – Lux e tenebris, s. 149/ Offenbahrungen, s. 393 – 394.

⁴¹⁵ „*Qvid enim per Deum, tamne obesae naris fuimus omnes, qui toto illo tempore (ultra annum) ei conversati sumus, curiosissime in omnia intenti, ut nullum subodoraremur fucum? Qvis credat puellam unam toto matronis, toto viris, imponere potuisse?*“ – Lux e tenbris, s. 149 /Offenbahrungen, s. 393.

⁴¹⁶ „*Nostrae (Poniatowská) autem huic per visionem talia imprimebantur, quae non puellae solum, sed ingeniosissimi cujuscunqve acumen longe superant*“ - Lux e tenebris, s. 150/ Offenbahrungen, s. 396.

důvodů: 1)Poniatovská nemá v sobě žádný melancholický temperament, 2)u melancholiků povstávají různá zmatení a spekulace podle jejich stavu a zaměstnání. Podle lékařů se „panna“ narodila v exilu, má tedy přirozenou potřebu nenávisti vůči svým pronásledovatelům a zároveň byla vychovávána mezi teology, slyšela mnohé útěchy slova Božího a nepochybně četla Zjevení sv. Jana, z čehož všeho tato zjevení pocházejí. Komenský oponuje na základě Aristotela: „*Jak by se mohlo nacházet u tak mladé dívky takové náboženské zanícení a z toho pomstychtivost vůči pronásledovatelům, to opravdu nevím? Co vím, že jeden pohan (Aristoteles totiž) učil, že z věcí, na které jsme zvyklí po dlouhý čas, nemůže vzniknout žádné utrpení a bolest. Když se tedy narodila v nesvobodě, musí být její touha po pomstě opravdu velmi malá, nemůže si totiž přece uvědomit rozdíl mezi svobodou a jejím protějškem, když nezakusila, co svoboda je. Výchova proběhla spíše ve fraucimoru, kde, jak je dostatečně známo, se dívky opravdu nezajímají o záležitosti dotýkající se běhu světa a utrpení církvi. Také časté čtení Bible bylo zbytečně uváděno, podle určitých zpráv je známo, že celou Bibli nikdy nepřečetla (překlad autora)*“.⁴¹⁷

3)Komenský pokračuje: melancholické myšlenky jsou bez řádu, zmatečné, ale ve viděních Poniatovské můžeme najít podivuhodnou proměnu věcí a slov, i když vše směřuje nepochybně k jednomu cíli. Také její podivuhodné jednání v průběhu vytržení je vždy nanejvýše vhodně uspořádáno a hodí se k povaze věcí, které chce představit. Jan Amos uvádí i určité příklady. Kristýna chodí v extázi bez chyby na čtyři strany světa, kde dostává různé příkazy nebo očekává některé osoby, jak šlo stokrát sledovat, ale mimo vytržení není schopna určit polohu zemských stran a zorientovat se v krajině. Z použití žalmů a míst z Písma k určitým situacím „*jsme se nemohli dost vynadívát a vynatěšit*“ – poznamenává Komenský.

⁴¹⁷ „*Etiamsi aliquid Melancholia adusta spiritus animales exacuat, ut purissimi speculi instar purissimas recipiant imagines, id tamen in hoc subjecto fieri non potuit has ob causas. Primo quia non est subjectum ad tales passiones accommodatum, utpote nihil de Melancholico temperamento participans. Secundo fiunt in Melancholicis speculationes rerum jam ante impressarum, pro cujusque statu professione (Sic Monachi de purgatorio, missis...etc) At quid nostrae unquam fuit rei cum Apocalypticis revelationibus? Suspensus est Medicus eam, cum in exilio nata educata sit, naturali vindictae desiderio ferri, cum inter Theologos ageret vitam, non potuisse non audire consolationes varias ex verbo Dei: legisse etiam Johannis Apocalypsin, unde tandem imagines istae progenitae sint. Sed vanae sunt conjecturae. An enim religionis Zelus tantus, qui in vindictae cupidinem exardescat, in hanc aetatem sexum cadat, nescio, hoc scio, quod Aristoteles docuit, Ab assuetis non fieri passionem. Si ergo in exilio nata, verisimile est langvidissimum in illa fuisse vindictae Zelum, utpote quae libertatem nunquam gustavit, aut discrimen novit. Alii certe cuiquam recens in exilium ejecto, ob doloris vehementiam, fortes ejusmodi imaginationes obvenire debebant, si huic rationi ponderis aliquis inesset. Nec inter Theologos educata est, sed in Gynaecis: ubi quae sint vernantes puellae de illis quae mundus agit, aut ecclesia patitur, sollicitae, per se patet. Crebram quoque Bibliorum lectionem frustra suspicatur, quae illam nunquam ex professo legisse solida inquisitione deprehendum est*“ - Lux e tenebris, s. 150/ Offenbahrungen, s. 396.

Protože jistě ani ten nejvzdělanější teolog by tak dobře nedokázal najít vhodná místa z Písma, navíc ještě jako u ní, bez jakékoli dřívější přípravy.⁴¹⁸

4) Melancholie se lze zbavit jen za použití zvláštních prostředků. Vidění Poniatowské přijdou a zase odejdou a ona se vrátí k plnému zdraví, v jakém se dříve nacházela i bez pomoci lékařů.

5) Dokud jsou melancholici nemocní, jsou zajatci své obrazotvornosti a dlouho se drží svých výmyslů a vidin. Po uzdravení si na ně již nevzpomínají, nevěří jim, stydí se za ně a nehlásí se k nim. Zde je to ovšem naopak, po zjevení je paměť prorokyně „*jakoby zostřená a zvláštním způsobem posílená*“.

6) Melancholická zjevení navíc nemají žádný efekt, nejsou nic jiného než prázdným výmyslem, u Kristýny naopak Komenský zdůrazňuje: „*Co předpoví ve svém vidění, se také vždy splní. Kdybych neměl uvést nic jiného, tak alespoň její předpověď, kdy na ní přijde vytržení. Jaký melancholik by dokázal například určit čas, den, hodinu, měsíc svého vytržení a ještě přitom ani jednou nechybovat. Mnoho dalšího, co by mohlo být uvedeno, ani nezmiňuji*“.⁴¹⁹

7) Rozdíl mezi hrou porušené fantazie a čistým zjevením ukázal sám Bůh na její osobě 26.4. 1628, když měla porušenou mysl celé tři dny...

8) Proslulý a učený Peucer⁴²⁰ (zeť Melanchtona) ve své knize *De generis divinationum* názorně učí: „*Nemělo by se věřit, že vytržení a zjevení pochází jen z melancholie, ale spíše*

⁴¹⁸ „*Melancholica cogitationes, ut se in objecto certo figunt, ita haerent, nulla, aut confusissima certe, varietate. At in visionibus nostrae admiranda rerum verborum varietas eodem semper scopo immote. Etiam ipsi gestus varii quidem, at decentissimi, rebus accommodatissimi. Verbi gratia, cum plagis mundi se obvertet (mandata dans, aut venientes inde expectans) nunquam intuitu aberravit, sexcenties id observatum: cum tamen extra ecstasin mundi regionum situm plane ignoret. Psalmorum Scripturarum ad res subjectas accommodationem mirari satis nequimus: quia certum est neminem Theologorum, quantavis praemeditatione, tam artificiosas applicationes invenire posse, quae tamen hic omnia extemporanea*“ Lux e tenebris, s. 151/ Offenbahrunge, s. 398.

⁴¹⁹ „*Melancholia quodcumque semel occupavit cerebrum, non dimittit, nisi remediiorum ope submota. Hae autem Ecstases Visiones accedebant recedebant, reliquo eam tempore talem, qualis natura est, relinquentes. Atque divina providentia factum est, ut quamvis eam Medici (ecstases sistere volentes) curae suae tradi postularent, tandemque impetrarent, semel iterum etiam manum admovere tentarent, admovit tamen nemo: opus autem solemniter peractum, solemniter desiit, Valetudine perfecta puellae reddita. Melancholici quamdiu Phantastica imaginatione detinentur, tam diu Phantasmata sua vident defendunt: liberati nihil eorum meminerunt, vix referentibus fidem habent pudoreque suffunduntur. Hic memoria ante, in post ecstasin, semper eadem, exacuta tamen mirum in modum. Phantasia realem effectum post se nullum relinquit: eo quod nihil nisi evanida imaginatio est. Nostra vero quicquid per visionem accepit futurum esse, eventu ipso comprobatur semper. Si nihil aliud in exemplum memorem, quam rediturae Ecstaseos praedictiones, satis erit. Quae enim tam harmonica melancholia esse potest, quae sibi ipsi terminos, dies, horas, menses (in futurum etiam) figat, nec aberret unquam? Alia praeterea*“ - Lux e tenebris, s. 151/ Offenbahrunge, s. 399

⁴²⁰ Kašpar Peucer (1522 – 1602) – univerzálně laděný vzdělanec, profesor matematiky a lékař, jako zeť Melanchtona byl po roce 1550 jeho blízkým důvěrníkem. Mimo jiné domácí lékař saského kurfiřta, po pádu filipismu v Sasku v roce 1574 byl 14 let vězněn, po roce 1586 se stal domácím lékařem a poradcem knížete Jáchyma Arnošta z Anhaltu. Celý název jeho díla zní: *Commentarius de praecipuis divinationis generibus* (1553, Wittenberg).

jsou vnuknutím dobrého nebo zlého ducha resp. jsou buď božská nebo d'ábelská: o tom rozhodovat náleží církvi a ne lékařům“ – podle Komenského tzv. „naturalistům“.⁴²¹ Zásadním problémem Komenského 42. kvestie, kde srovnává znaky melancholie s viděními Poniatowské, je ovšem to, že Jan Amos nejdříve neposkytuje určitou definici toho, co za melancholii považuje a co již ne, melancholie mohla být totiž interpretována značně široce...

O nemoci Kristýny se Komenský rozepisuje i v dalších kvestiích. Kvestii 54, kdy Jan Amos vysvětluje své pojetí nemoci a slabosti těla Poniatowské (nemoci i u ostatních proroků – kv. 17, nemoc jen přípravou, vize za plných sil, umrtvení těla – spojení s Bohem, nemoc Kristýny – trudný stav pravé církve, nemoc jako zástěrka před tyranem), jsme již zmínili v rámci popisu jejích tělesných projevů během vizí, rovněž tak kvestii 58 jsme citovali v souvislosti se smrtí a vzkříšením prorokyně. Komenský se tam celkem jasně přiklání na stranu těch, kteří si myslí, že Kristýna opravdu zemřela. Argument, že předpověděla svou vlastní smrt a neumřela vyvrací Jan Amos v té samé kvestii s poukazem na to, že i někteří proroci občas nerozuměli svým proroctvím a nedostavil se tudíž předpokládáný výsledek jejich proroctví, popř. že i proroctví pravých božích proroků se někdy nespnila... (viz. kv. 20 a zejména 31). Komenský cituje v posledku i výrok Pána k Poniatowské před její smrtí („*Annus superest vitae tuae, quod te adhibebo ad opus meum*“), jehož interpretace je možná dvěma způsoby: Pán jí bude potřebovat ještě jeden rok k životu jako takovému nebo ke svému Božímu dílu („*vel de residuo vitae temporae, vel de tempore ad opus Dei*“). Výrok se tedy dá vyložit i tak, že Kristýna bude žít dále, měl-li Pán na mysli své Boží dílo a nikoli její život jako takový...⁴²²

O tom, jestli došlo k pravé smrti, tedy oddělení duše od těla, polemizuje Komenský v následující kvestii 59 s tím, že lékaři poukazují na podobné případy zdánlivé smrti a návratu

⁴²¹ „*Quid inter Phantasiae delirantis ludibria lucidissimas visiones intersit, in hoc ipso subjecto monstravit Deus, dum ei (26. Aprilis anni 1628) delirium verum immisit, quod triduo integro duravit, ut in historia suo loco videre est. Qvis quaeso credat, mentem sanam (quali extra Ecstaseos horas constanter praedita fuit) clarissimas in Ecstasi visiones, confisissimum hoc delirii chaos, in eodem cerebro competitibilia fuisse? Tandem doctissimus Peucerus (in libro suo de Divinationum generibus) clare docet: Credendum non esse a sola Melancholia ullas Ecstases revelationes posse provenire, sed aliunde aspirari semper: nempe a spiritu bono vel malo. Atque ita semper esse vel divinas vel diabolicas: quas discernere. Ecclesiae esse ait, gnorismata certa ponit. Hujus ergo excellentissimi Physici canonizatam quodammodo auctoritatem modernis Naturalistis opponimus*“ - Lux e tenebris, s. 151/ Offenbahrunen, s. 400.

⁴²² „*Huic enim dictum erat: Annus superest vitae tuae, quod te adhibebo ad opus meum. Poterant haec verba utique bifariam intellegi, vel de residuo vitae temporae, vel de tempore ad opus Dei adhuc adhibebitur: Illa priori modo intellexit, supervenientibus signis confirmata fuit: si eventus posteriori modo intelligendum fuisse ostendit, quid tante absurditatis hic commissum? Sed respondeo, quarto, recte eam intellexisse, quia sic evenit. A non enim lethali morbo prostrata fuit? An non morte extincta? Qvi aderant, nullam mortem morti similiorem esse posse, atque haec fuit, sciunt. Qvod autem Deus omnipotentiae brachium exeruit, in vitam redire jussit, quis dicet, Cur ita facis?*“ – Lux e tenbris, s. 160/ Offenbahrunen, s. 428.

k životu (Komenský pravděpodobně opět reaguje na Vechnerovy názory).⁴²³ Komenský poukazuje na několik skutečností: zmiňuje to, že ani Kristýna si nebyla zprvu jistá, zda opravdu zemřela, ale z výroku Pána, aby se vrátila do země živých, lze usoudit, že se opravdu ocitla v krajině smrti, odkud se mohla vrátit jen díky Boží všemohoucnosti.⁴²⁴ Proti lékařům Komenský namítá, že normální lidé svou smrt nepředpovídají, přichází nečekaně, v některých případech tito lidé vypadají opravdu jako bez života, dech života byl v nich uspán, u Kristýny došlo ovšem nejen k tomu. Kristýna se ocitla před tváří Boží a na jeho pokyn se vrátila...⁴²⁵ Nakonec Komenský uzavírá, že nikdo by se nevrátil tak rychle, je to proti běhu přírody, která provádí své kroky postupně,⁴²⁶ ona však byla ihned čerstvá a silná a bez jediné známky nemoci. Podle Komenského byla dokonce ještě čerstvější než dříve a hned ten den již dokázala přijímat potravu.⁴²⁷

Své vývody proti lékařům Komenský ukončuje v kvěsti 60 s tím, že o nemoci nechť lékaři přemítají. Zde nešlo ovšem jen o nemoc, kterou ostatně nikdo nezpochybňuje, ale také o náboženskou extázi a víze a úsudek zde z hlediska původce vizí tudíž patří teologům, kteří by se měli stydět za to, že se nechávají při svých myšlenkách svazovat lékaři. Jejich umění zde s ohledem na nadpřirozené okolnosti stejně nebylo dostačující a i někteří z lékařů nakonec přiznali, že jde o zásah „Božího prstu“, za což jim patří chvála...⁴²⁸

⁴²³ BICKERICH, *Gutachten*, s. 193 – 194.

⁴²⁴ „*Eqvidem utrum vera mors (id est animae a corpore totalis separatio) fuerit, non pugnabo: ne enim id ipsa novit. Sed ex illis Domini verbis: Redi unde egressa es, status Altissimi vivificet te, colligitur egressam fuisse animam vere. Si quis autem hoc aliter interpretari noverit, per me licet: hoc certum fixumque puto, in faucibus mortis extitisse verissime, unde reditus non dabatur, nisi omnipotentia interveniente Dei*“ – Lux e tenebris, s. 160 / Offenbahrungen, s. 429.

⁴²⁵ „*Nam quod ad similia exempla provocant, attendi velim circumstantis plane alias esse. Primum enim caeteris illis putative mortuis mors non praenunciatur, uti hic factum: sed casu naturae, fortuita morbi violentia, accidit. Secundo, nemo illorum extra corpus se videt, quia non est. Nec enim separantur a corpore, sed facultates vitales intra cordis latebras inclusae tantum soporantur: ac proinde etiam facultates animales quiescunt. Haec autem in coelo se constitutam vidit, DEUM elloquentem audivit, eundem adoravit allocuta est, ejusdem jussu rediit*“ – Lux e tenebris, s. 160/ Offenbahrungen, s. 429 – 430.

⁴²⁶ Zde se Komenský shoduje s názorem otce Kristýny Juliána Poniatowského – viz. první část práce - Lux e tenebris, s. 34 / Offenbahrungen, s. 83.

⁴²⁷ „*Tertio, illi non momento restituuntur (naturae enim ab extremo ad extremum transitus non datur) sed paulatim spiritus vitales a centro se diffundunt, membris primo, vitam, post demum vigor, reddunt: nec bene longo tempore sui compotes fiunt, ut quid de se fiat animaadvertant. Haec momento se recolligit, quod in mortalitatem reducta sit flet. Quarto, illi si quid morbidi symptomatis patiebantur ante, non isto deliquo deponunt, haeret malum, něco continuo vegeti validi sunt: sed ut vires recolligant, calore fovendi, medicinalibus corroborari, necesse habeant. Hic nihil tael: neque morbus rediit neque morbi vestigium ullum (sive Hemiplexiae, quae prostrata jacuit ad ultimum usque vitae halitum, sive Epilepsiae, quae in agone ipso tantum non rumpebantur membra universa) apparuit: solito vegetior habilior surrexit, horrentibus vix suis oculis credentibus qui aderant. Nec fomentis ullis opus fuit, nec cibi aut potus quidquam assumit ea die, perfecta tamen valetudine ut mox frui caepit ita fruitur se fruituram constanter jam scit. Pergemusne coecutire in tam evidenti praesentiae Dei lumine?*“ – Lux e tenebris, 160 – 161/ Offenbahrungen, s. 430 – 431.

⁴²⁸ „*Medici mihi nihil nisi Morbum fuisse dicunt. Resp. Morbos adfuisse nemo negat, neque de Morbis iudicium eripiebamus Medicis, sed nec illi negare possunt praeter morbos, inter ipsos morbos, postea sine morbis, adfuisse Ecstases Visiones, de quibus iudicare non illorum Professionis est: hic Plato quiescat. Theologos vero*

c) Osobní vyznání a Komenského eschatologie v Traktátu

„Nezaslibuje snad Janovo zjevení jasně a dostatečně, že Satan bude svázán na 1000 let po pádu Babylóna, aby déle nesváděl pohany? Nakonec se opět probudí a vzbudí neklid, který přeruší Kristus svým druhým, posledním příchodem (Zj 20). Nyní ještě nepřestal svádět (Satan) pohany, ještě není svázaný v propasti a zvíře tam také nebylo odvrženo. Tak se to ještě musí stát, pokud je Janovo zjevení opravdu božské“

(Komenský se vyjadřuje ve svém traktátě o chiliasmu)

Co je na traktátu O pravých a falešných prorocích obzvláště cenné, co v předmluvě ke Kotterovým zjevením z roku 1625 zela chybí a čemu Daniel Neval nevěnuje příliš pozornosti (zvláště kvestii 57), je skutečnost, že Komenský ve svém spisku rozvíjí eschatologické myšlenky, a to na dvou místech traktátu – v kvestii 63 a zejména pak v kvestii 57.

V pozoruhodném osobním svědectví v samém závěru pojednání (viz. již s. 22)⁴²⁹ Komenský mimo jiné vyznává, jak byl posílen Boží milostí, že učení a náboženství Jednoty bratrské je to pravé a sám Bůh se k němu totiž přiznává svými znameními a zázraky. V této souvislosti poukazuje Komenský na myšlenky dánského teologa Nielse Hemmingsena,⁴³⁰ který se zamýšlí nad tím, proč Bůh v Písmu nezjevuje jen tajemství věčné spásy, ale informuje člověka i o zcela světských věcech jako jsou změny království a osudů a činí různá proroctví. Hemmingsen soudí, že lidé jsou těmito vnějšími znameními (proroctvími) přiváděni k vnitřnímu poznání pravdy, proroctví jsou tak dle něj „pečetí živého církevního učení“ („*Vaticinia prophetica esse quaedam doctrinae Ecclesiasticae signacula*“). Navíc když lidé vidí, že naplnění některých věcí se shoduje se zaslíbením v proroctvích, jsou posilněni samotným Bohem v božskosti jejich učení.⁴³¹

pudeat in materiis Theologicis iudicium tradere Medicis, iudicioque illorum (quidem in cocto, praecipitato) constringi. Non desunt alii Medici, qui coram spectatores cum fueri fateri non erubescunt, rem hanc superare artem suam, quippe supernaturalem. Quorum aliqui digitum Dei plane agnoscunt, interpideque pronuntiant: alii cuius spiritus hae operationes sint (spiritui eas tamen tribuentes) discretioni Theologorum relinquunt. Laude digni ea re: quia Sutores non ultra crepidam sapere laudis est“ – Lux e tnebris, s. 161 /Offenbahrunge, s. 431 – 432.

⁴²⁹ Daniel Neval ve svém článku jednotlivé pasáže 63. kvestie traktátu (osobní vyznání Komenského, proč považuje vize za božské) podrobně uvádí – NEVAL, *Um Zions willen*, s. 23 - 25, neakcentuje ale příliš Komenského eschatologii, pro chiliasmus klíčové kvestii 57 se pak vůbec nevěnuje.

⁴³⁰ Niels Hemmingsen (1513 – 1600) – dánský luterský teolog, jenž přispěl ke konsolidaci reformace v této zemi. Žák Melanchthona, profesor řečtiny, dialektiky a teologie působil v Kodani jako rektor a vícekancléř univerzity. Autor čtených biblických komentářů, různých publikací z oblasti práva, pastorační apod. a i systematicko-teologických spisů – např. „*Enchiridion theologicum*“ (1559), v 70. letech podezříván z kryptokalvinismu a na nátlak saského kurfiřta zbaven úřadu, na Roskilde však působil jako poradce dánského krále až do své smrti.

⁴³¹ „*Pie enim pius Theologus Hemmingius, expendens Cur Deus in Scripturis suis non tantum Salutis aeternae mysteria detegere, sed de rebus temporariis (ut sunt Regnorum matationes, certarumque personarum eventus) prophetias addere voluerit? Concludit eo fieri, ut per exteriora haec homines in interioris Veritatis cognitionem*

Bůh podle Jana Amose zjeveními nyní přidává k svému slovu v Písmu i k lidským myšlenkám (Komenský přitom naráží na svůj obsáhlý spis *Retuňk proti Antikristu* z roku 1617)⁴³² svůj hlas o tom, že pád Antikrista, římského papeže, se nepochybně blíží: „*Nunc autem ecce Deus ipse voces suas addit!*“⁴³³ To Jan Amos dává do souladu s již zmiňovanou pasáží druhé Petrovy epištoly (2 Pt 1, 21) - Bůh tedy nyní svým živým hlasem intepretuje stará zaslíbení. Komenský tedy opět příhodně poukazuje na výměr nových proroků od Vermigliho Martyra a Kalvína.⁴³⁴

Zjevení Komenského také opět přesvědčila o zázračném Božím řízení církve - Bůh zároveň usmrcuje a obživuje, trestá, ale i zachraňuje (1S 2, 6 -7). Bůh zachází zvláště se svými vyvolenými nástroji. Zdá se, že ty musí vytrpět mnoho zármutku, jak od svých vlastních, tak i od cizích, nakonec jim ale přece jen Bůh poskytne ty nejsladší a opravdu Božské útěchy.⁴³⁵

Podle Komenského se Bůh ve zjeveních sklání k trpícím, a to nejen svým obvyklým slovem, pro něž by všichni radši zemřeli než zůstali ve vlasti, ale i viditelnými

deducantur. (NB) Verba ejus sunt (libro de Eccles. Cap. V.) *Sciamus igitur Vaticinia prophetica esse qvaedam doctrinae Ecclesiasticae signacula. Et alibi (libro de Christo:) Cum vident homines eventus longe ante signatos respondere praedictionibus Prophetarum, confirmantur de authore Deo, doctrinam qvam Prophetiae proponunt esse*“ – Lux e tenebris, s. 163 /Offenbahrungen, s.

⁴³² „...*Hoc e Scripturis novimus, etiam sine novis Revelationibus istis. Nam si quis ea scientia gloriari potest, possum ego: qvi jam ante plures annos (lectis variorum Authorum de Antichristo libris) similis argumenti librum lingva nostra scripsi...*“ - Lux e tenbris, s. 163 /Offenbahrungen, s. 438. Srov. DJAK 2 (*Retuňk proti Antikristu a svodům jeho*), s. 11 – 224. Tato Komenského poznámka v traktátu tak s konečnou platností dokazuje nepochybné Komenského autorství *Retuňku*, které nebylo prozatím považováno za zcela jisté – DJAK 2, s. 225.

⁴³³ „*Iam quoque scio non falli nos, qui ruinam Antichristi expectamus, esse prae foribus credimus. Nec est cur quis dicat? Hoc e Scripturis novimus, etiam sine novis Revelationibus istis. Nam si quis ea scientia gloriari potest, possum ego: qvi jam ante plures annos (lectis variorum Authorum de Antichristo libris) similis argumenti librum lingva nostra scripsi. Istud autem quid nisi conjecturae fuerunt? qvae (ut caeterae mortalium cogitationes) timidae ac incertae sunt, fallere possunt* (Sap 9,14). *Nunc autem ecce Deus ipse voces suas addit!...*“ - Lux e tenebris, s. 163 – 164/ Offenbahrungen, s. 438 – 439.

⁴³⁴ *Nunc autem ecce Deus ipse voces suas addit! Ut sciamus expositionem istam non fuisse a cerebro humano, sed ex afflatu suo, ortam. Qvicqvid enim est, stat illud, Nullam Scripturae Prophetiam esse propriae interpretationis: eundem spiritum qvi prophetiam extulit, prophetiae interpretem esse necessum est* (2 Pt 1,20). *Neq: determinari tempus, personae, modus, propria conjectura nostra, possent, sicut eas divinitus determinari 164 videmus. Hoc pertinet qvod Augustinus alicubi scripsit: Posse qvidem ex ipsa Coeli Terrae contemplatione cognosci, esse Deum qvi ista creavit: dūm ipsae Creaturae ILLE FECIT NOS, NON IPSAE NOS, clamant. Nihilominus tamen Deum Prophetam misisse, qvi promulgaret IN PRINCIPIO CREAVIT DEUS COELUM TERRAM. Atqve tum nos esse certos, conjecturam illam ex Creaturis sumtam nos fallere. Hinc P. Martyr, Zanchius, Gvaltherus, Prophetarum Novi Testamenti hunc esse praecipuum scopum docent, ut Vaticinia prophetica ad praesentem Ecclesiae statum accommodent, melius atqve id humana industria sibi relicta fieri posset.*“

⁴³⁵ „*Occasio datur expendendi mirabilem Dei circa Ecclesia regimen providentiam. Quid illud sit, Dominus mortificat, vivificat, item, altera manu nos castigas, altera amplexaris... Illud enim varie in conspectu nostro variis vicibus, figuratum fuit. Sicut hoc, qvod qvem sibi Deus in organon eligit, non aliud qvam tribulationes expectare habeat, a suis alienis: internis tamen svavissimis solatiis, vere divinis, pensari omnia*“ – Lux e tenbris, s. 163 / Offenbahrungen, s. 439.

nadpřirozenými znameními jako prorok Eliáš obdařil vdovu v Sareptě (L 4, 26; 1K 17, 9 – 24).⁴³⁶

Bůh od pronásledovaných neodňal své evangelium ve prospěch jiných,⁴³⁷ což Komenského rozohňuje k velké naději. Nebezpečí sice rostou, válečný ryk sílí, ale srdce Komenského se neleká!...⁴³⁸ Komenského naděje v jeho osobním svědectví na konci traktátu pak vrcholí modlitbou v eschatologickém duchu na text z proroka Izajáše (Iz 62, 1): „*Kvůli Siónu nemohu mlčet, kvůli Jeruzalému si nedopřeji odpočinku, dokud jako záře nevzejde jeho spravedlnost, dokud jako pochoděň nevzplane jeho spása*“. Komenský k tomu dále poznamenává, že Bůh již dosti pročistil a protřibil své vyvolené ohněm zkoušky, měl by tedy své věrné nyní zachovat jako církev pracující na sklizni, která bude velká. Jan Amos se těší až pomine říše Satanova a rozšíří se svatá říše Kristova – Nebeský Jeruzalém – již zde na zemi („*sub coelo*“).⁴³⁹

Systematicky shrnuje Komenský svou eschatologii⁴⁴⁰ zvláště v kvestii 57, kde se stále pochybující sytližovaný tazatel ptá: „*Souhlasí v proroctvích obsažené zaslíbení zlatých časů s Písmem, v němž Kristus svým slibuje jen kříž a zármutek?*“. Komenský replikuje v tom smyslu, že v Písmu je právě tolik míst dokládajících utrpení a žal církve, jako také její slávu,

⁴³⁶ „*Spes mea tanto fit radicior, nos Patria ejectos, misera mundi rejectamenta non esse in oblivione apud Deum, qui nos in specie solatiis suis dignatur: non tantum scilicet ordinaria Verbi sui (cum quo ejici maluimus, quam sine illo terrenam retinere patriam) nobis conservatione, sed extraordinariis hisce alloqvis. Unde fiducia quoque ulterioris divinae hoc in loco protectionis succrescit, postquam electum gratiae suae vasculum huc ad nos, ceu in Sareptam quendam, visibile quoddam tutelae suae signum, mittere placuit*“ - Lux e tenebris, s. 164/ Offenbahrungen, s. 439.

⁴³⁷ „*Sentio etiam confirmari me in spe, a nobis, gente nostra non in totum abstulisse gratiam suam Deum, neque Evangelium suum a nobis translaturum alio, ut metuunt nonnulli: sed peracto disciplinae suae in nobis opere, redintegraturum confirmaturum in nobis regnum suum. Lucisque ille fulgor, qui jamjam exoriturus praedicatur Sioni, dat in praesenti caligine gaudium laetitiam mihi...*“ - Lux e tenebris, s. 164/ Offenbahrungen, s. 439.

⁴³⁸ „*Si mala ingravescent, tumultuumque intra nationes, bellorum rumores invalescent non pavescit cor meum: dum quo Deus judiciis suis tendat, quem tandem exitum furores hostium inventuri sint, Deo nos reddere conscios placuit. Audeo secure cum Propheta dicere: Congregamini populi, conteramini! Accingamini, tamen conteramini: inite consilium, illud tamen dissipabitur: loquimini Verbum, illud tamen non fiet, quia nobiscum est Immanuel (Iz 8, 9)*“ - Lux e tenebris, s. 164 /Offenbahrungen, s. 439.

⁴³⁹ „*Tandem, sentio me ad ardentissimas preces in dies magis inflammari: ut propter Sion non taceam, propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justitia ejus, salus ejus ut lampas ardeat (Iz 62,1-7). Exauditionisque securus (dum non aliud, quam quod revelatae Dei voluntati consonum, illiusque gloriae Ecclesiae saluti valide inserviturum est, votis concipimus) audeo talia meditari per quae gloriae misericordiae, omnipotentiae, veracitatisque Dei in nobis juste castigatis, misericorditerque ad poenitentiam reductis, emandatis, reliquiis, tanto illustrior fiat. Neque suspirare cesso, ut servos suos, vario probationum igne perpuratos, in futuros Ecclesiae usus sibi ut pupillam oculi servare, pluresque operarios suos in messam suam (quam multam fore praevideo) extrudere, dignetur Deus: quo maledictio satanae regno subruto, benedicti Christi Regnum sub coelo adhuc gloriose explicari, ad supercoelestia splendidius praeparari, possit*“ - Lux e tenebris, s. 164/ Offenbahrungen, s. 440.

⁴⁴⁰ Zjevení Poniatowské, Komenského Traktátu a jeho eschatologické argumentace si snad jako vůbec první všiml ve své dizertaci Roland Haase - HAASE, *Das Problem des Chiliasmus*, s. 66-69; zejména s. 110-113. K pojetí Komenského chiliasmu u Haaseho srov. Henning Schröer – SCHRÖER, „*Reich Gottes bei Comenius*, s. 90 – 91.

triumf a vyvýšení, oba tyto stavy tedy církev na zemi zažívá. Jan Amos doufá, že Papež, Španělé a Turci nebudou církev stále podupávat v analogii s dějinami izraelského národa a počátků křesťanství. Objeví se jistě, jak je v dějinách Izraele i církve obvyklé, nový Šalamoun, Kýros či Konstantin, který přinese mír a pokoj.⁴⁴¹

V nových zjeveních čteme dle Jana Amose o pokoji a mocnějším stavu církve než doposud, a to právě v době, kdy pravá církev zažívá od počátku světa ještě větší a delší pronásledování než byla dříve. Církev je sice nyní pustošena tyranidou dvojitého Antikrista,⁴⁴² ten bude ovšem zničen a skrze toto pročištění bude Boží církev přivedena ke svému pravému lesku. Komenský proto uvádí jednotlivá zaslíbení, která k tomuto pravému lesku poukazují.⁴⁴³ Porážka Antikrista (Zj 16,12; 19,6-7), kterou „všichni věřící úzkostlivě očekávají“, se podle Komenského stane spouštěcím mechanismem konverze všech pohanů (tj. především Turků) a posléze i všech Židů⁴⁴⁴ (Oz 3; Ř 11, 15 – 25) ke křesťanské víře s tím, že pak dojde doslova k „*ráji církve*“ osvobozené od tyranů a rozšířené po celém světě jakož i pravé nebeské učení. Takto Komenský fázuje a shrnuje smysl známých proroctví,⁴⁴⁵ která se ještě nenaplnila, jejich čas tedy proto musí, ať v duchovním či doslovném smyslu, přijít...⁴⁴⁶

⁴⁴¹ „*Non semper certe Israel sub oneribus Pharaonis gemit: etiam aliquando submerso insultat. Non semper vagatur per deserta: etiam terram promissam aliquando occupat. Non semper Moabitarum, Cananearum, Midianitarum, Philistinorum, dominantium Israelitis, etiam aliquando sub Davide Salomone Israel ipsis. Non semper Nebucadnesar Hierosolymam obsidet, opugnat, sanguine implet, vastat diruit: etiam aliquando Cyrus Darius eandem reaedificant. Non semper Antiochi Libros sanctos vastant abolent: etiam aliquando Ptolemai eosdem gentibus commendant. non semper Neronem, Decium, Diocletianum, Christianos persequuntur: etiam Constantinum, Theodosium...etc. sub quibus Ecclesia pace gloria abundat. Non semper ergo Papae, Hispani, Turcae, proculcabunt Ecclesiam: Veniet etiam Salomon quispian, Cyrus, Constantinus, qui pacem orbi restituant*“ - Lux e tenebris, s. 158/ Offenbahrunge, s. 422 – 423.

⁴⁴² Na dvojitou tyranidu Antikrista (papež a zároveň císař – potažmo habsburkové) poukazuje Komenský již ve zmíněné důležité kvestii 46, když vysvětluje otázku, proč se tolik proroků vynořilo po tak dlouhé době.

⁴⁴³ „*Quid ergo contra Scripturas hic promittitur? Si promittitur uberior longior pax, floridior Ecclesiae status, quam hic hactenus fuit, quid mirum, quoniam horridior longior praecessit persecutio, quam qualem unquam a Mundi primordiis perpessa fuit Ecclesia? Devastationem Ecclesiae, quae per Antichristum utrumque facta est, intelligo. Quibus Zelo furoris Dei sublatis splendorem Ecclesiae rediturum, satis manifeste Scripturae vaticinia ostendunt. Quod ego hic non ostendam, sed innuam solum*“ – Lux e tenebris, s. 158 /Offenbahrunge, s. 423.

⁴⁴⁴ Komenský doslova uvádí s odkazem na 3. kapitulu z proroctví Ozeáš: „*Je jisté, že semě Abrahamovo opět přijde ke svému Bohu a svému králi Ježíši Kristu, a to nejen kmen Juda, který byl při posledním zničení Jeruzaléma od Římanů vzat do zajetí a rozptýlen po Evropě, ale i dalších 10 kmenů odvozených Salmanasserem a skrze Asii rozptýlených*“ (překlad autora – viz. pozn níže).

⁴⁴⁵ Ohledně těchto proroctví Komenský poznamenává: „*S tím se setkáváme i v četných předpovědích proroků: o přijetí pohanů do pravé církve, o naplnění země poznáním Pána, jako vody pokrývají moře, o obecném míru mezi národy, takže překují své meče na pluhu*“ (překlad autora, viz pozn. níže) – poslední dvě proroctví představují odkazy na proroctví Izajáš (Iz 11, 6 – 9; 2, 4)

⁴⁴⁶ „*Certum est semen Abrahae reversurum ad Deum suum, Christum Regem suum (idque non sola Judae tribus, in postrema Hierosolymae desolatione a Romanis in captivitate abducta, per Europam dispersa, sed decem tribus a Salamanassare abductae, per Asiae dispersae. Vide (Oz 3 totum, Ř 11, 15-25). Certum autem est Judeos non iri conversum, nisi post ingressam plenitudinem gentium (Ř 11, 15). Gentes autem plene non converendas nisi ab Antichristi interitu (Zj 16, 12; 19, 6-7) quem omnis credentium chorus anxie expectat. Liberari ergo Tyrannorum metu, dilatari per omnes mundi plagas, renovatam videre doctrinam Coelestem purissime, an non gaudium erit, annon paradysum Ecclesiae? Atque eo spectant infinita Prophetarum vaticinia, de collectione*

V dějinách církve Komenský spatřuje dvě periody, fáze Kristovy vlády, čas pronásledování, který dosud trvá, a čas pokoje a radosti, který přijde v budoucnosti.⁴⁴⁷ Své tvrzení dokládá čtyřmi hlavními argumenty:

1) Žalm 110 (jenž se ostatně objevuje i ve zjeveních Poniatowské) rozeznává dvě etapy vlády Krista - mezi svými nepřáteli a bez nepřátel, kdy všichni budou shromážděni „*k podnožce jeho nohou*“.⁴⁴⁸ Zatím Kristus vládne uprostřed svých nepřátel, kteří tedy nakonec musí být shromážděni k jeho podnožce... Odložit Kristovu vládu mezi nepřáteli až k poslednímu soudu by bylo podle Komenského chybou, neboť apoštol Pavel přeci výslovně ve svém prvním listu Korintským učí: „*Tu nastane konec, až Kristus zruší vládu všech mocností a sil a odevzdá království Bohu a Otcí*“ (1 K 15, 24).⁴⁴⁹ Citace z Pavlova listu příznačně pokračuje s přímou citací žalmu 110, proto ji Komenský uvádí: „*Musí totiž (Kristus) kralovat, „dokud Bůh nepodmaní všechny nepřátele pod jeho nohy*“ (1 K 15, 25). Je třeba poznamenat, že s tímto výkladem pracuje Komenský ve svých spisech i nadále. Výklad uvedený pasáže Pavlova listu do Korintu se objevuje např. i ve *Via lucis* (1641) v souvislosti se známým popisem tří věků světa.⁴⁵⁰ V třetím čase, čase Mesiáše, církev dle Komenského prožije dvojí stav: „*jeden mezi nepřáteli, kdy bude sužována jako dosud, druhý, kdy bude s Kristem vládnout nad nepřátely, jak již očekává*“.

gentium ad Ecclesiam: de replenda terra scientia Jehovae, sicut alveus maris aquis operitur: de pace universalis inter Gentes, eum tundent gladios suos in ligones, hastas suas in falces... Qvas praedictiones ut certum est non impletas hactenus (neque literalis neque spiritualis sensu) ita implendas esse certum est“ - Lux e tenebris, s. 158 – 159/ Offenbahrungen, s. 423 – 424.

⁴⁴⁷ Francouzský historik Jean Delumeau si ve svém jinak velmi zkratkovitém a povrchním popisu Komenského chiliasmu ve svém díle o millenarismu především v západní Evropě všimá překvapivě právě těchto pasáží z traktátu Jana Amose (cituje přitom bez zmínky traktát *De veris...z Lux in tenebris*, p. 86 – 87). Delumeau zdůrazňuje bod 3 a zejména 4 (ten i cituje) založený na textu Matoušova evangelia - DELUMEAU, *Mille ans de bonheur*, s. 188 – 189.

⁴⁴⁸ Ž 110, 1.

⁴⁴⁹ „*Evidens etiam e Scriptura tempus Regni Christi in duas periodos, dividi: tempus videlicet persecutionum, ut hactenus fuit, tempus pacis, ut jam erit. Nam primo Psalmus 110. Dominationem Christi duplicem innuit, alteram in medio inimicorum, alteram absque inimicis, cum positi fuerint sub scabellum pedum ejus. Hucusque autem Christus non sine inimicis, sed in medio illorum regnabat. Sequitur ergo, ut subdantur omnes scabello ejus. Id vero si quis ad extremi iudicii diem referat, errabit: expresse enim Apostolus docet tunc filium depositurum esse regnum, traditurum Deo ac Patri* (1 K 15, 24-28)“ - Lux e tenebris, s. 159/ Offenbahrungen, s. 424 – 425.

⁴⁵⁰ „*Tak bude Kristus, kerý dosud vládl uprostřed nepřátel, vládnout bez nepřátel. Ona dvě období jeho vlády ukazuje Žalm (110,2-3) a apoštol (1 K 15,24-49). Neboť ačkoli se obecně toto poslední období (o království nad nepřáteli danými mu za podnožku) vztahuje k věčnému životu, který začne posledním soudem, apoštol zakazuje tak tomu rozumnět, když předpovídá, že v onen čas bude zcela zrušeno každé vladařství a vrchnost, a tvrdí, že také sám Syn odevzdá království Bohu a Otcí, aby byl Bůh vším ve všech (v.24 – 28). Rovněž když praví (v.26), že jako poslední nepřítel bude zahubena smrt. Tedy ostatní nepřátele je třeba zahubit dříve, než je zahubí smrt, totiž v samotném tomto smrtelném životě, aby se říše světa staly říšemi Pána našeho a Krista jeho (Zj 11)“ – DJAK 14 (*Via lucis*), s. 359. Srov. KOMENSKÝ, *Cesta světla*, s. 195 – 196.*

pasáže Pavlova listu a vztahuje je nakonec k Danielovu proroctví (Da 7, 27)⁴⁵¹ v důležité a dosud opomíjené předmluvě *Ad theologos* v rámci svého *Lux e tenebris* (1665), kde vyvrací předsudky (prejudicia) vůči chiliasmu. Obsáhlá citace, kterou uvádíme, je kromě určité kontinuity Komenského teologického myšlení především důkazem jeho pojetí imanence Kristovy vlády ještě „sub coelo“. Pokračujme ale dále v Komenského argumentaci z 57. kvestie traktátu, kde se Jan Amos ostatně dostává právě k Danielovi a zdůrazňuje tutéž imanentní myšlenku.

2)V Danielovi čteme, že po zničení čtvrtého zvířete následuje vláda Syna člověka nad všemi lidmi, jazyky a národy, jež mu budou sloužit (Da 7, 13 – 18). Aby vláda svatých nebyla interpretována jako vláda až po posledním soudu, vysvětluje anděl verše takto: „*Říše, síla moc mezi všemi národy bude dána svatému lidu Nejvyššího*“. Komenský výslovně zdůrazňuje ke čtenáři: „*Podívej. Mluví se zde o vládě svatých ještě pod nebesy*“.⁴⁵² V textu se objevuje ono pro Komenského imanentní eschatologii typické „sub coelo“, které, jak jsme viděli, zdůrazňuje stále stejně: „... *hic sub coelo, temporum cursu adhuc durante...*“ - i v roce 1665.

3) Kristus dělí čas Evangelia na čas války a čas míru, v posledních časech musí být kázáno Evangelium po celém světě a pak přijde konec - consummatio (Mt 24, 6 - 24). Nyní, poznamenává Komenský, není Evangelium všude hlásáno, ještě se všude nekáže bez překážek, odporu a vylévání krve, tento čas teprve nadejde.⁴⁵³

4)Když Ježíš přebývá s apoštoly na své lodi, zažívají dva momenty: bouři, hrozbu zániku a nato klid a pokoj (Mt 8, 23 - 27). I to je zřejmá analogie se stavem církve. Ještě ji čekají bouřkové větry přemáhající loďku Kristovu (viz. zjevení ze 17. 1. 1628) a pak musí

⁴⁵¹ „*Firmabat eandem spem Paulus, sic ad Corinthos scribens: Oportet Christum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis* (1 Cor. 15, 25) *Qvod ne quis de fine demum Mundi intelligat, addidit: Ultimum inter abilitos hostes fore Mortem* (v. 26) *Qvae qvia mortuorum resuscitatione in fine Mundi abolebitur: reliqui ergo hostes, Pseudoprophetae, satam ipse, prius, ante Mundi finem. Atqve ut nihil plane dubii restet, Christi super omnia Mundi regna Regnum non post Mundi finem demum in aeternitate ipsa, sed hic sub coelo, temporum cursu adhuc durante, expectandum esse, addit Apostolus, Christum in fine Mundi traditurum esse regnum Deo, Patri, postquam evacuaverit omnem principatum, potestatem, imperium* (v. 24) *Ecce post finem Mundi Christus regnum deponet! Ergo ante Mundi finem regnet necesset est: aut omnia de Regno Christi tam solemniter per Prophetas nuntiata erunt praedicata sine subjecto, promisa sine complemento, verba sine re: qvod statuere quid nisi veritatem Dei blasphemare est? Maneat ergo Paulina thesis inconcussa, Oportet Christum regnare: per Ecclesiam nempe, populum sanctorum Altissimi, Dan. 7, 27.*“ – *Lux e tenbris, Ad theologos*, s. 23.

⁴⁵² „*Secundo vidit Daniel post executione quartae Bestiae dominatum absolute tradi Filio hominis: ut omnes populi, nationes, lingvae ei serviant* (Dan 7,13-14). *Qvod ne quis iterum de die ultimi iudicii intelligat, Angelus interpretatut, Regnum Dominatusqve amplitudo regnorum sub toto coelo dabitur populo sanctorum. En! De regno sanctorum sub coelo adhuc sermo est*“ - *Lux e tenebris*, s. 159/ *Offenbahrungen*, s. 425.

⁴⁵³ „*Tertio, Christus Evangelii tepora dividit in tempus bellorum, pacis: sub qva demum Evangelium praedicari oporteat in orbi universo? Atqve tum fore finem* (Mt 24, 6-14). *Nondum autem praedicatum est ubiqve sub coelo, neq unquam sine contradictione, sanguine. Ergo tempus illus restat*“ - *Lux e tenebris*, s. 159/ *Offenbahrungen*, s. 425.

přijít klid a pokoj. Také Kristus se svými věrnými putoval mezi nepřáteli, kteří mu činili překážky, konečně byl usmrcen, pohřben, avšak vstal z mrtvých a 40 dní před svým Nanebevstoupením se nechal vidět mezi svými věřícími,⁴⁵⁴ proto Komenský uzavírá: „*Stejně tak i církev nejdříve všemi způsoby trpí, jak lze nyní například vidět, a konečně, jak se zdá lidským očím, trpět musí. Ale ona potom co vstane a obnoví se, bude nějaký čas zanechána na zemi, než bude vzata do nebe*“ (překlad autora).⁴⁵⁵ O tom, jaký čas bude církev na zemi zanechána, se Komenský v souvislosti s Janovým zjevením rozepisuje níže.

V úplném závěru kwestie se totiž Jan Amos dostává i k chiliasmu. Nejdříve stručně shrnuje proslulou 20. kapitolu Apokalypsy a poté vyznává své přesvědčení o její platnosti pro budoucnost závislé na božskosti Zjevení, z něhož ve svých spisech ostatně hojně citoval (viz. dále Komenského Truchlivý). Komenský tedy v důležité pasáži svého traktátu shrnuje: „*Nezaslibuje snad Janovo zjevení jasně a dostatečně, že Satan bude svázán na 1000 let po pádu Babylóna, aby děle nesváděl pohany? Nakonec se opět probudí a vzbudí neklid, který přeruší Kristus svým druhým, posledním příchodem (Zj 20). Nyní ještě nepřestal svádět (Satan) pohany, ještě není svázaný v propasti a zvíře tam také nebylo odvrženo. Tak se to ještě musí stát, pokud je Janovo zjevení opravdu božské. Nová zjevení neobsahují v sobě nic, co by odporovalo Písmu. Spíše odporují Pravdě ti, jež věří více vlastním myšlenkám než božským zjevením*“ (překlad autora).⁴⁵⁶

d)Dohra – synoda v Ostrorogu

„*Nynější tragédie ještě neskončila. Bůh si může ještě vyvolit další nástroje, skrze které projeví svou vůli. Proroctví nelze zcela odsuzovat a ztracovat jako marná a nepravdivá, pokud budou splněny tyto předpovězené hlavní důsledky vyplývající ze současného hnutí národů: 1. vyvrácení Antikrista, 2. konverze Turků a Židů, 3. rozšíření a triumf evangelia u všech národů. Žádná církev, konzistoř ani akademie dar proroctví neodmítla a neztratila, tak proč my bychom měli být první*“

(Komenského vyjádření ohledně proroctví na synodě v Ostrorogu v roce 1633)

⁴⁵⁴ Sk 1, 3.

⁴⁵⁵ „*Quarto, Eodem tendunt typi quidam Vitae Christi, ut Navigatio ejus cum discipulis per mare (Mt 8) ubi duplex est status: 1. Procellosus, ad periculum usque interitus: 2. Dein tranquillissimus, cum repressisset ventos mare. At procellae hactenus obruebant Ecclesiae navem: superest ergo tranquillitas. Item, Versatus est Christus primo cum discipulis suis inter hostes, ab iisque divexatus varie tribulari, tandem opprimi (ut jam oculis hominum videtur) debuit: post autem resuscitata aliquandiu etiam in terra relinquatur, antequam transferatur ad coelos*“ - Lux e tenebris, s. 159/ Offenbahrungen, s. 425 – 426.

⁴⁵⁶ „*Annon vero Apocalypsis Johannis clare satis promittit Satanam mox a Babylonis ruina ligandum ad mille annos, ne seducat Gentes? Postea vero solvendum ad excitandas turbas illas, quas ultimo adventu suo intercipient Christus (Zj 20). Nondum autem cessavit seducere gentes, qui nondum ligatus fuit: nequedum Bestia dejecta est: Restat igitur id, quam vere Apocalypsis divina est. Nihil itaque a Scripturis alienum afferunt Revelationes istae: sed a veritate alieni sunt, qui cerebri sui somniis, quam revelationibus divinis (quae sibi semper ubique conformes sunt) credere malunt*“ - Lux e tenebris, s. 159 – 160/ Offenbahrungen, s. 426 - 427.

Vztah bratří ke zjevením Poniatowské měl svou dohru, Komenský tedy svým traktátem pochybovače příliš nepřesvědčil.⁴⁵⁷ Po době plné nadějí na návrat českých evangelíků zpět do vlasti přichází trpké zklamání. Saské tažení, s nímž exulanti spojovali velké naděje a část z nich se do vlasti skutečně vrátila, skončilo naprostým kolapsem, navíc v listopadu v roce 1632 umírají Gustav Adolf a Fridrich Falcký - dva muži často figurující v soudobých proroctvích jako personifikace Lva ze severu či vyvolení zázrační vládcí, do nichž vkládali pronásledovaní své reálné i symbolické naděje. To se promítlo i do vztahu bratří v Polsku k proroctvím Kottera a zejména Poniatowské.

Na synodě v polském Ostrorogu v roce 1633 se dva nejmenovaní teologové, jeden Čech a jeden Polák, snaží o jejich definitivní zavržení.⁴⁵⁸ Komenský proroctví brání a shrnuje jeho smysl do třech bodů: „*Nynější tragédie ještě neskončila. Bůh si může ještě vyvolit další nástroje, skrze které projeví svou vůli. Proroctví nelze zcela odsuzovat a zatracovat jako marná a nepravdivá, pokud budou splněny tyto předpovězené hlavní důsledky vyplývající ze současného hnutí národů: 1. vyvrácení Antikrista, 2. konverze Turků a Židů, 3. rozšíření a triumf evangelia u všech národů. Žádná církev, konzistoř ani akademie dar proroctví neodmítla a neztratila, tak proč my bychom měli být první*“ (překlad autora).⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ O Komenského eschatologii se ve svém posudku zmiňuje i doktor Matyáš Vechner: „...*Hier setzte der Herr Comenius auseinander, wie auch die Fülle der Heiden, die Bekehrung der Juden und die Erhöhung der Heiligen zu erwarten sei, und führte noch einiges aus der Offenbarung an, was anscheinend gegen mich sprach. Ich erwiderte, dies alles sei zwar durchaus wahr, aber der Sinn mystisch verborgen und deshalb strittig*“. BICKERICH, *Gutachten*, s. 187 – 187.

⁴⁵⁸ „*Novum (in Synodo quidem, sed non Synodale) Visionum examen, quid ibi statutum. Altero mox mense, Novembri, perierunt duo Reges, quos Ecclesiae oppressae Vindices fore spes erat; Gustavus Adolphus Sveciae, qui in pugna ad Lützen occubuit 16 Novembris; Fridericus Bohemiae, 25 ejusdem dysenteria extinctus Moguntiae. 2 Quae res incredibilem attulit non tantum multis moerorem, sed nobis qui eos ut Liberatores respectare coeperamus, terrorem. Qui autem e nostris Visionum hostes erant, irridere nos, tanquam spes nostra delusos. 3 Accidit ut sequenti Vere (anno 1633, mense Aprili) Synodus celebraretur Ostrorogi: ubi duo fratrum (alter Bohemus, alter Polonus) in Synedrio de praeteritis illis vanis Visionibus controversiam movent; condemnarique (ne aliquando res haec, vel apud posteritatem, omnibus nobis jam viventibus malam inurat notam) petunt. Respondebant mitiores, semel esse decretum silentium, refricari hoc non oportere. Illi iterum: Jam autem detexisse, utroque illo quem Revelationes istae nominarant, e vivis sublato*“ – Lux e tenerbis, s. 125/Offenbahrungen, s. 317.

⁴⁵⁹ „*Hi rursum (tj. stoupenci proroctví): Ita sane, traegediam tamen ipsam nondum finitam. Posse Deo non deese organa, per qua decreta exsequatur sua: neque Vaticinia illa ex toto vanitatis condemnari posse, nisi ex toto falsitatis convicta. Qvod erit, si praesens Gentium commotio sine primariis illis praedictis eventibus (I Antichristi eversione, II Turcarum ac Judaeorum conversione III Evangeliique ad omnes Gentes progressu ac triumpho) sedata fuerit. Nondum ullam Ecclesiam, aut Consistorium, vel Academiam, novas id genus Prophetias penitus rejecisse, aut condemnasse: nos cur primi esse vellemus? quae id genus*“ - Lux e tenebris, s. 125/Offenbahrungen, s. 317 – 320.

Komenský se o synodě v Ostrorogu zmiňuje i v *Lux in tenebris* (1657),⁴⁶⁰ zná ji i Mikuláš Arnold a dotýká se jí v útočném polemickém spise proti Komenského *Lux in tenebris - Discursus theologicus* (1659).⁴⁶¹ Na synodu vzpomíná Komenský ještě v dopise Púchovským z roku 1660,⁴⁶² kde poukazuje na příklad Kottera a jeho osudů v Hlohově, kdy zázračně vyvázl z vězení již skoro mučen a dotýká se rovněž Poniatowské, jež „...*také musela nepřátelům i psáti ostře i donesti sama i odvesti do rukou, a co se jí stalo?*“. Jan Amos poukazuje samozřejmě také na aktuální situaci okolo Mikuláše Drabíka „*Třetího pak zdali nevidíte, přátele i nepřátele, a aj stojíc! Jistě to samo někteří za zázrak mají rozumní lidé.*“ Ve své poslední polemice, ve spise *De zelo sine scientia et charitate* (1669), když Jan Amos vymezuje svou eschatologii v souvislosti s proroctvími, odkazuje obsáhle právě také na synodu „*v Polště*“.⁴⁶³ Určité interpretační jádro⁴⁶⁴ tak spojuje proroctví Kottera a Poniatowské s Drabíkovými, i když Komenský definuje celkový smysl proroctví v roce 1657 (část *Lux in tenebris - Ad lectores*) a dále v rámci své „politické apokalyptiky“ mnohem podrobněji.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Paragraf 11: Co do úsudků lidských: Ano po smrti Gustava švédského a Fridricha Falckého, na nichž proroctví zakládala jisté vítězství církve evangelické, na synodě bratrské v Ostrorogu l. 1633 „*vidění Kotterova a Poniatowské zatracena byla, i složen byl kánon, jímž dobří otcové představení naši před budoucností chtěli očistiti se zločinu přeludů takových bud' opovážlivě smyšlených nebo věřených*“. Zoubek dodává: „*Ale Bůh v díle svém pokračoval, vzbudil v církvi české věstce třetího, Drabíka, na znamení, že nelze umlčeti úst jeho ani vázati ruce jeho*“ - ZOUBEK, *Polemiky*, s. 533.

⁴⁶¹ Arnold zmiňuje synodu v roce 1629 a posléze komentuje synodu v Ostrorogu: „*Konečně pak, když umřel Fridrich l. 1632, a tak zdálo se, že veškera o něm předpovídání větrem odvanula, dílo to opět vzato bylo na přetřes na synodě v Ostrorogu, a všecka ta vidění jako jalová k mlčení a k temnotem odsouzena byla*“ - ZOUBEK, *Polemika s Arnoldem*, s. 69.

⁴⁶² PATERA (ed.), *Korrespondence*, s. 214 – 215 (dopis z 28.9. 1660), srov. RYBA, *Sto listů*, s. 231 – 232.

⁴⁶³ „*Já sem na ty odpory strany některých částečností nenaplnění obnoveným vydáním odpověděl. Veřejně pak co sem někdy v Polště svým bratřím pro nesplnění některých věcí motajícím se řekl, to i nyní řeknu. Jestliže nynější pohnutí světa přestanou 1. Bez veřejného strašlivého všech křesťanů (ne podle Boha a slova jeho chodících) ztrestání a bez podvrácení papežstva 2. A bez obrácení ku Kristu Židů i Turků: 3. A naposledy bez veřejné, důstojné, a slavné církve i politie po všem světě reformaci (ty tři věci sou, kteréž kniha těch tří proroků zřetelně oznamuje), teprvá tyto věci za marné potupeny býti mají, ne dříve. Protože „Deorum mola tarde molunt“, Bohův mlýny pozdě melí, jakž pohané říkali, náš pak pravý Bůh na vidění své, poprodlilo-by, čekati poroucí (Abak. 2). Nebo jakož rodící ženy bolest, byt' na hodiny či dny někdy pooblevovala, neujde jí však, tak bezbožných pomsty v proroctvích předpověděné“ - KOMENSKÝ, *O horlivosti bez umění a lásky*, pag. 6.*

⁴⁶⁴ Jak Komenský vnímá jádro proroctví Kottera, Poniatowské a Drabíka zajímavě osvětluje jeho poznámka k 670. proroctví Drabíka, kterou do své edice Drabíkových revelací začlenil Jaroslav Červenka – ČERVENKA, *Vybrané spisy VI. (Pokračování vidění Drabíkových)*, s. 455 – 56. Komenský tam shrnuje: „*To je totiž jádro vidění Kotterových, Poniatowské a Drabíka, jimiž se přes trosky babylónu světa, přes vyvrácení říše Antikristovy připravuje cesta ke vstupu do církve, zahrnující v sobě všechny národy (Ř 11, 25), čímž všechny říše světa dostanou se pod vládu našeho Pána a jeho Krista (Apok. 11, 15)...*“.

⁴⁶⁵ SCHMIDT - BIGGEMANN, *Politische Apokalyptik*, s. 61 – 64. Srov. ZOUBEK, *Polemiky*, s. 527 – 28 (*Lux e tenebris*, s. 40).

3. Proroctví a Komenského myšlení a dílo

V nelehké situaci byla zjevení Poniatowské pro některé evangelíky v exilu velkou Boží útěchou a zároveň jistou vzpruhou, které se jim dostává v době zdánlivého zániku pravých stoupců Evangelia ve vlasti. Citlivost k proroctvím je ostatně příznačnou součástí mentality

určitých pobělohorských exulantů.⁴⁶⁶ Ne všichni ale ke zjevením konkrétních lidí projevovali právě takovou vstřícnost a senzitivitu jako např. Jan Jiří Harant, Anna Alžběta Janovská nebo právě Jan Amos Komenský a jeho tchán Jan Cyrill. Proč byla tedy zjevení v případě Jana Amose tak vlivná, proč právě Komenský podlehl jejich kouzlu v takové míře, že navazuje vztahy s jednotlivými vizionáři, šíří jejich zjevení, zažívá s nimi četné nesnáze a kontroverze – i ze strany samotných exulantů - píše traktát na jejich obhajobu, čelí nechuti ze strany vedení své církve? Jak prorocství, která patřila do Komenského tvorby jen nepřímo⁴⁶⁷ (byl jejich editorem, překladatelem, šířitelem a komentátorem, ne autorem, pouze v případě Drábíka významným iniciátorem), tématicky zařadit do kontextu Komenského myšlení a jeho děl z 20. a počátku 30. let? Potom, co jsme nastínili biografii prorokyně a tematiku prorocství a uvedli reakce na ně, přichází tedy v jakémsi třetím stádiu chvíle pro část spíše reflexivní, pro obecnější zamyšlení.

Dle našeho názoru se můžeme pokusit nelehkou otázkou Komenského příklonu k proroctvím nastínit, nikoli snad definitivně zodpovědět v souvislosti s národním mesianismem, jenž Komenský tematizuje ve svých útěšných spisech (zejména Truchlivý), historických dílech (Historie protivenství, Historiola) a v reformním projektu Haggeus redivivus. Pro nastínění kontextu formování Komenského eschatologie poslouží i další spisy Jana Amose z počátku 30. let – *Paradisus ecclesiae renascentis* a leták *Pozoun milostivého léta*.

3.1) Národní a historický mesianismus: Truchlivý, Haggeus a Historie protivenství

Útěšné spisy a z nich zejména Truchlivý stejně jako prorocství tvoří trvalou součást Komenského myšlení – emocionální strunu jeho teologie, která vznikala v pohnutém období Komenského života v první pol. 20. let a znovu zazněla třetím a čtvrtým dílem Truchlivého ještě v 50. a 60. letech 17. stol.

Především Komenského Truchlivého, ale i spis Haggeus redivivus, kdy se Komenský stylizuje do postavy starozákonního proroka Aggea a v analogii s návratem Izraele s babylónského zajetí se obrací k českému národu, zmiňuje mimo jiné v rámci interpretace českého národního mesianismu pobělohorských exulantů Vladimír Urbánek. Ten zároveň používá ve své typologii různých mesianismů či sebepojetí evropských národů pro české protestantské pobělohorské exulanty velmi přiléhavý termín „*poráženecká vyvolenost*

⁴⁶⁶ URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika* (Simeon Partlicius, Paul Felgenhauer, Ondřej Habervešl z Habernfeldu).

⁴⁶⁷ Poukazuje na to ve svém průkopnickém článku i Josef Válka – VÁLKA, *Problém výkladu revelací*, s. 115.

(*defensive chosennes*)“. Jisté paralely vidí v sebepojetí uherských či transylvánských kalvinistů v 40. – 60. letech 17. stol. (kázání Pála Medgyesiho).⁴⁶⁸

Bůh - Kristus v Truchlivém na základě stylizovaných dialogů stále ujišťuje české protestanty, že se od nich neodvrátil a nezrušil smlouvu se svými věrnými, kteří Komenskému splývají s věrnými Čechy.⁴⁶⁹ Oni zůstávají jeho lidem, jsou jen trestáni za své hříchy, které Komenský v Haggeovi stupňuje až k přísloví „*luxus perdidit Bohemos*“, což měl prý o Čěších prohlásit sám velký Gustav Adolf...⁴⁷⁰ V Haggeovi bychom ovšem na toto téma mohli najít ještě vyhocenější pasáže....⁴⁷¹ Nábožensky zakotvené deuteronomistické pojetí vyvoleného českého národa trestaného za své hříchy, tak jak ho Komenský pojímá ve svém Truchlivém,⁴⁷² bylo mnoha pobělohorským exulantům blízké. Tento mesianismus založený na známém topoi „*hebrejského patriotismu*“ sdílel jak voják a stavovský předák, luterán Jindřich Matyáš Thurn, tak český bratr a intelektuál typu Komenského a i další exulanti. Takto pojatý mesianismus byl v případě Jednoty ještě zintenzivňován tradicí od počátku pronásledované malé skupiny vyvolených na cestě ke spáse a nebylo od něj daleko k víře v různá proroctví k tomu vyvolených lidí.

Národní a zčásti i historický mesianismus, který přispěl ke Komenského víře v nová proroctví zdůrazňuje mimo jiné faktory již i Ján Kvačala (přes svou někdy značně nepřesnou interpretaci) s odkazy právě na Truchlivého (národ trestaný za své hříchy, již dvě století trvající boj Čechů s Antikristem) a co je důležitější - na jednu z pasáží z 63. kvestie Komenského traktátu O pravých a falešných prorocích (kvestie 63/9).⁴⁷³

Již v rozboru tématické struktury vizí jsme konstatovali, že ony dvě polohy Pána ve zjeveních, tu jako drsný trestající starozákonně laděný Bůh, tu jako milosrdný a milující Ženich kolísají a prolínají se podobně jako v Komenského Truchlivém. Promluvy Pána či Starce k malému stádcí vyvolených v některých vizích tak korespondují zvláště s promluvami trestajícího Hospodina nebo utěšujícího Krista v prvním díle Truchlivého k „*hrstce Izraelově*“, a to zvláště v pasážích o pomstě Krista nad nepřáteli svatých a záchraně

⁴⁶⁸ „*The topos of divine punishment for sins, the necessity of repentance and the renewal of the covenant played a central role in this rhetoric. This version of chosenness might be called „defensive chosenness“ and perhaps could be compared with the similar discursive strategies of the Hungarian and Transylvanian Calvinists especially in the 1640s and 1650s*“ - URBÁNEK, *Patria lost*, 604 – 605.

⁴⁶⁹ URBÁNEK, *Patria lost*, s. 594.

⁴⁷⁰ URBÁNEK, *Patria lost*, s. 597 (tento výrok ale v Čechách u humanistických básníků již koloval v 15. stol.).

⁴⁷¹ „*Jakož i nynějšího našeho pohubení nic nepřivolalo, jediné hříchové naši, kteréž jsme všickni, jedni zjevnou rozpustilostí, druzí falešnou pokrytostí provodili; všickni, pravím, nižší i vyšší, svěští i duchovní, všickni jsme byli porušili cesty, jsouce živi příkladem světa a nenávisť větší proti sobě než ti, kteří ven z církve jsou, provodíce*“ - DJAK 2 (Haggeus redivivus), s. 307.

⁴⁷² URBÁNEK, *Patriotismus*, s. 5 – 6; *Eschatologie, vědění a politika*, s. 218 – odkaz na DJAK 3 (Truchlivý I.), s. 32 – 37.

⁴⁷³ KVAČALA, *Prielomy vo viere*, s. 14 – 15.

vyvolených. Tyto pasáže nefigurují v Truchlivém hned od počátku, ve spise Jana Amose přichází Kristus ke slovu až po Rozumu a dokonce až po samotné Víře a nejdříve se vyjadřuje velmi tvrdě až krutě a drásavě ke svým věrným, pozvolna však přechází k útěšným formulacím, které byly pro pronásledované velkou posilou na základě Písma a které se blíží nikoli snad úplně textově korespondují s útěšným momentem některých zjevení, s nimiž mají společné i určité biblické aluze a citace především z proroka Izajáše⁴⁷⁴ (zjevení z 19., 20., 21. a 23.1. 1628). Utěšné dialogy, v nichž Kristus osvětčuje svou věrnost, jsou uvozeny otázkou Truchlivého: „...*Než co pak dále s námi a nepřátely našimi v úmysle máš, milý Pane*“, Kristus odpovídá: „...*Rozhněval jsme se a biji vás, avšak udravím vás a navrátím vám pokoj a hojně potěšení, lide můj* (Iz 57, 18; Jer 33, 5 – 66). *Všickni pak ti, kteříž se nesnadili s vámi, v nic obrácení budou...Nebo já tě ujmu za tvou pravici, já tobě pomohu. Neboj se červíčku Jákobů, hrstko Izraelova, já spomohu tobě, já sám, Vykupitel tvůj* (Iz 41, 11 – 16). *Na maličkou chvílku opustil jsem tě, ale v slitování převelikém shromáždím tě* (Iz 54, 7)“.⁴⁷⁵ Poslední citace proroka Izajáše je obsažena v delším znění i v jímavém zjevení Poniatowské o utlačování a konečném osvobození pravé církve z 21.1. 1628,⁴⁷⁶ kde se objevuje i pro zjevení důležitý motiv pročištění Božích věrných (Iz 1, 25 - 26),⁴⁷⁷ jenž i v Truchlivém hraje svou roli.

Komenský se v Truchlivém v závěrečných pasážích již zmiňované útěšné fáze také nevyhýbá eschatologickým otázkám a načrtává i určité eschatologické schéma. V něm zmiňuje kromě zničení Antikrista resp. pádu Babylóna, vzbuzení Goga a Magoga (Zj 20, Ez 38; 39), „*odpočinutí církve než přijde den soudný*“ (Zj 20, 2), kázání evangelia všem národům (Mt 24, 14), konverzi pohanů a Židů (Ř 11, 25 – 26; Oz 3, 5) i obnovení církve „*jako za starodávna*“ (Iz 1, 24 – 26).⁴⁷⁸ Jan Amos zde často odkazuje na Janovo zjevení, (nikoli však na pro chiliasmus klíčové verše 20, 3 – 4), na proroka Izajáše, Jeremjáše (Jer 50, 9) a v rámci popisu zničení Babylóna dokonce i na čtvrtého Ezdráše (4 Ezd 12, 32; 15, 43). V intencích značně stylizovaného textu se však vyhýbá přesnějším formulacím svých názorů,

⁴⁷⁴ DJAK 3 (Truchlivý), s. 30 – 63 (dialog Truchlivého s Kristem), útěšná fáze - zejména s. 50 – 57, 61. Např. s. 37: „*Aj na dlaních vyryl jsme vás...*“ (Iz 42, 15) – Vidění 155 A/27; s. 39, 49 a 61 – tříbení vyvolených jako jako zlato či stříbro (Mt 3, 12; Mal 3; Da 11, 34; 4 Ezd 16) – Vidění 173 A/63 – 173 B/64 (tam Iz 1, 25), s. 42 – nepřítel jako prut či hůl v rukou Božích – (Iz 10, 5), s. 43 – panování uprostřed nepřátel (Ž 110) – např. Vidění 163 A/43, s. 51: „*Na maličkou chvílku opustil jsme tě, ale v slitování převelikém shromáždím tě*“ (Iz 54, 7) – např. Vidění 173 A/63, s. 64 – Hopodín umrtvuje a obživuje (1 S 2, 6 – 7).

⁴⁷⁵ DJAK 3 (Truchlivý), s. 51 – 52.

⁴⁷⁶ „*Na maličkou chvílku opustil sem tě, ale v slitování převelikém shromáždím tě. V maličkém hněvě skryl sem tvář na maličko před tebou, ale v milosrdenství věčném slituji se nad tebou*“ – Vidění 173 A/63.

⁴⁷⁷ „*...potřu všecky nepřátele tvé a potěším tě nad protivníky svými a vymstím se nad nepřáteli svými až jen přepálím do čista trusky tvé a odejmu všecku poškrvnu tvou, což když se stane, tu ty budeš slouti město spravedlnosti*“ (Iz 1, 25 – 26) – Vidění, 173 A/63 – 173 B/64.

⁴⁷⁸ DJAK 3 (Truchlivý I.), s. 56 – 58, schéma zvláště na s. 58.

zejména na chiliasmus oproti pozdějšímu traktátu, kde své osobní názory již tolik nezakrývá.⁴⁷⁹ Ve druhém díle Truchlivého Komenský sice stylizovanou formou dialogu Víry s Truchlivým pochybuje o kanonicitě Zjevení sv. Jana a pádu Antikrista.⁴⁸⁰ Zjevení však po celý život Jan Amos často citoval a o Antikristu, jeho svodech a pádu se obsáhle rozepisuje již ve svém Retuňku z roku 1617, na který odkazuje mimo jiné v traktátu O pravých a falešných prorocích. Dodejme jen pro úplnost, že např. už v 1. díle Truchlivého vkládá Komenský některé pasáže Zjevení do úst samotnému Kristu.

.....

Další díla, která lze interpretovat s již konkrétnější vazbou na revelace, jsou Komenského historické spisy – zejména známá Historie protivenství. Revelace se dotýkají smyslu pronásledování resp. protivenství, utrpení pravých stoupenců Krista. I Komenský řeší otázku pronásledování a smyslu utrpení pravých vyvolených Božích věrných, vyrovnává se s ní v Truchlivém v emocionálně vypjatých mučivých dialozích s Kristem, avšak stylizovanou formou, a věnuje se jí také ve svých historických dílech, jež měla především zapůsobit na evropskou veřejnost ve 30. letech 17. stol. Historie protivenství se totiž původně měla stát součástí rozšířeného vydání protestantského martyrologia z poloviny 16. stol. (John Fox) a prezentovat tak českou církev na poli mučednictví pro zjevenou pravdu v evropském měřítku.⁴⁸¹ Kvůli časové prodlevě se tak nakonec stalo až v době Vestfálského míru. Historia persecutionum byla vydána snad s úmyslem ovlivnit probíhající jednání v Münsteru a Osnabrücku, což se nepodařilo. V roce 1650 vyšla Historia protivenství anglicky, k tomu ještě v tomtéž roce německy v Basileji a opět německy v roce 1669 v Zürichu příznačně jako „*Böhmisches Märtyrer-büchlein*“. České vydání v Lešně z roku 1655 mohlo souviset se švédskou vojenskou kampaní v Polsku a i s Komenského nadějí na zvrát situace v Evropě v neprospěch Habsburské monarchie (podruhé česky byla Historia vydána v roce 1663 v Amsterdamu). Spočteme-li všechna vydání, vyšla Historia mezi lety 1647 – 1669 osmkrát ve čtyřech různých jazycích, jednalo se tedy s nadsázkou o dobový „bestseller“.

Historické spisy pracují spíše než s pojmem vyvoleného českého národa, který byl potrestán popravami a exilem za své hříchy, s pojmem vyvolené české církve – „*ecclesia*

⁴⁷⁹ Srov. URBÁNEK, *Eschatologie, vědění a politika*, s. 223 - 224

⁴⁸⁰ DJAK 3 (Truchlivý II.), s. 90 – 91.

⁴⁸¹ KUMPERA, *Historia protivenství*, s. 57 – 64. Na Historii kromě Adama Hartmanna spolupracoval s Komenským podle Kumpery rovněž Jan Stadius, s nímž se již setkali jako s opatrovníkem Poniatowské – TAMTÉŽ, s. 59

bohémica“ a shrnují smysl pronásledování a utrpení evangelíků mimo jiné i jako pročištění božích věrných, což je pro tón zjevení rovněž velmi typické. S takovými formulacemi se setkáme již v Truchlivém a i v úvodní modlitbě a dalších pasážích Historie protivenství,⁴⁸² i v Komenského Historioli.⁴⁸³

Komenský tematizuje v Historii protivenství utrpení Božích věrných v kontextu martyrologické linie českých církevních dějin, které strukturuje s jasným vyzněním pro čtenáře. Jsou-li české církevní dějiny hned od počátku přijetí křesťanství dějinami protivenství a mučednictví pro zjevenou pravdu od pohanů, „*papeženců*“ a „*falešných husitů*“, tak potom bratři jsou po svém vzniku v jejich centru. Bratři trpí ze všech nejvíce pro Boží pravdu, ke které se přiblížili ze všech neblíže, a proto sami sebe vnímají jako vyvolenou menšinu, jako malý vyvolený stádec⁴⁸⁴ „*cestou ouzkou Kristovou*“ mířící k Bohu. Na druhou stranu bratři skromně zdůrazňují, že nejsou jen oni sami církví vyvolenou, kdo je vyvolen, určuje Bůh...⁴⁸⁵ V Jednotě bratrské povstala nepatrná menšina, která naplňuje údajné proroctví Matěje z Janova o „*nepatrném lidu bez meče a moci*“, bratři jsou ostatek věrných Kristových usilujících o pravé spasení, o pravý život v duchu evangelia a Božího zákona, o pravý řád a příkladnou kázeň. Z tohoto vědomí vznikl v Jednotě zvláštní typ náboženského mesianismu, který zajímavým způsobem interpretoval historické události, s kterými se Jednota potýkala od svého počátku a doplňoval se později s národním a historickým mesianismem pobělohorských exulantů. Tento náboženský mesianismus si také samozřejmě vykládal smysl utrpení a násilí, kterého se nepřátelé na Jednotě a pravých evangelících obecně již od počátku jejich vzniku dopouštěli.

⁴⁸² V úvodu Historie protivenství Komenský píše v eschatologicky laděné předmluvě (1655, Lešno – 1663, Amsterdam): „*Což Pán Bůh všechněm nám dej, abychom po tomto takovém hrozném přetřibení, přečištění a přebílení již všickni Čechové, Moravané, Slezáci, Slováci i jiní národové jednosvorně, vroucně, živě v evangelium svatém jakožto v jediné starožitné, katolické, všeobecné, samospasitelné víře a náboženství trvali, jedenkaždý až do smrti své, všichni pak spolu s potomky svými až do příští Pána našeho Ježíše Krista k soudu živých i mrtvých, amen*“ - DJAK 9 (Historie protivenství), s. 56. Komenský v té samé předmluvě rovněž píše, že Historie má za cíl: „*abychom i nyní ještě, pokud pod křížem a v rozptýlení jsme, proč trpíme lépeji uvažovati a v Bohu se posilovati mohli...*“, TAMTÉŽ, s. 56.

⁴⁸³ Celý název zní: *Ecclesiae Slavonicae ab Ipsis Apostolis fundatae, ab Hieronymo, Cyrillo, Methodio, propagatae Bohema in gente potissimum, et in Unitate Fratrum Bohemorum fastigiatae, brevis Historiola*. Česká verze Historioly jako Stručná historie církve slovanské – viz. ČERVENKA, Vybrané spisy VI. (Stručná historie církve slovanské), s. 315 – 374. Historiola vyšla jako úvod ke Komenského vydání proslulého řádu Jednoty bratrské (Ratio disciplinae), který věnoval anglikánské církvi (resp. králi Karlu II.) pod názvem *De bono unitatis et ordinis, disciplinae ac obedientiae*.

⁴⁸⁴ ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty* - názory na utrpení bratra Řehoře, s. 41: „*Není strach z utrpení maličkého Božího stádece, ale král a páni nechť pováží, že Bůh bude trestat království, v němž se děje křivda jeho pravdě*“.

⁴⁸⁵ TAMTÉŽ, s. 64: „*Byli vědomě menšinou z toho množství lidu shromážděného, ješto sloví křesťané, z něhož těchkto časuov k skonání věkuov...Pán Bůh lid sobě vybírá jakožto lid zvláštní...Takt' vybírá Pán Ježíš Otcí svému po zrněčku*. Tito vyvolení jdou mezi dvěma žernovy, které je melou: je to moc světská a duchovní (Akta Jednoty I. , s. 206-217). O vyvolenosti je psáno v dekretu z roku 1486, D 32.

Utrpení má v Historii protivenství dvě roviny – Boží a lidskou: „*Jiný zajisté je cíl Boží, potrestati církev pro bůjnost: jiný nepřítel, zkaziti ji pro stálost v Boží pravdě*“⁴⁸⁶. Jedním původcem trestu je tedy Bůh, který dle typického schématu, živém ještě v raném novověku, trestá své věrné za jejich hříchy – za bujnost, svévolnost, nedostatek kázně a řádu, jež se začala dle Komenského rozmáhat zvláště v krátkém období náboženské svobody po roce 1609.⁴⁸⁷ Druhým původcem trestu jsou nepřátelé, ať už „*falešní husité*“ nebo katolíci jako zástupci Antikrista. Nepřátelé jsou ovšem v Historii protivenství vnímáni především jako Boží nástroje, jichž Bůh užívá k potrestání svých věrných, ke kterým se ale později zase přikloní ve svém milosrdenství, zatímco všechny modloslužebníky a bezbožníky po zásluze potrestá. Jedna z klíčových pasáží Historie protivenství tedy zní: „*My sic příčinou svou trpíme, hřešivše proti Bohu svému, ty však, ježto válčíš s Bohem, nemysli, že bez viny budeš. Nebo příčinou pokárání nás ten živý Pán na nás maličko se rozhněval, avšak zase se smíří se služebníky svými. Ty pak bezbožníče, nevzpínej se daremně, nejistými trošty se nadýmaje a na nebeské služebníky rukou opřáhaje: nebos ještě všemohoucího Boha, kterýž spatřuje všecko, soudu neušel*“ (2 Mak 7,18)⁴⁸⁸. Přeženou-li nepřátelé pravdy míru násilí a nenávisti vůči pravým Božím, Bůh potrestá i je, svým k útěše a posílení. To je pro Historii protivenství velmi příznačný atribut a je to i obecný mentalitní rys českých nekatolíků zvláště citlivě vnímaný po Bílé hoře (viz. dále).

Komenský utrpení Božích věrných včleňuje do určitého cyklu logicky následujících fází, v samotné Historii se nacházejí tři kola příkladů božích soudů proti nepřítelům, proti vykonavatelům bezpráví proti božím věrným, kteří přeženou míru v jejich trestání. Tyto soudy ve svém důsledku slouží k potvrzení vyvolenosti Jednoty, pravých nekatolíků a především k útěše a povzbuzení věrných v jejich naději, že Bůh je na jejich straně. V Historii se nachází plno líčení morbidních konců nepřátel pravdy, přičemž nejdelší pasáže přicházejí až na samém konci celé knihy. Po Bílé hoře přichází největší utrpení, největší pronásledování a zároveň i nejvíce soudů nad nepříteli pravých stoupenců Krista, o čemž nás informují důležité kap. 106 a 107: O příkladech Božích pokut a zázraků, „*jimiž nepřátelé několikrát přestrašeni byli*“ a o „*ostatcích Bohu věrných po takovém české církve zpuštění*“.

⁴⁸⁶ DJAK 9 (Historie protivenství), s. 54.

⁴⁸⁷ I na konci Historioly Komenský vysvětluje porážku stavovského povstání typickým odvoláním na hříšnost božích věrných: „*naše hříchy převažovaly nad spravedlností naší věci a poněvadž Bůh dopouštěl nepřítelům, aby lidé na nás konečně naplnili míru ukrutnosti proti svatým božím*“ a líčí útrapy násilné rekatolizace a nespravedlivý mír, který jaksi opomněl zásluhy Čechů, kteří přeci „*společnou věc proti Antikristovi zastávali nejen prvně, nýbrž i vytrvale po tolik věků*“. Čechové se tak pro Komenského stali nejsklíčenějším národem, který si zoufá po vzoru zničeného Božího národa na motivy Jeremiášova Pláče... – ČERVENKA, Vybrané spisy VI. (Stručná historie církve slovanské), s. 370 – 371.

⁴⁸⁸ DJAK 9 (Historie protivenství), s. 55.

Pro dobovou mentalitu příznačná kap. 106 začíná vysvětlením, že Bůh trestá pomocí svých nástrojů, ale „*jestliže však tito sobě příliš odpouštějí a z míry ukrutnosti vystupují, nejprve je vystříhati, a nenapravují-li, pokutovati zvykl*“. Celá kapitola se věnuje právě takovému „*pokutám*“, jež představují celou paletu typické raněnovověké prodigiální víry: tj. výstrahám, zázrakům na nebi i na zemi a proroctvím. Najdeme v ní zázraky odehrávající se při a po Staroměstské exekuci.⁴⁸⁹ Z věží Týnského kostela se v roce 1623 kouří jako kdyby hořelo, avšak není co hasit, při okázalém procesí Božího těla v Kutné Hoře se zase strhne obrovská bouře ničící domy, lidi i zvířata v lesích. Následujícího roku dokonce v Čechách a ve Slezsku létal jiskřící drak, kterého vidělo tisíce lidí, u Poděbrad vytryskla studna, která byla celý měsíc plná krve, na bráně v Chrudimi nešel zamalovat znak se jménem Fridricha Falckého. V roce 1625 se na panství Pavla Michny obrátil v krev dokonce celý rybník a nedaleko Fulneka se strhla velká ptačí bitva mezi vránami a slabšími kavkami, které nakonec překvapivě zvítězily. V roce 1626 v Praze prší síra, krucifix na Karlově mostě byl zasažen hromem a Horská brána se otvírá k úžasu strážných sama od sebe. Stejný úkaz se opakuje i v Lichtenštejnském Prostějově. V Žatci v roce 1630 není možné spálit některé evangelické knihy, které potom exulanti ve Freiburku chovají na památku. Na Mikulově, na zámku knížete Ditrichštejna, se v noci ozýval hlas volající třikrát „*Běda, běda, běda*“ a dokonce i německy „*Weh, weh, weh*“. Lidé, kteří odpadli a přestoupili na katolickou víru (Komenský používá termín „*převrácený odpadlec*“) nebo k ní nutili ostatní či ničili protestantské symboly na kostelech, nemohou unést tíhu svědomí nebo umírají hroznou smrtí či jsou úkladně zavražděni nebo se stávají obětí neštěstí (Jan Kampanus, Daniel Basilius, Jan Chytreus, Daniel Kapr, Tomáš Hrach z Rokycan, Tobiáš König či Jiří Kunáš a další). Komenský se přímo vyžívá v barvitěm líčení nešťastných a neobvyklých konců těchto lidí, vše je pro Komenského totiž příkladem Božího soudu a pomsty a ne náhody, jak si myslí nepřátelé - ti „*ale kterýž rovně jako jiné slepí lidé ne božimu řízení, ale slepé náhodě připisovali*“. Komenský líčí i potíže Ferdinanda II. na vojenských polích a dává do souvislosti např. vypovědění pražských měšťanů v roce 1627 s hrozným zemětřesením v Itálii jako Božím trestem. Nakonec když nepřátelé „*všecko tyranstvím a bezbožností naplňovali nepřestávali, vzbudil Bůh od půlnoci vicher, kterýž až posavád zdi bezbožného Babylona vikle, klátí a podvrací*“. Komenský samozřejmě miní invazi švédských vojsk pod vedením Gustava Adolfa – Lva ze severu, na jejichž stranu se nečekaně připojila i katolická Francie:

⁴⁸⁹... „*jasná okolo slunce duha*“ při exekuci, trojitá davová psychóza strachu mezi lidem v průběhu poprav, hořící noční pochodně a zpěvy okolo vystavených hlav mučedníků na Staroměstské mostecké věži. Výjimkou nejsou ani zázraky na pražském nebi – Pražané tak mohou spatřit několik sluncí či slunce střílející od sebe jakési koule - DJAK 9 (Historie protivenství), s. 176.

„Pán Bůh ví: my nyní toliko soudy Boží uvažujeme, kterýž umí národy žádostivé válek válkami zkrotiti a ty, kteří svatých božích krev vylévají, krví napájeti“ (Zj 16,6).

Tato kapitola plná zázraků a Božích trestů a soudů proti nepřítelům Božích věrných obsahuje příznačně i podrobnou zmínku o Komenského schovance Kristýně Poniatowské a o jejím naplněném proroctví ohledně osoby Albrechta z Valdštejna, které jsme ve studii obsáhle citovali. Celá kapitola navíc koresponduje s prodigiální vírou a dobovou mentalitou nekatolíků po Bílé Hoře. Vzpomeňme jen na Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic nebo kroniku Václava Nosidla z Geblic (viz. dříve) či na deníky lékaře Borbonia⁴⁹⁰ a dalších, v nichž se často objevují ty samé jevy zachycené i v kapitole 106 z Historie protivenství.

Ještě v kap. 107 se Komenský věnuje citlivému tématu odpadání od pravé víry a pro „odpadlce“ má tvrdá slova – jsou pro něj dle Izajáše (1,4) *„lid obtížený nepravostí, símě zlostníků, synové nešlechtní, opustili Hospodina, pohrdli svatým Izraelským, obrátili se zpět“*. Ovšem i to má dle Komenského smysl, neboť díky tomu Bůh pročišťuje svou církev – ten Bůh *„v jehož rukou tyranové jsou vějíčkou k vyčištění humna církve svaté. Nebo i tuto aj oddělená jest pleva od pšenice a trusky od zlata! Že se již zjevilo, kteří v Krista v srdci měli a kteří pokrytcem byli“*. A tak přece zbyl Bohu ostatek věrných – semeno svaté *„kterýmž bude-li zase posatá rolí církve české, hojná žeň nastati může“*.

Dle Komenského má tedy utrpení svůj hluboký smysl, utrpení a pronásledování, protivenství v posledku interpretuje jako pročištění věrných z vůle Boží. S tím se setkáme ještě zřetelněji v Historiole, kde Jan Amos líčí smysl utrpení ještě více eschatologicky jako pročištění zlata ohněm k věčnému životu (srov. Sir 2,5), přičemž Antikrist brzy zanikne: *„Neboť podle vůle otce milosrdenství máme být vyzkoušeni protivenstvím již v tomto životě, aby nás šetřil později: přeje si totiž nejvyšší umělec, aby zlato, které vybral, bylo pročištěno ohněm již zde, by je později mohl uložit do svého nejčistšího věčného pokladu“*.⁴⁹¹ Stejně shrnuje smysl utrpení a perzekuce Komenský i ve svých úvodních charakteristikách v Lux in tenebris a Lux e tenebris (Ad lectores...informatio), když se zamýšlí na účelem zjevení, která mají vést *„...k pozorování skutků božích, které má pod rukama nyní v čas pročišťování církve své ohněm perzekucí a brzkého po zahlazení nepřátel slavného reformování a rozšiřování po*

⁴⁹⁰ DVORSKÝ (ed.), *Borbonius*; GELLNER, *Životopis Borbonia*.

⁴⁹¹ Tato citace se nachází v domnělém dopise Jana Viklefa mladému Husovi z roku 1387, který dobře shrnuje teologicko - historický názor české reformace a zajímavě interpretuje smysl utrpení a jeho pročišťující sílu. Českou církev utiskuje římský papež, Antikrist předpověděný Apokalypsou – *„onen ryšavý mnohohlavý drak, o němž mluví Jan ve Zjevení, vypustil ze svých úst po ženě velikou řeku, aby jí zachvátila. Ale nejvěrnější Pán jistě vyrve nevěstu sobě věrnou“*. Žádné utrpení, protivenství pro Krista nesmí věrného křesťana zlomit – právě zde se Komenský dostává ke smyslu utrpení v životě vůbec – ČERVENKA, *Vybrané spisy VI. (Stručná historie církve slovanské)*, s. 321 – 323, citace z dopisu – s. 322.

všech ostatních lidech a národech“.⁴⁹² Se stejným pojetím utrpení se setkáme také v samotných zjeveních Poniatowské, jak jsme si již všimli v kontextu s Komenského Truchlivým.

3.2)Chiliasmus a Komenského spisy z přelomu 20. a 30. let

Nikoli Útěšné spisy či ohlas Kottrových zjevení a předmluva k nim, ale teprve Komenského příklon k proctvím Poniatowské a jeho traktát z roku 1629 vnášejí více světla do geneze Komenského chiliasmu.

Nad počátkem Komenského chiliasmu se zamýšlí ve své knize o Alstedově eschatologii, jejím vývoji a širších souvislostech britský badatel Howard Hotson, jenž se pokouší vysvětlit Komenského zprávu v polemice se Samuelem Maresiem (1669, *De zelo*), podle které přejal chiliasmus od svých učitelů v Herbornu Alsteda a Piscatora mezi lety 1611 – 13, ve svých dílech o tom však mlčel. Hotson vysvětluje tento problém tak, že Komenský přijal optimistický nikoliv však striktně milenaristický úhel pohledu v duchu listu Židům (Žd 3, 9) již v době studií v Herbornu, plně se ale přiklonil k chiliasmu až pod vlivem neblahé situace českých evangelíků a četby *Diatribes* mezi lety 1628 – 1633. Ve zpětném pohledu pak na konci svého života Komenský ranou optimistickou eschatologií a pozdější plné přiznání se k chiliasmu zaměnil.⁴⁹³

Hotson několikrát zmiňuje ve svém zamyšlení studii německého badatele Uwe Voigta, který se počátky chiliasmu u Komenského pokusil podnětně rekonstruovat. Jako Hotson i on začíná rozborem Komenského vyjádření ohledně počátků jeho chiliasmu v polemice s Maresiem a zmiňuje v rámci chiliasmu Jana Amose i dosavadní komeniologickou literaturu (Criegern, Kvačala, Haase, Patočka, Kalivoda, Molnár, Lochman).⁴⁹⁴ Jako vůbec první Komenského chiliastickou pasáž uvádí Voigt místo z České didaktiky (1628-32) resp. přesněji z Komenského předmluvy „*českému národu*“ k jeho zamýšlenému systematickému pedagogicko-encyklopedickému projektu *Paradisus ecclesiae renascentistis* (Ráj církve znovu se rozzelenávající), jehož měla být Česká didaktika jako teoretické dílo hlavní součástí.

⁴⁹² ZOUBEK, *Polemiky*, s. 530. („...si eos ratione finis conferamus, ob qvem excitatos esse omnia ostendunt, unus idemqve est: Commovere pios ad attendum Operibus Dei, qvae nunc in perpurganda persequutionum igne Ecclesia sua, moxqve gloriose reformanda, per omnes residuas Orbis gentes explicanda, sub manu habet“, In: *Lux e tenebris, Ad lectores de Libro hoc informatio*, s. 45 – Komenský zde nechal přetisknout stejný pasáže ze své předmluvy *Ad lectores de Lux in tenebris* (1657).

⁴⁹³ HOTSON, *Paradise postponed*, s. 25 – 27. K Alstedovu milenarismu pro srov.: Wilhelm SCHMIDT-BIGGEMANN, *Apokalyptische Universalwissenschaft*, s. 50 – 71.

⁴⁹⁴ VOIGT, *Geschichtverständnis*, s. 101 – 118. Voigtův přínos ohledně počátků Komenského chiliasmu oceňuje právě i HOTSON, *Paradise postponed*, s. 23 - 26.

Komenského formulace a výčet jednotlivých zaslíbení označuje Voigt jako „*Katalog typisch chiliastischer Erwartungen*“ za účelem poskytnout útěchu v tísnivé situaci.⁴⁹⁵ Je třeba ještě poznamenat, že Česká didaktika měla původně sloužit reformě školství po předpokládaném návratu exulantů do vlasti jako teoretický základ, praktickou část Ráje měly představovat jazykové učebnice a různá infortoria (Komenský nakonec sepsal jen Infortorium školy mateřské). S reálnými nadějemi na návrat exulantů do vlasti, které se po dobytí Prahy saskými vojsky v listopadu 1631 začaly naplňovat, a snad i jako určitý doplněk spisu Haggeus redivivus, vznikalo na počátku roku 1632 i Komenského Navržení krátké o obnovení škol v Království českém.⁴⁹⁶ Přibližně ve stejné době Komenský stylizuje svůj leták Polnice milostivého léta (viz. dále).

Voigt v rámci chiliasmu u Jan Amose poukazuje také na spisy z konce 30. a poč 40. let 17. stol. - na Prodrumus pansophiae (1637) a Delineatio (1641), tedy na spisy, které zatím nebyly určeny širší veřejnosti. Proč se Komenský k chiliasmu přiznává, zdůvodňuje Voigt vlivem Alstedovy myšlenky, že všezahrnující pedagogickou činností se člověk rozhodujícím způsobem podílí na příchodu milénia, která proniká celou didaktiku. Voigt také zdůrazňuje při formování Komenského chiliasmu vliv prorocství Kottera (cituje Komenského výrok z Haagu, kde předával reprezentativní edici prorocství přímo samotnému Fridrichovi Falckému), rovněž zmiňuje i impuls Kristýny Poniatowské a působení augustinianismu. Komenského Traktátu (1629) a tam obsažených eschatologických pasáží si však nepovšiml. Jako pramen Komenského chiliasmu uvádí Voigt ve shodě s Hotsonem také Alstedovo Diatribe. Můžeme shrnout: to co mladý Komenský poznal teoreticky v Herbornu, prakticky přijímá i díky setkání s určitými vizionáři až ke konci 20. let 17. stol. Další vývoj Komenského chiliasmu v Prodrumu a Delinatio přisuzuje Voigt zejména vlivu novoplatonismu a hermetismu, se kterými se Komenský seznámil díky rozekruciańským manifestům.⁴⁹⁷

Z našeho úhlu pohledu můžeme tyto dva nepochybně správné a smysluplně zdůvodněné názory jen poněkud upřesnit. Především revelace Poniatowské plně sytých

⁴⁹⁵ VOIGT, *Geschichtverständnis*, s. 113 – 114 resp. DJAK 11 (Paradisus ecclesiae renascentis), s. 21-22: „*Druhé potěšení jest, že i zde Pán Bůh jistými časy ráj svůj, církev, obnovuje a z pustiny sobě rozkošnou zahradu činí....nejslavnější pak obnovu učiniti zaslíbil po zkažení Babylóna duchovního, Antikristova království. O čemž přehojná máme zaslíbení, kterak všecka pod nebem království Kristus ujme, a všickni národové jemu sloužiti začnou, a všickni králové před ním koruny skládati budou, a d'ábel svázan jsa nebude svozovati národů za tisíc let, a evanjelium kázáno bude všechněm národum, a pokoj bude po vší zemi, že nepovstane národ proti národu, a známostí Hospodina všecka země naplněna bude jako vodami, a že všickni od Boha učinění budou: a co více přeslavných těch zaslíbení božích jest, kteráž na ten čas vpadají, a my již blahoslavenýma očima splnění jejich spatřovati začínáme.*“ (srov. Iz 9, 7; Ž 72, 11; Zj 20, 2 – 3; Mt 24, 24; Iz 2,4; 11, 9; 54, 13).

⁴⁹⁶ DJAK 11, s. 351 – 356; srov. Jan Kumpera, Muž naděje a činu aneb víra i vlast, snaha o návrat – snaha o „mír ve svobodě“ (tranquilla libertas) – in: HRUBÁ (ed.), *Víra nebo vlast?*, s. 142.

⁴⁹⁷ VOIGT, *Geschichtverständnis*, s. 116.

obrazů ze Zjevení sv. Jana, Daniela, barvitých metafor z Písňe písní a promluv především starozákonního charakteru (zvláště pak ze žalmů) jistě posílila stejně jako dřívější Kottorovy vize imanentní složku Komenského eschatologie (ono příznačné a Komenským často zdůrazňované „*sub coelo*“), z níž se postupně rodí Komenského chiliasmus. Jan Amos se k chiliasmu ve svém traktátu O pravých a falešných prorocích v důležité kvestii 57 přiznává s podmínkou božskosti Zjevení (srov. pochyby v Truchlivém), které ovšem až do konce svého života často citoval. Komenský tak činí v době, kdy chiliasmus byl respektovanými kalvinistickými učenici včetně jeho učitele Alsteda restituován a rehabilitován (1627). O tom Jan Amos věděl, Alstedovo Diatribe nepochybně četl, ale právě v klíčové kvestii 57 o eschatologii se jím používané biblické pasáže s Alstedovým proslulým výčtem 65 biblických míst překvapivě zcela nekryjí.⁴⁹⁸ Je tedy potřebné uvažovat o svébytné cestě Komenského k chiliasmu, kde prorocství hrála větší roli než se jím doposud přisuzovalo. Můžeme tak uzavřít, že chiliasmus lze poprvé evidovat u Jana Amose v rámci jeho traktátu O pravých a falešných prorocích, jenž sepsal nejpozději do konce února či na počátku března 1629. Zúžil se tak dřívější Voigtův časový horizont let 1628 – 1632 vycházející z datace spisu *Paradisus ecclesiae renascentis*.

.....

Chiliasmus se postupně stává nedílnou součástí, perspektivou, akcentem, východiskem Komenského myšlení a jeho zrod spadá právě do období vznikání traktátu (počátek roku 1629), do doby, kdy Komenský stylizoval dopis příteli Abrahamu Menzelovi, do doby konstituování velkého pedagogicko-encyklopedického projektu *Paradisus ecclesiae renascentis* (1628 – 32), který v sobě skrývá budoucí didaktické práce (*Paradisus* se stal později v přetvořené podobě předmluvou latinské Velké Didaktiky) a rovněž do období vzniku již zmiňovaného irénického spisu *Haggeus redivivus* (1632), v němž se Komenský pozvolna připravuje ke svým nápravným snahám vrcholícím v *Obecné poradě*.

O době plné očekávání, která se začínala zintenzivňovat díky prorocstvím Poniatowské a plně se projevila po vstupu švédských vojsk do války, svědčí jako první právě proslulý Komenského dopis z roku 1630 adresovaný příteli Abrahamu Menzelovi, se kterým se potkal

⁴⁹⁸ U Alsteda a Komenského jsou společné odkazy na: Ž 110, Oz 3, Mt 24, Ř 11, 15-25, Zj 19, 6-7. Jen u Komenského odkazy na: 1 K 15, 24 – 24 (v rámci interpretace Ž 110), Da 2; 7, 13 – 14, Mt 8, Zj 16, 12, Iz 62, 1-7. Hotson si všimá, že v úvodu a 2. kap. *Panorthosie* Komenský používá 13 ze 64 biblických pasáží uvedených v *Diatribe*, pro komparaci je však dle mého názoru relevantnější použít Komenského *Prejudicium* o chiliasmu z předmluvy „*Ad theologos*“ z *Lux e tenebris*, kde se chiliasmem zabývá v největší šíři záběru, to je ovšem téma pro další studii.

v rámci příklonu ke Kotterovým prorocstvím již v roce 1625 a dále s ním udržoval styky. Jan Amos v dopise Menzelovi píše o naději na „*blížící se vykoupení*“, najevo vycházejí podle něj podivuhodné věci, které „*vůbec slibují jakýsi znovu se rodící ráj*“ (zde snad měl Jan Amos na mysli svůj Paradisus...), což Komenský dává do souvislosti s tím, že již máme v rukou „*zlaté, našimi zjeveními předpovězené století*“.⁴⁹⁹

Holandská badatelka Nicolette Moutová zmiňuje ve svém článku o chiliasmu a kalvino-turcismu spis Znovu obživlý Aggeus (Haggeus redivivus), kterého jsme se již dříve dotkli v rámci traktování národního mesianismu u Komenského. Podle Moutové se v Haggeovi nalézají celý Komenského eschatologický program jako v ostatních chiliastických spisech té doby. Osmanská expanze je jistým znamením konce časů, křesťanské mocnosti by měly mezi sebou nejdříve uzavřít mír (Komenského zvláště povzbudila smířlivá Lipská disputace mezi kalvinisty a luterány z roku 1631), obrácení Židů a Turků bude pak dalším stadiem na cestě ke konci věků.⁵⁰⁰ Toto schéma v podstatě opakuje ve své studii o Turcích u Komenského i komeniolog Jan Kumpera.⁵⁰¹ Problémem je, že Moutová cituje Haggea dle vydání z roku 1912 a neuvádí jednotlivé stránky tohoto spisu a i Kumpera neodkazuje na jednotlivé pasáže z Haggea jen na dílo jako na celek, proto citace doplňujeme a zpřesňujeme jejich obsah.⁵⁰²

Jak jsme mohli vidět, tak Paradisus (včetně České didaktiky) a také Haggeus (či Navrzení krátké...), zárodky pedagogických, didaktických i nápravných snah, souvisely především s očekávaným či u některých exulantů již zčásti realizovaným návratem do vlasti. Ten se u Komenského kryje s porážkou Antikrista jako spouštěcím mechanismem dalších eschatologických tužeb, souvisí s konverzí pohanů, Židů, rozšířením evangelia mezi všemi národy a s vládou svatých již zde na zemi – tedy s tématy, jejichž váhu posilovala i prorocství Poniatowské, jejichž naplnění se v roce 1631 – 32 zdálo být z hlediska českých exulantů na dosah ruky...

⁴⁹⁹ „*Mira se offerunt in dies, quae paradisum quendam resurgentem pollicentur omnino, auremque ab oraculis nostris praenuntiatum saeculum jam inter manus ego contemplor summa cum sapientiae Dei admiratione exultationeque prae gaudio animi mei*“. Dopis Abrahamu Menzelovi (počátek roku 1630) - PATERA, *Korrespondence*, s. 4 (srov. Vybrané spisy VIII., s. 259 – 60).

⁵⁰⁰ MOUTOVÁ, *Calvinoturcismus und Chiliasmus*, s. 78.

⁵⁰¹ KUMPERA, *Turci u Komenského*, s. 159.

⁵⁰² DJAK 2 (Haggeus redivivus), s. 301, s. 328 - 330 (Antikrist), zejména s. 363 - myšlenka vzbuzení „reka“ (srov. s téměř identickou pasáží Komenského traktátu De veris – viz. dříve, s. 40, pozn. 125) a idea Eliášovská: „*Kdykoli božím slitováním potěšené církvi obnova nastávala, vzbuzoval Bůh jisté své nástroje, skrze něž se to konalo, i politiky, Mojžíše, Davida, Joasa...Pavly, Viklefy, Husy, Luthery. Nepochybně tedy (ex analogia operum Dei) věříme, že i nyní při pádu Babylona...vzbudí nějakého reka, Cýra nebo Konstantina, kterýž způsobí po národech církvi pokoj a svobodu, v slušné spořádání ji uvede, aby to poslední veliké světlo světa tím jasněji svítilo. A pošle také jednou ještě, nežli přijde veliký a hrozný den Páně, slavného nějakého Eliáše....*“

V neposlední řadě Komenského aktuální politicko-náboženské tužby z počátku 30. let, kdy Švédové vstoupili do války a v jeho očích se proctví Poniatowské začala naplňovat⁵⁰³ ..., vrcholí v drobném spisku, který se nakonec dochoval jen v holandské verzi v překladu bratrského kněze Jana Gaja⁵⁰⁴ jako Bazuine des genaaden jaar voor de Bohemische natie (Kampen 1632).⁵⁰⁵ Komenský v tomto svém „*plodu času reálné naděje*“, v apokalyptickém agitačním letáku s českým překladem Pozoun milostivého léta,⁵⁰⁶ zastává stejnou pozici, s jakou se setkáváme ve zjeveních Poniatowské. Opírá svou „geografii záchrany“ sice ryze jen o biblické poselství⁵⁰⁷ převážně z proroků Izajáše a Jeremiáše, kdy sever či sever s východem⁵⁰⁸ spojí své síly proti Babylónu: „...*oboří se na mocné jako na bláto a pošlapá je jako hrnčíř hlínu*“.⁵⁰⁹ To je ovšem i na soudobou politickou situaci aplikovatelné jádro zjevení Poniatowské. Sever - Švédové (Gustav Adolf) a Východ - Turci resp. spíše Sedmihradsko (Gábor Bethlen)⁵¹⁰ zakročí se vsí silou proti Habsburkům a katolické církvi. Toto poselství Komenského i přes své prozatímní nenaplnění upevňovalo v přesvědčení o blížícím se pádu Antikrista a Habsburků, jež spustí další eschatologické události a jež po jisté odmlce prohloubila na jiné rovině v 50. a 60. letech Drabíkova proctví.

⁵⁰³ Momenty některých proctví Kristýny Komenský velmi zajímavě analogicky aplikoval na švédské vojenské nezdary ještě během 30. a 40. i 50. let 17. stol – viz. 1. část práce, zvláště pak proctví Poniatowské z 20.1. 1628 a Komenského komentáře k němu - Lux e tenebris, s. 63/ Offenbahrunge, s. 160; Lux e tenebris, s. 108 – 109/ Offenbahrunge, s. 273 - 275. Situace, kdy Komenský napsal Polnici, spadá do období po švédském úspěchu u Breitenfeldu (září 1631) a saském obsazení Prahy (listopad 1631) do května 1632, kdy byli Sasové z Prahy Valdštejnem vypuzeni.

⁵⁰⁴ Snad příbuzný třetí Komenského manželky Jany Gajusové.

⁵⁰⁵ DJAK 3, s. 567 – 589; srov. Vybrané spisy VI. (Polnice milostivého léta), s. 119 – 126 (překlad ovšem jen vybraných pasáží Polnice); první edici podle holandského originálu uloženého v knihovně v Leidenu vydal s úvodní studií objevitel tohoto spisu Otakar Odložilík jako Komenského poselství k milostivému létu 1631 – 32, ČMM 53, 1929, s. 289 – 319. Kampenská rada, která Jana Gaja podporovala, pomáhala i dalším českým exulantům jako např. pozdějšímu duchovnímu vůdci pirenského exilu Samuelovi Martiniovi z Dražova či básníkovi Václavu Klementu Žebráckému.

⁵⁰⁶ Celý název zní: Pozoun milostivého léta pro český národ. Zvěstující útěchu zarmouceným, radost plačícím, vysvobození zajatým, opětné spojení rozptýleným. Začínající koncem roku 1631 a pokračující v roce 1632. Úvodní citát: Iz 41, 25 („*Vzbudil jsme muže od severu a přišel od východu slunce...*“), Iz 27, 12 – 13; Jer 50, 1 – 9 („*...od severu přichází národ proti Babylónu...*“), Jer 51, 48 – 49; Za 8, 6 – Vybrané spisy VI. (Pozoun milostivého léta), s. 119 - 120. Myšlenka Pozounu – Iz 27, 13; Lev 25, 9 – 10. Komenský používá toho názvu ve své tvorbě ještě jednou – viz. Letzte Pozaun über Deutschland (1663).

⁵⁰⁷ Jak poznamenává Milada Blekastad na základě Budovcova Antialkoránu, Pozoun představoval dobově oblíbený symbol pro Písmo svaté, autorka rovněž ve své knize shrnuje obsah Pozounu – BLEKASTAD, *Comenius*, s. 193.

⁵⁰⁸ Vybrané spisy VI. (Polnice milostivého léta), s. 124 – 125 (Jer 50, 9 – 14; Iz 28, 2 – 3; 41, 25) – srov. DJAK 3 (Bazuine des genaaden jaar), s. 572 – 576.

⁵⁰⁹ Vybrané spisy VI. (Polnice milostivého léta), s. 124 (Iz 41, 25) – srov. DJAK 3 (Bazuine des genaaden jaar), s. 576.

⁵¹⁰ Na aktuální politickou situaci byla Poniatowská exulanty samozřejmě dotazována, viz. otázka ohledně Valdštejna či právě Bethlena 4.6. 1628, kdy ve vztahu k Bethlenovi odpovídá Kristýna: „*Ještě není čas* (Nondum esse tempus)“ – Lux e tenebris, s. 104.

Je třeba ještě poznamenat, že dialogickou formou mezi Hlasem rozptýlených a Hlasem pozounu Božího Komenský zřetelně navazuje na stylizované dialogy ve svém Truchlivém. Zde rovněž využíval vhodně pospojovaných biblických citací, ovšem Pozoun je oproti Truchlivému radostným poslestvím rozptýleným nikoli drásavým až mučivým dialogem pochybujícího o smyslu víry a utrpení, kde vede k útěšným momentům trnitá cesta.⁵¹¹

V úvodu Pozounu rovněž jako v Truchlivém zaznívá onen pro Komenského typický starozákonně zakotvený národní mesianismus, i když myšlenka milostivého léta se do situace 11ti až 12ti-letého exilu českých evangelíků ve srovnání s dlouhým exilem Židů v Babylónu příliš nehodila: „*Tak naslouchajte i vy národové čeští, vy kteří jste před svým trestáním byli národem nerozumným, tvrdošijným a nevázaným, ale nyní jste národem, jemuž se dostalo smilování Božího, lidem milým Pánu, vy národ povýšený před očima jiných národů, jak zní hlas Pozounu Božího (po jedenácti dvanácti letech trestání), který vám oznamuje milostivé léto Páně*“.⁵¹²

4. Textová část

4.1) Ediční poznámka k rukopisu „Vidění“ ve sborníku exulantky Anny Alžběty Janovské (1631)

Charakteristika rukopisu:

Základem, který jsme použili pro naši edici, jsou zjevení Kristýny Poniatowské, která podle svědectví Komenského i jiných sama na Boží příkaz zapisovala. Bohužel originální rukopis

⁵¹¹ Shod a rozdílů mezi Truchlivým a Polnicí si všímá již objevitel Polnice Otakar Odložilík – ODLOŽILÍK, *Poselství k milostivému létu*, s. 297. Komenského Poselství Odložilík trefně považuje za určitou předmluvu k Haggeovi a Navrzení krátkému potažmo Didaktice, jako radostný úvod k zamýšleným církevním a školním reformám v osvobozené vlasti.

⁵¹² Vybrané spisy VI. (Polnice milostivého léta), s. 122 – srov. DJAK 3 (Bazuine des genaaden jaar), s. 571. K tomu opět ODLOŽILÍK, *Poselství k milostivému létu*, s. 299.

Poniatowské se do dnešních dnů nezachoval, i když Jan Amos prosí představené Jednoty ještě v roce 1641, aby měli jediný pravý vlastnoruční rukopis zjevení Kristýny za klenot Jednoty ozdobené díky ní darem proroctví a zároveň vyzývá starší, aby se v případě jeho smrti o rukopis pečlivě postarali.⁵¹³ Komenský jednotlivé autografy schraňoval, překládal z nich do němčiny a latiny a např. prostřednictvím Jana Jonstona šířil dále. Jak proroctví překládal, popř. upravoval, se už ale nedozvíme. Sama Poniatowská však kladla na autentické znění svých zjevení velký důraz, i její okolí obdivovalo inspirovaný zápis jejich vizí a obdivuhodnou paměť prorokyně, takže Komenského úpravy a škrty jako v případě Drabíka⁵¹⁴ byly podle našeho názoru spíše minimální. Zjevení kolovala přirozeně zvláště mezi českými exulanty a revelace Kristýny pod názvem „*Vidění panny Kristýny Panatowské z Duchníku*“ jsou tudíž součástí i cenného krakovského (původně berlínského) kvartového rukopisného sborníku české šlechtičny a exulantky v německém Hofu Anny Alžběty Janovské (roz. z Příchovic).

Rukopis pocházející z roku 1631⁵¹⁵ se původně nacházel v Královské knihovně v Berlíně (původní sign. MS Slav.Qu.11), kde ho studoval významný pozitivistický historik Jaroslav Goll, který na něj i jako první poukázal (1874). Badatel Josef Volf zase jako první provedl podrobnější bibliografický popis rukopisu.⁵¹⁶ Sborník se pravděpodobně během 2. světové války dostal do jagellonské knihovny v Krakově, kde byl „znovuobjeven“ v roce 2008 z iniciativy Vladimíra Urbánka (nynější sign. BJ MS Berol.Slav.Qu.11). Zjevení Kryštofa Kottera obohacená o naivní barevné ilustrace a vidění Kristýny Poniatowské zapsal neznámý písař (ten byl pravděpodobně i autorem maleb) a jsou opatřena českými a především převážně německými margináliemi. Vidění Jana Kregla (Jana Krejčíře), Vavřince Pšerera (Lorenze Pscherera) rovněž opatřená převážně německými margináliemi, Gartamarovo proroctví o Lvu ze severu (v rukopise označené za Kladonerovo) a proroctví z Würzburgu zapsala sama Janovská dle známého citově zabarveného svědectví.

Pro srovnání a doplnění naší edice jsme použili Komenského klíčovou reprezentativní edici proroctví Kottera, Drabíka a právě Poniatowské z roku 1665 - *Lux e tenebris*.⁵¹⁷ Část *Lux e tenebris* věnovaná Poniatowské byla přeložena do němčiny ještě v roce 1711 jako *Höchstverwundersame Offenbahrungen*⁵¹⁸ a je použitelná zejména pro ty čtenáře, jež

⁵¹³ *Lux e tenebris*, s. 127/ *Offenbahrungen*, s. 321 - 322.

⁵¹⁴ Viz. studie Vladimíra Urbánka.

⁵¹⁵ Čeněk Zíbrt, *Bibliografie české historie*, Praha 1912, díl IV., č. 3196, díl V., č. 21321, s. 557 – 560.

⁵¹⁶ VOLF, *Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení*, s. 216 – 218. Rukopis zmiňuje vzhledem ke Kotterovým proroctvím i HUBKOVÁ, *Fridrich Falcký*, s. 402.

⁵¹⁷ *Lux e tenebris*... - Knihovna ETF UK v Praze, sign. 1 M 215.

⁵¹⁸ *Offenbahrungen* – Knihovna ETF UK, sign. 1 M 177.

upřednostňují němčinu před latinou. *Lux e tenebris* představuje velmi vhodný pramen pro komparaci zvláště proto, že Komenský tuto edici proroctví kombinoval s pasážemi ze své čtivé *Historie revelationum* (1659).⁵¹⁹ V *Lux e tenebris* se tak nachází u většiny zjevení současně zápis samotné prorokyně i popis očitých pozorovatelů včetně „*vydavatele, uchovávatele a sběratele*“ Komenského.⁵²⁰ *Lux e tenebris* je tedy rozhodně čtenářsky nejhutnějším pramenem k proroctvím a navíc i badatelsky nejprínosnějším, neboť určitá proroctví opatřoval Komenský poznámkami, na něž odkazujeme.

Český rukopis z roku 1631 pracuje s autografy Poniatowské chronologicky od 12. listopadu 1627 do 14. února 1628, uvádí i konec všech proroctví z 29.10. 1628 zapsaný na Boží příkaz samotnou vizionářkou. K tomuto základu připojuje pisatel kromě krátké vložené pasáže z února 1628 (161 A/39 – 162 A/41) záznam dvou snů prorokyně o Valdštejnovi a Fridrichovi Falckém na přelomu prosince 1628 a ledna 1629 (11.12. 1628 a 1.1. 1629 – v textu rukopisu mylně datovaný k 9. lednu). Ve skutečnosti měla však Poniatowská sny čtyři (ještě 26.12 1628 a 9.1. 1629 o své budoucí smrti). Rukopis se uzavírá zprávou právě o údajné smrti a zázračném obživení prorokyně 27. ledna 1629, poté ještě následují dva sny o Martinu Gertichovi a Janu Turnovském. Ty představují specifikum rukopisu – v žádné jiné verzi proroctví se tyto sny nenachází, navíc v *Lux e tenebris* předpovídá Poniatowská smrt úplně jiných lidí – bratrských kněží Daniela Tychica a Jana Stadia.

Krakovský rukopis se velmi blíží svou strukturou německým verzím proroctví, rovněž i staré tisky *Göttliches Wunder-buch*⁵²¹ z roku 1629 či *Zwey Wunder Tractätley*n (1632)⁵²² vycházejí z nedochovaných autentických záznamů zjevení od samotné Poniatowské, které schraňoval Komenský. Pasáže věnované Poniatowské ve *Zwey Wunder Tractätley*n jsou navíc pouze přetiskem pasáží z *Göttliches Wunder-buch*. Oba německé tisky zachycují vidění Poniatowské od 12. listopadu 1627 do února 1628, připojují několik promluv prorokyně zachycených posluchači mezi únorem a dubnem roku 1628 a na závěr je vložen dopis prorokyně otcí. Od krakovského rukopisu i německých tisků se odlišuje francouzský tisk *Histoire en forme de Journal*,⁵²³ který vyšel v roce 1629 v Arnhemu (předmluva Adriena Venela je datována 8. lednem 1629) z podnětu Jana Jonstona. Jako důvod je uveden zájem o proroctví ze strany protestantů v Německu, Francii, Nizozemí a Anglii. Tisk obsahuje

⁵¹⁹ *Historia revelationum* – NK, sign. 46 C 210.

⁵²⁰ V titulu *Historii revelationum* sám sebe Komenský nazývá vzhledem k proroctvím jako „*autoptes collector, conservator, editorque*“ (viz. seznam pramenů a literatury)

⁵²¹ *Göttliches Wunder-buch*... - Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. 313.10 Theol. (7).

⁵²² *Zwey Wunder Tractätley*n .. - NM, sign. 50 C 10.

⁵²³ *Histoire en forme de Journal*... - NK v Praze, sign. 21 J 793.

zpočátku zvláště popisy jednotlivých vizí a jednání, tělesné projevy prorokyně a dopis Kristýny otci, první zápis z hlediska samotné vizionářky se objevuje až k 6.12. 1627. Tisk končí vizí 16.2. 1628 a promluvy prorokyně z března či dubna téhož roku již nenabízí. Dalším tiskem, který souvisí s Janem Jonstonem, je *Retation tres veritable* (1629),⁵²⁴ jež po úvodním textu o Kristýně a jejich vizích (s. 5 – 11) obsahuje zjevení od 1.12. 1627 do 20.1. 1628 (s. 11 – 51), některé promluvy prorokyně z února 1628 s důrazem na text recitovaných žalmů (s. 51 – 55), nechybí ani dopis otci (s. 58 – 61) a drobný tisk končí cenným popisem od Jana Jonstona (s. 61 – 64, označen jako „*lean I.*“), který jsme uváděli v průběhu první části práce a jež celý přepsal do své knihy o Jonstonovi polský badatel Tadeusz Bilikiewicz. Anglické tisky jsou svým způsobem specifické, překlad některých vizí věnovaný v roce 1664 spolu se zjeveními Kottera a Drabíka princů Rupertovi Falckému⁵²⁵ věnuje nejdříve pozornost stručné biografii Kristýny (s. 56 – 61) a pak uvádí celkem 8 vizí z prosince 1627 a zejména ledna a února 1628 (s. 61 – 91). V roce 1669 a 1670 vychází v angličtině výtah z Komenského *Lux e tenebris* jako součást popisu minulosti a budoucnosti Evropy,⁵²⁶ Poniatowská je tam zmíněna mimo jiné především v souvislosti s událostí její údajné smrti a vzkříšení (s. 196, 208), hlavní pozornost je však věnována Mikuláši Drabíkovi.

V textu krakovského rukopisu se kromě líčení z perspektivy vizionářky také vyskytují pasáže psané z jiného úhlu pohledu - např. z pohledu posla Kristýnina otce Juliána Poniatowského Matěje Theodora Krokočínského (146 B/10 – 147 A/11; 150 A/17), samostatný text představuje již zmíněná relace o zdánlivé smrti Kristýny 27.1. 1629 v Lešně (183 A/83 – 183 B/84) a zpráva o dvou snech Poniatowské o seniorech Martinu Graciánovi Gertichovi a Janu Turnowském (183 B/84 – 184 A/85). Mezi zjevení z 13. ledna a 17. ledna 1628 je z neznámého důvodu vložena zmiňovaná pasáž z února 1628 popisující stručně promluvy a dění okolo Kristýny mezi 11. - 15.2. 1628. Z určitých formulací v textu rukopisu se dá usuzovat, že Anna Alžběta Janovská byla ve styku s očitými pozorovateli v Lešně (ne-li přímo s Komenským), kteří ji text vizí a zprávy o Kristýně zasílali.⁵²⁷

Foliace a paginace rukopisu

⁵²⁴ *Relation tres veritable*.... - Knihovna Czartoryskich v Krakově, sign. 25119.

⁵²⁵ *The Prophecies of Christopher Kotterus, Christiana Poniatovia, Nicholaus Drabicius*.... - NK v Praze, sign. 46 G 636.

⁵²⁶ *A Generall Table Of Europe*... - NK v Praze, sign. 21 G 1327.

⁵²⁷ „*Jak se Kristýna k nám dostala, jak jest přijata i opatřena, paní tomu, jak z předešlého psaní mého, tak i z ústní zprávy nepochybují porozuměla*“, Vidění, 161 A/39. „...*tak sme dnes velmi smutný den měli nebo přes čtyřiceti krát těžkostí tou bož[...]*vou osoba ta bídná stížena byla, že z čitedlnosti častokrát srdce nám se rozpuknouti mohlo. Podrahivší se pak jednou, řekl sem jí, že se včera ponastudila, a tak proti mé vůli nemá mi tak brzo z domu vyjítí“, Vidění, 162 A/41.

K orientaci v textu byla použita paralelně foliace i paginace arabskými číslicemi, které jsou přejaty z textu. U foliace je vždy naznačena ještě strana A a B jednotlivých folií, čísla foliace a paginace jsou oddělena lomítkem – číslo folia + A či B/číslo stránky: např. 142 A/1; 142 B/2; 143 A/3; 143 B/4...183 B/84; 184 A/85.

Členění textu na odstavce a do vět

V rukopise není neznámým písařem nijak naznačeno dělení do odstavců, odstavec se vykytuje pouze v případě zápisu či popisu další nové vize. Dělení do jednotlivých vět je tu a tam naznačeno interpunkcí - čárkou nebo tečkou, ale nikoli systematicky a pravidelně. Text jsme proto rozčlenili na odstavce dle jednotlivých tématických celků, stejně tak jednotlivé věty podle smyslu, aby byl text modernímu čtenáři co nejvíce srozumitelný a byl rovněž dostatečně přehledný.

Marginálie

Poznámky v postranním sloupci textu jsou výraznou charakteristikou rukopisu zjevení Kristýny Poniatowské. Marginálie v textu jsou české, vždy jen velmi stručné a německé - psané jiným inkoustem než hlavní text, obtížněji čitelné a především někdy i velmi obsáhlé, protože často dosti detailně shrnují český text vidění. Proto české i německé stručné marginálie včleňujeme do textu (jsou vymezeny znaky @...@) a obsáhlé německé marginálie do textové poznámky (jedná se o devět rozsáhlejších marginálních textů). Podle poznámky v jedné z marginálií o vraždě Valdštějna v Chebu, vpisoval čtenář své postřehy v němčině nejdříve v roce 1634.⁵²⁸

Text německých marginálií přepisujeme na základě doporučení obsažených v publikaci Ivana Šťovíčka⁵²⁹ a v Německu běžných „doporučení“ (Empfehlungen) přístupných na webových stránkách.⁵³⁰ V zásadě se snažíme zachovat text v autentickém znění včetně různých variant jednotlivých slov, např. slova und – zachováváme tedy zdvojení und – unnd resp. und – undt, unndt (zdvojení –dt obecně ponecháváme pro všechna slova). Vokály přepisujeme podle předlohy a to včetně všech diakritických znamének. Velká písmena píšeme u rozsáhlejších marginálních textů na začátku věty, jinak jen v případě vlastních jmen (včetně božího jména – např. Herr, Gott, Christus) a geografických pojmenování (Duchnik, Beheimb, Friedtlandt apod.). Zde se od německých doporučení odchylujeme a přidržujeme se doporučení

⁵²⁸ Vidění 177 B/72.

⁵²⁹ Ivan Šťovíček, Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. stol. do současnosti, Archivní správa Ministerstva vnitra, Praha 2002.

⁵³⁰ www.ahf-muenchen.de/Arbeitskreise/empfehlungen.shtml

Šťovíčkových. Zkratky a veškeré ligatury rozepisujeme: ao – anno (NB jako i v edici českého textu však ponecháváme zkrácené). Všechny varianty s, ss, sz, ß zachováváme. Přehlásky ponecháváme dle textu. J ve významu samohlásky i nahrazujeme: Druchnjc > Druchnik, iahr – jahr, i/j, u/v/w – píšeme podle smyslu, y přepisujeme jako y, pouze jde-li o ligaturu ii/iy, tak rozepisujeme. Psaní w a v uzpůsobujeme podle současné normy, uu, uj ve významu w rovnou přepisujeme. Interpunkci píšeme podle současných gramatických kritérií.

Grafika

Přepis hláskových skupin v textu, základní pravidla s příklady:

w > v: widění – vidění

th > t: létha – léta, sobothu – sobotu, tehdy jako tedy

ie > e: nedieli – neděli

g > j: Trogici – Trojici, Evangelium - Evanjelium

ss > š: wyssedssi – vyšedši

s > z: stratila – ztratila

cz > č: veczerního – večerního

cz > c: světnicze – světnice, nad placzem – placem, nemocz - nemoc

rz > ř: przissla – přišla

u > v: suatý – svatý, Nouembris – Novembris

au > ou: krvavau – krvavou, rausse – rouše

koncové ij > íí: Januarij – Januarií, ordinatij jako ordinatíí

y > j: a ay – a aj

ia > j: žialm jako žalm

tt > ť, na tomtt – na tomť

Malá a velká písmena píšeme podle současné normy. Slova s duchovním, náboženským významem píšeme s velkým písmenem: Bůh, Pán – Mládenec, Ženich Syn Boží, Král slávy - jedná-li se o tituly Ježíše Krista, ale také Starý, Stařec - jedná-li se o postavu Boha Otce, Kniha (Knihy) – jedná-li se o posvátný text, Hněv Boží, Antikrist ...apod. Přídavné jméno Boží píšeme s velkým písmenem, božský s malým, je-li tomu jinak, odchylky zdůvodňujeme.

Vlastní jména a geografická pojmenování: píšeme v současné novočeské podobě - příklady: Fridrych > Fridrich, Syon > Sión, Turinj > Toruň..., ale ve lvím zjevení z 13.1. 1628

ponecháváme geografické názvy zemí na škartě v češtině i němčině v původní podobě jako např. „do Jitčina“ místo Jičina vzhledem k autentickému znění.

Gemináty odstraňujeme: nefforemné > neforemné, ammen > amen. Zdvojení ale zůstává zachováno v případě nepochybného cizího základu – např. summou.

Adjektiva píšeme podle současné normy – měký > měkký, nejvyšší > nejvyšší, nižích > nižších.

Zkratky rozepisujeme bez dalšího vyznačování: G.M. > Její Milosti, H. B. > Hněv Boží, S. > Svatého, p. otci > panu otci. Ale ponecháváme NB – označující nota bene, když je součástí marginálního textu.

Chybějící hlásky: přidané znaky doplňujeme pomocí hranatých závorek – [] : aby se – aby se[s], otevřené - ot[e]vřené. Když je slovo nečitelné a nelze doplnit podle kontextu používáme hranatých závorech a teček – [...], nejisté čtení např., když je rukopis překryt z části vloženou škartou, je označeno [?]. Na některá nejasná slova rovněž upozorňujeme do textové poznámky.

Hranice slov: slova oddělujeme podle současné pravopisné normy: nadčímž > nad čímž, namně > na mně, a naopak: jestli-že > jestliže, tak-že > takže, jakého-si > jakéhosi, při úpravě spřežek zohledňujeme význam: v tom – vtom podle smyslu v textu.

Interpunkci používáme podle současného pravopisu, písař nečlenil text na odstavce ani systematicky a pravidelně neukončoval věty, každá **přímá řeč** je vždy uvozena dvojtečkou a uvozovkami, otazníky, jež se v textu nevyskytují, jsou doplněny podle smyslu textu.

Hláskosloví, tvarosloví

„Y“ a „í“ píšeme dle dnešních norem - příklady: y gini > i jiní, cosy > cosi, ale i jako y: mágovim zeleným > májovým zeleným.

Neodstraňujeme **kolísání ve slovesných tvarech** slovesa být i jiných sloves a zájmen a spojek: jsem – sem, pojd' – pod'... rožehnav - rozžehnav apod. Při psaní **mně** rovněž zachováváme různé varianty – mi, mně, mě, mne a neopravujeme je podle novočeské gramatiky, to samé u spojky kterýž ve smyslu kteříž – ponecháváme kolísání.

Při přepisu **dobových hláskových skupin** tyto ponecháváme v autentickém znění včetně kolísání, aby si text ponechal svou dobovou originalitu: vzáctný, smrtedlný....., těsknou ve smyslu těsnou, svadba - svatba, předce místo přece, **protetické** v zachováváme: voblaku místo oblaku, voděv místo oděv, **hiátové j:** najprосто - místo naprосто, jměla..., dále zachováváme čtla místo četla, otči jako oči, nětco ve smyslu něco, odvírá jako otvírá apod.

Tvaroslovné či jiné znaky dobového jazyka rovněž ponechány včetně kolísání. Pro text zjevení Poniatowské jsou obzvláště typické četné **přechodníky**, jejichž tvary již neodpovídají současné spisovné češtině, přesto je v textu ponecháváme vzhledem k autenticitě beze změny – příklady: zůstavši, přišedši, chtěvši...nemohši

Dále zachováváme: jakůby místo jakéby, z ponecháváme místo vz - zhůru místo vzhůru zbudí zachovat místo vzbudí, ještoby jako ježtoby, poškvrnny ponechat, nejtrpší zachovat místo nejtrpčí, odávati zachovat místo správného oddávati, o polodni ve smyslu v poledne, ponecháváme nimi místo jimi, výzvu podiž – ponecháváme, po čom místo po čem, přečakala – ne přečkala, dvoum zachovat místo gramaticky správného dvěma, před těmi třima osobami apod.

Paralelní výrazy pro stejné slovo zůstaly zachovány: outerý – úterý, ovoce či ovotce – kolísání zachováváme.

Tvary s ť (příklonný tvar ve funkci dnešního ti, tobě a další tvary s „ť“) na konci ponecháváme – nepovímť, nebudeť, ještětť, těmť, povstanatť...

U podmiňovacího způsobu...-li doplňujeme: otevřeli mi > otevře-li mi, neníližto > není-liž to

Ponecháváme an – „...toho Ženicha, an stojí zdaleka...“, „...hada, an z vody vylezl...“..apod.

Číslovky: hodiny přepisujeme do písemné podoby – od hodiny 5. až do hodiny 7. > od hodiny páté až do hodiny sedmé. Čísla žalmů jako v textu vidění ponecháváme psané číslicí jako i ostatní řadové číslovky např. u dat: kázala žalm 88. a 6. zpívati, rovněž – po neděli 23. po svaté Trojici, 24. Novembris, věk 66 – ponecháváme v číselné podobě.

Chyby typu „otázalala“ přepisujeme jako otázala bez textové poznámky, ale poukazujeme do textové poznámky na chyby typu: v textu „vzla“ správně vzal

Slovník výrazů:

májoví - větvoví

schytiv se – vzepjal se

oblačel – oblékal

opjal – obkroužil

rozmecet – ve smyslu rozmetat

chová – ve smyslu uchovává

přistřený – ozdobený

ujav – uchopil, vzal

vyvozována – odrazována (z pláče)

lávičkou úzkou – úzkou lávkou
 díti – mluviti
 zletěla – vzepjala se
 podrahnivši se – nahněvat se, popudit
 neúfejte – nedoufejte
 uvrže – uvrhne
 uhlídala jsem se – dostala jsem se
 patř – dívej se
 pro blesk – pro záři
 žílu zatíti – pustit žilou
 zevnitř - zvenku
 ustavěná – vytrvalá (145A/7)
 návěští – znamení
 hrubě – velmi
 zplésalo – poskočilo (radostí) (149A/15)
 páši – ve smyslu páchají
 z gruntu – od základu
 sceptrum – žezlo
 coufati – couvat
 z čitedlnosti – ze soucitu
 nesnadniti se – hádat se
 nevydírej se z toho – nevymlouvej se
 po ostrvi – po větvi (po žebříku)
 pres vinný – vinný lis

4.2) Edice „Vidění panny Kristýny Panatowské z Duchníku“ (1631)

„Vidění⁵³¹ (něm. marg 1 – fol. 141 B) panny⁵³¹ Kristýny Panatowské⁵³² z Duchníku⁵³³“

⁵³¹ Panenství Poniatowské mohlo zvyšovat v očích současníků její prestiž, nebylo ale ani obhájeci zjevení nijak zvláště zdůrazňováno.

⁵³² Různé varianty jména byly v raném novověku obvyklé: Poñatowská, Poñatovská, Panatowská, Pañatovská, lat. Poniatovia.

142 A/1 Léta 1627 po neděli 23. po svaté Trojici⁵³⁴ vyšedši já večerního času na poručení paní své⁵³⁵ ze světnice, uhlédala sem nad placem zámku⁵³⁶ v oblacích metlu krvavou,⁵³⁷ nad čímž zděsivši se chtěla sem uběhnouti a paní své oznámiti a vtom mi se před očima ztratila @1. první vidě[n]í metlu krvavou viděla - in der wolcken eine blutige rúte gesehen@.

V pátek potom po 24. neděli přišla na mně nemoc těžká,⁵³⁸ takže sama o sobě sem pustila i jiní o mně.⁵³⁹ V pondělí⁵⁴⁰ po tom večer o sedmé hodině o polodni přišla na mně mdloba, v kteréž sem se sama sobě ztratila a přišla sem do nějakého krásného stavení, kdež stál stůl přistřený něčím pěkným a na něm cosi stálo přikryté májovým zeleným. Na to když jsem hleděla, ukázalo mi se dítě na tomž stole krásné v bílém rouše,⁵⁴¹ kteréž oddělilo toho májoví, a aj ukázala se přepěkná zlatá koruna.⁵⁴² Na níž když jsem hleděla, pacholátko to řeklo: „Tato koruna tvá bude, jestliže v tom, cos slíbila, setrváš.“ Vtom zmizelo to a já k sobě přišla @2. korunu - eine crone gesehen in einem schönen hauß@.

23. Novembris⁵⁴³ na druhý den v outerý o též sedmé hodině **142 B/2** večer zase na mně bolesti těžké přišly a v těch bolestech přišla sem u vytržení, kdež mi se zdálo, že jdu skrze sníh, vodu a bláto⁵⁴⁴ velmi hluboce a právě k jakémusi pěknému městu,⁵⁴⁵ z něhož jdoucích lidí mnoho mě potkalo. @nepříjemnou cestou k pěknému městu šla@ Když jsem přišla

⁵³³ Otec Kristýny Julián Poniatowski se psal z Duchníku - jde tedy o šlechtický predikát po otci, který se objevuje i v jiných vydáních vizí Poniatowské.

⁵³⁴ 12.11. 1627.

⁵³⁵ Angelina Zárubová z Hustiřan (roz. ze Selkingu).

⁵³⁶ Jedná se o zámek Horní Branná poblíž Jilemnice, kde sídlila v roce 1627 a dále Angelina Zárubová z Hustiřan s dcerou a služebnictvem v odloučení od svého manžela Václava Záruby z Hustiřan.

⁵³⁷ Krvavá metla (Boží metla, hůl – znamení Božího hněvu) – Jb 21, 9; Ž 89, 33; zvláště pak Iz 10, 5; 10, 15; 10, 24; srov. Ez 21, 13. Stejný motiv se objevuje i ve třetím zjevení z 24.11., kde se Poniatowská úzkou cestou dostala do půvabné zahrady, tam přišel i Stařec v bílém plášti s hůlkou a posléze ještě jednou v modrém plášti místo hůlky držící právě krvavý prut - metlu.

⁵³⁸ Od 19.11. 1627 trpěla Poniatowská chorobným stavem, který později od 11.1. 1628 provázely epileptické záchvaty (viz studie – tělesné projevy během vizí). Právě v rámci tohoto komplikovaného stavu měla Kristýna prorocké vize.

⁵³⁹ Tento ne úplně jasný výrok lze vyložit ve smyslu, že lidé v okolí Kristýny i ona sama ztratila naději, že svou nemoc přežije – srov. Komenského líčení v Lux e tenebris, s. 5/ Offenbahrunge, s. 3, ČERVENKA, Vybrané spisy VIII. (Dějiny prorocství), s. 93.

⁵⁴⁰ 22.11.1627, Komenský toto datum označuje jako datum první revelace („*revelatio*“) z celkového počtu 81 vizí a jako první zjevení z celkem 24, o kterých sama Poniatowská podle svědectví Jana Amose a jiných učinila autentický záznam na Boží příkaz.

⁵⁴¹ Jedná se o anděla, i ostatní vizionáři se s nimi v různých podobách běžně setkávají.

⁵⁴² Zlatá koruna, koruna života (vítězný věnec, vavřín života) – Iz 62, 3; Zj 2, 10; 4, 4; zvláště Zj 14, 14 (koruna ze zlata), srov. 1P 5, 4; 1K 9, 25. Komenského název zjevení „*Corona Vitae reposita perseverantibus in fide*“ vystihuje vhodně obsah vidění (Lux e tenebris, Ad lectores de Libro hoc informatio, s. 42).

⁵⁴³ Právě 23.11. se s Poniatowskou Jan Amos Komenský na Horní Branné setkal poprvé - Lux e tenebris., s. 6/ Offenbahrunge, s. 4.

⁵⁴⁴ Častý motiv zjevení poukazuje na ubohý stav pravé církve, který je symbolizován různými protivenstvími Poniatowské během vizí (viz studie – Kristýna – česká církev, srov. rovněž vysvětlení andělů ve zjevení z 21.1. 1628 - Vidění, 172 B/62 - 173 B/63).

⁵⁴⁵ Pravděpodobně aluze na Nový Jeruzalém (Zj 21).

k bráně, ta byla zavřená a já se starala, otevře-li mi kdo, když tlouci budu, ale brána hned se otevřela sama a já všedší uhlédala sem převelmi pěknou ulici, skrze níž jda, slyšela sem všudy velice libou muziku.

Až sem přišla k druhému konci téhož města, i potkal mě Stařec nějaký⁵⁴⁶ s hůlkou a přivítav mně řekl: „Já tebe znám dřív než si se na svět narodila.“⁵⁴⁷ Tomu já se divila a ptala sem se, jak by to mohlo býti. On mi řekl: „Neptej se, raději hled', aby se[s] pěkně ozdobila nebo se svadba strojí v tomto městě, jakáž nebyla od počátku světa.“ @v tom městě svadba@ I řekla jsem: „Čí jest to svadba?“,⁵⁴⁸ a on řekl: „Pod' za mnou,“ a uvedl mně na nějaký palác a aj tu prostřed stál stůl bíle přistřený, za ním seděl sám jeden překrásný na pohledění a z tváře jeho šla zář vůkol. I zeptala sem se: „Kdo jest?“, a Stařec řekl mi: „To jest ten Ženich.“⁵⁴⁹ Já pak hledíc na něj řekla jsem: „Ach jak krásný jest,“ a ten Starý řekl: „Zejtra bude ještě krásnější.“ Ten pak Ženich hleděl stále na mně a já nemohši pro blesk hleděti na tvář jeho, řekla sem: „Jaký to blesk obličejje jeho,“ a Stařec řekl: „Oči jeho jsou tisíckrát jasnější než slunce,“⁵⁵⁰ a já řekla: „Není-liž to Syn Boží?“,⁵⁵¹ a on řekl: „Jest.“ @Ženich Syn Boží – Gottes Sohn als breútigam gesehen@ 143 A/3 A já klaněla se jemu a vtom se mi to všecko ztratilo a já k sobě přišla bolestmi však všemi zemdlená jsouc.

24. Novembris tu noc, když jsem přečakala na ráno, dali mi žílu zatíti a byla sem něco čerstvější. Když pak večer přišel a hodina opět sedmá, přišla na mně těžkost a já nevím, kam sem se poděla, takže sem opět veliké půlhodiny, jakž přítomní mně na hodinách počítali, u vytržení byla. Ne tiše však poneležeⁱⁱ než vstávajíc, sedajíc, rukama a očima nějaké neobyčejné věci konajíc, mně však nevědomě, co se se mnou zevnitř děje.⁵⁵² V tom pak čase toto se se mnou dalo. Přišla sem do jakéž tak těsné uličky, že jsem jíti nemohla než bokem se točiti musela, až sem se i protlačila @těsknou uličkou tlačila@ a přišla na jakous zahrádku velmi krásnou, kterouž prošedši, nemohla sem najíti žádných dveří, kudy bych zase vyšla, @do krásné zahrádky přišla@ než našla sem zídku nižší, kudy sem přešla a do jakéhosi oblaku přišla, kdež mne ten již včerejší Stařec s touž hůlkou potká, rukou dáním přivítal a

⁵⁴⁶ Stařec je odkazem na postavu Věkovitého, Nejvyššího či doslova Starého dnů z knihy Daniel (Da 7, 9 - 17).

⁵⁴⁷ Jer 1, 5; Iz 49, 1; srov Ga 1, 15. Také u Kryštofa Kottera se na začátku jeho zjevení objevuje tento výrok.

⁵⁴⁸ Komenského podtitul tohoto zjevení v Lux e tenebris: „*De nuptiis Agni sub Mundi finem*“ (Lux e tenebris, s. 7). Svatba Beránka na konci světa odkazuje ke Zj 19, 7 – 8; srov. Zj 21, 9 – Nevěsta Beránkova; Mt 22, 2; 25, 10; 2K 11, 2; Ž 45, 14 – 15, Pís 4, 7; Iz 61, 10.

⁵⁴⁹ Jednoduchá symbolika: Ženich – Kristus, Poniatowská – vyvolená Nevěsta, česká církev – pravá církev vyvolených (Zj 21, 9).

⁵⁵⁰ Zj 1, 13-16; 2, 18.

⁵⁵¹ Zj 2, 18.

⁵⁵² Gesta, pohyby a celková teatralita ve zjeveních hraje velkou roli (viz studie – tělesné projevy během vizi). Komenský všechny pohyby pečlivě zaznamenává, jeho popis chování Poniatowské během vize zvnějšku se posléze doplňuje s jejím vlastním zápisem.

řekl: „Pod' za mnou.“ @též do oblaka - in eine wolcke kommen@ A odvedla mně asi na tři kroky sotva, ukázal mi převeliké ot[e]vřené Knihy⁵⁵³ a v nich červené písmo a obrátiv prst na jedno místo, kázal mi čísti, ale já sem nijakž nemohla @otevřené Knihy viděla čísti v nich nemohla@.

Tehdy odvedl mně zase a nechav mě odešel a já tu sama zůstavši, starala sem se, **143 B/4** co budu dělati. Vtom se vrátil v jiném rouše modrém⁵⁵⁴ a místo hůlky nesl v ruce metlu tu krvavou, kterouž sem předtím viděla tělesně nad placem. I řekl mi: „Hlediž pilně a pozoruj a uhlídáš.“ A hned k nám přijel jeden na koni, jehož oděv byl dlouhý až přes koně a hořel plamenem on i kůň jeho,⁵⁵⁵ a jel mimo mne samou, ale pro blesk sem na něj všelijak hleděti nemohla a on jel předce. @plamenem hořícího jez[d]ce viděla@ I ptala sem se, kdo by to byl a Starý ten řekl: „Nepovím' nyní nebo ještě přijde podruhé pěkněji.“ A ujav mně za ruku, vedl mně zase k těm Knihám a ukazoval tou metlou zase na ten řádek jako prve, ale nic sem přechísti nemohla. @Stařec do Knihy jí zas ukazoval, nic v nich čísti nemohla@ Odtud tedy vedl mně jako do druhého voblaku a tu mně opět i odešel asi za čtvrt hodiny a vrátiv se napomínal, abych se modlila a pozorovala. A aj ten první jezdec opět jel, však na voze převelmi vysokém dvěma koňmi, kterýž ohnivý byli jako i sám vůz. Sám pak skvěl se jako Slunce⁵⁵⁶ a přijeda ke mně, zastavil se a kázal k sobě sednouti. @zase toho jezdce na voze jedoucího viděla@ Já pak, že vůz vysoký byl, nemohla sem, než podala sem obou rukou a on vzal mně za ně a počal k sobě táhnouti, avšak zase mně nechal a právě **hl. text jako marg@**ruky toliko podav jel přece. Starý pak ujav mne za obě@ ruce vedl mně jako na šest kroků poroučeje modliti se a pozorovati. @Stařec poroučejí[cí] se modliti@

Tu přišel jiný Starý⁵⁵⁷ v bílém dlouhém oděvu, kalich v ruce své drže, kterýž jak k nám **144 A/5** přišel, řekl: „V tomto kalichu jest hněv,⁵⁵⁸ kterýž vylit bude na ty, kdož nyní škodí vyvoleným Božím,⁵⁵⁹ čemuž jsem se já velmi divila, ale nic sem neřekla. @jiného Starce s kalichem Hněvu Božího viděla@ On pak šed[še] postavil kalich ten na stůl a vzalⁱⁱⁱ mně za jednu ruku, druhý pak ten Stařec za druhou ruku, vedli mně k témuž pěknému[mu] stolu a ten modrý proměnil se také v bílého. A posadivše mně za ten stůl, @ty starci vedli jí [k] pěknému

⁵⁵³ Da 7,10; 10,21 („svitek pravdy“); 12,1; Zj 5,1; 13, 8 („kniha života“); 20, 12; 21, 27 („Beránkova kniha života“). Motiv knihy – viz studie.

⁵⁵⁴ Změna rouch Starce jako i ve viděních Kryštofa Kottera může symbolicky poukazovat na Starý a Nový zákon.

⁵⁵⁵ Zj 6, 2; zejména planoucí jezdec na bílém koni - Zj 19, 11-12.

⁵⁵⁶ Zj 1, 16.

⁵⁵⁷ Ve zjeveních se občas vyskytují dva Starci.

⁵⁵⁸ Kalich hněvu, víno Božího hněvu, lis Božího hněvu – velmi hojně používané i u Kryštofa Kottera – je to obvyklý motiv přejatý ze Zjevení sv. Jana a prorockých spisů - Zj 14, 19; 16, 19; 18, 3 (viz také Iz 63, 3).

⁵⁵⁹ Mínění stoupenci české evangelické církve – Zj 7 (záchrana vyvolených Božích).

stolu, jí zaň posadili@ odešli oba a hned vrátivše se, přivedli mezi sebou Mládence též v bělosti skvoucím oděvu a posadili ho vedle mně, jehož já povstavši, přivítala jsem podáním ruky. I posadil se ke mně a oni odšedše, přinesli hned na nějakém rouše korunu⁵⁶⁰ a položili jí nejprve na stůl, potom Mládenci tomu na hlavu stavili, potom mně, potom mi jí z hlavy sňali a do rukou dali. Zatím postavši před stolem, zavolali na někoho a aj přišlo pacholátko bíle oděné a ti dva vzavše korunu z ruky mé dali jí tomu do rukou a řekli ke mně: „U tohoto tobě koruna chována bude, avšak ještě bude ukázána.“

I zmizelo všecko hned. Uhlédala sem zase toho Ženicha, an stojí zdaleka a mně k sobě volá. Já chtěvši vstáti, dlouho jsem nemohla, vstala sem však a přišla k němu, on podal mi ruky a Starý ten první přijda, v[e]dl nás oba k těm Knihám a Mládenec ten ukázav sám na totéž místo jako prv[e]. @Ženichem [ke] Knihám vedena@ Starý ptal se, co tu jest psáno. Já p[i]lně se ohledavši, díím opět, že nevím, než že prosím, aby mi **144 B/6** oznámeno bylo. Tu on: „Tuto jest psáno, že já a ty korunováni jsme,⁵⁶¹ naše jména teď [tu] stojí.“ @zapsání jména jejich@ Já tu ihned sem padla a klaněla se jemu a on podav mi ruky řekl: „Jdi nyní a navrať se.“ Potom zase Starý tedy ujav mne, vedl a řekl, abych poslouchala. I byla muzika přerozkošná vůkol mně @muziku přerozkošnou slyšela@ a já sem ho prosila, aby mne zase do té zahrady uvedl. I přivedl a rožehnal se se mnou a nechal mně jíti a já prošla zase tu těsnou uličku a vkročila sem do hluboké vody a bahna,⁵⁶² takže sem z něho nemohla, ale volala sem hlasem velikým a přišel zase ten Starý a ujav mne za ruce obě, vytáhl mně a uvedl na zelený trávník @Stařec zas do zahrady jí uvedl@ a řekl: „Cos viděla, schovej sobě to a obrať k užitku, než přijdeš zase ke mně ještěť něco poukáži. Jdi v pokoji.“

25. Novembris ve čtvrtek opět večer od hodiny páté až do hodiny sedmé byla na mně těžkost a svírání srdce. Když pak sedmá odbila nebo sem jí ještě slyšela a modlila se, i přišla sem u vytržení⁵⁶³ a uhlídala sem se v oblaku nějakém, kdež sem žádného neviděla. I šla sem odtud do druhého oblaku a tu opět nebylo žádného. @do oblaku se dostala, odtud do druhého@ I já se starala, jak odtut vyjdu. Vtom přišel Starý ten prvnější a vedl mně do třetího, kterýž veliký byl a plný světla a blesku @Starý mne vedl do třetího oblaku velikého, plný světla a blesku@ a tu sem uhlídala zástup⁵⁶⁴ veliký, najprosto bezpočtu starců, mládenců a dětí bíle oděných a

⁵⁶⁰ Koruna resp. Koruna života, Koruna věčnosti – symbolizuje zaslíbení a odměnu do budoucna, na věčnosti – viz i vize z 25.11., kdy je Poniatowská upozorněna: „nyní sobě na tuto korunu pohleď, než nebudeť ještě dána, až se dokoná“ – Vidění 145 A/7.

⁵⁶¹ Narážka na vyvolenost české církve.

⁵⁶² Viz dříve – obtíže Poniatowské symbolizují potíže a útrapy pravé vyvolení církve.

⁵⁶³ Poniatowská často upadala do vytržení, když hodiny odbíjely.

⁵⁶⁴ Častý motiv ve zjeveních – viz Zj 7, 9-11. Komenský nazývá v Lux e tenebris v podtitulu zjevení jako „Schola coeletis“ – nebeská škola (Lux e tenebris, s. 10). Skvoucí stolice, trůn – viz. Zj 4, 9-10; 5, 8-14; 7, 11. V

uprostřed seděl jeden na vysoké skvoucí stoličce a kázal **145 A/7** hlasem velikým. A všickni poslouchali a já taky velmi pilně, ale sem nic nerozuměla. @viděla zástup veliký a jednoho na vysoké stoličce, kázal a ten zástup poslouchal@ Starý se zeptal: „Slyšíš i řeči tyto?“ I řekla: „Slyším, nerozumím.“ On na to: „Ještě tvůj čas nepřišel.“ Řekl: „Když přijde, budeš všemu rozumět.“ Já se zeptala, kdo by to byl ten, jenž káže. On odpověděl: „Nebeský kazatel, Král slávy,⁵⁶⁵ kterýž tě před věky zamiloval.“ @ten byl Kazatel, Král slávy@ A s tím slovem pojal mně a vedl mně zpátkem do toho druhého oblaku a kázal mi hledět a soudit. @dostala se do druhého oblaku@ Vtom hned přišlo ono pacholátko korunu nesa a Starý ke mně řekl: „Nyní sobě na tuto korunu pohleď, než nebudeš ještě dána, až se dokoná. @koruna jí okaz[á]na zas@ Nestarej se nic, tobě schována bude, nyní půjdeš a na ten čas více sem nepřiješ. Nyní se post', od pokrmu se zdržuj a na modlitbách buď ustavěná.“ @postiti se a modliti jí přikázal@ A tu se [se] mnou podáním ruky rožehnal a já k sobě přišla. I uložila sem sobě byla, abych toho žádnému nepovídala, až bych ten půst⁵⁶⁶ vykonala. Když pak tak trvalo v pátek, v sobotu,^{iv} v neděli, že jsem ani za makový zrnko nejedla, ale to nebylo, protože jsem neměla chuti, než pro záповěď toho Starého.

29. Novembris i přišlo mi myšlení v pondělí, kterak já to vědět budu, když se ten půst dokoná a kdy já zase budu smít jísti. Protož sem se opět tý takový těžkosti obávala, **145 B/8** jakož prve na mně přicházela. Vtom o polednách v ten pondělí přijde na mne velmi tvrdý těžký sen,⁵⁶⁷ kterýž nevím, abych jak sem živa měla. @sen tvrdý měla@ V tom mi se zdálo, že tentýž Starý jako i prve ke mně přišel a mně za ruku chopil a řekl mi: „Neboj se, však jsem já ten, kterýž jsem byl a kterýž sem a kterýž budu až navěky.“⁵⁶⁸ A já sem ho žádala, aby mi své jméno oznámil, abych viděla. @toho Starého jméno@ A on mi na to odpověděl: „Jméno mé jest Věčnost.“ A já sem ho předce prosila, abych já tomu rozumět mohla, pověděl.^v Ale on mi řekl: „Dosti jest na tom nyní, že víš, kdo jest to ten Nebeský kazatel, Král slávy a žes ho viděla. [...] Kdo vidí jeho, ten také vidí druhého a třetího, a tak vidí jednoho,⁵⁶⁹ protož nyní buď dobré myslí a každ sobě dáti jísti a pítí a na to, cos viděla a slyšela, nezapomínej.“^{vi}

7. zjevení ze 6.12. 1627 (147 B/12 a dále) se na konci objevuje velký zástup před trůnem, zástup je Starcem označen jako Nebeská škola a Kristus sedící na trůnu jako Učitel a Mistr nejdokonalejší.

⁵⁶⁵ Ž 24, 8 – 10 (srov. Iz 6, 4). „...kterýž tě před věky zamiloval...“ - myšlenka predestinované vyvolenosti od věčnosti.

⁵⁶⁶ Půst sloužil k zdůraznění vnitřní duchovní čistoty prorokyně a má paralely i o ostatních vizionářek nejen ze 17. stol. (viz studie – tělesné projevy během vizí).

⁵⁶⁷ Poniatovská měla tedy zjevení nejen v extázi, ale i ve snech, kterými se její vidění i uzavírají (viz čtyři sny na konci prosince 1628 a na počátku ledna 1629, v rukopisu Vidění jsou ovšem uvedeny jen dva z nich).

⁵⁶⁸ Zj 1, 8 – „...Pán Bůh, ten který jest a který byl a který přichází, Všemohoucí“ – viz i Ex 3, 14.

⁵⁶⁹ Božské osoby se ve viděních snaží Poniatovské naznačit tajemství svaté Trojice a trojičního dogmatu (Komenského název v podtitulu 5. zjevení v Lux e tenebris je: „Triunitatis Mysterium innuitur,“ - Lux e

Tu já z toho těžkého sna jsem procítla, jakoby mně z vody vytáhl, tak sem upocená byla a hned chuť k jídlu a veliká lačnost a hladovitost na mně přišla, takže se mi zdálo, nedají-li mi spěšně jísti, že musím asi umřít. Tu nebylo naspěch co jiného než chléb a sýr sem z hrsti nepustila, až sem se ho do sytosti najedla.

3. Decembris v pátek ve spaní přišel Starý opět a řekl: „Připrav se a buď hotová nebo tě opět zavolám **146 A/9** a mnoho ti ukáži, což bude tobě i všem spravedlivým ku potěšení. Pravím tobě ještě: buď hotová a na modlitbách ustavičná,“ a s tím slovem ode mně odšel.

4. a 5. Decembris v sobotu a v neděli byla opět čistá a něco pojedla, mezi tím však čistě řekla: „Já smejšlim, že můj pan otec něco uslyší, ale bojím se, že nebude věřiti,⁵⁷⁰ ale já se bojím, že pantáta můj na svém vlastním dítěti to spatří, čemuž věřiti nechce. @o panu otci mluvila@ Já zase se bojím pondělka, že to^{vii} na mně přijdou těžkosti veliké,^{viii} jakž^{ix} pak tak se stalo. Přítomní to mi svědectví dali, že ten pondělí 6. Decembris celý den zle se měla, zvláště o čtvrté hodině z poledne až do sedmi svírání srdce že měla, @svírání v srdci měla@ že ustavičně z jednoho místa na druhé se překládala, tu složíc ruce třásla se jakoby něco hrozného viděla, ruce skládala jakoby se modlila a to trvalo čtvrt hodiny. Potom když k sobě přišla, tiše ležela a mluvit nic nemohla postivši se.⁵⁷¹

7. Decembris v outerý okolo deváté, desáté a jedenácté hodiny před polodnem měla vidění, a tu ruky podávala, prstem ukazovala a když jí to pominulo, tehdy požádala návštějím dáním písni a naležši kázala žalm 88. a 6. zpívati, item žalm 38.⁵⁷² Večer pak ptali se, co by chtěla jísti, ona dala **146 B/10** návštějti, aby jí křídý a tabulky podali, i napsala toto: „Prosím vás, nemějte mně k tomu, abych jedla, já se nyní postím a nedomnívejte se, že dnes mně bude tak jako včera těžko. Já dnes sobě odpočinutí mám nebo potom dalekou cestu před sebou mám.“

8. Decembris v středu celý ten den čistá byla, nic nejedla a nic nemluvila a požádavši papíru napsala: „Nebojte se, abych měla co zapomenouti, což jsem viděla nebo každou literu, ovšem pak slově v paměti dobrý mám.“ Tu středu u večer, když sem s psaním přišel⁵⁷³ a do pokoje

tenebris, s. 10). Podrobnější naznačení vztahů v Trojici se nachází ve zjevení z 23.1. 1628 – Vidění 174 A/65 – 174 B/66.

⁵⁷⁰ Otec Kristýny Poniatowské Julián Poniatowski, jenž pobýval v Náměšti nad Oslavou jako knihovník Karla st. ze Žerotína, byl znám jako odpůrce nových proroků – zvláště pak Kottera (viz studie – konflikt s otcem).

⁵⁷¹ Komenský popisuje průběh zjevení, které trvalo přibližně hodinu, po jeho skončení nemohla Poniatowská mluvit a nechápajícím přítomným napsala na donesenou tabulku: „*Ligata mihi est a Deo lingua: orate ut mihi solvatur*“ (Lux e tenebris, s.11/ Offenhaltungen, s. 18). Vize ze 6.12. je uvedena v rukopise Vidění na straně 147 B/12.

⁵⁷² Žalm 88: „*Hospodine Bože, má spáso,*“ Ž 6 – „*Nekárej mě, Hospodine, ve svém hněvu,*“ Ž 38 s téměř totožným názvem – „*Nekárej mě, Hospodine, ve svém rozlícení.*“

⁵⁷³ Psáno v první osobě očima posla, kterým byl bratrský kněz Matěj Theodor Cillius Krokočinský, kterého vyslal z Náměště nad Oslavou Julián Poniatowski. Později působil Krokočinský jako správce bratrské tiskárny v Lešně před manželem Poniatowské Danielem Vetterem – Strejcem.

k ní ležící na lůžku se dostal, @psaní od p[ana] otce dostala@ i psaní Její Milosti paní Zárubové dodal, tu ona srozuměla, že pan otec její nepřijel. Dala se [ve] veliký pláč a hned toho psaní, kteréž sem jí dodal od pana otce jejího čísti nechtěla. Než poněvadž mluvit nemohla, požádala papíru a inkoustu a napsala: „Ó když jest mne ten jediný otec opustil, což sobě mám o někom jiném mysliti,“ a potom upokojivši se čtla psaní od pana otce svého.

Předčtouc, opět [ve] veliký pláč se vydala. Tu potěšována byla a z toho pláče vyvozována, ona opět návštějí dala, aby jí papíru a černidla podáno bylo. I napsala toto: „Nepláči proto, že nepřijel pantáta, než co mi píše, že nechce ze mně míti prorokyně a že je mi vidění v k[a]techismu a ne takové věci.“ **147 A/11** Potom když jsme při večeři byli, ona vstavši napsala toto: „Prosím vás modlete se Pánu Bohu, aby mi rozvázal jazyk můj, abych mohla vypravovati divné skutky jeho, aby mně jen oči nebolely, tedy bych to napsala, co jest mi v pondělí ukázáno, ale není možné dlouho jednostejně hleděti a mnoho psáti. Prosím, aby mi ukázán byl ten list, kterýž pantáta paní Sadovské⁵⁷⁴ píše, och což mám zarmoucené^x srdce na[d] tím, že mi právě a sprosta utrhá pantáta můj. Nebo od cizího bych to snáze snesla nežli od toho, v kterémž sem po Pánu Bohu svou nadějí měla a své potěšení složila. Ještě mi velí mlčeti, abych těch fantazií nevypravovala a já aby mi netoliko můj pantáta, ale všecken svět kázal mlčeti. Nebudu mlčeti nebo předivní skutkové Hospodinovy musejí i skrze mě ohlašování býti.“

9. Decembris ve čtvrtek po modlení, kteréž sme^{xi} s ní měly, napsala křídou, aby jí dán byl papír a černidlo, že chce psáti to, co viděla a slyšela v pondělí, v outerý.⁵⁷⁵ Což když se stalo, posadila se na lůžku a psala téměř celý den (ač s odpočíváním) a svou vlastní rukou tyto věci psala: „Prosím, aby žádný slovo v tom mým vidění se neopravovalo, by se pak neforemné býti zdálo nebo jsou to ty **147 B/12** nejvlastnější slova, který jsem já slyšela i kteréž sem sama mluvila.“

V pondělí po druhé neděli adventní přišla na mně opět veliká těžkost a hrozná svírání, takže sem velikou bolestí nevěděla, co sobě počíti a trvalo to asi půl hodiny, vtom sem byla opět u vytržení. Toto se pak se mnou dalo. Nejprve šla sem lávičkou^{xiii} úzkou, kteráž byla nad velmi hlubokou řeku. Tu sem přišla na suchý a pěkný zelený pole, po němž sem se procházela. A tu přišel ke mně ten Starý opět a přivítav mně podáním ruky, řekl mi: „Pod' za mnou.“ I šla sem za ním a dostala jsem se s ním do oblaku, v němžto byl veliký zástup lidu,

⁵⁷⁴ Esther Sadovská ze Sloupna (roz. z Vchynic) – manželka bratrského šlechtice Jiřího Sadovského ze Sloupna – sídlící na nedaleké Bílé Třemešné, odkud do Branné přišel Komenský, jenž u Sadovských pobýval (viz studie – počátek vizi).

⁵⁷⁵ Tj. 6. a 7.12. 1627.

kterýž stál, krom jeden toliko byl, kterýž seděl na stoličce v rouše běloskvoucím a hlavu měl převelmi jasnou jako blesk. I řekl mi ten Starý: „Pozoruj pilně, co dítě^{xiii} bude.“

I vyšel jeden z toho zástupu též v rouše bílém a ten měl kalich v ruce své a řekl tomu, kterýž seděl na stoličce: „Ó Pane, mám-li vylíti z kalicha tohoto víno hrozného hněvu Tvého na všechny bezbožné?“ I řekl mu ten, kterýž seděl na stoličce: „Počkej nebo se ještě nedokonal hněv můj.“⁵⁷⁶ I odšel ten a vyšel opět jiný, kterýž měl též roucho bílé jako i ten první a držel v ruce své meč⁵⁷⁷ veliký, kteréhož **148 A/13** já sem se hrubě bála, ale řekl mi Starý: „Neboj se neb to ani tobě ani žádnému z vyvolených škoditi nemá.“ I volal opět, kterýž měl meč v ruce své: „Ó Pane, mám-li s[es]toupiti dolů a vypleniti mečem tímto všechny převrácené?“ I odpověděl ten, kterýž seděl na stoličce: „Počkej nebo ještě čas uloženy nepřišel.“ I odšel opět ten a já divila sem se tomu velice. I vyšel opět třetí podobný jsa těm prvním dvěma a ten držel v ruce svých střelu převelmi prudkou, kteréhož sem se opět velmi bála. @třetí Stařec vyšel@ I řekl mi ten Starej, kterýž se mnou byl: „Jen se neboj, však sem ti^{xiv} prve pravil, že to tobě ani žádnému z vyvolených škoditi nemá.“ I volal ten třetí hlasem velikým: „Ó Pane, mám-li pustiti střely strašlivého hněvu Tvého na všechny národy nešlechtné?“ Řekl opět ten, kterýž seděl na stoličce: „Počkej nebo ještě nepřišel den pomsty,⁵⁷⁸ ale přideť brzo a soud můj brzo se mnou.“ I řekl všecken zástup hlasem velikým: „Amen!“ A zmizelo to všecko, jen já sama s tím Starým zůstala a vždy sem se převelice divila. I řekl mi: „Pod' se mnou a ještě ti něco ukáži,“ a vedl mně do druhého oblaku, kdež byl opět veliký zástup starců, mládenců a dětí a jeden seděl za stolem pěkným bílým **148 B/14** rouchem oděný.⁵⁷⁹ I zeptala sem se: „Co jest to?“ I odpověděl mi Starý: „Jest škola.“ I řekla jsem mu zase: „A kdo jest to ten, kterýž sedí za stolem?“ a on mně: „Jest Učitel a Mistr nejdokonalejší.“ I otázala sem se opět: „A kdo jsou pak ti, kteříž před ním stojí?“ I dí mi: „To jsou ti, kteříž znamenání jsou znamením tím, že jsou služebníci toho nejvyššího Krále.“ A já jsem řekla jemu, aby mně také dáno bylo znamení nějaké, že sem služebnice toho nejvyššího Krále, i řekl mi ten Stařec: „Co chceš za znamení?“ I odpověděla jsem mu: „Pane, jak Ty chceš.“⁵⁸⁰ I řekl ke mně: „Aj nyní ti bude svázán jazyk tvůj, ale v malém čase ti zase rozvázaný bude, buď dobré myslí nebo tobě to nebude ke škodě, tyto pak, kteréž tu vidíš státi, mají znamení na čelích svých,⁵⁸¹ ale tobě ještě takové znamení nebude dáno, až bude konec. Když půjdeš do též nebeský školy, tu tobě též

⁵⁷⁶ Velmi častý motiv zjevení – už téměř ano, ale ještě ne, ještě není dokonána míra hněvu, ještě čas uloženy nepřišel – srov. např. Iz 10, 25.

⁵⁷⁷ Častý motiv ve zjeveních, který vychází ze Zjevení sv. Jana – např. Zj 6, 4.

⁵⁷⁸ Den soudu, den pomsty, den hněvu – Zj 6, 17; Iz 13, 9; Jl 2, 17; Na 1, 6; Sf 1, 14; Mal 3, 2; 2P 3, 10.

⁵⁷⁹ Srov. vzhled Pána ze zjevení z 25. 11. 1627.

⁵⁸⁰ Aluze na Mt 26, 39; srov. L 14, 36.

⁵⁸¹ Zj 7, 3; 9, 4; srov. Ez 9, 4.

takové znamení dáno bude jako i těmto. Nyní na tom máš dosti, odejdiž tedy, zase půst pak a modlitba ať při tobě je.“ A podav mi ruky, řekl: „Pokoj tobě buď nebo já sem s tebou až na věky.“⁵⁸²

A to slovo dopověděl, ztratil se před očima máma a já k sobě přišla, to bylo večer v pondělí na ráno.⁵⁸³ Pak v úterý ve spaní ukázal mi se opět ten Starý a řekl mi: „Miluješ-li mne nade všecko, ze vši mysli, moci a síly své?“ Dí mi: **149 A/15** „Setrvej jen do dobrém až do konce a budeš pozvána k večeri Beránkově.“⁵⁸⁴ I zaradovala sem se z toho slova až ve mně srdce zplésalo a hned sem procitla.

Po chvíli opět po tom snu měla sem vidění. Stál ten Starý daleko ode mě a volal mně řka: „Pojď ke mně.“ A já řekla: „Nemohu.“ On dí mi: „Proč nemůžeš?“ I odpověděla jsem: „Pro velikou vodu, kteráž přede mnou jest.“ I řekl: „Pojď jen přece.“ I šla sem a pohřížila mně voda ta, takže sem z ní nijak vyjítí nemohla, ale vola[la] sem hlasem velikým na toho Starce o pomození. I přišel ke mně a řekl mi: „Podej mi ruky.“ I podala sem mu pravé a on mne z tý vody vytáhl a řekl: „Slyšel sem tě, že se modlíš. Blahoslaveni, kterýž znaleženi budou v dobrém nebo takoví pocteni budou v nebesích slávou nevýmlyvnou, kteráž navěky od nich odjata nebude.“ A tu zmizel a já sem k sobě přišla.

Zase po chvíli asi po půl hodině opět sem se dostala do nějakého stavení a pěkného palácu,⁵⁸⁵ tud' přišed ke mně Starý dí mi: „Pojď, pojď se mnou, ukáži ti něco.“ I šla sem s ním do nějakého pěkného pokoje, v němž stál stůl veliký okrouhlý a na tom stole ležely Knihy veliké a u nich seděl jeden a ten měl pero v ruce své a psal v těch Knihách velikých. **149 B/16** I otázala sem se toho Starce, jaké jsou to Knihy. On mi řekl: „Jsou Reg[i]stra smrti.“⁵⁸⁶ I divila sem se mu, co to jsou za Knihy. I dí mi: „Jest Vladař těchto Knih velikých.“ I řekla sem mu: „A co pak píše?“ On odpověděl mi: „Zapisuje všecky hříchy bezbožných.“ A tu sem se opět tomu divila a řekla sem: „Ach byť to bezbožní věděli, že se zapisují hříchy jejich, nehřešili by, než činili by pokání.“ I řekl mi ten, kterýž psal: „Věř mi, že z těch, kterýž tuto poznamenáni jsou, žádný se neobráti a nebude činiti pokání, ale zahynouti musí, protože se protiví ze zlosti Bohu a svatým jeho. Ale ještě jsou jiní, kteříž tuto nejsou zapsáni a těch nejsou tak hříchy vázání, protože se z neznámosti protiví Bohu a svatým jeho. Ti obrázení a zarmúzení budou ku pokání a užívání milosti.“

⁵⁸² Mt 28, 20.

⁵⁸³ Komenský komentuje zjevení v souvislosti s pomstou Boží proti pronásledovatelům české církve v souladu s určitou pasáží z proroka Izajáše (Iz 8) - Lux e tenebris, s. 14/ Offenbahrunge, s. 28.

⁵⁸⁴ Míneho ve smyslu eschatologického stolování s Beránkem, viz i svatba Beránkova (Zj 19, 7).

⁵⁸⁵ Viz první dvě zjevení z 22. a 23.11. 1627.

⁵⁸⁶ Viz pozn. o motivu Knihy ve studii.

I divila sem se opět tomu velice a zmizelo to všecko a Starej ten řekl mi: „Slyšela si, co jest bylo mluveno?“ I odpověděla sem mu: „Slyšela.“ I dí mi: „Nu nezatajujž ničehož, což vidíš a slyšíš př[e]d spravedlivými, aby oni oslavovali jméno Hospodinovo, kteréž jest veliké. Nyní jdi zase a přece neulevuj v modlitbách a post' se čtyři dni, odpočívej pátej pak den, posilni se pokrmem a nápojem nebo máš dalekou cestu před sebou.“ **150 A/17**

11. Decembris v sobotu, když bylo po jejím postu, kterýž zdržela za čtyři dni, po modlení, kteréž sme s ní měli, pojedla čistě a já jí řekl,⁵⁸⁷ aby se posilnila, aby panu otci svému psala. I ukázala prstem nahoru, že musí na tu dalekou cestu a napsala na tabuli, že jí potom bude těžko. Ihned požádala papíru, černidla a psala panu otci panu Juliánovi v tato slova.⁵⁸⁸

„Milost Boží se všemi námi, amen.

Můj nejmilejší pane otče, smejšlím, že to panu otci není neznámé, kterak jest mne pán Bůh velikou a těžkou nemocí a právě neobyčejnou nemocí navštívití ráčil. V kteréžto těžké nemoci své nic jiného sem sobě po Pánu Bohu nežádala a nežádám, nežli abych pana otce viděla. Když pak sem v té žádosti oslyšána, i ty vzáctný přimluy,⁵⁸⁹ kteréž sem za sebe měla, nic neprospěly. Pánu Bohu to všecko poroučím a s Davidem pravím, otec můj i matka má opustili mně, ty pak Hospodine, přijmi mně k sobě.⁵⁹⁰ K čemu mně pak Pán Bůh užil a užívá a snad ještě užítí chce, toho panu otci pro nemoc, mdlobu vypisovati nemohu. Víím, že pan^{xv} Matěj⁵⁹¹ to všecko bude oustně a nebo skrze psaní panu otci oznámí a přednese. Ját' sem se již všecka Pánu Bohu oddala, vůli svou s vůlí jeho svatou sem srovnala a summou – **150 B/18** jakkoliv a cokoliv se mnou učiniti chce, na všecko jen řeknu: amen, staň se vůle Tvá Pane. Kdež pak pan otec píše, abych těch vidění, kteráž z fantazie po[c]házejí, nevypravovala, toho já učiniti nemohu. Předně proto, že ta vidění, kteráž mám ne z fantazie neb hlavní nemoci,⁵⁹² ale od samého Boha a z samého Boha svůj původ mají. Druhé, že jest mi poručeno, abych nezatajovala ničehož, což vidím a slyším před spravedlivými, aby i oni oslavovali jméno Hospodinovo, kteréž jest veliké,⁵⁹³ a tak' tedy sluší více poslouchati Boha, nežli lidí⁵⁹⁴ i než vlastních rodičův.

⁵⁸⁷ Opět psáno z perspektivy otcova posla Matěje Theodora Krokočinského nebo v tomto případě snad samotného Komenského.

⁵⁸⁸ Dopis otci je součástí všech vydání revelací jako modelová odpověď prorokyně na skeptické stanovisko teologa – odpůrce zjevení (viz studie – konflikt s otcem).

⁵⁸⁹ Míněny pravděpodobně přimluy paní Sadovské a kněze Jana Stadia - Stadius a Sadovská totiž posílají po poslovi dopis otci Juliánovi Poniatowskému na Moravu o stavu jeho dcery a vyzývají ho k příchodu na Brannou (Lux e tenebris, s. 9 – 10/ Offenbahrungen, s. 13 – 16, srov. Vidění, 144 B/6 – 145 A/7).

⁵⁹⁰ Ž 27, 10.

⁵⁹¹ Matěj Theodor Krokočinský – viz dříve.

⁵⁹² Jedná se o pohlavní nemoc, kterou např. doktor Matyáš Vechner ze Všova považoval mimo jiné za příčinu chorobného stavu Kristýny (viz studie – počátek vizí).

⁵⁹³ Jr 10, 6; srov. Ez 36, 23; Ž 76, 2.

Třetí, též pan otec dokládá, že jest na mně umění[?] a vidění dosti na katechismu a v slovu Božím. Tak jest, tak jest, na tomť mnoho záleží, ale kdyby Pán Bůh chtěl, abych něco více uměla a věděla nežli v otázkách jest, co bych já jemu mohla zabrániti a nebo říci jemu: proč tak činíš. Ještě pan otec píše, že ze mně prorokyně míti nechce. Zachovejž Pán Bůh aniž já za jakou prorokyni jmenována býti chci nebo kdo chce býti prorokyní, ten musí předpovídati věci ty, kteréž se ještě nestaly. Ale já nemluvím věcí takových, ale což vidím a slyším, to mluvím a za žádnou prorokyni se nevydávám, ale za nástroj Boží se býti pravím, kteréhož Pán Bůh **151 A/19** užil k tomu, aby své některé tejně a předivné skutky pobožným a spravedlivým oznámil ku potěšení jich.⁵⁹⁵ Ač zdálo by se sic rozumu lidskému, že by Pán Bůh měl k takovým obzvláštním věcem někoho moudrého, rozumného, učeného vyvoliti. Ale když se pak tak Pánu Bohu líbilo a líbí, co tomu máme řícti nebo což bláznového světa to vyvolil Bůh, aby zahanbil moudré.⁵⁹⁶ Nic jiného nevím, co činiti, než poddati se vůli Boží a činiti to, což on chce a říkati: dobré všecky věci učinil a činí Pán Bůh náš.⁵⁹⁷ Ze všeho buď pochváleno jméno jeho navěky.

Poslušná a poddaná dcera až do hrobu

Kristýna Poniatowská z Duchníku.“

Napsavši list panu otci a jej připravivši, něco poj[e]dla a potom po jedné hodině z polodne počala smutná a tesklivá býti. Až po druhé hodině již na ní těžkost šla a to trvalo pomalu do čtyř hodin, svírání za dobré dvě hodiny trvalo, při páté hodině tu se sluch ztratil, nic neslyšela. Jen co napsala, odpověď dala a zase napsala jako i to, jak šest hodin udeří, půjdu od vás, však k vám zase přijdu. **151 B/20** Protož ukazováním na prsty doptávala se, brzo-li bude šest bítí, i sama na hodiny pohlížela a jak šest odbilo, hned rychle leže na lůžku jakoby zletěla, povstala, posadila se, obličej vzhůru zdvižený^{xvi} měla, otči otevřené, však nic neviděla ani jimi nehnula. Tu složivše ruce zavřené, třásla se jakoby se divila, ruce obě spěšně zhůru nad hlavu vztáhla. Potom ruce složila jakoby se modlila, k stěn[ě] obličej obrátila, uši nastavovala, jakoby nětčeho plně poslouchala. Tu zpět prstem točila^{xvii} jakoby se divila, pravé ruky podala jakoby se žehnala, potom ohlížela se sem i tam a rukama jakoby co ztratila, hledala a vzavši peřinu ji svinovala spěšně. A potom s křiknutím zase na peřinu padla a tu hned k sobě přišla, dobře viděla i slyšela, však přece nic nemluvila, nic nač tázána byla, hlavou posvědčovala, potom žádné těžkosti již necítila, a to vidění sama napsala takto.

⁵⁹⁴ Sk 5, 29; 4, 19.

⁵⁹⁵ Zde si Poniatowská poněkud protiřečí – nejdříve se brání označení za prorokyni a hned vzápětí uvádí dosti podstatný výměr prorockého poslání .

⁵⁹⁶ 1 K 1, 25 – 28.

⁵⁹⁷ Gn 1, 31.

V sobotu před třetí nedělí adventní 11. Decembris po napsání toho listu přišla na mně u večer velice náramně těžkost, kteréž sem ještě co stůni, tak hrubě neměla, a tu sem byla opět u vytržení. Toto se pak se mnou dalo. Nejprve šla sem cestou, kteráž byla velmi **152 A/21** úzká, kamenitá a nerovná.⁵⁹⁸ Tu sem přišla na velmi vysoký a příkřej vrch^{xviii} sem se dostala a kdež sem se vždycky bála, abych zpátkem dolů neupadla. Ten veliký vrch, když vyšla stála sem a čekala, zda-li ten Starej jako i jindy ke mně přijde. I pohlídnou nenadále na nebe a uhlédám, žeť se pomalu odvírá. I ukázal [se] ten Starý na tom místě, kdež se bylo nebe otevřelo a pohleděv na mně, řekl mi: „Vstup sem.“ Já sem mu odpověděla: „Pane nemohu,“ a on dí mi: „Podej mi sem ruky.“ I podala sem mu obouch rukouch svých a on vtáhl mně rukou do nebe a přivítav mně podáním ruky, řekl: „Modliž se takto - ó Pane nastrojž srdce mé i všechny smysly mé, abych pochopiti mohla divné skutky Tvé.“⁵⁹⁹

Po tom modlení, když bylo velmi dlouho, uhlédala jsem zástup veliký a místo to, kdež sem stála, bylo velmi široké a světlé, takže jsem pro jasnost ani dobře hleděti nemohla. I zeptala sem se toho Starého, jaké jest to tak velmi široké a jasné místo. I řekl mi: „Jest stolice, trůn⁶⁰⁰ a majestát Boha živého, protože pozoruj pilně.“ I vyšel jeden z toho zástupu v bílém oděvu a ten měl křídla na hřbetě svém⁶⁰¹ a schytiv se, letěl velmi vysoko a vysokým hlasem volal: „Ach Pane spravedlivý, brzo-li povstaneš, aby[s] pomstu vykonal nad těmi, **152 B/22** kterýž pošlapávají jméno slávy Tvé. Brzo-liž se zjevíš v velikosti síly své, aby[s] učinil přítrž nešlechtnosti bezbožných, ale povstaniž již a ukaž to, že jsi ten, kterýž nebem, zemí i každou duší vládneš a kromě Tebe jiného není, kterýž by tak mocný byl jako jsi Ty. I rozveselí se v Tobě věrní Tvoji spatřující sílu Tvou i pomstu nad nepřáteli Tvými i svými a říkati budou: veleslaven budiž Hospodin, Bůh silný od věků až navěky.“ Ta slova, když dopověděl, postavil se na nohy své a mlčel. I divila jsem se tomu velice.

I dí mi Starý: „Nyní patř a sud’.“ I pozorovala sem pilně a ej, strhl se vítr veliký a bil hrom náramně a nebe s[e] třáslo, i bála sem se velmi. I přišel jeden z zástupu, přinesl meč veliký⁶⁰² a dal jej tomu, kterýž byl ve zbroji do pravé ruky jeho. I mluvil ten, kterýž měl meč [v] pravé ruce své a řekl: „Tato síla má a pravice síly mé,⁶⁰³ mečem tímto vyhladím všechny, kterýž se postavují proti mně. Aj povstanať již a přijda nenadále v ten den, v kterémž se mne všickni nenadějí, v ten den pravím, o němž zarputilí nevěděli. Tehdáž přijdu a dám odplatu každému,

⁵⁹⁸ Obvyklé útrapy – viz pozn. výše.

⁵⁹⁹ Ž 119, 27; srov. Zj 15, 3.

⁶⁰⁰ Zj 4,4; 1 Kr 22,19; Ž 48,9; Iz 6,1; Ez 1,26.

⁶⁰¹ Jedná se o anděla – podobný způsob komunikace mezi anděly a Pánem se odehrává i ve zjevení z 6.12., kde vystupují ze zástupu jen bíle oblečené postavy.

⁶⁰² Zj 1,16; 2,12; 19,21 – ostrý dvousečný meč (z úst); 6, 3 – veliký meč.

⁶⁰³ Ex 15, 6; srov. Ž 20, 7; Ž 21, 9.

jakéž kdo zasloužil. Učiním konec všeliké nepravosti a potřu všechny nevěrné v hněvu svém, jméno i památku **153 A/23** jejich vytnu [ze] země živých.“⁶⁰⁴ Tu opět přestal mluvit a ten, kterýž prve létal, přišel a schytiv se opět letěl a volal hlasem velikým: „Běda, běda, přeběda těm, kterýž se protiví tomu nejvyššímu Králi. Item přeběda, kterýž se protivili tomu nesmrtdlnému Králi. Item přeběda, kterýž opustili toho velikomožného Krále nebo i on je opustil a opustí, když je zažena od sebe, tak aby neviděli tváře jeho navěky.“ I přestal opět létati a postavil se na nohy své, mlčel a já se divila velmi. I zvolal opět ten, kterýž byl ve zbroji: „Aj pospíším již slovy svými a soudem svým, abych jej brzo vykonal, avšak ještě prve učiním věc divnou. Od půlnoci a od východu přivalí se mnoho zlého na všechny národy a obyvatele země, svolám všechny národy království půlnočních a východních,⁶⁰⁵ aby přitáhnouce bojovali i vybojovali mečem všechny ty, kterýž se proti mně pyšně postavují. @die volcker von miternacht und von morgen sollen Gottes feinde überweltigen und verfolgen@ Síla pak a moc ramene mého⁶⁰⁶ bude s nim[i], aby je podpírala a nedala jim klesnouti. Veseliti se bude s nimi tehdaž nebe a prozpěvovati země, i moře zvuk svůj vydá⁶⁰⁷ a každý tvor plésati bude vidouce předivnou moc i pomoc Pána slávy.“ **153 B/24** To pověděv ztratil se před očima máma.

Ten pak, kterýž prve podvakrát létal, letěl opět a volal: „Veselte se spravedliví v síle toho velikého Krále, neboť již brzo povstane k spomožení vašemu, rozmnoží radost srce vašeho v velikosti síly své, potěší vás a rozveselí velice. Jen maličko poschovejte, Hospodin Pán Bůh zástupů⁶⁰⁸ to učiní.“

To když dopověděl, přestal létati a ztratil se, on i ten zástup všecken. A já divila sem se velice. I řekl mi St[a]rý: „Pojď se mnou, ještě ti ukáži a uhlédáš.“ I šla sem s ním asi čtyři kroky, uhlédala sem veliké množství střelců. I otázala sem se toho Starce, co jest a on mi odpověděl: „Jest hněv Boží, když vypuštěn bude brzo na všechny ty, kterýž páší nepravost. Ale ještě není doplněna míra jeho, zlost také bezbožných není ještě doplněna, ale dovršují bezbožní, aby potom tížeji odsouzeni byli.“ Divila sem se opět slovům těm a Starý řekl mi: „Jdi zase v pokoji a potom se ke mně zase vrátíš.“ Podal mi ruky a rožehnav se se mnou, ztratil se. A já k sobě přišla.

27. Decembris byl den svatého Jana Evangelisty, ve večer přišla na mně nemoc, těžkost, v kteréž jsem dlouhou chvíli byla. Vtom sem jako i jindy byla u vytržení, přišla sem do nějaké

⁶⁰⁴ Ž 27, 13; 116, 9; srov. Iz 38, 1.

⁶⁰⁵ Poprvé se ve zjeveních objevuje „geografie záchrany, spásy“ vyvolených od národů východních a půlnočních – srov. Iz 41, 21.

⁶⁰⁶ Ex 15, 6; srov. Ž 20, 7; Ž 21, 9.

⁶⁰⁷ Ž 96, 11; srov. Ž 98, 7.

⁶⁰⁸ Standardní označení Hospodina ve Starém zákoně.

pěkné zahrady, i přišel opět ke mně Starý ten **154 A/25** jako i prvně, přivítal mne podáním ruky a řekl: „Pod' za mnou.“ I vedl mne do nějakého krásného stavení a pěkného pokoje, kdež stál stůl přikrytý něčím bílým a ten stůl byl na způsob oltáře, na němž stál veliký svícen zlatý a v něm svíce též veliká, kteráž hořela. I dí mi Starý: „Patř pilně.“ I přišel jeden v bílém rouše jako rozhněvaný jsa, řekl: „Takto praví Hospodin velikomocný: aj já zhasím svíci tuto, protože světlo její není světlo než tma.“ I zhasil svíci tu a řekl: „Ještě i to praví ten silný: aj já pohnu svícnem tímto velikým z místa jeho a polámi jej nebo svícen⁶⁰⁹ ten jest podvodný a nepravý, zevnitř se toliko blyštící, ale vni[t]ř plnost nečistoty a převrácenosti v sobě mající.“ I vzal jej do ruky své a shodil ho z stolu toho na zem, an se všecko zatřásl. I rozrazil ten svícen a ten pak stál přece a oheň vycházel z oust jeho a zapálil ten stůl a potom celé stavení, takže hořelo velice. I ztratil se ten, z jehož úst vycházel oheň a já divila se těm věcem. I řekl mi Starý: „Nediv se, ale raději poslouvej.“ A slyšela sem hlas veliký: „Aj vypustil' jsem již oheň hněvu svého hrozného⁶¹⁰ a nechci, aby více byla ohavnost na místě svatém mém.“

I řekl mi Stařec: „Podiž ještě se mnou.“ I šla sem s ním a dostala sem se jakoby do nebe, **154 B/26** kdež bylo veliké světlo a náramný blesk. I dí mi Stařec: „Hled',“ a vtom přicházel k nám jeden, kterýž byl na způsob Mládence nějakého v dlouhé bílé roucho oblečený^{xix} jsa. A ten měl meče dva, v jedné ruce jeden a v druhé ruce druhý. I bála sem se velice a Starý řekl: „Neboj se však sem já s tebou, raději se modli.“ I potom k nám Mládenec ten řekl: „Aj já způsobím věc divnou, meče tyto dva já pošlu^{xx} na ty, kterýž jsou pyšní, vysokomyslní a proti mně se postavující. Přivedu je zdaleka, jeden bude od půlnoci a druhý od východu, meč pak třetí bude mezi nimi. A ten bude meč mezi nimi v ústech mých⁶¹¹ zabíjíce každého bezbožného a všecky, kterýž se proti mně postavují pyšně, vyhladí z gruntu. @spricht Gott zú ihr: ich will ein wúnder thún und will über die, die sich wieder mich seyen ein [?] volck von miternacht undt von morgen über sie bringen und sie vertilgen lasen@ Těmi meči já vyplním všecku bezbožnost, nešlechtnost, převrácenost a ohyznost i modloslužbu. Všecko to vykořením. Srazím též pyšného, převráceného, i posadím služebníka svého, kterýž se mně bojí a po cestách mých chodí.⁶¹² Tomu já dám sceptrum do ruky jeho, též taky i moc, abych nedopouštěl se rozmáhati nešlechtnosti, nad tím odpočine požehnání mé,⁶¹³ ten bude spravovati lid můj, takž já míti[?] a bude podobný tomu, o něm psáno je v knihách, že byl

⁶⁰⁹ Podle Zj 1, 13; 2, 1-5 svícen symbolizuje církev.

⁶¹⁰ Viz i jako kalich, střely a víno hněvu.

⁶¹¹ Zj 1, 16; 2, 12; 19, 21 – ostrý dvousečný meč (z úst)

⁶¹² Ž 128, 1; 25, 9 – narážka na vyvoleného panovníka Fridricha Falckého.

⁶¹³ Ž 24, 5.

muž vedle srce Božího.⁶¹⁴ Tomu pravím bude podoben ten, jehož já vyvýším. Způsobím též pokoj a radost lidu mému, kterýž se mne přidrží **155 A/27** a nebudu se již více hněvati na lid můj, aniž naň zapomenu, neboť jsem jej sobě na dlaň vyryl.⁶¹⁵ Blahoslaveni ti, kterýž mně věrni jsou, neboť i já jim věrný budu a způsobím to, aby seděli za stolem mým v království mém velikém až navěky.“ A dopověděv podal mi ruky a řekl: „Podiž ještě.“ I šla sem s ním asi tři kroky, tu dí mi: „Pozoruj.“

I viděla sem veliký a nesčíslný zástup. I zeptala sem se Starce toho: „Kdo jest to ten, kterýž sedí na stoličce?“ I řekl mi: „Jest Král všech králův⁶¹⁶ nejvyšší a nejmocnější a jest ten, kterýž srazil svícen veliký na zem a ten, [v] jehož si rukou viděla meč.“ I divila sem se opět velice. Ten pak zástup všecken padl a volal hlasem velikým: „Chvála, čest i moc a sláva budiž tomu, kterýž jest a bude až na věky.“ I zmizelo to všecko, Starý pak přivedl mne zase do zahrady a rožeňnav se se mnou podáním ruky, řekl: „I di nyní zase, ale navrať se ke mně brzy.“ I odšel ode mně.

29. Decembris ve středu po svatém Janu okolo čtvrté hodiny o poledni přišly na mně opět bolesti těžké, z kterýchž přišlo na mně vytržení, takže sem se dostala opět do nebe. I přišel Starý a podal mně ruky, přivítal.^{xxi}(**něm. marg 2**) Velel mně poslouchati, i slyšela sem zvuk **155 B/28** a hluk preveliký jako od mnohého lidu i otázala jsem [se], jaký jest to zvuk, kterýž já slyším. I dí mi Stařec ten: „Neptej se, raději patř.“ I viděla sem opět zástup veliký a ten se všecken oblačel^{xxii} do zbroje velmi spěšně. I divila sem se tomu opět velmi a Starý řekl mi: „Uhlídáš, jen pilně pozoruj.“ I pořádal se te[n] zástup veliký jako obyčejně se to při lidu vojanském spatřuje, měli také meče ostré při bocích svých a ručnice dlouhé. Když se pak spořádal zástup ten všecken, tehdy přišel jeden též ve zbroji bílé. Zbroj jeho nebyla podobná toho zástupu zbroji, než byla rozpálená jako oheň a vydala od sebe jiskry. Tomu pak vycházel veliký meč z úst jeho a byl též rozpálený.⁶¹⁷

I šel on napřed, ten pak zástup všecken za ním mimo mně. I divila sem se tomu opět, jaké jest to vojsko, vtom sem slyšela hlas veliký: „Aj Pán veliký Hospodin, Bůh zástupů běže se svatými tisíci svými⁶¹⁸ ku pomstě bezbožných nebo nemohl se již déle dívati na převrácenost, nespravedlnosti, ukrutnost, křivdu, která se děje těm, jenž se jeho bojí. Připustit' jest již křik, volání a úpění chudých svých k srdci svému lítostivému, přijal i hlas jejich v ucho své⁶¹⁹ a pročež již povstal, aby učinil konec bezbož-

⁶¹⁴ 1 S 13, 14.

⁶¹⁵ Iz 42, 15.

⁶¹⁶ Zj 17, 14; Král králů, Pán pánů – Zj 19, 16; Dt 10, 17.

⁶¹⁷ Viz výše - Zj 1, 16; 2, 12; 19, 21.

⁶¹⁸ Zj 5, 11; 14, 1.

⁶¹⁹ Ž 17, 6; 31, 3; 86, 1.

milují.“ Vtom se ten všecken zástup ztratil a já divila sem se a ptala Starého, kde jest se ten zástup poděl a on řekl mi: „Povím' nyní.“ I ptala sem se opět: „Kdo jest pak to ten, kterýž zabije mečem úst svých každého bezbožného a ty, kterýž se proti němu pyšně postavují, vyhladí z gruntu?“ „Vojsko to, kteréž si viděla, jest vojsko nebeské, ale bude^{xxiii} ti ukázáno ještě jiné vojsko, než ne v tom místě, ale jinde. Nebo ty již ke mně nepřijdeš více, ale já k tobě přicházeti budu, protože buď vždycky hotova nebo ti ještě mnoho ukáži. Odejdi nyní, pokoj můj buď s tebou vždycky až navěky.“ A tu se se mnou rukou dáním rozžehnal.

@Léta 1628@ 11. Januarií v outerý na pátou hodinu z poledne jměla jsem vidění takové (kterýž v Polště jsouc)⁶²⁰ svou rukou napsala. Nejprve ke mně přišli tři anjelové a ti byli jako na způsob mládenců. Jeden pak z nich nesl Knihu velikou v rukou svých, kteráž ta Kniha pěti čtvrti lokte dlouhá a tři pak čtvrti vysoká neb tlustá byla. I otevřel jí anděl ten, kterýž jí nesl, zavřel anděl tu Knihu zase a vzav jí řekl on jako i ti dva jedněmi ústy: „Pod' za námi.“ I šla jsem a byla jsem přivedena k náramně velikému, hustém[u] a tmavému **156 B/30** lesu,⁶²¹ na kterýžto les viděla jsem zase z oblaku plamen aneb oheň převeliký spouštěl, padal a sem i tam v lese i nad lesem jako létal a sebou střílel. I otázala jsem se andělů těch, jaký jest to oheň tak veliký. I odpověděl[i] mi: „To jest hrozný, palčivý a zuřivý hněv roz[h]něvaného a neukojitelného. Les pak ten, kterýž vidíš, jest celá Antikristova a Satanova rota,⁶²² kteráž zapletena a zatemněna jest, že pro veliké bludy, slepotu a tmou ani žádného světla v tom tmavém velikém lese hříchu^{xxiv} a bezbožnosti jejich viděti jsi nemohla. Protož nyní vypuštěn jest již dokonale ten oheň hněvu velikého Boha, kterýž již nemohl držán a zdržán býti, protože se již byl nad míru rozpálil i rozhořel nad tímto lesem hříchu, bludu, modlářství, nespravedlnosti, ukrutnosti a všelijakých bezbožností plném. Není pak oheň ten vypuštěn proto, aby jen toliko předěsil tu sběř Satanovu a Antikristovu, ale k tomu cíli, aby přšel oheň ten, aby netoliko předěsil hmyz ten Satanů[v], ale aby jej dokonce z gruntu se vším bezbožným a převráceným hnízdem spálil a vypálil tak, aby ani znamení ovšem pak památky jaké po nich nezůstalo, neboť není možné, aby mělo dlouho státi sceptrum bezbožníkův nad lesem spra- **157 A/31** vedlivých, proto aby nevztáhli spravedliví k nějaké nepravosti rukou svých,⁶²³ aby odtud na zemdení nepřišli.“ To odmluvivše poručili mi patřiti. I viděla sem, že stromové v lese v tom těžce padali a v popel se obraceli. Jeden pak největší strom mezi jinými velmi dlouho shořeti nemohl, takže ještě oheň jaký z oblaku vystoupil a ten strom do konce spálil. Když pak zhasl oheň ten již po spálení lesa toho, stal se opět převeliký vítr a ten vál tak

⁶²⁰ Srov. Lux e tenebris, s. 45/ Offenbahrungen, s. 113.

⁶²¹ Motiv spáleného lesa - např. Iz 10, 18; 10, 33.

⁶²² V Písmu jako „synagoga Satanova“ - Zj 2, 9; 3, 9; J 8, 44; Jk 2, 5.

⁶²³ Ž 125, 3.

silně, že všecken ten popel roznosil a rozvanul, takže již ani znamení nebylo žádného, kde stromové ti shořeli aneb kde kořenové jejich byly.

Tu opět řekli mi anjelové: „Patř ještě.“ I viděla sem ještě pozůstalých stromů částku nějakou, kteříž zachováni byly před ohněm a ti se pěkně zelenali a široce rozkládaly. I ptala sem se, proč stromové ti též neshořely jako oni? I odpověděli mi andělové: „Na tyto již nepříjde hněv Boží, protože jsou chovaly v čistotě duše své a přinášely ovoce trpělivosti i v největším protivěnství Pánu svému. Tiť jsou nesklaněly kolen svých před Bálem,⁶²⁴ též ani mysl jejich k modlářství se neuchýlila. Tot' jest to maličké stádce, kterémuž se zalíbilo očí dáti království nebeské[mu], toť jsou ti Lotové spravedliví,⁶²⁵ **157 B/32** pro něž a pro jejich úpění, volání a křivdu ukrátí Pán Bůh dnů zlých a odvedl je na stranu, když pátil hněv hrozný jeho. Tak aby vyvolení věrní jeho v pomstě těch bezbožných nezahynuli. Nyní pak když přišlo soužení jeho, pomínul hrozný hněv, když přivalové, dešťové a krupobití, hřímání a velicí větrové pokušení se utišili, přivedl je zase Pán jako do země zaslíbené. Tuť se začalo milostivé léto,⁶²⁶ tu zač[n]e jejich,⁶²⁷ tyť Pán rozmnoží, těmť požehná Bůh Jákobů[v] požehnaním svým časným i věčným, těmť dá pokojné a potěšené časy viděti, tak aby mohli v pokoji bez překážky nepřátel sloužiti Hospodinu Bohu svému až navěky.“

To dopověděvši, řekli: „Podiž s námi ještě dále.“ I šla jsem s nimi až jsem přišla k veliké vodě. V té pak vodě viděla sem převelikého hada,⁶²⁸ kterýž sebou sem i tam házel i otázala jsem se: jaký by to had byl? @had převeliký@ I odpověděli mi anjelové: „To jest ten, kterýž se protiví Bohu a svatým jeho. Místo spravedlnosti a soudu činí nespravedlnosti a nátisk, místo toho, co by jměl napomáhati k tomu, aby se pocta Boží čistá rozmnožovala a rozmáhala, dopouš[t]í se radši bludům, modlářství a bezbožnostem rozmáhati a rozšiřovati. Protož již jest blízko **158 A/33** pád a zahynutí jeho nebo srce jeho vzneslo se pýchou a sláva jeho i moc zaslepila mu rozum i oči tak, aby v zatvrzení srdce svého přebídně zahynouti musil. Protož pod' a podívej se na zkázu jeho.“

I šla jsem a uhlédala sem toho hada, an z vody vylezl a na polodní⁶²⁹ straně v trávě ležel, žahadlo hrozné vypouštěl až strach z něho byl. I otevřela se země a požřela hada toho, @zahynutí hada@ já pak vzala sem kameny dva veliké a přiložila sem nimi místo to, kdež se had ten byl ztratil, tak aby on se zase dobíti nemohl. I řekli mi anjelové: „Nyní viděla si zkázu

⁶²⁴ Ř 11, 4; srov 1 Kr 19, 10 – 18.

⁶²⁵ Gn 19.

⁶²⁶ Iz 63, 4.

⁶²⁷ V textu chybí dokončení věty, jež v Komenského latinské edici zní: „...*hic jam dememinerunt afflictionis propter gaudium, qvo replevit corda illorum Dominus*“ - zde zapomenou na úkor radosti, kterou jim Pán naplnil jejich srdce (překlad autora) - Lux e tenebris, s. 46/ Offenbahrungen, s. 116.

⁶²⁸ Zj 12,9 (had – drak – Satan).

⁶²⁹ Geografie záhuby směrem k jihu – Římu, papeži.

toho velik[éh]o hada, ale potom spatříš přemizerný pád vlastní osoby jeho, to tobě sám Pán ukáže.“ I šli jsme^{xxv} odtud. A ej had opět menší na zemi ležel a divně sebou zmítal @menší had@ a střelil sebou až na místo to, kdež byl ten prvnější zahynul. I vzala sem opět kámen a chtěla jsem ho zabít. Když jsem pak kámen na něj hodila, on opjal se okolo kamenu a uštknul mně v prst u ruky pravé, @jí uštknul@ takže mi se jináče nezdálo, než jakoby mi opravdově krev z prstu tekla, jakéž mně pak když jsem k sobě přišla hrubě bolel.⁶³⁰ Ten pak had předce umřel, a ztratil se přece na tom místě jako i prvnější. @zahynul@ Anjelové pak odešli ode mně porožehnání se mnou a já též k sobě přišla. **158 B/34**

13. Januári⁶³¹ v čtvrtek měla jsem vidění ve dvě hodiny z poledne toto. Nejprve přišel ke mně Pán [v] velmi krásné a pěkné postavě a podav mi ruky řekl: „Požehnání mé budiž s tebou vždycky každého času.“ Opět řekl mi: „Podiž se mnou.“ I šla sem s ním do nějaké pěkné zahrady zelené. A tu přišel k nám Starý, pozdravil mně podáním ruky, i procházeli jsme se v zahradě té, Pán po pravé straně, Starý pak po levé a já v prostředku od nich za ruce vedená byvši. Tu jsem já toužila své bídy, že již celý tejdén uši zavřené a jazyk svázaný jsem jměla a žádala jsem ho, aby mi zase řeč i sluch navrátil, poněvadž Pán se toho učiniti zbraňuje pravíc, že Starý má tutouž moc jako i on, protože jsou sobě rovni. K tomu mi Starý řekl: „I proč jsi tak netrpělivá a proč sobě stejšeš?“^{xxvi} I díím já zase jemu: „Proto Pane byla nad tím tesklivá mysl má, že sem myslila sobě, že jest to kázeň, trestání aneb mzdy nějaké znamení hněvu Tvého ke mně, jehož jsem já sice sobě hodně jako i kázeň a trestání nerci-li časného, ale i věčného zasloužila.“ I dí mi opět Starej: „Po čom si to soudila, že by to hněvu mého znamení na uších tvých a jazyku bylo?“ A já řekla sem jemu: „Příčiny hodné žádné jsem neměla, po kteréž bych to souditi mohla, ale myslila jsem sobě, že vždy musí to nětco poně- **159 A/35** vadž si nic nepověděl, proč mi to učinil.“ I odpověděl mi zase: „Ó nádobo milosti mé,⁶³² i proč se tím darebně v mysli své zaměstnávala, však si dostala znamení ode mě předešlé, že jsi služebnice toho nejvyššího Krále (a ukázal rukou na Pána) a že se nechce na tebe hněvati. Což na to jsi zapoměla,^{xxvii} že sem neproměnitelný a slovo ode mne promluvené, že zpátkem nepůjde. Nebyloť to znamení žádné hněvu mého, aniž sobě toho myslí, aby byl to skutek můj tak, aby vidíno bylo, že mám moc, jak s tebou, tak i s každým učiniti, jak chci, ale proto svázal jsem ti jazyk a odjal sluch, aby nic nemohouc mluviti ani slyšeti, tím pilněji a bedlivěji a horlivěji rozjíkala a rozvažovala skutky mé i milost mou, kterouž k tobě dokazují. Protož požívej dobré myslí, měj pokoj a pod' se mnou dále a ukáži ti něco.“

⁶³⁰ Viz studie – tělesné projevy během vizí.

⁶³¹ Tuto vizi vydal Josef Hendrich – viz studie.

⁶³² Sk 9, 15 (kralická verze).

A vzav mne za ruku levou, Pán pak za pravou, vedli mně na jedno místo do zahrady té a ej ihned přiběhl lev nějaký z jedné strany zahrady a druhé strany opět jiný druhý veliký a přiběhli k sobě. Byli pak lvové⁶³³ ti velicí, jichž sem já se velmi bála. Jeden byl modrý a druhý červený,⁶³⁴ měli také meče v nohách svých předních, též pazoury dlouhé a hrubé u noh svých. Každý pak ten lev stál jen na dvouh zadních nohách, v předních pak drželi meče @einem blohen löwen und dem anderen roden gesehen hat, in der einem schwerdt gehabt und mit einem weisen pferdt welcher 2 köpff gehabt gestriegt und überwunden@.

„Hlediž zhůru,⁶³⁵ řekl mi Starý. I pohlédla jsem a aj kůň bílý převelmi veliký přicházel též **159B/36** jen na zadních nohách a měl dvě hlavy veliké v předních pak nohách svých držal kouli železnou rozpálenou jako uhlí ržavé. Šel pak velmi mocně a šlapal silně až se země třásla, ale když se přibližoval k těm lvom, šel poznenáhlu jakoby se jich bál a jakob[y] chtěl zase zpátkem coufati. Lvové pak ti dva udatně proti sobě stáli a na koně toho, který k nim přicházel, patřili. Někdy jako hlav k sobě nakloňující o něco sebou šeptající, avšak vždy na koně toho bedlivý pozor dávající. Ten pak kůň přišel již až k těm samým lvům a hodil kouli tu rozpálenou mezi ně jakoby myslil, že když oni o tu kouli dráti se budou, tehdy že on bez ublížení skrze ně proskočí. Lvové pak ti nechali tu kouli ležeti a dali se do koně toho a strhli mu obě hlavy jeho též i celého roztrhali a hned tu sežrali.

I řekl mi Starý: „Hlediž ještě.“ I viděla jsem opět strom vysoký a široký velmi a ten stál mezi těma lvy a příkrýval je ratolestmi svými, protože byl tak široký. Na vrchu pak stromu toho nejvejš viděla jsem, že seděl orel veliký a to měl dvě hlavy,⁶³⁵ čtyři křídla a čtyři nohy a dva ocase. I slyšela jsem, že křičel orel ten hlasem velmi velikým, ale já nic jsem tomu volání jeho rozuměti nemohla. Já tázala jsem se Starého, proč a co volá pták ten. I řekl mi Starý: „Pták tento volá tak: **160 A/37** aj já vysoko sedím a nad jiné vyvýšen jsem, protož, kdo jest tak smělého srdce, aby přišel a mně z místa tohoto mého vysokého srazil? Není a nebude žádného nikdy.“ Vtom, když on umkl, tehdy přistoupili lvové ti k tomu stromu a třáslí ním tak silně až ten pták dolů spadl a i trhali ho po kusu a sežrali podobně jako toho koně.⁶³⁶ Opět řekl mi Starý: „Podiž se mnou déle.“ I vedli mně oba až k nějaké velké vodě, při té vodě pak stál opět strom velmi veliký, kterýž se široce rozkládal. Starý pak řekl mi: „Viz,“[?] i přišli lvové ti, lámali, sekali a roubali strom ten převelmi silně, též i kořen jeho z země pazoury

⁶³³ Vidění ze 13.1. je první zjevení, kde se objevuje dobově velmi populární „heraldická“ lví symbolika.

⁶³⁴ Modrá barva – barva Severu, červená barva – barva Východu, bílá barva – lev z kmene Juda – Zj 5,5.

⁶³⁵ Narážka na habsburskou orlici v duchu dobově velmi oblíbené IV. knihy Ezdrášovy – viz SOUŠEK, *Knihy tajemství a moudrosti II.*, s. 245 – 249 (kap. 11 – 12).

⁶³⁶ Odobné je i Kottorovo vidění z roku 1622 a kolektivní vidění českých exulantů v Hofu (Jan Jiří Harant) – viz studie – zničení bezbožníků, záchrana vyvolených.

vydrapovali a všechno to do vody vmetali. I místo to, kdež kořen prve byl, zase zahrabovali a zašlapávali, takže již ani znamení toho stromu nebylo.

Tu opět řekl mi Starý: „Podíž ještě sem dále a uhlédáš konec.“ I šla jsem a uhlédala jsem převelmi pěkný, veliký a vysoký dům, kterýž byl všecken z kamene tesaného vzdělaný a blyštěl se velmi. I zeptala sem se Starého, jaký jest to tak pěkný a veliký dům. I odpověděl mi Starý zase: „Dům tento jest dům vzpoury,^{xxix} zarytý a zatvrdilý po vrchu se blyští a třpytí, v sobě pak uvnitř plný jest nečistoty, ohavnosti, převrácenosti i bezbožností všelijakých. To jest ten Babylón veliký, jehož pád veliký jest blížký nebo již není možná, aby měl dáleji státi dům ten, protože již hříchové a nepravosti jeho až k nebi dosahují, protož pozor dej **160 B/38** pilně na to, co se dítí bude. A vtom přišli opět lvové ti prvnější, s nimi pak přišel lev třetí a ten byl bílý jako sníh. I přistoupili všickni ti tři lvové k tomu domu a bořili jej i podvracel[i], až ten dům všecek padl a na drobný písek se rozbořil, lvové pak ti všickni šlapali po písku tom a volali hlasem velikým: „Padl, padl Babylón,⁶³⁷ padl veliký dům @R@⁶³⁸ a i zbořen jest ten pyšný a vysokomyslný dům⁶³⁹ a nebudeť zase nikdy tak vzdělán, zbořenť jest již dokonale ten dům ohavný a smilný, však ne naší mocí, ale mocí lva silného z pokolení Juda.⁶⁴⁰ I rozešli se ti lvové zase, jeden tam, druhý sem i ten třetí s nimi se ztratil.

Vítr pak hrozný se strhl a roznosil písek ten všecken až ho nic nezůstalo. Starý pak řekl mi: „Viděla-liž jsi, co se stalo?“ I řekla jsem: „Viděla Pane, než prosím, pověz mi, co tím koněm, orlem, stromem a domem a lvy rozuměti jmám?“ I řekl mi Starý: @der Geist spricht@ „Koněm, orlem, stromem i domem nic jiného nerozuměj než to veliký F. a P.⁶⁴¹ a celou tu sektu d'áblovu a Antikristovu,⁶⁴² kteráž již v brzkém času velmi prudce zkažena a vykořeněna[?] bude. Lvové @NB: dúrch diese löwen soll der Antychrist únd sein ganczer anhang aússgerottet und verderbet werden, diese búchstaben bedeúten die löwen und potentaten die es verichten sollen, @značka - odk. k něm. textu na škartě@@ pak ti jsou V. T. T. SS. D .Sf. F. F. B. S. W. Skrže ty bude kažen, vyvracován a bořen i rozmetán[?] Antikrist, Babylón a Satanovo království, tak jak si[?] viděla sama, že bořili a lámali zvláště pak dům ten veliký, **vložena škarta - fol. 160 A @Uhři, Turek, Tataři, Švédové, Denemarek, Štádové,⁶⁴³ Frankreich, Brandeburkg, Sovoj, Valaši, V. T. T. SS. D: F. F. B. S.V. nach meiner meinung 1 Ungaria, 2 Türck, 3 Tartaren, 4 Ssweden, 5 Denemarck, 6 Staden, 7 Frankreich, 8**

⁶³⁷ Zj 14, 8; 18, 2-3; Iz 21, 9; 51, 7-8.

⁶³⁸ Znak „R“ znamená opakování – repetitio.

⁶³⁹ Komenský v latinském vydání uvádí poněkud upravenější verzi: „...*cecidit, cecidit Babylon, cecidit magna Domus Austriaca et destructa est superbia illa*“ - Lux e tenebris, s. 51.

⁶⁴⁰ Zj 5, 5, je symbolizován lvem bílým jako sníh.

⁶⁴¹ Císař Ferdinand II. a papež.

⁶⁴² Zj 2, 9; 3, 9.

⁶⁴³ Tj. Sev. Nizozemí

Falcz, 9 Brandenburg, 10 Sowoi oder Schweitzer, 11 Walachen@ **161 A/39** jehož by sic podvrátiti byli nemohli, ale musel přijíti ten třetí lev z pokolení Juda a ten vidělas, že dobře pomáhal. Tent' bude silou a podporou jejich tak, aby oni v síle a moci jeho vždycky vítěziti mohli. Nyní již od tebe půjdu, ale zase brzo k tobě přidu, sluch i řeč tobě zase navracuji.“ Tu jsem já jemu zase děkovala a on podav mi ruky řekl: „Pokoj budiž s tebou.“ A hned odšel. Pán pak ještě chvílku u mně zůstal, jemuž jsem povídala o té Knize, kterouž mi anjelové byli přinesli a to, co jsem v ní čtla, žádala jsem, aby mi to vyložil Pán, což se i stalo. Tutěž rožehnav se se mnou odšel a já též k sobě zase přišla.

Jak se Kristýna k nám dostala, jak jest přijata i opatřena, paní tomu, jak z předešlého psaní mého, tak i z ústní zprávy nepochybuji porozuměla.⁶⁴⁴

Pominulého pátku (byl 11. Februarii) večer měla velmi libé a rozkošné vidění, to trvalo za dvě hodiny, při němž ona netoliko padesát listů z Knihy své přečtla, ale také svým Pánem převelice se obveselovala a ku podivu přemile s ním zach[á]zela. Mezi jinými věcmi takto jej nazývají: „Ty jsi koruna má, Ty si sláva má, Ty si ozdoba nebo krása má, velebení mé, Tys útěcha a radost srdce mého. Ach tělo i duše má rozveselila se v Tobě, Bohu živém, ale což jsem já, žes mně tak zamiloval, prach a popel.“⁶⁴⁵ Ó Pane nejsem zá- **161 B/40** hodna toho, což Ty mně činíš, ale poněvadž život svůj za mně položil, i kterak by mne nemiloval, čímť se tedy toho ó Pane můj odměním. Aj, vezmi mně k sobě samému, ať bych sloužila na věčnost. Ó Hospodine zástupů, kdo vystihnouti může skutky Tvé. Z vnitřnosti srdce miluji Tě Hospodine, skálo má,⁶⁴⁶ ó vezmiž mně již s sebou, ale dokudž pak ještě vzdálena budu od Tebe, i pročs mně k tomu vyvolil, pročs mně hříšnici tak mnohá tajemství svá zjevil, tať jsou ustavena na promyšlování. Jakouž tehdy vděčnost zato prokáži, nastrojž srdce mé ó Pane, Králi můj, ať bych tě oslavovala.“ A takových přepěkných řečí hojně vynášela, že jsme všickni cokoli tu z dobrých lidí bylo přeuschtilé divadlo měli.

Druhého dne 12. Februarii jako i včera 13. Februarii byla mírná, zdravá a dobromyslná. Přicházela celý den do kostela i na pohřeb šla. V večer pak mimo všech nás nadějí omdlela a velmi noc nepokojnou měla, ráno dnes přišla na ní těžkost vedle obyčeje a trvala přes celý den do sedmi hodin večer, tu se teprve s ní něco polepšilo, tak sme dnes velmi smutný den měli nebo přes čtyřiceti krát těžkostí tou bož[...]vou osoba ta bídná stižena byla, že z čitelnosti častokrát srdce nám se rozpuknouti mohlo. **162 A/41** Podrahnivši se pak jednou, řekl sem jí,

⁶⁴⁴ V textu vložena nechronologicky a nelogicky pasáž o viděních mezi 11.2. a 16.2. 1628, která už se odehrávají v Lešně, pak následuje vidění 17.1. 1628, které v Komenského latinských vydáních navazuje na zjevení ze 13.1. 1628.

⁶⁴⁵ Jer 18, 20.

⁶⁴⁶ Ž 18, 2 - 3: „Miluji tě vroucně, Hospodine, moje sílo“, srov. Ž 46, 2; Dt 32, 18.

že se včera ponastudila, a tak proti mé vůli nemá mi tak brzo z domu vyjítí. I odpoví: bylť by při níž méně kříž ten mně nem[...] bychť byla z domu ven nevycházela nebo přec Pán ještě jí v Čechách pověděl, že toho pocvičování nemá ještě práz[d]na bejti. Toliko za to prosila, aby na cestě pokoj jměla, což se i stalo, a tak paní vyrozumívá nynějšímu našemu způsobu. V následující středu zase vidění míti očekávala (byl 16. Februarií).⁶⁴⁷

Před touto výš psanou zprávu a do toho muže[?] též paní učiněnou,⁶⁴⁸ měla vidění tato:

17. Januarií viděla sem opět vidění v hodinu šestou z poledne takové. I přišli ke mne opět tři anjelové způsobu prvnějším s Knihou tou velikou a podavše mi rukou řekli: „Pokoj Boha našeho budiž tobě.“ I otevřevše Knihu tu, kázali mi v ní čísti jen tři listy. Když sem je pak přeč[t]la, zavřeli jí zase a řekli mi: „Pod’ s námi, ať ti ukážeme to, co nám Pán poručil ukázati tobě.“ I šla jsem s nimi opodál v zahradě té, v níž obyčejně vidění svá mívám a vtom sem uhlédala lvy veliké dva, an přicházeli jeden od půlnoci, druhý pak od východní strany světa. I přišli k sobě lvové ti a jakoby sebou nětco mluvili,^{xxx} (něm marg. 3) tak se **162 B/42** k sobě nachylovali, potom pak jakoby se nětco hádali a vadili, tak se na sebe sáпали a trhali. Vtom nenadále viděla sem, že se nebe otevřelo právě nad místem tím, kdež to lvové stáli. I padla z nebe Kniha přepěkná mezi ty lvy, kteráž byla všeckna zlatem obitá a byla tříhraná. ⁶⁴⁹ Tu když spatřili lvové, jakoby se ulekli, přestali se nesnadniti. A vtom slyšela sem z nebe hlas veliký: „Zanechte, zanechte starostí a nesnázi darebných, ó vy nesmyslní a spravte se vůli panovníka Hospodina, kterouž vám v této Knize vyjevuje a podává.“ I vzali lvové Knihu tu do předních noh svých a otevřevši jí čtli a přečetli všecku. A když jí přečetli, zavřeli jí zase a jeden lev snědl polovici jednu a druhý též polovici druhou.⁶⁵⁰

I řekli mi anjelové: „Pozoruj pilně,“ a vtom opět spadl z nebe brus veliký ohnivý mezi lvy ty, hlas takový za tím sem slyšela: „Naostřete na bruse a posilněte mečů svých, vy kterýž ve jménu Hospodinovu udatně sobě počínati máte proti nepřátelům. Neboť Hospodin způsobí to, aby mečové vaši byli oceliví a silně napuštěni jedem hněvu hrozného Boha roz[h]něvaného. Mečové pak nepřátel budouť jako ze dřeva nejměkčejšího a nejmdejšího, jenž kdo by jen chtěl zlámati, bude moci, ale vy neúfejte v sílu svou, aniž se spustíte na sílu vycvičených koňův svých, ale na přenesmírnou moc a sílu velikého Pána **163 A/43** spolehněte, kterýž

⁶⁴⁷ Vizi z 16.2.1628 Komenský nazval „*svědectví lásky mezi Ženicem a Nevěstou*“ (Lux e tenebris, s. 86 – 88, Offenbahrunge, s. 216 – 221, podobně na s. 223). Předchozí text rukopisu by snad mohl být zprávou Komenského z Lešna pro paní Zárubovou, která zůstala na Branné.

⁶⁴⁸ Snad narážka na svatbu s Danielem Vetterem – Strejcem, ale ta se odehrála až v roce 1632, toto místo není tedy příliš srozumitelné, i vzhledem k tomu, že rukopis pochází z roku 1631.

⁶⁴⁹ Tj. Písmo svaté.

⁶⁵⁰ Motiv požření knihy – Zj 10, 8-11; Ez 2, 8; 3, 1-3. I Kristýna sama požívá ve zjevení z 19.1.1628 knihu přesně dle Zj 10, 8-11.

v boji před námi kráčeti bude a pošlapá všechny nepřátele vaše před tváří vaší.⁶⁵¹ I vzali lvové brus ten do předních levých noh svých, pravýma nohama brousili meče své až rozpáleny byly jako uhlí. A vtom zmizel ten brus.

Opět řekli mi anjelé: „Hleď ještě pilně a slož v paměti své bedlivě všechno to, což se tobě tu ukazuje.“ An opět z nebe zbroj dvojí železná padla, zatím pak hlas takový jsem slyšela: „Oblečte se do zbroje této vy, kterýž tomu vyvolení jste, aby skrze vás potřel silný Bůh pomsty své i svých nepřátel a Antikristovo podvodné dílo i s falešnými proroky,⁶⁵² aby vyvrátil a zkazil. Strojtež se již a připravujte tak, abyste hotovi byli, neboť po malý chvílce povstane Král slávy, Hospodin silný a mocný, Hospodin udatný válečník⁶⁵³ vytáhne a půjde vstříc před námi proti nepřítelům rozmecet^{xxxii} je jako vítr, plevy a prach v [h]něvě svém palčivém. A položí je sobě za podnože noh svých,⁶⁵⁴ též i berla moci jeho⁶⁵⁵ dána jemu bude z Sióna, aby kraloval a panoval uprostřed nepřátel svých. Neboť již již přibližuje se čas, v kterémž Kristus počne kralovati a to bez konce.⁶⁵⁶ Těšte se věrní poddaní, kterýž jste byli podrobováni v těžká jha a nesnesitelná bezbožného faraón[a], neboť již zatopen jest⁶⁵⁷ i s těma se všemi, kteříž vás **163 B/44** zžirati pomáhali v moři velikého hněvu strašlivého Boha. Odpočiňtež sobě, oddechnětež po těch přetěžkých pracech, jimiž jste až na zemdlení byli přišli, neboť již máte milosti mého Krále, Pána a Biskupa duší vašich,⁶⁵⁸ kterýž jest čitedlen bíd vašich. Tomu se oddejte, v tom naději svou složte, silně se jeho držte a pro nižádnou věc od něho neodstupujte. Vyjdětež již do rozkošného paláce Jeruzaléma, rozveselte se přeslavném obnovení jeho, prokřikujte vesele, plésejte srdečně, prozpěvujte nábožně a vroucně[?] ve vyčištěných a vyvýšených palácích Jeruzaléma, rcetež Halleluja kralujeť Pán Bůh náš, protož radujme se a veselme se a vzdejme chválu jemu jakožto tomu, kterýž jí hoden jest od věků až na věky.“

Tu utichl hlas ten, lvové pak pře[s]pěšně oblačeli^{xxxiii} se do zbrojí těch. Když se pak oblékli, řekli mi anjelové: „Hleď ještě.“ I viděla sem, že spadl z nebe řetěz ohnivý veliký na ty lvy, takže byli s ním jako svázáni. Tu opět hlas takový jsem slyšela: „Aj řetězem tímto svázáni ste, ó vy skrze kteréž Bůh spomoci chce souženému a již nanejvýš potlačenému lidu svému k tomu cíli, abyste majíce sobě vyjevenou vůli panovníka Hospodina jedno byli, k sobě se láskou, věrností a svorností vázali a jak sobě s tím i tak i hejtmanu svému nebeskému věrní

⁶⁵¹ Ž 60, 14; 108, 14.

⁶⁵² Zj 20, 10.

⁶⁵³ Ž 24, 8 („Hospodin, mocný bohatýr“).

⁶⁵⁴ Ž 110.

⁶⁵⁵ Zj 12,5.

⁶⁵⁶ Eschatologická akcentace Kristovy vlády již zde na zemi.

⁶⁵⁷ Ex 14, 26 – 31.

⁶⁵⁸ 1 Pt 2, 25.

byli, **164 A/45** pod korouhev jeho se poddali a ve všech věcech vůlí jeho se řídili, spravovali, až by to vykonal, což skrze vás vykonati uložil. Ten silný obr a válečník nepřemožený již povstává, již se béře, již tisícové tisíců a desetkrát statisíců⁶⁵⁹ nesčíslný počet ho následuje. Ej jižť zvítězil, již přemohl nepřátely své, i[?] lidu svého ten přeslavný rek válečný.^{xxxiii} I vy jste přemohli, avšak v síle jeho, protože rcetež již vesele a rozvolávejtež již po všem světě: v toběť jsem všecky povstávající proti nám[?]. Aj, tento den vítězství jest, kterěz učinil Hospodin, protože radujme se a veselme se v něm a oslavujme Hospodina, protože dobrý jest a že navěky trvá milosrdenství jeho.“ I tu opět utichl hlas ten a lvové ti byli jako zděšení a omámení. I řekl jeden k druhému: „I což jest toto,“ a odpověděli sobě: „Zase od Hospodina stalo se to a jest divné před očima našima,“ a s tím slovem rozžehnavše se rozešli se jeden tam a druhý sem, jen tak s těmi meči, jak byli přišli. I řekli mi anjelové: „Co k tomu říkáš, což si tu viděla při těch lvích?“ A já na to jsem řekla: „Požehnejž jim Pán Bůh.“ A anjelové všickni tři jako jedněmi ústy řekli: „Amen, amen, amen.“

Opět řekli mi: „Pod' s námi ještě dále.“ I šla jsem vedena ode dvou jsouce a třetí pak šel napřed s Knihou. A přivedli mně k jakési vodě **164 B/46** a z té vody lezl had veliký, kterýž žral ryby berouce je z té vody. I zeptala sem se, jaký by to had byl. I odpověděli mi: „To jest ten protivník Boží i lidský, kterémuž Bůh tak mnoho dopustil, aby žral lid jeho jako ty ryby, ale již nebude více žirati nebo již ostatek dožírá, ale to, což dožírá, přetěžce zažívati bude.“ I dali mi anjelové sochor železný a vzal mi anděl sochor ten a bil ním hada toho, až ho i zabil a vo[d]hodil ho do té vody. I řekl mi opět: „Tak jakž vidíš, že had tento ode mně zabit, tak anděl Hospodinů[v] bude poslán k bezbožníku tomu, kterýž hadem tímto vyznamenán jest, kterýž jej tak dlouho bítí bude až jej i zabije a do vody soudu a propasti spravedlivého soudece vhodí a zatopí.“ I vedli opět jako na druhý konec vody té. I uhlédala sem loďku,⁶⁶⁰ kteráž^{xxxiv} plná byla pšenice a ta plynula po též vodě. I otázala sem se, co by ta loďka vyznamenávala. Anjelové mi odpověděli: „Loďka tato, kterouž vidíš vyznává církev Jezu Kristovu, pšenice pak vyznamenává vyvolené věrné oudy též církve, kterážto pokušeními Antikristovými také přetříbená a přehnaná jest, že všecky plevy a smetí, kteráž též pšenicí jmenování býti chtěli, jsou ven vyvrženi a vysypáni.⁶⁶¹ Ta pak loďka nemá nikdež místa, semotam se přenáší, před vrahy skučí a tyrany **165 A/47** svými uchází a chtějíc čistotně svému Pánu sloužití a bojící se, aby ti převrácení rosévači koukole bludů a výmyslů svých podvodných a převrácených mezi tu čistou pšenici Boží nanášeli, a tak všecku tu pšenici Boží nepoškrvnili, protože hle se i

⁶⁵⁹ Viz dříve – Zj 5, 1; 14, 1.

⁶⁶⁰ L 5, 9; Mk 1, 16 – 20; Mt 4, 18 – 22.

⁶⁶¹ Mt 13, 24 – 30.

ukrývati musí a na vodě bouří tohoto světa⁶⁶² se zmítati a plaviti, a tak hlavy své milé následovati musí, kterýž též neměl ani takového místa, kde hlavu svou skloniti mohl.⁶⁶³ Protož, což jest se dálo na tom přešlechtilém stromu spravedlnosti⁶⁶⁴ zeleném a všem' se díti bude i na suchém.“

Ale však dále co praví Hospodin: „Neboj se maličká loďko má nebo již nedlouho trvati bude soužení tvé, neboť zkažím všecky zhoubce a trapiče tvé a přivedu tě zase na místo tvé a vsadím tě hluboce, vštípím a rozdolám přepevně a utvrdím brány věže tvé přesilné tak, aby tebou žádný z místa tvého pohnouti nemohl. Zapomeneš na žalost pro radost, kterouž já tobě způsobím, dám' tobě i pokoj, kteréhož sobě žádáš, jen maličko počkej, neboť již dobíhá hodinka, již v okamžení přijde hodinka vysvobození tvého žádostivého. Tehdáž ty zdvihneš srdce své ke mně a obětovati mi budeš oběti mnohem opravdovější a vzáctnější nežli kdy prve. Já budu Bohem tvým **165 B/48** a ty zvoleným i milým vzácným lidem mým⁶⁶⁵ a žádný tě ani navěky nevytrhne z rukou mých, tak praví Hospodin Bůh zástupů.“

To dopověděvše řekli mi anjelé: „To poručeno jest nám ode Pána, abychom tobě ukázali a vyjevili. Protož ty pamatuj na to a oslavuj Boha i s jinými toho velikého Hospodina, kterýž sám činí divné věci. Budeš sice snášet rozličná utrhaní a pomlouvání, až i z lidského mozku za smyšlenky to od některých držáno bude, a co více i za d'ábelství ten skutek Boží jmenován. Obzvláště pak v jednom místě, kdež se ukázati musíš,⁶⁶⁶ ale však neboj se nic a nedbej na to nic i nebud' tesklivá při tom k čemu tě ten veliký Pán užívá, nevydírej se z toho nebo to tak býti musí, jakž ten Pán míti chce, aby k[d]yž již přestal živý hlas Evanjelium svatého a čistého slova Božího, kteréhož služebníci věrní lidu Božímu hlásati nesmějí a nemohou, Bůh ten vyjevoval některá tajemství svá ku potěše a posilnění lidu svého. Protož ty vědouce, že jináče býti nemůže, buď' povolná a poddaná tomu Pánu, kterýž tě k těmto zvláštním věcem užil, užívá a podkloň se pod mocnou ruku jeho a oslavuj vždycky jméno Boží za všeho. Bůh pak pokoje a všelikého potěšení ostříhejž tebe vždycky **166 A/49** až na časy věčné a dejž tobě svůj svatý pokoj.“ A tu podavše mi ruky anjelé všickni tři odešli ode mě a já k sobě přišla.⁶⁶⁷

V outerý 18. Januarií v hodinu šestou z polodne měla sem vidění takové. Přišel ke mně sám Pán v bílém skvoucím dlouhém oděvu a podav mi ruky řekl: „Pokoj můj přebývejž v srdci tvém vždycky. Aj přicházím' opět k tobě, neboť rozkoše mé jsou bydliti s pokolením

⁶⁶² Mt 8, 23 – 27; Mk 4, 35 – 41; L 8, 22 – 25.

⁶⁶³ Mt 8, 18 – 21; L 9, 57 – 62.

⁶⁶⁴ Iz 61, 3.

⁶⁶⁵ Srov. Jer 24, 7.

⁶⁶⁶ Míneňa její cesta na dvůr Albrechta z Valdštejna v Jičíně.

⁶⁶⁷ U Kottera se také objevují velmi podobná ujištění andělů, kteří rozmlouvají jeho pochyby a obavy a navádí ho k odlišení pravých a falešných proroků.

lidským,⁶⁶⁸ pod' již tedy a procházejme se v zahradě mé a poslouvej milostí mých, a buď jimi naplněno srdce tvé, neboť jsou sladší milosti mé nežli med, vejповědi slova mého mnohem příjemnější nežli máslo a víno výborné.⁶⁶⁹ Aj já přistrojím také hody v zahradě mé a nasytím tebe láskou svou a napojím milostí svou. Natrhejž sobě rozkošné[ho] ovoce mého v překrásné zahradě^{xxxv} mé⁶⁷⁰ a nasyť se jím tak, abys živa byla navěky. Posad'me se spolu a hodujme, veselme se a těšme se, já v tobě a ty ve mně, jez přesladké ovotce mé se mnou a pij přechutné víno milostí mých, neboť jsem tobě nalil do kalicha rozkoší mých až oplývá.“⁶⁷¹

I procházeli jsme se v zahradě té a potom posadili jsme se na trávu a hned tu stůl překrásný se ukázal před námi a na něm plno ovotce čerstvého, též i kalich veliký zlatý stál na stole tom plný nápoje přesladkého. I jedla jsem ovotce to, kteréž bylo převelmi chutné, i pila sem též z kalichu cosi sladkého a příjemného, **166 B/50** Pán též podobně pil a jedl se mnou. Když sem se pak najedla i napila do sytosti, ztratil se stůl i s tím se vším, co na něm bylo před očima mýma.

Pán mi dal masti nějaké,⁶⁷² kterážto libou vůni ze sebe vydávala. Řekl mi: „Tu tobě daruji a dávám místo moci, síly a přítomnosti mé, schovejž ji sobě do srdce svého, neboť tě k mnohým věcem užítí chci a uživu[sic!], bez kter[é]žto masti ty by[s] ostatí nemohla, ale ve mně všecko můžeš vždycky.“ I vzala jsem tu mast ode Pána a hned mi jako se srdce otevřelo, a já sobě do srdce tu mast vložila a cítila sem jakousi zvláštní libost a rozkoš v srdci svém.

Opět řekl mi Pán: „Piš list slovy těmi, kterýmiž ti poručeti budu.“ Ihned uhlédala sem anjela jednoho před sebou, an drží pergamen a pero, psala jsem tak, jak mi Pán poručel. Slova pak listu toho ke mně vztahovala se, jimiž jsem zmocňována a posilována byla^{xxxvi} ku práci další k jakúby Pánu líbilo se mně užítí, a též i pro lepší toho, což se mi zjevuje pamatování a v srdci i paměti skládání a bedlivější rozvažování skutků Božích napomínána jsem byla. A když jsem napsala to, co mi poručeno bylo, rozkázal mi Pán složití list ten jako triangl a zapečetiti prstenem svým a potom do srdce podobně jako tu mast vložiti, což jsem všecko učinila tak, jak mi poručeno bylo. Když jsem pak list ten do srdce sobě vložila, **167 A/51** řekl mi Pán: „Slova tato zůstaňtež vždycky v srdci tvém pevně a nepohnutě tak, aby jich ani d'ábel jakoukoli lstí a chytrostí, ani žádný člověk smrtedlný řečmi svými buď libými neb protivnými ze srdce tvého vyvábíti ani vystrašiti žádnou mocí nemohl. A tak je ze srdce tvého vyníti a

⁶⁶⁸ Př 8, 31.

⁶⁶⁹ Pís 2, 2-5; 5, 1.

⁶⁷⁰ Pís 4, 13 – 16.

⁶⁷¹ Srov. Ž 23, 5.

⁶⁷² Pís 1, 3; 4, 10; srov. Zj 3, 18.

vymazati nesměl a o to se ani nepokoušel nebo já Pán všemohoucí jsem to učinil a kdo jest, aby se moci mé opřítí mohl.“ Opět řekl mi Pán: „Ozdob se a obleč voděv tento, kterýž sem tobě svou svatostí a spravedlností⁶⁷³ zasloužil a dobyl, a postav se před obličejem svým svatá a čistá nemajíc poškrvny⁶⁷⁴ ani žádné vrásky.“

A hned viděla sem před sebou oděv přepěkný a ozdoby zlaté předražené, do kterýchž jsem se ihned připravovala, a Pánu na čest některé žalmy jsem prozpěvovala též i na některé nástroje hudebně jsem hrála,⁶⁷⁵ a tudý vděčnost svou jsem ku Pánu ukazovala. Potom jsem vstala a z místa toho, kdež jsme^{xxxvii} byli seděli a procházeli jsme^{xxxviii} se opět v zahradě té a Pán ukazoval mi strany světa⁶⁷⁶ jako půlnocní a východní též i západní a polodní a řekl mi: „Od strany půlnocní a východní přijdou a přivalí se řeky veliké, s mnohým zlým na ty, kterýž nyní zle činí, neboť se již k tomu mají ti, kterýž k tomu ustanoveni jsou, aby táhli proti té Nevěstce babylónské smilné a opilé krví svatých a sedící na šelmě veliké.⁶⁷⁷ Tiť ji ve jménu mém zkaží a odejmou jí všecknu moc její a i poberou jí všecko zboží a bohatství její, @NB. der Herr hat zu ihr gesaget: die vöcker von miternacht und von morgen werden kommen in meinem nahmen Babylon und daß thier verderben únd aúßdilgen@ ji pak samou **167 B/52** roztrhají a spálí ohněm hněvu mého spolu se šelmou tou velikou, v kterou doufala Nevěstka ta.“ Já pak slyševši dávala jsem jim požehnání a řekla jsem: „Vykonejž Hospodine tím spíše to, cos uložil k spomožení lidu svého a kdož šířením slávy jména svatého tvého^{xxxix} požehnaného na věky.“ Potom dal mi Pán kalich veliký do rukou svých, já pak otázala sem se jaký by to kalich byl. Pán pak odpověděl mi: „Kalich tento jest v rukou Hospodinových, víno hněvu v něm rdí se plné smýšlení, jehož nalévá Hospodin každému, avšak kvasnice z něho pítí a vypítí musejí všickni bezbožníci země. Protož pojď sem a vylejž kalichu tohoto hněv ten veliký, kterýž v něm jest.“ I vylila sem na stranu polední všecko, což v tom kalichu bylo, a hned země se třásla a hromobití, blýskání a hřímání sem slyšela až hrozno bylo. I řekl mi Pán: „Aj hněv tento dnes jest vylit na Babylón a bezbožné obyvatele jeho, jakž vidíš, neboť již byl Hospodin ustal želeje křivdy z souzených svých a nemohl se již déle dívat na nespravedlnost a bezbožnost, která se dala od těch, kterýž se jemu protiví. Protož pamatuj na to, co si viděla a zapiš to bedlivě, však až já tobě poručím. Též se z toho těš, že Bůh jest pamětliv na lid svůj a že spatruje všecko, i odplatí bezbožníkům podle bezbožných skutků jejich.“ A tu podav mi

⁶⁷³ Plášť spravedlnosti – Iz 61, 10.

⁶⁷⁴ Srov. Pís 4, 7.

⁶⁷⁵ Komenský ve své latinské edici podrobně popisuje oděv i jednotlivé ozdoby Kristýny a uvádí, jaké žalmy dívka zpívá: Ž 150; Ž 8,3 - se zvláštní barvou v obličejí; Ž 23; Ž 146, 1; 103, 1; 145, 1-2; Ž 19, 1; Ž 45, 1; Ž 47, 1 - 4; Ž 97, 1; Ž 18, 1-2; Ž 117. Jan Amos také vypisuje na jaké nástroje Kristýna při recitaci hraje – Lux e tenebris, s. 56/ Offenabrungen, s. 140 – 141.

⁶⁷⁶ Čtyři strany – krajiny světa – Zj 7, 1; 20, 8.

⁶⁷⁷ Zj 17, 6; 18, 24; 19, 2.

ruky, rožehnal se se mnou, a řekl: „Ochrana a přítomnost moci a síly mé budiž s tebou a při tobě.“ A tu ode mě odšel a já k sobě přišla. **168 A/53**

Ve středu 19. Januarií v hodinu šestou z poledne měla sem vidění takové. Přišli ke mně opět ti tři anjelové a podavši mi rukou, řekli: „Milosrdenství Hospodina Boha našeho ostříhejž tebe navěky.“ Jeden pak z nich přinesl Knihu tu velikou v rukou svých a ode[v]ře ji, poručili mi přečísti listů deset. Když jsem to učinila, zavřel jí zase anjel a vtom Pán sám k nám do zahrady přišel a podav mi ruky řekl: „Pokojem mým budiž naplněno srdce tvé vždycky.“ Posadiv se na trávě, poručil mně se vedle posaditi a potom řekl mi Pán: „Piš listy do všech čtyř stran světa⁶⁷⁸ tak, jakž já tobě rozkáži, půlnočním a východním oznam ještě dále vůli mou, kterouž se spraviti mají, neboť jen moudrostí a rozumem svým se spravovati chtějí. Ježto taková snažnost jejich jest bláznovstvím při nich, neboť jsou právě jako zvěř divoká a zdá se jim to předivné a nemožné, což skrze ně chce způsobiti Nejvyšší, protož nemohou tak pojednou povoliti vůli mé, až je k tomu sám přivedu a jako prstem ukáži na to, což vykonati mají. Tuť oni teprva rozuměti budou vůli mé a zanechají mudrování svého. Západních⁶⁷⁹ pak napomeň k dobrému rozmýšlení se na to, co by vykonati chtěli, poledním pak oznam zlořečenství mé a zkázu věčnou jejich a že dnův jejich málo bude a nebude nižádného, kdož by chtěl milosrdenství prokázati nad nimi.^{x1} (**něm. marg. 4**) Neboť hříchové a nepravosti jejich jsou zapsány perem železným [na] rafiji kamene přetvrdého,⁶⁸⁰ takže není možné, **168 B/54** aby mohly v zapomenutí přijíti a vymazány býti nebo dým smradů jejich přichází až k chřípím toho, kterýž sedí na výsosti.“

I psala sem tak, jakž mi ode Pána poručeno bylo, nejprv půlnočním a východním, západním a naposledy poledním a složila sem všecky listy čtyři na způsob triangle a zpečetila pečeti třemi každý ten list a vstavši, dodala sem je, kde který ležel a vrátíce se zase procházeli jsme se se Pánem v zahradě. Pán pak dal mi knížečku malou a vzkázal mi jí přečísti. Když jsem jí pak přeč[t]la, poručil mi jí snísti, kteroužto ihned sem po třikráte pozřela a cítila sem v ústech sladkost' a chuť příjemnou, ale vnitř jako zření[?] a svírání nějaké.⁶⁸¹ A vtom spatřila sem před sebou rozličných věcí od šatstva a jiného množství. I řekl mi Pán: „Svaž sobě břímě z věcí těch, kterýž tu vidíš a vezmi je na ramena svá a jdi k straně půlnoční.“⁶⁸² I učinila jsem tak vzavši břímě šla sem s ním k straně půlnoční a viděla sem tam mnoho lidu obojího

⁶⁷⁸ Zj 7, 1; 20, 8.

⁶⁷⁹ Komenský ve své poznámce k této vizi spekuluje, jaké národy má Pán na mysli - Lux e tenebris, s. 61/Offenbahrungen, s. 154.

⁶⁸⁰ Jer 17, 1; srov Jb 19, 24.

⁶⁸¹ Zj 10, 9-10 a Ez 2, 8 a 3, 1-3 – motiv pojídání knihy, viz již dříve

⁶⁸² Komenského poznámka v podtitulu zjevení: „...*Migratio Exulum praefiguratur, primo ad Septentrionem (in Misniam, Poloniam)*“ – Lux e tenebris, s. 59.

pohlaví, kterýž se modlili s pozviženými rukami^{xli} k nebi. I složila sem břímě tam a šla sem zase odtud.

Opět řekl mi Pán: „Svaž sobě ještě jedno břímě a utíkej s ním rychle k straně východní.“⁶⁸³ I svázala jsem břímě opět a vzavši je, šla sem s ním k východu velmi těžce a pracně a přijdouce tam, neviděla sem jich tak mnoho **169 A/55** jako na půlnoci, a složivši tam břímě šla sem též odtud. I řekl mi Pán: „Aj já rozptýlím lid můj mezi národy a pošli jej do země čísi, vyvedu jej před vichřici prudkou hněvu mého.“⁶⁸⁴ Když dštíti budou ohněm a sírou, tak aby zachování byli, protože pak jsi utíkala, tak i oni utíkati budou. Mnozí nevědouce kam, ale já ukáži jim a neodejmu milosrdenství svého od nich, dám jim též i hojnost chleba duchovního, slovo své svaté tak, aby svobodněji a pokojněji bez překážky jím^{xlii} se sytiti mohli. Dám jim též i pokrm tělesný a potřeby k životu vezdejšímu jejich, a v ničemž je opustiti nechci, jen budou-li se mi dověřovati a ke mně utíkati, neboť jest věž^{xliii} pevná jméno mé.⁶⁸⁵ Ke mně uteče-li se spravedlivý, zachován bude v den zlý. Potom řekl mi Pán: „Ještě pod' sem dále.“ I šla sem a uhlédala sem dříví a kamene tesaného množství. I dí mi Pán: „Stavěj a vzdělej dům veliký z věcí tu připravených, ať tam shromáždím milé rozptýlené své, kteříž mně věrni byli, aj já jim nyní ukáži též věrnost svou, když jim splním své sliby věrné, kteréž jsem jim činil.“

I stavěla sem dům ten a aj byl překrásný. Když pak byl dostavěn dům ten řekl Pán: „Vzdělejme též i vinnici, aby mi vydávala ovotce.“⁶⁸⁶ I hned spatřila sem vinici pěknou při domu tom, po níž sme^{xliv} se procházeli a já seménka nějaká velmi vonná sem v ní rozsívala a štípký sázela, což všecko přepěkně **169 B/56** se ujalo, dozrávalo, ovotce i hrozny vinný a vůně rozkošná po vši vinici libě se rozmáhala. I řekl mi Pán: „Pojď a pohlédni do domu toho nového.“ I šla jsem a přijdouce tam, uhlédala sem plný dům lidu, kterýž zpívali hlasem velikým žalm devadesátý osmý „Píseň novou zpívejte Pánu, neb divných věcí dokázal.“⁶⁸⁷ Též i na všelijaký nástroj hudební sem hráti slyšela. I řekl mi Pán: „Aj jižť sem splnil lidu svému sliby své, když sem jemu způsobil pokoj a dal to, aby mně sloužití mohli v svatosti a spravedlnosti, protože oslavujž mně již vyvolená vinnice má a vyvyšuj jméno mé navěky.“ I vzal mně Pán za ruku, vedl mně z toho domu a řekl: „Aj již od tebe půjdu, ale zase zejtra k tobě přijdu,“ a podav mi ruky řekl: „Moc potěšení mého tobě buď.“ A tím slovem ode mě zhůru do oblaků odešel a já k sobě přišla.“

⁶⁸³ Komenského poznámka v podtitulu zjevení: „...*Deinde ad Ortum (in Hungariam)*“ - tamtéž.

⁶⁸⁴ Za 7, 14.

⁶⁸⁵ Věž pevná - hrad přepevný – viz Ž 18.

⁶⁸⁶ Nový dům a vinice představují symboly znovuoobnovené české církve – srov. např. Iz 65, 21; Ž 98.

⁶⁸⁷ Ž 98 (v ekum. vydání): „*Zpívejte Hospodinu píseň novou, neboť učinil podivuhodné věci.*“

Ve čtvrtek 20. Januarií v hodinu z poledne měla sem vidění takové. Nejprve přišel ke mně Starý v oděvu dlouhém bílém a podav mi ruky řekl: „Síla a vítězství mé budiž tobě k věčnému tvému zvelebení, nepřátelům pak, kteříž dnes doufajíce v sílu svou, zvítěziti chtějí budou k věčnému pádu a zahynutí, protož pojď se mnou a ukáži ti věc divnou nebo dnes je k tomu vyvolen den **170 A/57** tento, abych v něm slavil jméno slávy své a vykonal to, což sem vykonati uložil.“ I řekl mi: „Hlediž bedlivě, aby nepřehlídla nebo vůle a moc má půjde spěšně jako plamen ohně.“ A hned spatřila sem vrch vysoký velmi, na němž stál muž nějaký a ten troubil převelmi hřmotně až se země třásla a obracel se na všechny strany světa. Troubení pak k tomu bylo rozuměti nebo tato slova sem slyšela: „Shromažďte se, shromažďte se národové ode všech čtyř stran světa k vykonání toho, což se líbí Pánu slávy.“

I uviděla sem, že se sjížděli a scházeli množství veliké lidí v rozličných oděvích a krojích, kteříž všickni velmi spěšně do houfu a neb v řadě se rovnali a shromažďovali. I řekl mi Pán: „Pozoruj nyní.“ I viděla sem, že se to veliké shromážděné vojsko na dva houfy rozdělilo a proti sobě se postavilo. I slyšela jsem hlas nějaký: „Již jest čas.“ Vtom ihned vojsko jedno s druhým bylo se přenáramně, Starý pak řekl mi: „Podme na vrch ten a spatříš všecko, což se dítí bude.“ I vyšli jsme na vrch ten, na němž muž ten byl troubil, bitva pak byla dole pod tím vrchem. Opět řekl mi Starý: „Toto jest vojsko polední Antikristovo, Nevěs[t]ky a Šelmy,“ a ukázal prstem na polední vojsko. Na druhé též podobně ukázal a řekl: „To jest východní a půlnoční, o němž oznámeno bývalo dávno tobě, protož při- **170 B/58** pomeň sobě, co tobě o něm praveno bývalo též i o druhém. Měj na to pilný pozor a patř a stane se tak, jak i mluviti slyšela. A hleděla sem pilně, bitva pak ta přece trvala a půlnoční vojsko již velmi poraženo bylo, takže již maličko jich zůstávalo. Já pak rmoutila sem se a bála, aby dokonce nepadlo. I řekl Starý: „Aj nyní pomoc přijde ze Sióna z trůnu svatosti mé, jakž zaslibováno bylo.“

Po několika pak nedělích opět poručeno sobě majíc, napsala následující slova. 12. a 13. Octob[ris] Anno 1628,⁶⁸⁸ hlas Hospodinů[v] přivodí mně k mlčení a slovo Páně k vypravování o skutcích jeho.

„Protož patř,“ řekl mi Starý.⁶⁸⁹ I viděla sem vojsko veliké, an s[es]tupovalo z nebe, pře[d] tím pak vojskem šel muž nějaký ohnivý s mečem velikým a přitovaryšilo se to vojsko nebesk[é] k vojsku půlnočnímu. Starý pak řekl: „Patř ještě, co na[d] tebou jest.“ I viděla sem na nebi ruku staženou ohnivou a v ní meč krvavý. Též sem viděla dým, an se z nebe valil a padl na vojsko polední, to pak vojsko půlnoční a nebeské bilo se s poledním, takže semotam padali a

⁶⁸⁸ Proroctví měla Poniatowská zakázáno celé napsat, dopisuje ho tedy podle rukopisu až 12. a 13.10. 1628. Podle Komenského záznamů se Kristýna marně snaží dopsat vizi 24.7. 1628 a nakonec celý zápis dokončuje až 16. 10 téhož roku (viz studie – zápis vizi) – Lux e tenebris, s. 108 – 109/ Offenbahrungen, 271 – 275.

⁶⁸⁹ Zde text navazuje na předchozí líčení bitvy.

množství zbitých bylo, co jich pak ještě maličko pozůstávalo, řekl Starý: „Až do země vraženi a s prachem smíšení buďte, vy činitelé nepravosti.“⁶⁹⁰ I zbiti jsou ještě někteří a ostatek jich zutíkalo, tak že tu již žádného nebylo. S půlnočních pak nabravše sobě kořisti, odcházeli s radostí velikou, **171 A/59** vojsko pak nebeské zase touž cestou, kterouž prve přišlo, zhůru se bralo, též ruka a meč, kter[ý]ž jsem byla viděla, ztratila se. I otázala sem se Starého: „Kdo jsou ti, kteříž vedli vojsko půlnoční.“ I řekl Starý: „Aj nyní ti je ukáži.“ I ukázáno jest mi sedm osob nejpřednějších, též i jiných nižších, kteříž vedli a spravovali vojsko půlnoční. Vtom řekl mi Starý: „Dej jim požehnání ve jménu mém a oznam jim, že jich ještě potřebovati budu, aby dosadili poníženého mého na stolicí královskou, aby se o to nic nestarali, jak se to dítí bude anebo Král králů, kterýž na nebi jest, bude jim pomáhati. @NB 7. vorneme perßon auch etliche geringer sindt ihr von dem Herr genutzen von den, die das volck von miternacht fieren und regieren sollen únd der König der königen únd Herr aller herrn ihnen helffn wirdt zu seinem lob und ehr und zúr verwúnderúng der ganczen welt@ Ont' se toho ujal, protož i vyvede ke cti a k spravedlívnosti[sic!] jména svého a k podivení se celého světa, skutkem velikým jeho. Odplata pak za to, že se jim chová^{xlv} a nebudeť odjata od nich.“ Když sem jim pak to vše oznámila, padli ti všickni, kteréž tu stáli na tváře své před Pánem a řekli: „Ach Hospodine, kdo jest rovný tobě a kdo tak veliký jako ty jsi všemohoucí ty slavný a věčně trvající jediný Bůh a kromě tebe neníť jiného žádného. Tobě nestvořený Bože, ať se klanějí národové, ať tě vyznávají ti, kterýž tě prvně neznali nebo ty jsi ten jediný a pravdivý Bůh. Modly pak a dílo rukou lidských ať jest zkaženo a ať jich není.“ Pán pak rozkázal, aby se rozešli a mně dal něco **171 B/60** v papíře zavínuté jako kornoutků sedm a rozkázal, abych jim to rozdala. I učinila sem tak a oni přijavše to radostně, činili poklonu před Pánem a odešli všickni. I řekl mi Starý: „Aj nyní známé buď všechněm národům jméno mé a sláva má rozšířena bude po všem světě. I stane se to, že kdožbykoli vzýval jméno Hospodinovo, spasen bude.“ A vtom přišel k nám Pán a podav mi ruky řekl: „Pokoj budiž tobě i všechněm těm, kteříž ho žádostivi jsou.“ Opět řekl mi Pán: „Pověz mi, již –li všecko spraveno jest a jestli již dosti čili potřeba čeho jest.“ Já pak neviděla sem, co na to odpověděti, ale řekla sem: „Hospodine, ty víš, což pravice tvá před uložila, aby se stalo.“ On na to řekl mi: „Aj ještě musí více bejtí rozhlášena slova a moc má tak, aby o ní zvěděli i ti nejzavrženější neznabohové. Ty oznam mi, jak se tu co dalo a cos spatřila.“ I povídala sem Pánu všecko, což se bylo stalo a on řekl: „Musíš ihned listy psáti tak, jakž ti poroučím.“ I psala sem listy dva, jeden na půlnoci a druhý na východ, datum listů těch bylo 1628 léta,⁶⁹¹ protože listové ti

⁶⁹⁰ Ž 36, 13.

⁶⁹¹ Komenský komentuje v *Lux e tenebris*, s. 65.

ordinatií aneb správa v nich učiněná ku podzimmímu času téhož léta se vztahovala, na začátek kažení Šelmy. @NB: der Herr sprach wieder zú ihr: dú múß noch einmahl zwey brieff schreibn auff mitternacht und morgen, datúm hab ich seyn mußn 1628 jahr darúmb, daß in herbst anfang soll werden der babilonische húre ihr fohl@ I dodala sem listy ty, kdež náleží a při každém tom listu tři kornoutky čehosi odvedeno bylo, co bylo nevím nebo mi o tom **172 A/61** oznámeno není. Vtom Starý rozžehnav se se mnou, odšel a zase ke mně v neděli přijíti se zaslíbil. Já pak ještě Pánu na čest žalmy a písničky některé sem přezpěvovala⁶⁹² a on též podav mi ruky a rožehnav se se mnou odšel. A já k sobě přišla.

V pátek ve dvě hodiny z poledne měla sem vidění takové.⁶⁹³ Přišli ke mně tři anjelové s Knihou tou velikou jako i prve pozdravivše mně, rozkázali mi čísti v Knize té a potom, když přečtla to, což mi ukázali, zavřeli jí zase. I řekli mi anjelové: „Ej přišli sme^{xlvi} proto, že Pán přijde k tobě třetího dne, abychom tobě zvěstovali a že ti ukáže to, což oči tvé viděti žádají. Tož že uhlédáš zase sedícího F.⁶⁹⁴ na stolicí královské a korunu kvetnouti na čele jeho, též spatříš, jak hůl bezbožných zlámána bude a síla jejich v nic obrácena, též i důstojnost jejich pošlapána. To všecko tobě Pán ukáže, protož buď hotova a bedliva, aby hned, jakž by jen Pán zatloukl, jemu otevřela.“ Opět řekli mi anjelé: „Medle pověz nám zdání své o F.⁶⁹⁵ - obrátí-li se taky, aby činil pokání?“ Já odpověděla sem jim: „Nevím páni moji nebo ste mi až posavad o tom nic neoznámili.“ Ale ten, kterýž jest sám Král, tent' vládne srdcem královým a mohlť by ho ještě napravití a k sobě obrátiti, pakli ho odložil ke dni soudnímu, kdo jest, ježtoby odvrátil a oni **172 B/62** řekli mi: „Takt' jest dobře, že to znáš nebo Pán náš jest veliký Pán, kteréhož slova a uložení navěky se nemění.“

I řekli mi opět: „Podiž za námi.“ I šla sem a přišla sem do nějaké převelmi těsné uličky, takže sem se sotva z ní vydrati mohla. Potom jeden z anjelů přistoupiv ke mně, opásal mně pásem řemenným tak silně, že sem sotva dýchati mohla. Potom svázal mi ruce a naposledy nohy, takže sem padnouti musela a tak jako mrtva ležeti. Andělové pak byli odešli ode mě a já pak nevědouce sobě již co počítí, volala sem na Pána s pláčem: „Pomoz mi Pane, popatř na mé potlačení, nedívej se pozdvihni mně zase, však sem pak hotová tě oslavovati, ale pomoz mi Pane, však sem pak tak potlačená, že se hnouti nemohu, ale popatř na mé potření. Probudiž se hlavo má a vyzvihni^{xlvii} mně.“ Vtom chtěla sem sama od sebe vstáti, ale padla sem hned zase. Až potom blesk nějaký na mně připadl a já hned sem vstala a všech těch řemení sem pozbyla

⁶⁹² Poniatowská během zjevení zpívala části duchovních písní a recitovala a zpívala verše z celkem 22 žalmů (viz studie - žalmy) – Lux e tenebris, s. 61 – 65/ Offenbahrunge, s. 155 – 166.

⁶⁹³ 21.1. 1628.

⁶⁹⁴ Míneň Fridrich Faleký.

⁶⁹⁵ Míneň císař Ferdinand II.

a anjelové hned mi se zase ukázali. I otázala sem se jich: „Proč se to stalo, že sem musela cestou tak nevolnou a těsnou jít a proč sem od nich tak těžce svázána byla a proč sem tak jako mrtvá od nich opuštěna jsouce na zemi ležeti musila. Zdaliž pak mně nějaké takové nebezpečnosti nastává či co, že prosím, aby mi oznámili?“ Oni odpověděli mi: „Aj nyní to povíme a to vyložíme^{xlvi} (něm marg. 5) skrze těsnou, ouzskou 173 A/63 cestu, svázání a truchlivé ležení tvé ukázán jest obraz církve Jezu Kristovy nynějšího času, kteroužto pod jhem těžkým pyšného faraóna postavena jsouc, tak zemdlena, svázána a ode všech opuštěna sama jediná jako mrtvá v koutě leží a žádného spomocníka a ochránce nevidí a ještě na to přebolestně hleděti musí, jak ti kterýž by ji zastávati a ochraňovati měli, všickni pro její snížení od ní odstupují dom[n]ívajíce se, že ta jejich potupa a potření navěky trvati bude, jí přežalostně opouštějí. A co žalostnějšího, ani se k ní znáti nechtějí, ale ještě jí víceji potlačovati, žíráti a rozptylovati pomáhají. Ona pak sama což činiti má neví, jen ustavičně pláče pro zhoubu a každého dne křičí a úpí pro nátisk, Pán pak slyší volání a úpění její vstupuje v uši jeho.⁶⁹⁶ Onť zajisté schovává i slzy její do lahvice své i všechna utíkání její v počtu má nebo takto praví Učinitel její, jehož jméno Hospodin zástupů a Vykupitel svatý izrahelský: „Na maličkou chvíli opustil sem tě, ale v slitování převelikém shromáždím tě. V maličkém hněvě skryl sem tvář na maličko před tebou, ale v milosrdenství věčném slituji se nad tebou,⁶⁹⁷ neboť přísáhl Hospodin zástupů řka: ještě, že jakž sem myslil, tak bude a jak sem uložil, stane se, že potru všechny nepřátele tvé a potěším tě nad protivníky svými a vymstím se nad nepřáteli svými až jen přepálím do čista trusky tvé a odejmu všecku poškvřnu tvou,⁶⁹⁸ 173 B/64 což když se stane, tu ty budeš slouti město spravedlnosti⁶⁹⁹ a Sión město mé věrné. Vyvedu tě již na světlo a způsobím to, aby ti svítil obličej můj převeliký jako slunce.“ A tehdaž ukáže se jí světlo v temném místě a případne na ně jasný blesk přízně a lásky hlavy její Krista Ježíše a on podá jí ruky své a pozdvihne jí. @Jesús Christús sprechen die engel, ist daß haúbt der warn christlichn kirche@ I spadnou z ní všechny řetězy a řemeny její, pro něž sobě ani volně odechnouti^{xlx} nemohla, ona pak vyvedena bude na prostranství a na vinici rozkošnou, kdež myra a kadidlo růsti bude. Tehdaž ona vysvobozena jsouc z ruky ukrutníka a z násilí bezbožníka zaspívá sobě ze vnitřnosti srdce svého: Ó, přeutěšená

⁶⁹⁶ Komenský ve své poznámce vztahuje toto zjevení na českou církev a její opuštění Švédy a spojenci v říši po Vestfálském míru (1648) - Lux e tenebris, s. 68 – 69/ Offenbahrunge, s. 174, srov. ZOUBEK, *O proroctvích*, s. 12.

⁶⁹⁷ Iz 53, 7.

⁶⁹⁸ Iz 1, 25.

⁶⁹⁹ Iz 1, 26.

chvíle.⁷⁰⁰ Tu to již máš výklad jeden, druhý by se mohl na tebe samou rozuměti, ale poněvadž sám Pán o tom tobě oznámiti neporoučil, zanecháme toho.“ Já pak hned lekla sem se náramně a prosila se jich, aby mi o tom ale něco napověděli, tak abych takové nebezpečství nějak přejíti mohla nebo Pána prosila, aby mně před ním zachoval, kdež sem jich pak dlouho a po několikrát prosila. Oni řekli mi: „Poněvadž toho tak žádáš a chceš takové nebezpečství předcházeti modlitbou svatou, tak mnoho tobě přece povíme, že se brzy v jedno nebezpečné místo dostati máš,⁷⁰¹ v kterémžto místě mohla by[s] i o život svůj přijíti, protože pros Pána, aby tě toho zprostil a neoznamuj toho žádnému, až tobě **174 A/65** sám Pán o tom plněji oznámí a poručí.“ A vtom rozžehnajíce se se mnou odšli a já k sobě přišla, velice zarmoucená jsouce.

V neděli třetí po třech králích⁷⁰² po třetí hodině z poledne měla sem vidění takové. Přišel ke mně Pán v oděvu převelmi světlém, takže sem sotva na něj pro jasnost patřiti mohla. Za ním pak ihned přicházel Starý též v oděvu bílém, před nimi pak šla osoba třetí postavou jim podobná však ohnivá jako plamen, kterýž sem v takovém způsobu nikdy prve před tím neviděla. I řekl mi Pán: „Aj přicházíme k tobě dnes my, kterýž před očima svýma máš proto, abychom tobě ukázali rozdílnost naší, však jedinou podstatu,¹ rovnost a moc Božství našeho vidíš, pak osoby tři tuto. Osoba tato jmenuje se Starý dnů,“ a ukázal na Starého, „tato pak,“ ukázal na sebe, „jmenuje se Slovo Otcovo věčné⁷⁰³ a tato osoba,“ ukázal na tu osobu ohnivou, „jmenuje se Oheň nebeský a Duch pocházející od obou osob těchto. A tak vidíš tři osoby rozdílné avšak jediného, pravého, nerozdílného a jednobytného nesmrtného Boha nebo Syn přebývá v Otci a Otec v Synu, Duch pak svatý v Otci a i Synu a tak jediný Bůh sám [v] sobě přebývá, jakž se vám lidem smrtedlným v Slovu svém svatém vyjevil. @ist abermahl die heilige dreyfaltig[keit] kommen, erstlich der Herr undt ein Alter beyde in weisen kleider in einem großen und hellen liecht, vor ihnen her, die dritte pershon den beyden gleichen gestaltdt allen gancz feýerig und mit ihr von göttlichen und menschlichen wesen sehr schön gesprochen@ Tobě pak pro snadnější vy- **174 B/66** rozumění tajemství toho božského ukázány jsou ty osoby tři, aby když vidíš osoby tyto tři, viděla jen jediného Boha, z něhož,

⁷⁰⁰ Komenský ve své latinské edici uvádí žalmy, které Poniatowská zpívá během vize: Ž 122 celý, poslední část Ž 16, tři první verše a poslední verš z 30. žalmu, posledních pět veršů ze 31. žalmu, poslední verše z 57. žalmu, prvních pět veršů a dvanáctý verš ze 116. žalmu a nakonec celý Ž 117 – Lux e tenebris, s. 66/ Offenbahrungen, s. 169.

⁷⁰¹ Míneň Jičín a mise Poniatowské k Valdštejnovi.

⁷⁰² 23.1.1628. Tuto vizi popisuje ve svém článku SCHMIDT-BIGGEMANN, *Politische Apokalypitik*, s. 65 – 67.

⁷⁰³ Jan 1, 1-14.

skrze něhož a v něm jsou všechny věci. A zase, když vidíš osobu jedinou, jen aby viděla všechno osoby tři, protože ony v osobě přebývají a nerozdílné jsou.“⁷⁰⁴

I vzal mně Pán za jednu ruku, Starý pak za druhou a procházeli jsme se. Osoba pak třetí ohnivá šla před námi. I řekl mi Starý: „Aj dnes tobě ukázány budou soudové Hospodinovy a moc jeho, kterak on umí pyšné a vysokomyslné shazovati a srážeti z stolic jejich, na to pak místo zase ponížených a pokorných povolati a jich pozdvihovati, protož patří pilně, co se dítí bude.“ I uhlédala sem hned před sebou stolicí a na ní sedícího Ferdinanda,⁷⁰⁵ na druhé pak opět straně viděla sem též stolicí vysokou a na ní též sedícího též kohosi,⁷⁰⁶ před nímž veliký zástup lidu byl. Jedni odcházeli a druzí přicházeli k němu a padali k nohám jeho a přinášeli mu zlato a stříbro a klečíce na kolenách plakali před ním, též i líbali nohy jeho. On pak dával jim papíry a listy nějaké a poroučel jim odcházeti. Já pak vidouce to, prosila sem Pána, aby mi pověděl, kdo to jest, jehož sobě lidé tak velice váží, až i k nohám jeho padají. Pán odpověděl mi: „To jest ta Nevěstka Babylónská a Šelma lítá,⁷⁰⁷ kteráž sobě ouřad duchovní i světský osobuje a chce, aby všechno pod správu a řádem jejím bylo. Toť **175 A/67** jest ten muž, kterýž nepokojil zemi a pohyboval královstvími⁷⁰⁸ a kterýž obracel jak v pustinu okršek země a kteréhož poslouchati musily národové. Toť jest ten baziliškus z plemene hadího, to ten drak ohnivý⁷⁰⁹ létající po vsí zemi, kteréhož poslouchati musili králové a kterýž trousil jiskry svými a bouřil národy jedny proti druhým. Toť jest ten, kterýž se nazývá pastýřem a [...] jest vlk dravý, zvěř a potvora nejlítější. Nazýval se náměstkem Božím v církvi a hlavou církve a onť jest náměstek d'áblů[v] a protivník můj největší. To jest ten, který říkával v srdci svém: vstoupím do nebe, nad hvězdy Boha silného vyvýším stolicí svou nad výsosti oblaků a posadím se na ní⁷¹⁰ a budu rovný Nejvyššímu. Ta slova jeho slyšel Hospodin a myšlení jeho on znal, protož nemohl toho již Nejvyšší déle snášeti, ale pohnul již sebou v prchlivosti své, aby odplatil takovému pyšnému utrhači jména svého a aby nedopouštěl více svazovati jemu národů země, neboť již dosti dlouho svazoval národy lžim[i] svými a přijímal od nich zlato, stříbro. Sám pak dával jim papíry prázdné, na nichž ani literky zásluhy Kristovy napsáno nebylo a naplnil lžimi srdce jejich a oni jim uvěřili. Ó nešťastný člověče, kdyby si^{li} věděl, co se tobě dnes přihoditi má, na- **175 B/68** říkal by na den nař[?]kání svého. Ó nešťastný Moábe,

⁷⁰⁴ Vizualizace svaté Trojice – viz i dříve (např. zjevení z 29.12. 1627 – Vidění 145 B/8), toto líčení vztahů v Trojici je však ze všech nejpodrobnější.

⁷⁰⁵ Mínen Ferdinand II.

⁷⁰⁶ Mínen papež.

⁷⁰⁷ Zj 17.

⁷⁰⁸ Iz 14, 16.

⁷⁰⁹ Zj 12.

⁷¹⁰ Iz 14, 13.

i toběť odt'at bude roh tvůj a rámě tvé zlámáno,⁷¹¹ dí Hospodin. Blízkáť je bída tvá, aby přišla a trápení tvé pospíchá velice. Již přijde, přišlo a již jest tu, aby tujtěz ho všickni, kterýž víte o jménu jeho a řekněte: ach jak polámána hůl nejprvnější a prut, nejozdobnější květ. Ó bráno křič, ó město nebo od půlnoci oheň přijde a již se valí na tebe a nebudeť žádného, kdo by jej odvrátiti nebo uhasiti mohl, dí Hospodin. Sejděte z slávy své a sed'te v žíni a v popeli, ó vy, kterýž jste se domnívali, že navěky vládnouti budete národy mnohými, neboť již zatřesu nebesy a pohnu zemí. Protož pod' půlnoci a přid' východe k rozkazu mému a shazte ty pyšné dolů ze stolic jejich a polámejte i ty stolice jejich s nimi,⁷¹² neboť jsou poškrvněné nespravedlností a ukrutností i hříchem velikým.“

Mně pak Pán řekl: „Patř pilně.“ I viděla sem že přišli dva muži velicí jeden od půlnoci a druhý od východu a přijdouce, spěšně shodili je oba dva až se země zatřásla. Též i ty stolice, na kterýchž byli seděli, na drobné kusy polámali, oni pak váleli se v prachu a říčeli jako volové a volali: „Spravedlivý jsi Pane nebo si nám hodně odplatil podle skutků našich.“⁷¹³

Já pak slyšela sem **176 A/69** hlas jako lidu mnoho: „Aj jak přestal násilník, přestal dychtící po zlatě, potřískal Hospodin hůl bezbožných a prut panující zkazil,⁷¹⁴ jižť se veselí země, již odpočívá a již jest v pokoji všecka země, všickni zvučně prozpěvují. Opět řekl Pán a Starý jako jedněmi ústy: „Aj jižť odpočívá od hněvu svého nebo se již dosti stalo slovu a uložení mému, umlkníž tehdy všeliké tělo před obličejem panovníka Hospodina, neboť učinili to, což se jemu dobře líbilo a což soud jeho uložil, aby se stalo.“

Potom řekl mi Pán: „Patřiz bedlivě a uzříš to, což dávno žádali viděti oči tvé.“ A hned spatřila sem ty dva muže zase, kterýž byli onyno sházeli z stolic a ti vedli Fridricha mezi sebou a když přicházel Fridrich, rozzelenal se jako strom a já k tomu řekla z radosti veliké: „Ty jsi ta oliva, kteráž se zelená před tváří Boží.“⁷¹⁵ Opět řekl Pán: „Patř.“ I viděla sem trůn pěkný vysoký a skvoucí a řekl Pán mužom těm dvoum: „Ve[m]tež ho a posaďte na trůn tento ve jménu mém.“ On Fridrich šel polehku jakoby nesměl a jakoby k tomu on nepřináležel aneb se s ním něco nového dalo. I řekl Pán k němu: „Vyjdiž z temnosti a prachu, služebníče můj, neboť sem viděl, jak si se ponižoval přede mnou a jak si klekal v skrytě před obličejem mým, i slzy srdce tvého já spatřil sem, protož sedni zase **176 B/70** na trůn ten, kterýž se tobě od dávných časů choval. Neboj se, neboť jsou zkaženi všickni ty, kterýž hledali bezživotí tvého. Sed' již na trůnu tom, kterýž jest ve jménu mém založen a budeť vstavěna koruna zase na hlavu, kteráž

⁷¹¹ Jr 48, 25.

⁷¹² Tento výrok se objevuje i jako citát na úvodní rytině, jež předchází vizím Poniatowské. Komenský komentuje tento verš v *Lux e tenerbis*, s. 75.

⁷¹³ Zj 2, 23.

⁷¹⁴ Iz 14, 5.

⁷¹⁵ Ž 52,10.

byla padla, pro kterouž si se rmoutil, ale však na splnění slibů mých trpělivě si očekával. Nyníť vyjevím spravedlnosti tvou jako září jitřní,⁷¹⁶ takže všickni národové slyší, co s tebou učinil Nejvyšší.“

I posadil se Fridrich na trůnu tom a Pán rozkázal mi patřiti. I viděla sem korunu přepěknou, an se spouštěla nad hlavu Fridrichovu z oblaků dolů jako po nějakým řetězu aneb z hůře ohnivé,⁷¹⁷ ti pak muži dva stáli a hleděli na to. Potom vzal každý do ruky pravé korunu tu a vstavili jí Fridrichovi na hlavu⁷¹⁸ a dali meč a sceptrum do rukou jeho. I řekl opět Pán a Starý: „Takto praví Hospodin, kterýž ustavuje i vyvracuje krále na zemi,⁷¹⁹ že navěky zachová služebníku svému milosrdenství své a smlouva má s ním stálá bude a na něhoť bude patřiti vždycky oko mé a ruka má. Budeť též s ním též i ramenem svým ho posilovati bude a milosrdenství i požehnání mé budeť s ním, jemuť bude vždycky otevřeno ucho mé a prosba jeho najdeť místo.“

Vtom když tak Fridrich seděl pod korunou, vyšel plamen **177 A/71** ohnivý od té osoby třetí, kterouž tu se Pánem a s Starým přítomna byla a přikryt byl plamenem tím Fridrich jako oblakem nějakým. I řekl Pán: „Jižť jest všecko spraveno, rozveselím se již tedy v skutcích svých a sláva i čest, to mě zůstane na věky.“ Fridrich pak povstav z trůnu, padl na tvář svou pře[d] těmi třemi osobami a řekl: „Hospodine, Bože veliký a spravedlivý, od Tebeť jest to vítězství, od Tebe ta moudrost a Tváť jest ta sláva. Já pak sem služebník Tvůj, protož požehnaný buď Hospodin, Bůh izraelský, kterýž sám činí divné věci a požehnané budiž jméno slávy jeho, navěky budiž naplněna slávou jeho všecka země.“⁷²⁰

Ještě řekl mi Pán: „Pověz půlnoci a východu, že to, což tu od nich učiněno jest, bude jim pomatováno k jejich zvelebení. Odplata pak, že jim dána bude od Hospodina, pro jehož vůli tyto všecky věci vykonali se.“ @NB. der Herr hat zu ihr gesaget und befohlen: sage miternach[t] undt morgen, daß dorumb, daß sie mein befehl vorichtet, eine grose belohnung hie zeitlich und dort ewige bekommen@ Já oznamujíc to, rozkázal mi Pán zpívati některá slova z žalmu 89.⁷²¹ I zpívala sem a potom řekl mi Pán: „Pamatuj bedlivě na to, což ti dnes ukázáno jest a nepiš toho, až tě poručím, ale měj to nyní ku potěšení svému sama. Potom a potom i jiným věřícím to ku potěšení podej.“ Tu rožehnajíce se se mnou, odešli všickni tři a já k sobě přišla.

⁷¹⁶ Srov. Iz 58, 8.

⁷¹⁷ Ž 21,4.

⁷¹⁸ Srov. Kotterovy vize a jejich inspirace letákovou produkcí – viz studie Jany Hubkové.

⁷¹⁹ Da 2, 21. Srov. Jb 12, 19.

⁷²⁰ Ž 72, 19.

⁷²¹ Ž 89: „O Hospodinově milosrdenství chci zpívat věčně.“ V Komenského latinské edici má Poniatovská zpívat na příkaz Pána ještě další žalmy – např. Ž 20, 21 a 72 (v popisu vize uvádí Jan Amos ještě Ž 63 a 101) – Lux e tenebris, s. 73/ Offenbahungen, s. 185 – 186.

V outery⁷²² opět měla sem vidění tako- **177 B/72** vé. Přišel Pán ke mně a podav mi ruky řekl: „Moc přítomnosti mé budiž s tebou. Chciť pak, aby[s] napsala list slovy těmi, kteréž uslyšíš. Když pak jej napíšeš, slož a zapečet' třemi pečetmi⁷²³ a dones jej sama do města Jitčina a dodej jej tomu psu vzteklémuž z Valdštejnovi [sic!]. Pakli jeho doma nenajdeš, odevzdej jej ženě jeho jí samé a já způsobím to, aby jemu samému tomu psu krvavému do rukou dán byl nebo živ sem já Hospodin, žet' sobě nelibuje smrti hříšného duše má, žet' nemám libosti v zatracení kajícího, ale ta jest vůle má, aby se bezbožný odvrátil od cesty své zlé a živ byl. Protož již sám napomínám bezbožníka toho a představuji mu před oči velikost hříchů jeho a tyranství jeho chtěje vždy, aby sobě usmyslil, toho se ulekl a znal i věděl to, že já Hospodin viděl jsem všecky skutky jeho a že znám je výborně a že odplatím jednomu každému podle skutků jeho, jakéž kdo činil. Napraví-li se a bude-li želeť hříchů svých přede mnou a očistí-li se od té krve nevinné, kteréž již dosti vylil, ještě mu otevřu dveře milosrdenství svého a sejmu z něho vinu jeho jakkoli veliká jest.^{lii} (**něm marg. 6**) Pakli se neupamatuje a položí sobě to na zapomenutí, za smích a žert⁷²⁴ a nebude pokání přece činiti, **178 A/73** já zatvrdím proti němu srdce své jako železo a ocel, naostřím meč svůj, nýbrž i lučiště své natáhnu a namířím k srdci jeho. Nastrojím sobě i šípů smrtných a střileti budu jimi do srdce jeho, až ho zabiji a zkazím. Toho pak než neobráti-li se do jistého času, kterýž jsem mu ještě uložil ke mně, že již dodán jest jako jalovice k zabítí věčnému⁷²⁵ a neslitujet' se již více nad ním oko mé, neslituje pravím, aniž na něj popatří. Ty pak učiň tak, jak ti poroučím a jed' do Jičina v pátek ráno s osobami těmi, kteréž sem k tomu vybral a kteréž za svědky jmíti budeš.⁷²⁶ Neboj se pak nic toho tyrana, ani těch, kteříž by tobě myslili uškoditi, nebo já s tebou budu, též i anjely své tobě k ochraně a strážci posli - ty, které vídáš a znáš @der Herr spricht zú ihr: fürchte dich nicht von den tyran, ich wil mit dir selber gehen, auch die engel, die bekante mit dir schicken@ a jiných ještě veliký počet, kterýchž jsi prve nevidala. A tak tě ohradím nyní jako zdi ohnivou a spatříš je i tělesnýma očima svýma. Když pak tam přijdeš, nestarej se nic, co by mluvíti měla nebo já v tobě a s tebou budu a nebudeť tobě nic moci učiniti člověk, protože já

⁷²² 25.1. 1628. Zjevení přeložil Josef Hendrich - HENDRICH, *Komenský ve světle svých spisů*, s. 191 – 194. O Valdštejnovi jako o jednom ze šesti souzených se v Komenského vydání *revelací* však dozvídáme již 31.12. 1627 v dlouhém vidění trvajícím celých 5 hodin – viz studie (Lux e tenebris, s. 25/ Offenbahrunen, s. 58).

⁷²³ Dopis s třemi pečetmi Valdštejnovi se vyskytuje na rytině předcházející vizím Poniatowské.

⁷²⁴ Valdštjen se k dopisu opravdu dostal a Komenský uvádí jeho údajnou ironickou reakci: „*Císař, můj pán, dostává dopisy z Říma, Cařihradu a z Madridu, kdežto já přímo z nebe!*“ (Lux e tenebris, s. 79/ Offenbahrunen, s. 198). O nešťastném osudu Valdštejna měla Poniatowská ještě po skončení vizí prorocký sen 11.12. 1628.

⁷²⁵ Jer 46, 20

⁷²⁶ Do Jičina Ponaitowskou doprovázel doktor Michal Libavius, paní Zárubová a Esther Sadovská ze Sloupna – viz studie.

s tebou budu. V sobotu pak teprva dodáš list ten a počkáš tam nebo se tobě ukáží a pohnu srdci těch, kterýž tě viděti budou a předěsím je.“

I učinila sem tak, jakž mi Pán poručil a napsavši **178 B/74** list, zapečetila sem jej tříma pečetmi a jela sem v pátek⁷²⁷ s osobami těmi, o niž mi Pán oznámil byl, do Jičina a celou pak cestu viděla sem anjely ty tři, kterýž u mně bývali, na voze státi. Jiných pak veliký zástup okolo vozu šel. Pán pak sám též i Starý mi se ukázali a mně k doufání v ochranu Boží napomínali.⁷²⁸

Když jsem pak tam přijela, já jakž mi Pán poručil, donesla sem psaní to v sobotu ráno na zámek a poněvadž sám kníže doma nebyl, šla sem do pokoje, kdež kněžna⁷²⁹ byla a dala jsem jí list ten a ona jej přijala. Kdež sem pak tam maličkou chvílečku pobyla, ukázal mi se Pán a řekl: „Takž jak si sem bezpečně přijela, tak zase odtud bezpečně odjedeš, aj nebuduť se tu dlouho zdržovati nebo dům ten bezbožný přítomnosti mé není hoden, protož i ty hned odtud jdi.“⁷³⁰ (**něm marg 7**) A vtom podav mi ruky odešel a já k sobě přišla a hned sem odtud šla a napomínala těch, kteříž se mnou byli, abychom zase domů jeli.

Když sem pak na vůz sedla až města vyjela, ukázali mi se zase anjelé a potom i Pán a řekl mi: „Dobřes učinila, žes vykonala to, což sem tobě učiniti rozkázal nebo kdyby byla se zbraňovala a neposlechni mně a učin tak, jakž ti rozkáží.“⁷³⁰ Já jemu **179 A/75** řekla: „Jsem Pane hotova všecko, což ty chceš učiniti,“ a on řekl mi: „Nechci tě tu míti, obrať se do Polska do města Lešna.“ I otázala sem se s kým a jak se tam dostanu a on ukázal mi osobu jednu, kteráž mně tam dovésti měla⁷³¹ a že to musí učiniti, že on poručí, mně pak že přáteli dobré zbudí a z péče své mne nevypustí. Na cestě též, když do Polska pojedu, že ti tři anjelové mně ku průvodu jako do Jičina dání budou. @aúf befehl deß Herrn hat sie müßen in Pohlen nach Poßen⁷³² fahrn und sindt ihr wieder 3 engel zúgeben worden@ Já ihned potom oznámila sem té osobě to, což mi ode Pána praveno bylo a ona hned čtvrtý den vezla mně na místo to, kdež mi Pán poručil. Na cestě pak zase sem anjely viděla, a tak se to všecko při mně naplnilo, což Pán byl tehdaž zaslíbil, jemuž bud' chvála navěky.⁷³³

⁷²⁷ 28.1. 1628.

⁷²⁸ Na cestě do Jičina za tuhé zimy přišla Poniatowská dle Komenského líčení šestkrát do vytržení, pouť se odehrávala za přítomnosti jí známých bělostných andělů – viz studie.

⁷²⁹ Kateřina Isabela z Harrachu.

⁷³⁰ Věta nedává příliš smysl a pravděpodobně nebyla zapsána pisatelem v úplnosti. V Komenského latinské edici věta zní: „*Recte factum quod mandata mea peregristi, nam si non paruisses, castigationem meam non effugisses. Ovaré nunc etiam parebis, quod mandabo facies*“ (Lux e t enebriis, s. 78/ Offenbahrungen, s. 197 – 198).

⁷³¹ Komenský poznamenává, že tato osoba je Jiří Sadovský ze Sloupna, který se spokojil s vůlí Boží – viz pozn. níže.

⁷³² Pisatel německých marginálií zaměnil Lešno za Poznaň („*Poßen*“).

⁷³³ Komenský ve své poznámce k vizi uvádí Valdštejnovu ironickou reakci na dopis Kristýny a poukazuje na jeho zavraždění v Chebu (1634). Poté vypočítává osoby, které Kristýnu do Jičina doprovázely a zmiňuje rovněž

Druhého pak dne po dostání se tam ve středu po páté neděli po třech králích⁷³⁴ měla sem vidění takové. Přišli ke mně ty tři anjelové s Knihou tou velikou a kázali mi v ní čísti. Když sem přečtla to, což mi ukázali, řekli mi: „Pán tobě vzkázal, aby sobě nestýskala, že k tobě brzy sám přijde. Též ti oznamujeme, co jsme slyšeli **179 B/76** ode Pána, že v krátkém času nemocná budeš, ale však se toho nelekej a sobě nestýskej. Ani toho sobě mysl[i], že Pán k tobě zuřivosti své tím dokazuje, neboť musejí vyvolení Boží zde na světě všelijakému kříži a ouzkosti poddáni býti tak, aby jim potom nesnesytedlné břímě rozkoší a slávy v nebesích dáno bylo. Neboť nejsou rovná zdejší utrpení oné věčné slávě, kteráž se chová v nebesích těm, kdož setrvají až do konce nebo nevidalo oko, neslýchalo ucho a nevstoupilo člověku žádnému na srdce, jakou radost připravil Bůh těm, kteříž jej milují a jemu věrni jsou. Protož tím se potěš a osladčuj sobě nejtrpší kalich, jestliže by se líbilo Pánu tobě jej nalíti, však pak víš, že věrný jest a nedopustí více nad možnost svou.“

Vtom, když oni to mluvili, uhlédala sem muže nějakého, kterýž měl troubu v ruku svých a stál obrácený k půlnoci a troubil velmi hřmotně, až se to rozléhalo. I otázala sem se anjela, kdo jest to ten, jenž troubí a proč troubí. Oni odpověděli mi: „To jest anděl Hospodinů[v], kterýž vyslán jest s troubou, aby svolával národy půlnocních, východních též i západních, proto aby táhli na Babylón nebo již čas jest, který uložil Hospodin zdávna^{liv} (**něm marg 8**), aby **180 A/77** klesl, zbořen byl Babylón. Již ten čas přichází a již přišel. Ach jak v přežalostnou pustinu obrácen bude Babylón. A jak zkažen Egypt, takže každý tudy jdoucí lekne se a vytiskne slzy z očí svých pro hroznou zkázu. A jižť přichází rok navštívení Babylóna a nešlechetných obyvatelů jeho s ním. Kdož tedy uteče před strachem, vpadne do jámy a kdož vyleze z jámy, osidlem lapen bude. Též i meč Hospodina hubící poslán bude na ně, takže oplývati budou krví údolí jejich. Ach, jak žalostný křik slyšán bude od těch, kteréž hubiti bude meč Hospodinů[v], neboť budou hlasem volati říkajíc: „Meč Hospodinův dokudž se nespokojíš, navrať se do pošvy své, utiš se, zastav maličko.“ On pak odpoví jim: „I já bych se spokojil.“ Však Hospodin odvrátil vztaženou ruku jeho. Ach, jak mnoho bude těch, kterýž klesnou a padnou jeden na druhého nebo silný silným klesati budou a padnou oba, též i všelike ruce klesnou a všeliká kolena silných rozplynou se jako voda. Aj takováť mzda bude dána nepřátelům Hospodinovým nebo ústa Hospodinova mluvila to. Tak mnoho poručeno jest nám ode Pána ukázati, protož pamatuj na to pilně a zapiš bedlivě, však což ti poručeno bude.“

A tu rožeňnavše se se mnou odešli a já k sobě přišla. **180 B/78**

Jiřího Sadovského ze Sloupna, jenž byl určen Bohem jako průvodce Poniatowské do Lešna - Lux e tenebris, s. 79/ Offenbahrungen, s. 198 – 199.

⁷³⁴ 9.2. 1628 – první vize již v Lešně.

11. Febr[uarií] v pátek⁷³⁵ opět měla sem vidění takové. Přišel ke mně Pán a s ním anjelé zase s Knihou tou a odevrouce Knihu tu, poručili mi čísti v ní deset listů. Když sem je pak přečtla, zavřeli jí zase a odešli. Pán pak tu se mnou zůstal. I posadil se Pán na trávě v zahradě té, kdež obyčejně u vytržení bývám a já vedle něho. I vypravovala sem jemu všecko to, což mi předtím ve středu od anjela praveno bylo o velikém zkažení bezbožných a prosila sem Pána, aby mi oznámil, kdy pak taková zkáza a brzy-li půjde na ty bezbožné. A Pán mi odpověděl: „Nevyptávej se na to, kterak a kdy bezbožní zkažení budou, ale ptej se, kterak a kdy spravedliví spaseni budou, aniž se z toho těš, že zhynutí bezbožných blízke jest. Nýbrž plač a naříkej nad nimi a nad hněvem všemohoucího, že již nemůže odvrácen býti.“

Já pak řekla jsem jemu: „Pane ty znáš srce mé, že k tomu cíli toho věděti nežádám, abych se těšila z bíd jejich, ale abych věděla, dlouho-li bezbožnost a modlářství zastěňovati bude čest tvou, protože prosím ukaž mi ale nějaké znamení, po kterýchž poznati moci budu, že ten čas blíží se, v kterémž se splnití má to, což jsi mi zjevil.“ Pán pak řekl mi: „Přirovnej čas jeden k druhému a přemyšluj pilně o těch věcech, kteréž tobě zjevené jsou a srozumíš, brzo-li přijde čas ten, v němž **181 A/79** počne Nejvyšší navštěvovati svět, kterýž od něho učiněn jest. Když pak uziš pohnutí míst a zbouření národů jedněch@NB.NB.NB.@ proti druhým a když uzdríš[sic!], že be[z]božní dovršovati budou nepravosti, tehdy věz o tom času, že mluvil tobě Nejvyšší. A tehdáž uzdríš hněv Hospodina, an se valiti bude jako dým a vlny mořské k zkáze bezbožných. Nechtěť jest zajisté Bůh, aby člověk zatracen býti měl, ale oni jsouce stvoření, poškvřňovali jména Stvořitele svého a nevděčnost prokazovali k tomu, kterýž jim dal život. Protož soud můj a odplata jejich nyní se přibližuje, čehož sem ne všem zjevil, jedině tobě a některým tobě podobným.⁷³⁶ Nevyptávej se tedy více na množství těch, kteříž zahyn[oj]uti mají nebo i oni bezbožně v svobodu se vydali a zavrhli Nejvyššího i záko[n] jeho potupili a cesty jeho opustili, na to i spravedlivé jeho pošlapávali a řekli v srdci svém, že není Boha,⁷³⁷ ačkoli věděli, že mají zemřítí. Protož hodně odplatí jim Nejvyšší a spravedlivě uvrže^{lv} na hlavy jejich všecky cesty a ohavnosti jejich, neboť oni nečiní žádnému křivdy aniž jest přijímá[?] osob. Ty tedy slyše tyto strašlivé pohružky mé, oslavuj s celým Izraelem jméno panovníka Hospodina a pléšej před ním, že jest sobě **181 B/80** vyvolil Izraele a že nezahrnul do počtu zatracenců těch Jákoba, ale že jest pamětliv na Jeruzalém a že zvihne korouhev

⁷³⁵ 11.2.1628.

⁷³⁶ Poukaz na exkluzivitu zjevení pro Kristýnu.

⁷³⁷ Ž 14, 1: „Bloud mi v srdci říká, že Boha není,“ srov. Ž 53, 2.

uprostřed něho.⁷³⁸ A již od tebe půjdu, ale však brzo tobě se zase ukáži.“ Vtom rozžehnajíc se Pán se mnou odšel a já k sobě přišla.

V pondělí 14. Februarii⁷³⁹ rozstonala sem se velmi těžce, tak jak mi o tom od anjela povědino bylo. V outerý pak,⁷⁴⁰ když jsem nemocná byla, měla sem vidění troje. Přišel ke mně Starý a já, jak sem ho spatřila, hned toužila sem mu své bídy a nemoci a prosila sem ho, aby mně uzdravil. A jen slovo, aby řekl zdraví mému, aby se ke mně navrátilo, tehdy že hned zdráva budu. On pak řekl mi: „Kristus jest tvůj lékař, kterýž tě hojí netoliko na těle, ale na duši tvé.⁷⁴¹ Proč sobě tedy tak stýšeš^{lvi} a netrpělivá jsi? Zdaliž nevíš, že vyvoleným všecky věci k dobrému napomáhati musejí i ty, kteréž by se jim zdály trpké a nesnesitelné. A zdaliž si sobě toho sama nevyvolila, když si žádala, aby radci v ruce boží upadla, nežli v ruce tyranů. Což pak kdyby měla okusiti trestání toho, jímž bezbožní trestáni budou a to věčně, ale tato káznička není ti kázeň hněvu, ale **182 A/81** milosti a skutek všemohoucnosti mé. Protož nes to trpělivě bez reptání a buď hotova i s většími kříži se potkávati, neboť za to zdejší maličké^{lvii} souženíčko vyvolených pro mě otevřený jest ráj, štípen jest strom života,⁷⁴² připraven jest budoucí čas, připravena jest hojnost, vystavené město, způsobeno odpočinutí, dokončena dobrota a dokonána moudrost, kořen zlého odňat jest a porušení do pekla uteklo, aby přišlo v zapomenutí. Pominou i bolesti a naposledy vykázan jest poklad nesmrtnosti. I když by tedy z lidí pro dosažení těch věcí nechtěl i největšího kříže zde na světě podstoupiti, protož i ty pro to zdraví věčné snášej nezdraví časné.“

Kdy[ž] jsem pak prosila, aby mi ale ukrátil bolesti a nebo aby mi řeč zase navrátil, řekl: „K žádosti tvé bolesti tobě polehčím,“ a hned dal mi masti nějaké velmi vonné a rozkázal mi, bych sobě srdce, židovin a pusu jí natřela. Potom pak dal mi cosi, abych jedla jako pilule nějaké a rozžehnajíc se se mnou odšel a já k sobě přišla zdráva jsouc, takže jsem vstala potom a žádné bolesti sem necítila.

V neděli 19. po Svaté Trojici⁷⁴³ poručeno mi ode Pána, **182 B/82** abych již více vidění nepsala, jich neoznamovala, (kterýchž přes 81) poněvadž se na větším díle mně samé to dotýče to, což se v nich zdržuje, závěrku toliko vidění napsaných, abych učinila takovou.

„Summa všeho toho, cos viděla a slyšela tato jest: Boha se boj a přikázání jeho ostříhej nebo na tom tobě nejvíce záleží, poněvadž všeliký skutek Bůh přivede na soud a všelikou věc, buď

⁷³⁸ Jr 4, 6.

⁷³⁹ 14.2. 1628.

⁷⁴⁰ 15.2. 1628.

⁷⁴¹ Tak argumentovala např. i sama Poniatovská při setkání s doktorem Matyášem Vechnerem v Lešně – BICKERICH, *Gutachten*, s. 188.

⁷⁴² Zj 22, 14; 22, 19; 2, 7; srov. Gn 2, 9.

⁷⁴³ 29.10. 1628.

dobrou nebo zlou on vyjeví v poslední den. Protož pamatuj na poslední věci a navěky nezhřešíš.“⁷⁴⁴

Z Lešna psáno panna Kristýna Paňatovská s jakou horlivostí a žádostí k času smrti své na oznámení prej anjelské se hotoví. Čas vypraviti nepostačuje, pominulého téhodne měla dvoje vidění (však ne tak jako prve než skrže sen)⁷⁴⁵ jedno o knížeti z Valdštejna a druhé o králi Fridrichovi.

První v pondělí po druhý neděli adventní⁷⁴⁶ bylo jí v vidění oznámeno, poněvadž z Valdštejna času ku pokání propůjčeného přijíti a od tyranství svého a sužování církve upustiti nechtěl, že již po vyjití toho času v soud spravedlivý ten soudce svrchovaný s ním vjítí a ten nad ním k hrůze všech jejich tyranův vykonati chce. **183 A/83** Zatím, že viděla též kníže procházející se v dlouhé sukni zkrvavené od vrchu až dolů a vstupující po ostrvi na strom až k oblakom. Vtom, že ten strom se vyvrátil a padše na zem, na kusy se rozrazil a srdce jeho kopím z nebe rozražené z něho vypadlo vydávající [ze] sebe smůly, síry a krve. Tak po malé chvíli, že též srdce v popel obrácený větrem semotam k roznešení přišlo.

Léta 1629 9. Januarií⁷⁴⁷ měla vidění, že jest stála na nějakém pahrbku, kdež byl postaven pres vinný, odkudž spatřila krále Fridricha procházejícího se tu po vinici rozkošné hojností hroznův oplývající, kdež nejprve uřezal hrozen šípkův červených a z okušení jedno[ho] zrna zdál mu se košť trpký býti, protož jej na stranu uložil a podruhé uřezal a sobě hrozen velmi ušle[ch]tilý, zdárný i chuti dobré.

27. Januarii léta 1629⁷⁴⁸ v sobotu po obrácení svatého Pavla na víru křesťanskou mezi druhou a třetí hodinou na noc na celém orloji umřela na týž den stonavší, předtím šlakem jsouc na ruku pravou poražena, panna Kristýna Paňatovská z Duchníku v Polsku v městě Lešně smrtí přirozenou,^{lviii} (**něm marg. 9**) kdež při ní ty osoby, kterýž **183 B/84** na množství bylo klečeli a Pánu Bohu se za ní modlili. Ona pak chropot smrtedlný měla, řeč, sluch i zrak potratila, to vše a ne jinak, jak při umírajícím člověku se spatřovává též se to u ní spatřilo. Když pak již poslední duch vypustila, tehdy jeden tu přítomných řekl: „Již jest duše její v rukou Božích.“ Vstali od modlení, jí voči ztrhané zavřeli, ústa též a ještě plenou zavázali a ona ležíc tak právě umrdlá po čtvrt hodině vstala zdravá a tu plenu sama sobě z úst sundala a oběma rukama právě

⁷⁴⁴ Kaz 12, 13 – 14.

⁷⁴⁵ Ve skutečnosti měla Poniatovská čtyři sny: 11.12 a 26.12. 1628 a 1.1 a 9.1. 1629.

⁷⁴⁶ 11.12. 1628

⁷⁴⁷ Podle Komenského Lux e tenebris se ovšem sen odehrál již 1.1. 1629 a jeho popis je poněkud podrobnější než v krakovském rukopise včetně Komenského poznámky o osudech Fridricha Falckého a symbolickém dosahu jeho osoby – Lux e tenebris, s. 113/ Offenbahrungen, s. 286 – 287.

⁷⁴⁸ Komenského podrobné líčení v Lux e tenebris - kap. *Virginis Mors, Resurrectio* - i s vlastním popisem zdánlivé smrti samotnou prorokyní, jež v rukopise chybí – Lux e tenebris, s. 117 – 120/ Offenbahrungen, s. 296 – 303. V Komenského edici se naopak nevyskytuje zmínka Kristýny o návratu do Čech „s radostí“.

vládnoucí a nic jí nejméně neškodící mezi nima chodila i s nima večeřela. A když jsou se jí kněží tu přítomní ptali, co jest se pak to při ní dálo a jestli jest opravdově umřela, jakož jsou sami to zajisté spatřili i pod požívání dobrého svědomí a spasení, aby pravdu pověděla, což ihned vyznala, že o tom jistě a dobře ví, že duše její byla již v nebeské radosti, ale že Pán Kristus jí zase poručil do těla jejího se navrátiti, aby se na skutky Boží podívala v těle a živě Boha oslavovala, kteréž se brzce budou dítí a rychle s[t]rachim převelikým, že lidé budou mřítí a ona, že se strojí do Čech s radostí.

Měla potom sen, kdež viděla že dva kněží a správcové přední v Polště jeden v městě Lešně **184 A/85** Martin Gracián⁷⁴⁹ a druhý doktor theologie Jan Turnowski správce v městě Toruni v Prusích, každý hrst zralých klasů v nebi jeden za druhým jdouce a třetí Čech,⁷⁵⁰ ale ten podál za nima, nesouce, Kristu Pánu je podali, kterýž je od nich přijal.^{lix} Vtom potom, když jí opět o těch její[ch] vidění[ch] pod závazkem examinovali oba kněží výš oznámení, jeden jí řekl, taky-li se strojí do Čech, ona se ozvala ihned, že strojí a on jí řekl: „Takyť já tam pojedu,“ a ona sobě pomyslila, nepojedeš.

I jiným svým důvěrným i to oust[n]ě oznámila a druhý řekl: „Panno Kristýno, když se budete vdávat, já vás budu odávati.“^{lx} Kdež opět v sobě pomyslila i jiným důvě[r]ným pověděla, nebudeš. Kdež se tak stalo, Martin Gracián umřel v Lešně osmého dne měsíce března ve čtvrtek po neděli první v postě mezi devátou a desátou hodinou na půl orloji u večer v letech 66 a D. Jan Turnowski přijevši Graciána navštívití nevědouc o jeho nemoci. Potom když on tu v Lešně umřel, nad ním kázání činil a sám po pohřbu se rostonal, též do Toruně se vésti dal a tam devátého dne Aprilis to jest v neděli květnou život svůj v Pánu dokonal. A tak její sen se pravě vyličil, že jeden po druhým s klasy zralýma do nebe před Pána Krista, totiž v starosti své vykonavši svou žeň se odebrali, kdež třetí Čech jich následovati má, jeden po druhém čtyřech nedělech a třech dnech z tohoto světa se odebrali.

ⁱ **Něm marg 1**: „Offenbahrung der júngfraú Christina Panatowská von Drúchnik, adeliche pershon in Hungarn (**vložena pozn. pisatele**): sonst aúß Beheimb würdig und vertrieben, welches sie von anno 1627 biß anno 1629 gehabt **značka?** ihr unterschiedlich die heillige dreyfaltigkeit erschienen mit ihr gesprochn, biß in den drieten himmel naúff gefieret, viel köntfuge dinge, aúch dúrch die engel, gesehen und ihr gewißen worden, stimmet gleich ein mit dem weissgärber, wie der allerhöchste sein göttlich wort **nadepsáno** außbreitn wirdt, und dúrch die völker von mitternacht und von abent und von morgen die päbstische lehre verfolgn und zu **nadepsáno** nichte machen will, sie ist aúch in werender offenbarung natirlichn todt gestorben undt wieder lebendig wordn, wie eines und daß andere an der seiten teútsch geschriebn zu ersehen ist
NB: Unndt ißt die vornehmste bedeutung úff den randt úff manche seiten teútsch geschrieben“

⁷⁴⁹ Martin Gracián Gertich byl superintendentem polské Jednoty, který kvůli svému stáří předal úřad Pavlu Paliurovi a na konec života se přestěhoval z Ostrorogu právě do Lešna.

⁷⁵⁰ Snad Jan Stadius nebo Danile Tychicus – viz studie – konec vizí.

- ii slovo nepřilíš jasného významu, snad použito ve smyslu neležet v posteli.
- iii v textu „vzla“
- iv v textu dvakrát „v sobotu v sobothu“
- v toto slovo nemá ve větě příliš smysl – pravděpodobně by ve větě mělo být: „aby mi pověděl...“
- vi v původním textu se vyskytuje neobvyklý tvar „nezapomineig“
- vii v textu „ta“
- viii v textu „veliká“
- ix v textu „jakáž“
- x v textu „zarmoucena“
- xi v textu nesprávně „sem“
- xii lávička ve smyslu lávka
- xiii ve smyslu „co řekne“
- xiv v textu „tě“
- xv v textu „pani Matje“
- xvi v textu „zvižený“
- xvii v textu „točilo“
- xviii v textu „virch“
- xix v textu „oblečené“
- xx v textu „pošli“
- xxi **německá marg. 2)** „Kranck worden únd darbey entzückt in himmel komen undt ist zu ihr ein alter man korn und gesaget: will komen und anbefehl zu hören und hab ich gehöret (*pokračuje 155 B/28*) groses túmold alß von vielen völkern darbey also baldt ein groses volck gesehn und alle harnish sehr geschmiedt angezogn, habn alle an der seiten schwerter und lange röhr bey sich gehabt und ist einer im weisn hornisch komen und war der hornisch gancz feyerig, daß feyer fúncken von sich gab, auß seinem múnnden ist ein großes schwerd gangen und war der gleiche feýerig und ist der man woran gangen und die völkcker alle hinter ihn, darüber ich mich verwundert, in deme hab ich gehöret mit grose stime: es ist der grose Gott Herr der herscharen selber kombt mit viel tausent zú rach der gottloßen [...] niemehr zú sehen ungerechtigkeit und unrecht, welches den seinigen, (*pokračuje 156 A/29*) die ihn fürchtn únd nachfolgen geschicht, deßwegen ist er auffgestanden“
- xxii ve smyslu „oblékal“
- xxiii v textu „budel“
- xxiv v textu „hřícha“
- xxv v textu „jsem“
- xxvi ve smyslu „stýskáš“
- xxvii správně „zapomněla“
- xxviii správně „vzhůru“
- xxix v textu „spoury“
- xxx **německá marg. 3) shrnující obsah vidění ze 17.1. 1628:** „Drey engel zu ihr kommen und gesaget: Gottes friede sey mit dir, dorauff 2 löwen gesehen mächtig groß, der einer kom von miternacht der ander von morgen und sindt zusammen gangen sindt mit einander gesprochen und gethan, ob [*pokračuje 42*] einer dem andern nicht verstehn wolte, sich gezanget uff einander loß gangen, als ob einer dem andern schlagen wolte, in deme unversch[...]weisse hat sich der himmel aufgethan gleich in dem ort über die löwen und ist ein schönes buch mit laüter goldt beschlagen uff die löwen gefallen und ist daß buch drey eckig[?] gewesen, wenn das buch die zween löwen gesehen seindt darüber beide erschrocken und ihrren zanck nach gelaßen, dorauff eine große stimme von himmel gehört worden: laßet laßet vergebliche beküernüss und zanck o ihr unverständige, schicket euch des Herren wille zu ver richten, welche eúch in diesem buch geoffenbaret und gegeben wirdt, alß haben die zweyn [*pokračuje 43*] löwen in ihren förder von füßen genomen auffgemacht und gantz über geleßen, nach verleßung wieder zu geschloßen der eine löw halb daß buch eingeschlungn, der ander löw die andere hälff aúch“
- xxxii ve smyslu „rozmetat“
- xxxiii ve smyslu „oblékali se“
- xxxiiii v textu „válčený“
- xxxv v textu „kterouž“
- xxxvi v textu „zahrady“
- xxxvii v textu „posilováno bylo“
- xxxviii v textu „jsem“
- xxxviiii v textu „jsem“
- xxxix v textu nesprávně „svého“
- xl **německá marg. 4)** „der Herr ist selbst zú ihr kommen, ihr die handt geboten únd gesaget: meine friedt sey in deinem hertzen únd der Herr hat sich úffs graß gesetzt, ihr anbefehln nebn ihm zu sitzn und gesaget: schriebe brieffe in allen vierthel der welt, was ich dir heúßen will den mitternächtigen únd úff morgen schreibe nachmals

meinem willen, daß sie darnach lebn sollen, denen uff abent schreib, ermahne sie zúm gúten bedencken, waß sie außrichten wollen, denen uff mittag schreib meine verfleichung und ewiges verderbung und das ihre tage nunmehr wenig werden.“

^{xli} správně „s pozdvíženýma rukama“

^{xlii} v textu „nim“

^{xliii} v textu „věže“

^{xliv} v textu „sme“

^{xlv} ve významu „uchovává“

^{xlvi} v textu „sem“

^{xlvii} správně „vyzdvihni“

^{xlviii} **německá marg. 5)** „NB: Seindt abermahl 3. engel zú ihr komen mit einem grosen búch, nach begrüssung sie hat sie in dem búch leßen müsñ so weit die engel anbefohlen, nach verlesung ist das búch von inen zugeschloßn worden und sie berichtet, daß der Herr nach dreýen tagen selbst zu ihr komen werde und ihr viel sache offenbaren wirdt (*pokračuje 62*) die 3. Engel zú ihr gesprochn die christliche kirche Jesú Christi istige zeit lieget untern schweren joch unter den stolczen faraon abgemath gebunden undt von allen verlasen muters[?] allen alß todte lieget als in eine kúgel, hat keinen helffer und besch- [*pokračuje 63*] wer und muß mit schmerzen sehen, daß die wenigen, welche sie anzúnehmen und beschützen sollen, alle wegen in ihre nüdriung von ihr abfollen und gedencen, daß ihr verachtung und unterdrückung ewig bleiben wirdt, sie schmerzlich verlaßen und nach schmerzlicher ist, wollen sich zu ihr nicht erkennen, sondern sie nach mehr unterdrücken, abfresen undt zerstreuen helffen, sie aber selbst, waß sie thun soll, nicht weiß, sondern stets seiffzet und weinet wegen ihr unterdrückung alletag schreyet sie und der Herr wirdt sie erhören und alle ihre feinde zerstern und die wort [...].“

^{xlix} správně „oddechnouti“

^l v textu „podstatou“

^{li} v textu „kdybyti“

^{lii} **německá marg. 6)** „aúf Gottes befehl hat sie múßn an hertzokgn von Friedtlandt sonst Waldsteiner ein schreiben verfertigen und selbst hie bringen nach Jitzin, der Herr nenet ihn einen blúth hundt, er soll sich beseren von seiner tyranay, wo nicht, so hete ihm Gott einem ziel gesaget wirdt, er dem selben in seiner tyraney úbertreten, so soll er wie eine kalbe geshlachtet undt umbgebracht werden und ewig verlohen sein, diese warnung ist geshehen 1628, doraúff ist er zú Eger umgebracht wordn 1634.“

^{liii} **německá marg. 7):** „hat daß schriben mit drey petshoft verschlässn múßn, wie sie damit gefarn, sindt 3 engel mit ihr aúff den wagn gestandn und ein großer herdtengel umb den wagn gangn und hat sich der Herr und der alter aúch sehn lasn und mich aufschutz des Herrn ermahnet, wie sie hin komen ist, war der fürst nicht zú haúß, sie hat das schriben seiner fürstin in die hände geben und werde dar von geflohen und der Herr sprach zú mir: du derfts dich nicht lang auffhalten, dan dieses haúß meiner gegenwarth ist nicht wirdig.“

^{liiv} **německá marg. 8):** „hat einen man gesehen gegen miternacht mit eine trompete stehn, hernach gebloßen mit grosen shohl und sprach ein engel zu mir: der man ist ein engel des Herrn und bloßet die völcker von miternacht von morgen und abent zúsammen, sie sollen zúsammen ziehen úff die babilonische hüre, dieweil die zeit von Gott bestimmet aúß ist das Babilon folln und zerbrechen werden múß.“

^{liv} ve smyslu „uvrhne“

^{lvi} ve smyslu „stýskáš“

^{lvii} v textu „majličké“

^{lviii} **německá marg. 9):** „den 27. Jan[uar 1629] ist sie gestorben in Pohln, man hat bey ihr alle tödliche stúck wie sie sich zum todt geshicket gesehn alß roßeln, sprach undt das gehór [*pokračuje 84*] verlohren so aúch die aúgn gebrachn undt ihr mit einem túch daß maúl zugebúnden wordn, so ist sie in einer viertel stúnd wieder lebendig wordn und daß túch von ihrn mundt selbst weg gethan, doraúff war sie von bey stehenden leuten und des herrn geistlichn bey ihre seele selligkeit erinnert, soll sagen, ob sie gewieß gestorben wehre doraff sie [?] wie tot. Ja, ihre seele, wahr in der ewige friede der Herr Christús hete ihre seele befohlen in ihren leibn wiedergehn, damit sie Gottes wúnderwerck mit ihrem leib sehen, ihm lobe und breysse[?] welche baldt angehn werdñ.“

^{lix} v textu „přijel“

^{lx} správně „oddávati“

4.3) Tabulka vizí Kristýny Poniatowské (podle Lux e tenebris, 1665):

Rok, č. vize a č. revelace	Datum	Zdravotní stav	Délka	Typ	Obsah	Okolnosti, místo, citace
1627	12.11.	dosud zdravá, avšak po této události na nádvoří zámku velmi smutná a zaražená		vidění	krvavá metla	nádvoří zámku Horní Branná, podle samotné vizionářky metlu „ <i>tělesně viděla nad placem</i> “ - tedy ani ve snu či extázi, ale plně při vědomí 1 M 215, s. 5 (Lux e tenebris)/ 1 M 177, s. 2 – 3 (Offenbahrungen)/ BJ 142 A/1 (Vidění)
	19.11.	počátek těžké nemoci, Kristýna i ostatní pochybují, jestli nemoc přežije				Horní Branná, přítomnost lékaře Michaela Libavia 1 M 215, s. 5/ 1 M 177, s. 3/ BJ 142 A/1
1. vize - Rev. I.	22.11.	mdloba, slabost, ztráta vědomí		extáze	Koruna života pro vytrvalé ve víře	1 M 215, s. 7/ 1 M 177, s. 7/ BJ 142 A/1
2. vize - Rev. II.	23.11.	těžké bolesti, večer upadá do vytržení		extáze	svatba Beránka pod nebem	zjevení je přítomen místo kněze Stadia Jan Amos Komenský, který přichází z nedaleké Bílé Třemešné 1 M 215, s. 6 – 7/ 1 M 177, s. 4 – 9/ BJ 142 A/1 – 143 A/3
3. vize - Rev. III.	24.11.	ráno pouštění žilou – mírné zlepšení, večer ale těžkost a ztráta vědomí, když odbíjí 7 hodina	půl hodiny	extáze	korunovace Ženicha a Nevěsty	první delší zjevení, které provází typická gestikulace a pohyby prorokyně příznačné pro teatrální průběh vizí 1 M 215, s. 6 – 9/ 1 M 177, s. 5 – 13/ BJ 143 A/3 – 144 B/6
4. vize - Rev. IV.	25.11.	od 5 do 7 hodiny večer – těžkost a svírání srdce, po odbíjí 7 při modlitbě upadá do vytržení - upadání do vytržení při odbíjení celé hodiny je pro mnoho zjevení příznačné, ve zjevení vyzvána k dodržování půstu		extáze	nebeský Kazatel, Král slávy	ve zjevení Stařec přikazuje prorokyni držet půst, svědkem zjevení je i kněz Jan Stadius, Stadius a Sadovská posílají po poslovi dopis otci prorokyně Juliánovi Poniatowskému na Moravu o stavu jeho dcery a vyzývají ho k příchodu na Brannou 1 M 215, s. 9 – 10/ 1 M 177, s. 13 – 16/ BJ 144 B/6 – 145 A/7
5. vize - Rev. V.	29.11.	během tří dní postu nemá bolesti, ale je tak slabá, že ani nemůže vstát z postele, po čtyřech dnech postu		sen („ <i>tvrdý těžký sen</i> “)	Stařec – Bůh Otec, podstata svaté Trojice	po vidění je celá upocená a má obrovský hlad, že ani nepočká na uvaření polévky a vrhne se na

		upadá do těžkosti okolo poledne a následně má sen				první kus chleba, který najde a sýr 1 M 215, s. 9 – 10/ 1 M 177, s. 14 – 17/ BJ 145 A/7 – 145 B/8
6. vize - Rev. VI.	3.12.	zmiňuje se o tom, že v pondělí (6.12.) na ní přijdou velké bolesti		sen	Stařec – výzva k připravenosti a modlitbám	zmiňuje se o svém otci, který prý už ví, co se s ní děje, ale nevěří jí 1 M 215, s. 9 – 10/ 1 M 177, s. 15 – 17 / BJ 145 B/8 – 146 A/9
7. vize – Rev. VII.	6.12.	nemoc se vrací, celý den je jí zle, pak nevyslovitelná tíseň v srdci, velká těžkost a bolesti, po 30 min. těchto bolestí upadá do vytržení ve 4 hodiny odpoledne	1 hodina	extáze	Boží soudy nad bezbožníky, potrestání odpůrců Kristova království	po zjevení nemůže mluvit a oznamuje (píše vždy na tabulku), že je němá a bude se postit 1 M 215, s. 11 – 14/ 1 M 177, s. 18 – 28/ BJ 146 A/9 – 148 B/14
8. – 10. vize - Rev. VIII.	7.12.	přechází ze snu do extáze, přichází k sobě a zase upadá po 30 minutách do vytržení		sen, dvě extáze	o večeri Beránkově, o slávě v nebesích a Knize	pátý den po zjevení na pokyn Starce může ukončit půst, odpočinout si a začít jíst a pít – čeká jí daleká cesta..., 8.12. – zdravotní stav se mírně zlepšuje, je však stále němá a nechává si předčítat pasáže z žalmů 57, 139, 143 a 119, na Brannou přichází jako posel z Náměšti bratrský kněz Matěj T. Krokočínský s dopisem od otce Juliána Poniatowského 1 M 215, s. 11 – 15/ 1 M 177, s. 19 – 31/ BJ 148 B/14 – 149 B/16
11. vize - Rev. IX.	11.12.	potom, co se po postu najedla a napila, přepadly jí velké bolesti (těžkost – 2 hodiny, svírání 2 hodiny), které ještě nikdy neměla, bolesti trvaly od 2 hod. odpoledne do šesti (v pět hodin napsala na tabulku, že v šest upadne do vytržení)		extáze	na velké hoře u trůnu Božího, pomsta ze severu a východu nad bezbožníky, radost církve z této útěchy, hněv Boží proti bezbožníkům připravený k vylití	9. a 10.12. – během postu jí bylo předčítáno z Písma a zpívány Písne a žalmy, u Kristýny vždy dva až čtyři faráři na přání paní Zárubové, aby ochraňovali vizionářku proti Dáblu, předtím než upadla Poniatowská do vytržení, když odbíjelo přesně šest hodin, napsala svůj dopis otci, v krakovském rukopise podrobný popis chování během extáze 1 M 215, s. 12 – 17/ 1 M 177, s. 20 – 35/ BJ 150 A/17 – 153 B/24
12. vize	27.12			extáze	zničení	předpověděla příchod

- Rev. X.					bezbožníků	svého otce, který se skutečně na Brannou dostavil 1 M 215, s. 17 – 19/ 1 M 177, s. 36 – 42 / BJ 153 B/24 – 155 A/27
13. vize – Rev. XI.	29.12.	po velkých bolestech přišla do vytržení ve 4. hodiny odpoledne		extáze	vidění nebeského vojska	1M 215, s. 18 – 20/ 1 M 177, s. 38 – 44 / BJ 155 A/27 – 156 A/29
14. vize	29.12.	první vize bez předchozích bolestí	dvě hodiny	extáze		po rozhovoru, který se odehrával po večeři se nenadále vztyčila na posteli, dívala se do dálky a začala mluvit, přítomní zprvu nevěděli co se děje, pak její slova zaznamenávají na papír, během promluv zpívá úryvky ze žalmů 38; 90 a 34, 8 a z duchovních písní, při zpěvu jedné z nich zahlédne mezi skupinou blažených svou matku, pak opět zpívá 34 žalm (34, 19) 1 M 215, s. 20 – 21/ 1 M 177, s. 44 - 47
15. vize	30.12	opět bez předchozích bolestí	opět dvě hodiny	extáze		vize se odehrávala ráno, po modlitbách a četbě žalmů, když k ní přišel její otec spolu s dalšími 1 M 215, s. 21 – 22/ 1 M 177, s. 47 – 50
16. vize	30.12.		hodina a tři čtvrtě	extáze	Kristýně byl zjeven čas její smrti, který ale nesmí nikomu sdělit	vize začala ve 4 hodiny odpoledne, při setkání s Ženichem ve vizi mění barvu obličeje z mrtvolně bílé na červenou 1 M 215, s. 22 – 24/ 1 M 177, s. 50 - 54
17. vize	31.12.		5 hodin	extáze	6 souzených bezbožníků vysokého postavení - odsouzení k zavržení (mezi nimi i Valdštejn a Lichtenštejn)	do extáze upadla v 8 hodin ráno a k sobě přišla až v 1 hodinu odpoledne 1 M 215, s. 24 – 28/ 1 M 177, s. 54 - 65
1628 18. – 19. vize	6.1.	Kristýna usíná při hovoru, po 15 minutách se probouzí, ale nemluví, je jí odebrán dar řeči		sen		dvě tiché vize, které se odehrávaly ve vlastním pokoji paní Zárubové, a to u postele a u okna, přítomní jsou dcera paní Zárubové a doktor Libavius

						1 M 215, s. 41/ 1 M 177, s. 101 - 102
20. vize	10.1.	po čtyřech dnech, kdy byla němá a hluchá, je zase zdravá, v 8 hod. ráno však přichází bolesti a Kristýna upadá do extáze, po jejím konci je zase němá a hluchá		extáze	v extázi potkává osoby „ <i>vysokého stavu</i> “	1 M 215, s. 41 – 42/ 1 M 177, s. 103 - 106
21. vize	10.1.	před 6 hodinou večer na ní přichází obvyklé bolesti, po odbití šesté upadá do vytržení, vize končí před 8 hod.	dvě hodiny	extáze	soud nad 10 bezbožnými šlechtici	1 M 215, s. 42 – 44/ 1 M 177, s. 106 – 109.
22. vize - Rev. XII.	11.1.	celý den byla velmi slabá a unavená, více ležela než chodila, v 5 hodin upadla do vytržení, ránu, kterou utřčila od hada ve vytržení jí doktor po skončení vytržení obvažuje, po skončení vize přichází také první epileptický záchvat, který trvá celou noc a celý následující den – přibližně 70 záchvatů, nemohla hýbat tělem – byla podobná spíše mrtvole než živému člověku		extáze	zničení bezbožníků	zjevení bylo Poniatowské zakázáno popsat, zapsala ho proto až v Polsku, první čtení v „ <i>knize Božích rozsudků</i> “ s porozuměním 1 M 215, s. 44 – 47/ 1 M 177, s. 109 – 117/ BJ 156 A/29 – 158 A/33
23. vize - Rev. XIII.	13.1.	Kristýna je němá, na tabulku však Komenskému a Sadovskému píše, že ve 2 hodiny už bude zase mluvit a opravdu po odbití druhé upadá po těžkých epileptických záchvatech do vytržení, ve kterém mluví, v dalších třech dnech nebyly podle Komenského záchvaty tak těžké		extáze	první „ <i>lví</i> “ zjevení	návštěva Komenského se Sadovským z nedaleké Bílé Třemešné 1 M 215, s. 47 – 51/ 1 M 177, s. 118 – 129/ BJ 158 B/34 – 161 A/39 v textu rukopisu je mezi zjevením ze 13. a 17.1. vložena pasáž popisující dění a Kristýniny výroky mezi 11.2 – 16.2. 1628, pak pokračuje rukopis zjevením ze 17.1. 1628 – viz. BJ 161 A/39 – 162 A/41
24. vize - Rev. XIV.	17.1.	od 4 hodiny ráno jí přepadla obvyklá zemdlenost a tíseň a po 6 hodině ráno upadá do vytržení	1 hodina	extáze	druhé velké „ <i>lví</i> “ zjevení	1 M 215, s. 51 – 55/ 1 M 177, s. 130 – 139/ BJ 162 A/41 – 166 A/49
25. vize - Rev. XV.	18.1.	přes den byla slabá, v čase oběda měla epileptický záchvat, večer se však umyla a čistě oblékla, očekávala totiž svého Ženicha, o 6 hodině upadla do vytržení a šla	3 hodiny	extáze	zjevení na motivy Písně písni	1 M 215, s. 55 – 58/ 1 M 177, s. 139 – 147/ BJ 166 A/49 – 167 B/52

		jakoby někomu vstříc, když Ženicha políbila, zčervenala...				
26. vize - Rev. XVI.	19.1.	po dvou těžkých záchvatech epilepsie upadla do vytržení	3 hodiny	extáze	o rozptýlení pravé církve	během zjevení zpívá verše z 21. žalmu a 104. žalmu, dále pak jednu duchovní píseň a pár veršů ze žalmu 8 1 M 215, s. 58 – 61/ 1 M 177, s. 147 – 154/ BJ 168 A/53 – 169 B/56
27. vize - Rev. XVII.	20.1.	do vytržení přichází opět po dvou nápirech epileptických záchvatů v 1 hod. odpoledne	5 hodin	extáze	apokalyptická bitva mezi vojsky severu, východu a jihu za intervence nebeského vojska proti Babylónu	během zjevení zpívá verše z velkého množství žalmů (celkem 22) i části duchovních písní: Ž 9, 1 – 4; 101, 1 – 6; 140, 1 – 2; 66, 1 – 4; 20, 1 – 4 – dokonce se při zpěvu jednotlivých veršů obrací na jednotlivé světové strany..., Ž 115, 1 – 3 a 5 – 6; 135, 1 (dvakrát); 103, 1 – 3; 84 – celý! S obzvláštní radostí); celý žalm 85; 23; 150, 1 – 2; píseň ze zpěvníku o společenství svatých, dále Ž 118; 119 – poslední čtyři verše; 18, 1; 14 – poslední verš; 72 – poslední dva; 45, 1 – 2; 33, 1 – 2; 34, 1 – 2; 146, 1 – 2; 79, 9 – poslední v.: 19 – poslední verš – viz. Komenského interpretace 1 M 215, s. 61 – 65/ 1 M 177, s. 155 – 166/ BJ 169 B/56 – 172 A/61
28. vize - Rev. XVIII.	21.1.	epileptické záchvaty od dvou do pěti hodin, během jednoho ze záchvatů se zdvihla z postele a začalo její vytržení	2 hodiny	extáze	Kristýna jako ztělesnění opuštěné české církve	během vize zpívá různé pasáže ze žalmů: 122; 16; 30; 31; 57; 116 a nakonec 117 1 M 215, s. 66 – 69/ 1 M 177, s. 167 – 174/ BJ 172 A/61 – 174 A/65
29. vize - Rev. XIX.	23.1.	22. ledna měla tři nápor epileptických záchvatů, následujícího dne během čtvrté řady epileptických záchvatů upadla po čtvrté hodině odpoledne do vytržení	3 hodiny	extáze	zjevení svaté Trojice, ponížení tyranů – císaře a papeže a vyvýšení nového krále Fridricha	během vize zpívá pasáže ze žalmů: 140; 144 a 55, v textu zjevení v samém závěru jí Pán přikazuje zpívat žalm 89; 20; 21 a 72 zjevení zapsala až po devíti týdnech 1 M 215, s. 69 – 73/ 1 M 177, s. 175 – 186/ BJ 174 A/65 – 177 A/71

30. vize	25.1.	po jedné hodině odpoledne upadla tiše do vytržení		extáze	informace o cestě do Jičína, kdo jí bude doprovázet apod.	do vytržení upadla právě, když k ní ležící v posteli přišli po obědě na návštěvu faráři, paní Sadovská a doktor Libavius se mají účastnit cesty, paní Šternberková se omluvila, poslala ale koně a vůz na cestu, ke kterému byly 28. ledna přidělaný sánky 1 M 215, s. 74/ 1 M 177, s. 186 - 188
31 – 36. vize	28.1.	6 extází v řadě za sebou na cestě do Jičína		vidění	vidění andělů cestou do Jičína tělesnými očima, tedy ne ve vytržení ani ve snu	andělé okolo vozu jsou bílí a cesty se účastní i andělé, kteří k ní chodí pravidelně s knihou – ti stojí na okrajích vozu ozbrojeni malými meči
37. – 39. vize	29.1.	3 extáze v řadě za sebou		extáze	příkaz opustit bezbožné místo a přestěhovat se do Polska	pobyt v Jičíně, upadá do vytržení na Valdštejnově dvoře v Jičíně před Valdštejnovou manželkou Isabelou Kateřinou z Harrachu a pak ještě dvakrát na zpáteční cestě
40. vize - Rev. XX.	zpětně k 25.1.			extáze	dopis Valdštejnovi	zjevení, které se týká mise Poniatowské na dvůr Valdštejna v Jičíně, sepsala prorokyně až v Polsku 1 M 215, s. 74 – 79/ 1 M 177, s. 178 – 199/ BJ 177 A/71 – 179 A/75
41. vize - Rev. XXI.	9.2.	před zjevením jen krátká slabost	1 hodina a 15 min	extáze	o její nemoci, zánik Babylóna	první vize již v Lešně hned druhý den po příchodu (8.2.) 1 M 215, s. 79 – 80/ 1 M 177, s. 199 – 202/ BJ 179 A/75 – 180 A/77
42. vize - Rev. XXII.	11.2.	v pět hodin večer přišla do vytržení	1 hodina a tři čtvrtě	extáze	záračné rozkoše Boží lásky	1 M 215, s. 80 – 82/ 1 M 177, s. 202 – 207/ BJ 180 B/78 – 181 B/80
43. vize	15.2	14. února na ní přichází epileptické záchvaty, které trvají 24 hodin a bylo jich napočítáno 50, ráno 15. února ztratila řeč a byla němá, takto oslabená ležela v posteli, v deset hodin přišla nečekaně do vytržení, po skončení vytržení má čtvrt hodiny silný záchvat	víc než půl hodiny	extáze	o Starém věku	1 M 215, s. 83/ 1 M 177, s. 208 – 210/ BJ 181 B/80 – 182 A/81

44. vize	15.2	od 11 hodin do 1 hodiny odpoledne je klidná, nechala si předzpěvovat některé žalmy, protože je stále němá, pak těsně před jednou hodinou přichází návaly záchvatu a upadá do vytržení	45 minut	extáze		1 M 215, s. 84/ 1 M 177, s. 210 - 212
45. vize - Rev. XXIII.	15.2.	Panna se najedla, oblékla se a s ostatními se navečeřela, v 8 hodin opět upadla do vytržení, po něm je plná vnitřní radosti, je stále němá	1 hodina	extáze	o nemoci prorokyně, osvobození z jejích bolestí	1 M 215, s. 85 – 86/ 1 M 177, s. 212 - 215
46. vize	16.2.	ráno upadla při modlitbě do velkých bolestí, všichni přítomní z toho byli velmi poděšeni, do půl páté měla asi 30 náporů epileptických záchvatů, při posledním upadá do vytržení, po skončení vize mluví a cítí se lépe, předpovídá, že za čtyři dny její nemoc na chvíli přestane		extáze	vize na motivy Písň písni důkazy lásky mezi Ženicem a Nevěstou	po skončení vize zpívá s ostatními pod vedením Jana Cyrilla žalm 103 1 M 215, s. 86 – 88/ 1 M 177, s. 216 - 221
47. vize	19.2.	ráno mezi 5 a 8 hodinou má záchvaty, poté usnula a spala tak tvrdě, že chrápala, ze spánku však najednou začala mluvit, po skončení vize se těší plnému zdraví				po skončení vytržení žádá své oblečení a spolu s ostatními se účastní ranní modlitby – zpívá se žalm 138 a 66 1 M 215, s. 88/ 1 M 177, s. 222
48. vize	23.2	přichází na ní slabost, v kterém má vidění, po něm upadá do vytržení	1 hodina 45 min	extáze		1 M 215, s. 89 – 90/ 1 M 177, s. 222 - 226
49. – 52. vize	24. – 26.2.	upadá do vytržení při obědě, druhý den ve 3 hodiny odpoledne a 26.2. v pět večer upadá do vytržení	10 min, 15 min a ???	extáze		po skončení třetího vytržení celý večer brečí – soudy nad pronásledovateli církve budou prý velmi kruté, ostatní se jí snaží utěšit zpěvem žalmů, ale bez výsledku 1 M 215, s. 90 – 91/ 1 M 177, s. 226 - 229
53 – 54. vize	2.3.	po obědě se šla s jedním projít a upadla do vytržení uprostřed pole, ve vytržení se vrátila domů, kde přišla k sobě, o páté hodině večer na ní jdou mdloby a upadá opět do vytržení	přes hodinu	extáze	o míru církve po vyvrácení Babylóna	1 M 215, s. 91 – 93/ 1 M 177, s. 229 - 233

55. vize	6.3.	po čtvrté hodině odpoledne upadá v mdlobu a v zápětí do vytržení	dvě hodiny	extáze	o svázání Satana a radostech svatých s Bohem	1 M 215, s. 93 – 94/ 1 M 177, s. 234 - 237
56 – 58. vize	7. – 10.3.	vize neprovází epileptické záchvaty		tři extáze		vize se odehrávají za velkého smutku prorokyně, které bylo oznámeno úmrtí jejího otce 1 M 215, s. 94 – 95/ 1 M 177, s. 237 - 239
59. vize	13.3.	po obědě vstala, oblékla se a řekla paní domácí: „ <i>Kdo mě bude chtít následovat, ať mě následuje</i> “ a opustila dům a na předměstí upadá do extáze, v kterém putuje v okolí Lešna		extáze	o pokračování zápisu vizí	útěk v extázi z Lešna, Komenský a ostatní jí dohání za dramatických okolností 1 M 215, s. 95 – 96/ 1 M 177, s. 239 - 240
60. vize	17.3.	v půl šesté upadá do vytržení	tři hodiny	extáze	o Gogovi a Magogovi	1 M 215, s. 96 – 97/ 1 M 177, s. 241 - 245
61. – 62. vize	22.3	po slabosti na ní přichází záchvaty, po kterých leží v posteli, kde upadá do vytržení, které se odehrává v tichosti, v 8 hodin večer opět upadá do vytržení, po kterém je úplně zdravá	půl hodiny	extáze		1 M 215, s. 97 – 98/ 1 M 177, s. 245 - 246
63. vize	3.4.	dva týdny relativně v klidu, poté po kašli a smrkání upadá do mdloby, Komenského postřeh: když ne záchvaty nebo bolesti, tak kašel a smrkání – a poté v okamžiku upadá do vytržení	půl hodiny	extáze	o knize a o konci čtení v ní, vytržení do nebes	po skončení vize jí bolí oči kvůli přílišné záři nebeského světla 1 M 215, s. 98 – 99/ 1 M 177, s. 247 - 249
64. vize	12.4.	po obědě na ní jde slabost, usíná, ale brzy se probouzí a opouští dům se slovy k hospodyni: „ <i>Libo následovat?</i> “, v poli pak upadá do extáze	1 hodina a půl	extáze	přijímá dopisy ze čtyř stran světa, dopis od jihu však s hněvem hází na zem a dupe po něm, procházka s Pánem, kterému trhá kytici, až k lesu, který Komenský nazývá: „ <i>Neovillanum silvam</i> “	v extázi běží z Lešna za asistence Komenského, Jana Jonstona a Augustýna Štěpána (lékař velmi toužící vidět toto „Boží dílo“), po návratu do Lešna se setkává se svým bratrem Pavlem Poniatowským (přijel na jednom z 24 vozů z Mladé Boleslavi) 1 M 215, s. 99/ 1 M 177, s. 249 - 250
65. vize	19.4.		1 hodina	extáze	vroucí vyzvání Pána a Starého dnů	vize se odehrává spíše v tichosti, po ní se uskutečňuje lékařské konsilium (24.4)

						z podnětu Rafaela Leszczyńskiego (viz. studie) 1 M 215, s. 100/ 1 M 177, s. 251 - 253
66. vize	25.4.	odpoledne si začíná stěžovat na slabost, uléhá do postele, usíná a má vidění ve snu, v kterém je jí předpovězena další nemoc a opravdu po skončení vidění má nápory epileptických záchvatů a porušený rozum a nikoho v okolí nepoznává, večer se však modlí (viz. okolnosti) k úžasu všech, druhý den po modlitbě opět přichází nápory záchvatu a porušení rozumu – při návštěvě Sadovských znenadání předpovídá, že bude ještě 6 dní nemocná a každý den bude mít 4 nápory záchvatů, pak se modlí žalm 51 a zpívá verše z žalmu 35		sen	Starý dnů ve vidění sděluje, že po dalších 8 dní bude trpět nemocí, předpovídá jí nápory záchvatu a porušení rozumu, aby odpůrci zjevení viděli rozdíl mezi porušenou fantazií a Božím dílem (modlitba)	po porušení rozumu se však znenadání večer prorokyně začíná modlit za použití několika žalmů (Ž 51, 13 a 119) a její promluvy a modlitby zakončené Otčenášem vynikají sečtělostí a učeností – Komenský lituje, že modlitbu nezapsal na papír, druhý den se opět modlí za přítomnosti českých farářů – jeden z nich Jan Joram (poté činný v Rusku) vyznává, že teprve teď věří, že Kristýna zjevení sama zapisuje a uznává jejich božskost, 29.4. byla vzata ke dvoru vévody po návštěvě hraběnky 1 M 215, s. 101 – 102/ 1 M 177, s. 253 - 258
67. vize	3.5.	na žádost prorokyně přichází k ní Komenský a doprovází ho i lékař Bonacinna a další, v 6 hodin ráno má nápor záchvatu, poté ještě další tři, při čtvrtém náporu přichází do vytržení, po něm se těší plnému zdraví		extáze	vytržení je beze slov	vize se odehrává za přítomnosti lékaře Bonacinny, hraběnky a urozených šlechticů z jejího fraucimoru, po odjezdu vévody Leszczyńskiego se Kristýna vrací do péče Komenského 1 M 215, s. 103/ 1 M 177, s. 258 - 260
68. – 69. vize	14.5.	při rozhovoru upadá do spánku, v němž má vidění, je jí odebrán dar řeči, následující den (15.5.) při návštěvě vyhnanců v jedné vesnici poblíž Lešna se náhle zastaví, upadá do vytržení a po něm znovu mluví, 29.5. dostává horečku		sen, extáze		tématem rozhovoru je otázka apokalyptických 1000 let a otázka blaženosti církve ještě na zemi, právě při tomto rozhovoru má Poniatowská své vidění 1 M 215, s. 103 – 104/ 1 M 177, s. 260 - 261
70. - 73. vize	4.6- 20.6.	večer ještě před dokončením modlitby upadá do mdloby, pak do strašné horečky, která je přerušena viděním č. 70,	extáze z 20.6 trvá 1 hodinu	sen, extáze	během vytržení z 20.6. jí Starý dnů vysvětluje osm blahoslavenství	před prvním vytržením byla dotazována na Gábora Bethlena – odpověděla: „ <i>Ještě není čas...</i> “, rovněž byla

		po skončení extáze přenesena do postele – další nápoly horečky, bolesti a tíseň u srdce, tak velká, že se vztyčuje jako kruh, poté porušení rozumu při němž byla němá, hluchá a skoro slepá, usnula v půlnoci a spala do rána, 5.6. v 9 hodin ráno upadá do vytržení, v kterém je jí oznámeno, že sluch a rozum se jí vrátí, což se opravdu 6.6. během vidění ve spánku stává, den poté přestává horečka, 20.6. upadá, potom, co se dozvídá o hanobení sebe a svých vidění, ve své komoře do vytržení			(Mt 5)	dotazována, jestli nechce odhalit obsah dopisu Valdštejnovi, což odmítla 1 M 215, s. 104 – 105/ 1 M 177, s. 261 - 263
74. – 75. vize	5.6 – 6.6.	ve dvě hodiny odpoledne během zpívání žalmů upadá ve spánku do vytržení, po něm leží v posteli vzdychá a brečí a začínají u ní ďábelská pokušení, která trvají celou noc až do dalšího dne do poledne, druhý den má dlouhé těžké bolesti, při nich upadá do vytržení po 7 hodině večer, po vytržení se těší plnému zdraví		extáze	ďábelská pokušení – odvrát Božího milosrdenství od prorokyně a její vnitřní boj	5.6. jí Pán oznamuje, že přijde druhý den, ve vytržení prochází velmi úzkou cestou 1 M 215, s. 105 – 106/ 1 M 177, s. 264 - 267
76. vize	13.7.	v 6 hodin večer za rozhovoru s mladými teology Pavlem Concordiem a Janem Daresem upadá do vytržení		extáze	věci zjevené jí z „ <i>knihy Božích rozsudků</i> “ jsou jí vymazány z paměti	1 M 215, s. 106 – 107/ 1 M 177, s. 268 - 271
77. -78. vize	24.7.			extáze	příkaz a následný zákaz popsat velkou bitvu	ráno přichází Kristýna ke Komenskému a žádá o svou knihu (rukopis zjevení), kam chce zapsat své zjevení o velké bitvě, na návštěvu přichází ke Komenskému tchán Cyrill, oba nachází Kristýnu, jak spí nad knihou, pero jí spadlo z ruky, vizi Kristýna zapsala jen do půlky na Boží příkaz, vizi mohla dopsat až 16.10. (podle

						Komenského to byla vize beze svědků, kterou počítá jako 78.) 1 M 215, s. 108 – 109/ 1 M 177, 271 - 275
79.- 80. vize	21.10 a 24.10	21.10. dvakrát ve vytržení ve spánku, po jejich konci brečí a tři dny se postí, je velmi smutná a dochází u ní k porušení rozumu, 24.10. ve dvě hodiny odpoledne při nedělní odpolední modlitbě upadá do vytržení, po něm se těší dobrému zdraví i rozumu				1 M 215, s. 109/ 1 M 177, s. 275 - 77
81. vize - Rev. XXIV	29.10.		1 hodina	extáze	„ <i>visionum clausula</i> “ – konec všech zjevení na základě knihy Kazatel	zjevení se odehrávalo v domě superintendenta Gerticha (který se posledního zjevení nechtěl zúčastnit), u nějž v přístavku bydlel Komenského tchán Jan Cyrill, do jehož bytu Komenský prorokyni přivedl 1 M 215, s. 110 – 112/ 1 M 177, s. 277 – 282/ BJ 182 A/81 – 182 B/82
	11.12			sen	o Valdštejnovi	1 M 215, s. s. 113/ 1 M 177, s. 285 – 287/ BJ 182 B/82 – 183 A/83
	26.12			sen		tamtéž
1629	1.1.			sen	o Fridrichovi Falckém	tamtéž
	9.1.			sen	o její smrti	tamtéž
	27.1	zdánlivá smrt a vzkříšení, o níž prorokyně učinila obsáhlý zápis				1 M 215, s. 117 – 120/ 1 M 177, s. 296 – 303/ BJ 183 A/83 – 184 A/85

Celkem Komenský zaznamenal 81 vizí - první 22.11. 1627 (rovněž se jedná v tomto případě i o první autograf Poniatowské), poslední 29.10. 1628 (poslední autograf – krátký konec zjevení), z toho nejvýznamnějších je 24 autentických autografů Poniatowské, které Komenský schraňoval a propůjčoval rukopis vizionářce pouze k zápisu vizí. Vizím předchází vidění krvavé metly z 12.11. 1627 na Horní Branné, po kterém se u Kristýny objeví nemoc, která plně propuká od 19.11. tamtéž. Po skončení vizí v Lešně má prorokyně ještě čtyři prorocké

сны od 11.12. 1628 do 9.1. 1629, úplný konec jakékoli prorocké aktivity přichází po 27.1. 1629, kdy Poniatovská zdánlivě umírá, vrací se však nečekaně zpátky mezi živé a umírá až o 15 let později v roce 1644 ve 34 letech jako matka pěti dětí. Konec jejich vizí není ale spjatý či v jakékoli souvislosti s její svatbou s Danielem Vetterem-Strejcem, jak se často uvádí, ta se odehrála až na konci října roku 1632.

Prorocká činnost zachycená po jednotlivých měsících: v listopadu 1627: 5 vizí – 5 revelací (autografů), v prosinci: 10 vizí – 6 revelací, v lednu 1628: 23 vizí – 9 revelací, v únoru 1628: 12 vizí – 3 revelace, v březnu 1628: 10 vizí, v dubnu 1628: 4 vize, v květnu 1628: 3 vize, v červnu: 9 vizí, v červenci - 2 vize, v říjnu: 3 vize – 1 revelace. Největší aktivitou se tedy Poniatovská vyznačovala jednoznačně na přelomu roku 1627 a 1628 - tedy v listopadu a prosinci 1627 (11 revelací) a především v lednu (9 revelací) a únoru 1628, jasný vrchol v počtu zjevení představuje leden 1628, kdy má Kristýna podle Komenského celkem 23 vizí téměř v řadě za sebou a její zjevení jsou také bezpochyby nejrozsáhlejší a časově nejdelší.

Zjevení trvají různě - 10 minut, 15 minut, půl hodiny, hodinu, dvě, někdy i však tři hodiny (18.1. , 19.1 a 23.1. 1628) a dvě zjevení – 31.12. 1627 a 20.1. 1628 trvají dokonce celých pět hodin. V naprosté většině případů se u Poniatovské jedná o vytržení – náboženskou extázi, které předchází bolestivé záchvaty od 11. 1. 1628 epileptické, v sedmi případech se jedná o sen (nepočítáme-li čtyři sny po skončení zjevení) a v jednom případě o vidění „tělesnýma očima“ – vidění andělů cestou do Jičína (nepočítáme -li vidění krvavé metly 12.11. 1627 na Branné).

Složitý chorobopis Kristýny můžeme shrnout v zásadě takto: po vidění z 12.11. 1627 se necítí dobře, po 19.11. upadá do těžké nemoci, jejíž počáteční fázi snad nejlépe popsal přímý svědek - otec Julián Poniatowski. Na Nový rok se zdá, že je Kristýna plně zdravá, nemoc se však znovu vrací a od 11.1. již provází zjevení epileptické záchvaty, jejichž nápory („*Gichtern, morborum paroxysmos*“) zpravidla předchází většině vizí až do května 1628. Když vizi nepředchází epileptický záchvat, prorokyně kýche a kašle, jak si všiml Komenský (3.4. 1628). Konec záchvatů je provázen velkými nápory horečky (právě květen a zvláště červen 1628), vize však má prorokyně dále – jsou ale méně časté, jak poznamenal ve své zprávě Jan Jonston. Během nemoci je Kristýna několikrát zbavena všech obtíží – např. 1.1. 1628, 22.3. 1628, 3.5. 1628 a dále, nemoc se však vždy znovu vrací až do případu zdánlivé smrti a vzkříšení 27.1. 1629, poté se Poniatovská těší již plnému zdraví a žádná zjevení dále nemá. Nemoc také provází pústy a občasná ztráta řeči, sluchu či zraku prorokyně, porušení rozumu apod., jejich symbolický dosah a paralely jsme již naznačili.

5.Závěry:

Prorockou aktivitu mladé dívky Kristýny Poniatowské (1610 – 44) rámuje počátek vizí na Horní Branné poblíž Jilemnice, kde pobývala u paní Angelíny Zárubové a setkala se tam 23.11. 1627 mimo jiné a vlastně spíše náhodou s Janem Amosem Komenským, který pobýval u šlechtické rodiny Sadovských na nedaleké Bílé Třemešné. Komenský dění okolo ní od té chvíle pečlivě zaznamenával (viz. tabulka vizí) a k ostražitosti jistě vybízel i okolí prorokyně na Branné, které na vize reagovalo v případě paní Zárubové velmi emociálně. To, jak prorocství začala, je celkem zřejmé, pokusili jsme se v tomto kontextu ale také poukázat na některé spouštěcí faktory revelační činnosti Kristýny. Názory ohledně vzniku a původu zjevení (Vechner, Komenský, Poniatowski) se různily a nejsou a ani nemohou být zcela zřejmé. Jako jeden z důležitých a nepochybných spouštěcích faktorů bychom mohli uvést kromě dramatické dobové situace v roce 1627, četby Bible (zvláště pak Zjevení sv. Jana) a zdravotních problémů, také smrt Kristýniny matky Žofie Pawlowské (srpen 1626) a odloučení od otce Juliána, jež podle všeho Kristýna těžce nesla a díky prorocké aktivitě svůj kontakt s otcem znovu, i když zprvu na konfliktní rovině, oživila.

Na zjeveních zpočátku opravdu zaujme právě konflikt s velkým odpůrcem všech nových prorocství (a zvláště těch nedávných Kotterových) – paradoxně s vlastním otcem Juliánem Poniatowským. O to více překvapí jeho nečekaný (dcerou sice předpovězený...) příchod na Brannou a posléze obrácení na základě setkání s Kristýnou, jejím stavem a extázemi, které na Juliána hluboce zapůsobily. Pod dojmem osobní zkušenosti a na obhajobu božskosti zjevení pak dokonce Julián napsal drobný latinský traktátek (Argumenta), který Komenský později vřadil do obou svých vydání prorockých zjevení (1657, 1665) i do spisu Dějiny zjevení (1659). V literatuře dosud nevyužitý spisek (dle svědectví Jana Amose – z z Poniatowského pozůstalosti na Náměšti) je cenný především proto, že nabízí pravděpodobně autentické postřehy „obráceného“ otce prorokyně, očitého svědka zjevení, i když Komenského pozdější zásahy a úpravy samozřejmě nelze zcela vyloučit. Traktátek také dobře ilustruje skutečnost, že zjevení obsahovala řadu paranormálních jevů, které šlo racionálně jen obtížně vysvětlit a jež působily na přihlížející nadpřirozeným dojmem a v nelehké situaci mohly působit zázračně.

Konflikt s otcem umožňuje také nahlédnout do toho, jak sama sebe vnímala právě Kristýna, jež v dopisu otci, který se objevuje ve všech vydáních revelací, vzhledem ke své osobě zmiňovala Pavlovské pojetí moudrosti (1K 1, 25 – 28) a zvláště zdůrazňovala svrchovanou Boží vůli, na níž ostatně později poukazuje i sám Poniatowski. Na konfliktu s

otcem můžeme tak dobře vidět, jak silně a intenzivně Kristýna zakoušela ono prorocké „*Sendungsbewusstsein*“ a jak opravdově prožívala dění ve svých extázích pro „vyvolené Boží“.

Vrcholem prorocké aktivity Poniatowské je období od prosince 1627 a zvláště pak leden 1628, kdy má dívenka vize téměř neustále (23 vizí téměř v řadě) a často velmi politicky zabarvená zjevení jsou i nejrozsáhlejší. Zdravotní stav prorokyně provázejí od 11. ledna typické hystericko-epileptické záchvaty, jejichž charakteristiky shrnujeme v kapitole o tělesných projevech během vizí. Vrchol revelační činnosti Kristýny nepochybně souvisí s celkově se zhoršující situací českých evangelíků v roce 1627 (Obnovené zřízení, Rekatolizační patent, rekatolizační komise, tlak na evang. šlechtu...), kdy četní nekatolíci odcházejí do exilu, k němuž se chystá i Komenský a jeho nejbližší okolí. Ke konci ledna 1628 dochází i ke známé prorocké misi na dvůr vévody Albrechta z Valdštejna, jehož smrt prorokyně ve známém zjevení i v pozdějším již méně známém snu z prosince 1628 předpovídá, pokud se ovšem vévoda neobrátil k pravé víře a pokání a neupustí od pronásledování evangelíků... Tato prorocká mise, kterou velmi podrobně popisujeme, má ovšem paralely i u ostatních vizionářů té doby včetně Kottera či Drabíka. Specifikum tak představuje především nebeský dopis ve tvaru trojúhelníku, který se vyskytuje i v dalších vizích a jednání Kristýny, která před Valdštejnovou manželkou Kateřinou Isabelou a jejím zděšeným fraucimorem upadá do extáze, v níž je vybidnuta k opuštění „bezbožného domu“.

Na začátku února 1628 dochází k exilu četných bratří včetně Komenského a rodiny Sadovských do polského Lešna. Poniatowská, již byl odchod do Lešna přikázán ve zjevení, se v Lešně stává Komenského schovankou a svým vizionářstvím vzbuzuje značnou pozornost u místních obyvatel. Není příliš známo, že pod vlivem svých extází přiváděla Kristýna Jana Amose do nečekaných a někdy dokonce i značně fyzicky náročných situací jako např. 13. 3. či 12. 4. 1628, kdy Komenský následoval Kristýnu při jejích extatických „výbězích“ z Lešna a riskoval vběhnutí do jedné z katolických vesnic v jeho okolí... Za vzdáleného příbuzného Poniatowské se pokládal i majitel Lešna kníže Rafael Leszczyński, jenž k Poniatowské nechal svolat v dubnu roku 1628 lékařské konsilium v pozoruhodném složení. Této iniciativě vděčíme za postřehy doktora Matyáše Vechnera (viz. Reakce na proroctví).

Z hlediska komparace klademe velký důraz na podrobně popsané zvláštní tělesné projevy Kristýny během vizí, které mají své pozoruhodné styčné body a paralely s některými německými vizionářkami z přelomu 20. a 30. let 17. stol., jak jsme se pokusili dále v exkurzu detailněji nastínit s odkazem na edici revelací Poniatowské, Margharetty Heydewetter a

Benigny Königs od pozdějšího pomořanského superintendenta Jakoba Fabricia (Göttliches Wunder-buch, 1629). Kapitola o tělesných projevech během vizí čerpá z popisů Komenského, doktora Libavia, ovšem i ze zápisků Jana Jonstona či Juliána Poniatského, které se v určitých bodech překvapivě shodují i s postřehy moderní badatelky Diane Purkiss, která zkoumá tělesné projevy některých anglických vizionářek v 17. stol. (např. Anne Trapnel ze skupiny Pátých monarchistů). Tělesné projevy Poniatské se tak ukazují jako zajímavý a důležitý interpretační klíč k vizionářské aktivitě Kristýny a k jejím dobovým paralelám, zároveň se svým tělesným stavem a teatralitou vizí Poniatská zřetelně odlišovala od Drábíka a Kottera. Především dva momenty se jeví vzhledem k tělesným projevům Kristýny jako nejdůležitější a pro prorokyně a vizionářky nejen 17. stol. příznačné: 1) slabost těla, nemoci, půst apod. umožňují intenzivnější prodchnutí těla prorockým duchem, oslabení vnějšího člověka tak zintenzivňuje jeho vnitřního zření, 2) vize jsou příznačné svou veřejností a teatralitou - podle samotného Komenského představují pro ostatní „úžasné“ , „přeušlechtilé“ či „radostné divadlo“, díky vizím tak vzniká společenství modlitby v nelehké době.

Epilogem revelací je pak zvláštní událost údajné smrti a vzkříšení prorokyně v polském Lešně. Tuto mimořádnou událost detailně popisujeme a uvádíme i Komenského reakce ve druhé části práce. V rámci přípravy na svou smrt Poniatská mimo jiné podle Komenského předpověděla ještě smrt dvou kněží (Daniel Tychikus, Jan Stadius), v krakowském rukopise Anny Alžběty Janovské se však činí zmínka o seniorech Martinu Gratiánovi Gertichovi a Janu Turnowském. Událost údajné smrti a vzkříšení rezonovala také např. mezi českými exulanty v Hofu (Jan Jiří Harant) a Pirně (Nosidlo z Geblic), vzkříšení Poniatské tak představuje zajímavý exkurz do mentality pobělohorského exilu. Pokud věříme zápisu z kroniky Václava Nosidla z Geblic (relace Esther Sadovské o Poniatské a jejího manžela Jiřího Sadovského o Heydewetter), tak má ale i svou dobovou paralelu ve vzkříšení mladičky Margharetty Heydewetter z Chotěbuzi. O tomto jevu se však nezmiňuje editor jejích vizí Jakob Fabricius, což věrohodnost Sadovského relace přinejmenším zpochybňuje... Poniatská po této zvláštní události již žádná zjevení neměla, o tři roky později založila rodinu s Danielem Vetterem – Strejcem, o zjeveních nemluvila právě nejráději, jejich božskost však v osobním rozhovoru s Komenským znovu potvrdila. Kristýna zemřela jako matka pěti dětí poměrně záhy v roce 1644. Její život např. ztvárnil v zapomenuté a nerealizované divadelní hře Bronislav Grabowski (Prorokyně. Světlo v temnotách, 1900).

V naší studii jsme také poukázali na četné pozoruhodné skutečnosti a paranormální jevy okolo zápisu vizí, zejména pak na dva momenty, na božskou inspiraci Kristýny a její abnormální paměť. Tyto skutečnosti popisovali samozřejmě velmi květnatě obhájci víry ve zjevení Kristýny (Komenský dokonce zmiňuje ve svém traktátě, že teprve nyní pochopil, jak vznikají svatá Písma...), ale zdůrazňuje je vícekrát i samotná Poniatowská. Můžeme jen litovat, že jediný originální, autentický vlastnoruční exemplář zjevení, který Komenský uchovával, se bohužel nedochoval, i když Jan Amos vyzýval vedení Jednoty ve svém „osvědčení prorocství“ k jeho pečlivému uschování (1641). Všechny verze revelací Kristýny včetně té, kterou používáme pro naši edici, však vycházejí právě z něho, tedy převážně z autografů prorokyně, které po zápisu Komenskému odevzdávala a vyžadovala, aby se v nich neměnilo ani jediné slovo. Z hlediska autentického znění tak zjevení Kristýny v porovnání s Drábíkem i Kotterem vyznívají jako nejvěrohodnější. Extáze Poniatowské na základě typologie v knize Jiřího Hoblíka blíže specifikujeme jako vize v transu zmocnění a také se zamýšlíme nad skutečností, že z Komenským zachycených 81 vizí sama prorokyně zapsala vlastnoručně jen 24. Podle všeho se dívka řídila Božím příkazem, výzvami k dobrému zapamatování či doporučením andělů s odkazem na Boží vůli. Tyto příklady uvádíme.

Provedeme-li tématickou analýzu zjevení, překvapí zejména dosud nepovšimnutá významná role žalmické obraznosti, která zjevení, jež se často odehrávají v půvabné zahradě, prolíná a charakterizuje. Některá zjevení (např. zjevení z 18. či 20.1. 1628) jsou žalmy doslova prosycena a Komenský i jiní diváci všechny pasáže z žalmů pečlivě a dychtivě zaznamenávají. Žalmy jsou také hned po Zjevení sv. Jana v textu jednotlivých revelací druhým nejvíce citovaným biblickým zdrojem. Především žalmy, jejich recitace a zpěv, jež se prolíná se zpěvem duchovních písní, vytvářejí okolo prorokyně společenství intenzivních modliteb a spojení s Bohem v těžké době pro bratry i ostatní evangelíky. Ve vizích zaujmou rovněž jednoduché trojiční motivy, i když Kristýna se stýká zvláště s Pánem - Kristem a Starcem - Bohem Otcem a anděly.

Z hlediska tematiky vizí se můžeme ptát, co je pro zjevení Kristýny dobově typické např. v kontextu s vizemi Kryštofa Kottera? Poniatowská v revelacích uplatňuje známou, byť v porovnání s Kotterem velmi jednoduchou heraldickou lví symboliku vycházející z představ o Lvů ze severu (4.Ezdráš, pseudoparacelsiánská prorocství...). Rovněž vidění a promluvy o různě odstupňované zkáze všech bezbožných a záchraně vyvolených na základě jednoduché geografie spásy aplikované poté na jednotlivé politické celky jsou příznačné a i u slezského jircháře je najdeme. Konečně i výroky o vyvoleném panovníkovi a jeho korunovaci se dají

označit spolu s častými motivy ze Zjevení sv. Jana jako běžné komponenty dobové politicko-náboženské propagandy v 1. pol. 17. stol., které najdeme i u Kottera. Tímto protikatolickým a antihabsburským hrotem však vize Kristýny svůj obsah nevyčerpávají. Např. apokalyptický motiv Knihy najdeme v takové četnosti jen v jejích vizích...

Pro pochopení podstaty zjevení se můžeme ptát ale i jinak: jakou roli ve zjeveních Kristýna hraje a není její funkce i samým jádrem poselství jejích vizí? Poniatowská (v rámci své teatrality a vzhledem k zvláštním tělesným projevům a nemoci) ve zjeveních i mimo ně ztělesňuje pro své okolí především krutě pronásledovanou a rozptylovanou pravou vyvolenou církev, což Komenský i okolí prorokyně velmi citlivě vnímá. Vizionářka tak prožívá během svých zjevení mnohé nesnáze jakoby se současný trpký osud české evangelické církve vepisoval do jejího tělesného stavu během vizí a konec konců i mimo ně.

Její stylizace nachází v jakémsi třetím stupni své vyvrcholení v identifikaci s postavou Nevěsty Kristovy, vyvolené duše, vyvolené církve, čímž se od anglických či německých vizionářek rovněž neliší, četností tohoto motivu je ovšem Kristýna výjimečná. Nevěsta - Kristýna se stýká se svým Ženichem – Kristem a prožívá s ním četné důvěrnosti vyvěrající z poetiky Písňe písní, žalmů i apokalyptické symboliky. Tento půvabný eroticko-náboženský motiv, který vizemi prolíná prakticky od počátku a vrcholí ve zjevení z 18.1. 1628, značnou měrou přispívá mimo jiné půvabné obrazy k poetičnosti a symbolické hloubce zjevení, jež se proto nedají vnímat právě jen jako pouhá protikatolická politicko-náboženská propaganda proti Antikristu – papeži a Habsburkům. Zjevení tak můžeme sice zařadit do kategorie politicko-konfesijní profécie obvyklé v době Třicetileté války, přesto mohly být revelace Kristýny díky svému půvabu, jejím stylizacím a symboličnosti čteny i nadále jako svého druhu specifická náboženská poezie v próze. Příběh Poniatowské, ten reálný i onen „figurativní“ ve vizích, mohl svou dramatičností, neobvyklostí a četnými paranormálními jevy dále vzbuzovat zájem čtenářů a jít jejich fantazii.

.....

V druhé části naší práce jsme se pokusili nastínit, jaké reakce proctví a samotná osoba Kristýny Poniatowské vzbuzovala. V rámci dobové typologie názorů zaujímá krajně odmítavé stanovisko doktor Matyáš Vechner ze Všova, jenž podrobil vize Kristýny ironické kritice. I když jí nepodezíral z vědomého vytváření vizí, zcela odmítal jejich nadpřirozený charakter a zdůvodňoval je především tu zdravotním, tu spíše psychickým stavem. Jeho postřehy jsou o to cennější, že vznikly na základě osobního setkání s Kristýnou i Komenským, jehož eschatologické argumenty považoval Vechner z pozice Augšpurské konfese za temné...

Vechnerovy komentáře jsou cenné také z hlediska dobové mentality, když se medik zamýšlí jaké vlivy mohly působit na chorobnou duši prorokyně.

Opačný názor, víru v nadpřirozený charakter zjevení, zaujímal další doktor, spíše však učenec - eklektik Jan Jonston. Ten se rovněž jako Vechner účastnil dubnového lékařského kolegia v roce 1628 v Lešně, s Komenským, vizemi Kristýny a jejím zdravotním stavem se ovšem seznámil již dříve. Jonstonova pozice je ve své podstatě zvláštní. Vize šířil (díky němu tak zjevení vyšla dvakrát francouzsky a jednou latinsky), o zjeveních korespondoval i s Komenského učitelem Alstedem a přesto, že velmi pravděpodobně věřil v božský původ revelací a možná i díky nim se čím dál tím více přikláněl k millenarismu, tak Jonston zaujme objektivitou svých postřehů a jistým nadhledem, který si stále na rozdíl od Komenského udržuje. Jonstonova pozice představuje v zásadě jakýsi vyvážený střed mezi zaujatou obhajobou Kristýny ze strany opatrovníka Komenského a střízlivou ironickou kritikou doktora Vechnera.

Na reakcích českých pobělohorských exulantů je zřejmé, že paleta názorů nebyla odstínována tak jasně. Např. exulanté z Pirny Jiří Kezelius Bydžovský a především Václav Nosidlo z Geblic si zachovávají kritický odstup od nových proroctví i proroků a poukazují na dostačitelnost prorockých spisů v Písmu. V zásadě ale neobvyklé prodigiální jevy tohoto typu zaznamenávají a čerpají z nich jistou dávku „nadpřirozené“ naděje, zvláště na konci 20. let. 17. stol., v době nejvypjatějších očekávání exulantů. Nosidlo navíc zanechává o určitých vizionářích cenná svědectví. Bezvýhradného přijetí a víry se tak proroctvím dostává jen u Jana Jiřího Haranta nebo Anny Alžběty Janovské. Zvláště pak Harant je šíří, prožitkem a intenzitou přijetí prorockých zjevení i všech dalších zázračných znamení a prodigiálních jevů zjevem naprosto výjimečným a pozoruhodným.

V samotné Jednotě bratrské, jak svědčí dva zápisy dochované z bratrských synod z března a července roku 1629, zjevení vzbuzovala především nedůvěru až odpor a vedení Jednoty se obávalo zvláště jejich šíření v citlivé době v zemi plné napětí, což Komenský nerespektoval a zjevení šířil dál... Zvláště instruktivně vyznívá porovnání kritického oficiálního usnesení bratrských kněží z března 1629 a zápisu Komenského, který synod interpretoval značně odlišně jako „skvělou zkoušku“ zjevení Kristýny. Vedení Jednoty zaujímá odmítavý postoj k vizím i přes námitky knížete Leszczyńského, který pravděpodobně věřil v nadpřirozený původ zjevení...

Komenského traktát O pravých a falešných prorocích, sepsaný původně česky na přelomu února a března 1629, byl čten právě na bratrské synodě v Lešně v březnu 1629, jež se

uskutečnila po smrti seniora Martina Graciána Gerticha, a sloužil k ospravedlnění příklonu Jana Amose k vizím Poniatowské. Toto dosud nevydané dílko představuje přirozeně velmi apologeticky laděný spis zdůrazňující božskost revelací Komenského schovanky. Jeho historickou a svědeckou důležitost podtrhuje fakt, že se jedná o nejpropracovanější vyjádření určitého exulanta na téma proroctví vůbec. Proto je traktátu věnována taková pozornost. Navíc Komenský se v něm pouští i do rozboru své eschatologie na základě proroctví a Písma. Traktát je tedy současně vhodným vhladem do formování diskutovaného počátku chiliasmu Jana Amose a jeho možných zdrojů. Mimo jiné obsahuje i cenné osobní postřehy a vyznání Komenského o Poniatowské, jež samozřejmě musíme brát s kritickým odstupem, nic jiného ale k dispozici nemáme. Obecné pasáže traktátu se tu a tam snažíme komparovat s Komenského předmluvou z roku 1625 popř. Fabriciovým *Probatio visionum* (1641), jehož obsáhlý výtah Komenský zařadil do svých *Dějin zjevení* (*Historia revelationum*, 1657). Na určitých místech poukazujeme také na kontinuitu Komenského myšlení mezi lety 1629 – 1665 (*Lux e tenebris*) potažmo 1669 (*De zelo sine scientia et charitate*).

Komenský v relativně čtivé obecné části traktátu nejdříve stručně definuje základní otázky, kdo je to prorok, co znamená být naplněn Duchem svatým, co je předmětem proroctví a rozlišuje způsoby jejich zjevování. Extázi pojímá jako „*niterný vizuální obraz*“, kdy se v mysli proroka objevuje to, co Bůh chtěl aby poznal, a to ve snech či právě jako u Kristýny v bdělém stavu s odkazem na Janovo „*uchvácení Duchem*“ (Zj 1, 10). Např. Jakob Fabricius cituje ohledně extáze obsáhlejší výrok luterského teologa Rungia z Wittenberku, Jan Amos ale dle našeho názoru komentuje extatický stav Poniatowské podrobně v rámci popisu jednotlivých vizí... V traktátu Komenský stále zdůrazňuje, že bez bezprostředního vnuknutí Ducha svatého není žádné pravé proroctví možné (1Pt 1, 21), prorok přitom nemusí tlumočené Boží vůli paradoxně ani rozumět – do té míry je vyvoleným Božím nástrojem. Ve velmi čtivých pasážích se pak Jan Amos soustředí na typické vlastnosti proroků a na to, jakým způsobem, a to často velmi svérázně, s nimi Bůh jako se svými nástroji zachází. Přitom uvádí mnoho barvitých příkladů ze Starého zákona a zmiňuje různé nemoci a zvláštní chorobné stavy, jimiž Bůh své proroky postihuje, aby na nich ukázal moc umrtvujícího a znovu obživujícího Boha (1S 2, 6 – 7).

Proč vůbec a kdy Bůh vysílá své proroky (kv. 19 a 30) shrnuje Jan Amos do tří bodů: tehdy, když lidé upadají do modloslužebnictví, když kněží zanedbávají svou službu a naposledy posílá Bůh proroky a četná znamení v době, kdy chce upozornit na velké změny ve světě a v církvi dle svého zvyku (trvalý důraz na - Am 3, 7), což Komenský opět dokládá

četnými příklady. V návaznosti na předchozí pak Komenský shrnuje znaky pravých proroků i zcela opačné charakteristiky falešných proroků. Pravý prorok tak 1)kloní lidskou mysl k jedinému Bohu, 2)napravuje to, co zanedbali církevní správci, upozorňuje na hříchy, vede věřící k pokání a 3)konečně připravuje zbožné duše na přicházející změny a nabádá věřící k trpělivosti a živé naději. Tyto znaky pravých proroků konvenují s bratrským pojetím tzv. essentiálií (víra, láska a naděje) – podstatných věcí pro život křesťana, jak si všiml ve svém článku Daniel Neval. Princip essentiálií oživuje Komenský i v osobním vyznání v závěru traktátu, když vyznává, že díky Kristýně pochopil, jak vznikají svatá Písma (kv. 63/1). Čtvrtým a podle Komenského relativním, ne nejdůležitějším, ale rozhodně ne zanedbatelným znakem pravého proroka je 4) otázka splnění proroctví, která ovšem závisí na tom, jestli je Duch proroctví u proroka přítomen či ne, což Komenský v obsáhlé kvestii 31 dokládá odkazy na Písmo, poukazuje na Boží jednání a mnohdy chybnou interpretaci lidsky nepostižitelných Božích činů. Jan Amos relativizuje naplnění proroctví jako předpoklad jeho pravdivosti rovněž poukazem na to, že proroctví se nemusí naplnit doslovně a Bůh ve své milosti k lidem také často proměňuje svůj hněv v milosrdenství a naopak. V otázce naplnění proroctví je tedy Komenského argumentace značně elastická...

Oproti základním definicím, klíčový a tehdy nejkontroverznější problém možnosti nových zjevení v přítomnosti Komenský řeší podle našeho názoru spíše vágně a především s odkazem na staré i „nedávné“ církevní autority, zcela přitom také pomíjí historickou argumentaci, jíž v roce 1625 v souvislosti s Kotterem věnuje určitý prostor a např. i v *Probatio visionum* Jakoba Fabricia je ze všech 12 argumentů pro nová proroctví ten historický tím nejobsáhlejším. Jak tedy Jan Amos postupuje? Jako dříve uvádí četné příklady proroctví z církve Nového zákona (kv. 36 - L 11, 49; Ef 4, 11 – 1K 12, 28; Sk 15, 32; 11, 28) a pak v centrální kvestii 37 o proroctvích v současnosti klade opět důraz na známé Joelovo proroctví o vylití Ducha (Jl 2, 28) a jeho interpretaci Petrem ve Skutcích (Sk 2, 17 – 21). Apoštol dle Komenského důrazně vztahuje toto proroctví „o vylití Ducha na všeliké tělo“ do časů Nového zákona a konečně i ke druhému příchodu Krista k Poslednímu soudu. Komenský akcentuje právě ono „...stane se to v posledních dnech“. Petr také nechtěl svou interpretaci naznačit nic jiného, než že dar proroctví, vidění a snů byl přenesen z Židů na křesťany. Komenského interpretaci Joelova proroctví nalezneme i v jeho *Všenápravě* či v poslední polemice se Samuelem Maresiem (1669). Na citátu z Jeremiáše Komenský dokládá, že Boží milost zjevení církvi je věčným darem (Jer 31,3), paralelu k Joelovu proroctví a jeho interpretaci Petrem pro něj představuje druhý žalm a jeho odezva ve Skutcích apoštolských (Ž 2 – Sk 4,

25). V další části kvestie pak Jan Amos pouze uvádí názory starých církevních otců (Justin Martyr, Eusebius, Miltiades a Augustin) o pokračujícím daru prorocství v církvi po Kristu a nakonec cituje i vyjádření významných teologů reformace, tedy dle jeho slov těch „nedávných“ – Luthera, Kalvína, Aretia či Petra Martyra. V závěru Komenský shrnuje ve smyslu: všichni se shodují, že dar prorocství v současnosti již ustal a nebo se vyskytuje jen zřídka, a to ve zcela výjimečných případech. Pro Komenského je ovšem důležité, že tedy přece jen ano.

Proč se objevilo v současnosti tolik proroků přičítá Komenský v důležité kvestii 46 nezměrnému utrpení církve pod tyranidou Antikrista a dalším znakům, kdy má Bůh ve zvyku posílat právě své pravé proroky. V té samé otázce Jan Amos dodává, že k četným tajemstvím zapečetěným v Písmu (trvalý důraz na Da 12, 9) Bůh posílá své interprety, s čímž ladí definice prorockého úřadu z pera Kalvína a Petra Martyra, kterou Komenský uvádí: „*Největším úkolem proroků Nového zákona je prorocství Starého zákona přizpůsobovat současnému stavu církvi*“, což se podle Jana Amose „*právě zde* (tedy i v prorocstvích Poniatowské) *děje*“. Tato argumentace souzní s Komenského výklady z roku 1625 v souvislosti s Kotterovými viděními o vztahu mezi prorocstvími Písma a současnými zjeveními, která jsou k těm starým klíčem, novým výkladem z Boží perspektivy. Na dalších důležitých pasážích dokládáme, že tento způsob argumentace se u Komenského nezměnil ani v roce 1665 či 1669 (*Lux e tenebris, De zelo sine scientia et charitate*). Není tedy pravda, že by Komenský kladl nová prorocství na roveň těm starým, jak mu často vytýkali jeho protivníci...Obecná část Komenského traktátu dle našeho názoru poněkud kolísá, čtivé pasáže a relativně trefné obecné výměry prorockého úřadu střídá poněkud vágní a citacemi přeplněná pasáž o možnosti víry v nová prorocství, jež vzápětí kompenzuje důležitá kvestie 46, jež svědčí o stálosti Komenského interpretace mezi lety 1625 – 69.

Velmi podrobně pak Komenský rozebírá v další části traktátu věnované samotné prorokyni Kristýně Poniatowské, proč vlastně považuje její vidění za božská (kv. 47). Zdůrazňuje nepochybné vedení Duchem svatým zvláště viditelné při zápisu vizí, zjevení dle Komenského obsahují věci zahrnující řízení světa a církvi, věci skryté a překračující lidský rozum. Poniatowská podle Komenského rovněž obstála v „*trojím ohni zkoušky*“ – lidských, ďábelských i božských. Přestála konflikt se svým otcem, obstála ve všech „*examenech*“ od teologů, lékařů i politiků, zvládla ďábelská pokušení, překonala těžké bolesti, kterými velmi trpěla a dokonce se ctí zvládla i svou nebezpečnou misi na dvůr frýdlantského vévody. Komenský argumentuje proti tomu, že si Kristýna zjevení vymyslela především s poukazem

na její zvláštní chorobný stav, který se vzápětí snaží odlišit od pouhé melancholie (obsáhlá, ale diskutabilní kvestie 42) a pokouší se vysvětlit a argumentovat i ve prospěch zázračného vzkříšení a skutečné smrti Kristýny. Často citově zbarvené a patetické pasáže traktátu o Poniatowské tak zaujmou zejména některými autentickými, byť tendenčními postřehy Komenského o této dívce, které uvádíme, než hloubkou a přesvědčivostí argumentů.

Co je pro studium traktátu opravdu důležité je především to, že oproti roku 1625 Komenský ve svém spisku rozvíjí i eschatologické myšlenky. V osobním vyznání (kv. 63), které představuje obzvláště cennou část spisu, Komenský zdůrazňuje, jak byl posílen Boží milostí, že učení a náboženství Jednoty bratrské je to pravé a Bůh podle něj nyní přidává svůj hlas o tom, že pád Antikrista – římského papeže - se nepochybně blíží. Zjevení Komenského také opět přesvědčily o zázračném Božím řízení církve (1S 2, 6 –7). Bůh se ve zjeveních sklonil k trpícím, od nichž neodňal svou milost a své evangelium ve prospěch jiných, což Komenského rozohňuje k velké naději, která vrcholí modlitbou v eschatologickém duchu. Bůh již dost pročistil a protřibil ty své mnohým ohněm zkoušky a měl by je nyní zachovat jako svou církev pracující na sklizni, která bude velká. Jan Amos se těší, až pomine říše Satanova a rozšíří se svatá říše Kristova – Nebeský Jeruzalém.

Osobní vyznání Jana Amose opět není prosto patetických momentů, v kvestii 57 Jan Amos postupuje již více systematicky, střízlivě a uvádí, že v Písmu je právě tolik míst dokládajících utrpení církve, jako také její triumf. Oba tyto stavy církev na zemi zažívá a Komenský uvádí příklady těchto dvou poloh církve ze Starého zákona s přesahem ke křesťanské církvi a v analogii k současnosti. Papež, Španělé a Turci tak nebudou církev stále podupávat, objeví se jistě nový Šalamoun, Kýros či Konstantin, který přinese mír a pokoj. V nových zjeveních dle Jana Amose čteme právě o pokoji a o mocnějším stavu církve než doposud, a to právě v době, kdy církev zažívá od počátku světa ještě větší a delší pronásledování než byla dříve... Církev je dle Komenského pustošena skrze tyranidu Antikrista, jenž bude ovšem zničen a skrze toto pročištění bude Boží církev přivedena ke svému pravému lesku, který zaslubuje Písmo určitými příklady, jež dotvrzují, že porážka Antikrista bude spouštěcím mechanismem konverze všech pohanů a posléze Židů ke křesťanské víře. Pak dojde doslova k „*ráji církve*“ osvobozené od tyranů a rozšířené po celém světě (Zj 16,12; 19,6-7; Oz 3; Ř 11, 15 – 25). V dějinách církve rozeznává Komenský dvě fáze: čas pronásledování, který dosud trvá a čas pokoje a radosti, který přijde v budoucnosti a dokládá svá tvrzení na čtyřech konkrétních pasážích z Bible, jež podrobně uvádíme i s odkazem na další díla Komenského (Via lucis či Lux e tenebris): Ž 110 s přesahem k 1K 15,

24-28; Da 7, 13-18 (tam důraz na království svatých již zde na zemi); Mt 24 (rozšíření evangelia mezi všemi národy) a Mt 8 (Ježíšovo utišení bouře v analogii se situací církve). V úplném závěru se Jan Amos rozepisuje i o chiliasmu. Nejdříve stručně shrnuje kap. 20 a poté vyznává své přesvědčení o její doslovné platnosti pro budoucnost, s nímž souvisí božskost Janova zjevení. Důležitá pasáž zní: „*Nezaslibuje snad Janovo zjevení jasně a dostatečně, že Satan bude svázán na 1000 let po pádu Babylóna, aby děle nesváděl pohany? Nakonec se opět probudí a vzbudí neklid, který přeruší Kristus svým druhým, posledním příchodem ...Tak se to ještě musí stát, pokud je Janovo zjevení opravdu božské...*“.

Svá tvrzení a pravdivost proroctví Komenský musel obhajovat po zvratu politické situace v neprospěch protestantů a po smrti Fridricha Falckého a Gustava Adolfa (1632) o čtyři roky později v roce 1633 na bratrské synodě v Ostrorogu, kde v polemice s dvěma kritickými bratry Jan Amos poukazuje na tři zásadní body, které proroctví ve shodě s Písmem zdůrazňují jako „*hlavní důsledky vyplývající ze současného hnutí národů*“: vyvrácení Antikrista – papežství, konverzi pohanů (Turků) a Židů a rozšíření evangelia po celé zemi. Na toto jádro všech proroctví ve shodě s Písmem poukazuje Komenský v *Lux in tenebris* (1657), v polemice proti Mikuláši Arnoldovi (1659), v dopise Púchovským (1660) a se vzpomínkou právě na synodu v Ostrorogu („*v Polště*“) se setkáme s tímtó výčtem hlavních předpokládaných změn ještě v roce 1669 v poslední polemice Jana Amose vůbec – v žlučovité výměně názorů se Samuelem Maresiem, která se stala pro pověst Komenského dosti osudnou. Určité interpretační jádro a očekávání spjaté se všemi proroctvími tak Jan Amos stále opakuje, i když v *Lux in tenebris* a *Lux e tenebris* celkový smysl proroctví definuje např. v předmluvách ke čtenářům ještě daleko podrobněji...

.....

Po analýze Komenského traktátu se nabízí obtížná otázka, proč byla zjevení v případě Jana Amose tak vlivná, proč právě Komenský podlehl jejich kouzlu v takové míře, že navazuje vztahy s jednotlivými vizionáři, překládá, uchovává a šíří jejich vize, zažívá s nimi četné nesnáze a kontroverze a píše traktát na jejich obhajobu? Jak proroctví, která patřila do Komenského tvorby vlastně jen nepřímo, zařadit do kontextu jeho myšlení a raných děl z 20. a 30. let 17. stol.? Tuto nelehkou otázku lze tematizovat dle našeho názoru zejména v souvislosti s národním a historickým mesianismem, který byl mnoha exulantům společný a jenž Komenský uplatňuje ve svých útěšných spisech (zejména Truchlivý) a v práci Haggeus

redivivus a rovněž i v historických dílech - Historie protivenství a Historiola, kde národní mesianismus dostává svou historickou dimenzi. Promluvy Pána či Starce k malému stádcí vyvolených Božích v některých vizích podle našeho názoru korespondují zvláště s promluvami trestajícího Hospodina nebo utěšujícího Krista v prvním díle Truchlivého k „*hrstce Izraelově*“, a to zvláště v pasážích o pomstě Krista nad nepřáteli svatých a záchraně vyvolených. Text Truchlivého se blíží, nikoli snad úplně textově koresponduje s útěšným momentem některých zjevení, s nimiž má i společné četné biblické aluze a citace, jež nastiňujeme (především zjevení Poniatowské z 19., 20., 21. a 23.1. 1628). V Truchlivém Komenský rovněž načrtává určitou eschatologii, byť ve stylizované rovině, k chiliasmu v těchto pasážích již chybí pověstný krůček...

Revelace se dotýkají smyslu protivenství, utrpení pravých stoupců Krista. I Komenský řeší otázku pronásledování a smyslu utrpení pravých vyvolených Božích věrných řekněme více emocionálně v Truchlivém a již detailněji ve svých historických dílech, jež měla především zapůsobit na evropskou veřejnost ve 30. letech (kvůli časové prodlevě se tak nakonec stalo až v době Vestfálského míru). Komenský utrpení Božích věrných včleňuje v Historii protivenství do určitého cyklu následujících fází. V Historii se tak nacházejí tři kola příkladů božích soudů proti nepřátelům, proti vykonavatelům bezpráví proti božím věrným, kteří přeženou míru v jejich trestání. Tyto soudy ve svém důsledku slouží k potvrzení vyvolenosti Jednoty, pravých nekatolíků a především k útěše a povzbuzení věrných v jejich naději, že Bůh je s nimi. V Historii se nachází plno líčení morbidních konců nepřátel pravdy, přičemž nejdelší pasáže přicházejí až na samém konci celé knihy. Po Bílé hoře přichází logicky největší utrpení, největší pronásledování a zároveň i nejvíce soudů nad nepřáteli, o čemž nás informují důležité kap. 106 a 107. Tyto kapitoly plné prodigiálních jevů, zázraků a Božích trestů a soudů proti nepřátelům Božích věrných obsahují i podrobnou zmínku o Komenského schovance Kristýně Poniatowské a o jejím naplněném proroctví ohledně osoby Albrechta z Valdštejna, které jsme ve studii obsáhle citovali. Kapitola 106 navíc i dobře koresponduje s kronikami a dobovou mentalitou nekatolíků po Bílé Hoře. Vzpomeňme jen na Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic nebo Václava Nosidla z Geblic...Dle Komenského má utrpení věrných v posledku svůj hluboký smysl a Komenský ho interpretuje jako pročištění věrných z vůle Boží.

Z traktátu Jana Amose z roku 1629 a z jeho spisů z přelomu 20. a 30. let – Haggeus redivivus (nástin nápravných a irénických pokusů), Paradisus ecclesiae renascentis (zárodek didaktických pokusů) nebo z propagačního letáku Pozoun milostivého léta - můžeme vytušit a dokumentovat formování Komenského chiliasmu. Ten spolu s národním a historicky

podmíněným mesainismem, složitou situací českých bratří a jejich touhami po návratu do vlasti a i díky neobyčejnému setkání s jednotlivými vizionáři, působil na příznivé přijetí proroctví u Komenského, který svými edicemi povýšil později jednotlivé vizionáře a jejich zjevení na evropsky známý a čtený fenomén. Vize Poniatowské rodící se chiliasmus Jana Amose jistě jen utvrdily, revelace plné sytých obrazů ze Zjevení sv. Jana, Daniela, metafor z Písně písní a promluv především starozákonního charakteru (zvláště pak ze žalmů) posílila stejně jako Kotterovy vize imanentní složku Komenského eschatologie (ono příznačné a Komenským zdůrazňované „*sub coelo*“ pro církve vyvolených Božích věrných), z níž se postupně rodí chiliasmus, ke kterému se Komenský v Traktátu přiznává s podmínkou božskosti Zjevení (srov. pochyby v Truchlivém), které ovšem až do konce svého života často a vděčně citoval. Komenský se tak přiklání k chiliasmu v době, kdy byl respektovanými kalvinistickými učenici již restituován a rehabilitován (1627). O tom Jan Amos věděl, Alstedovo Diatribe nepochybně četl, ale v klíčové kvěstii 57 o eschatologii se jím používané biblické pasáže s Alstedovým proslulým výčtem 65 biblických míst překvapivě zcela nekryjí. To svědčí o vlastní cestě Komenského uvažování, které uplatňuje ve svém spise O pravých a falešných prorocích, jehož interpretací jsme se snažili doplnit zamyšlení Howarda Hotsona a Uwe Voigta o počátcích Komenského chiliasmu.

.....

Komenského uvažování se samozřejmě opíralo především o Písmo, jak jsme ostatně viděli, ale Jan Amos kromě toho uvěřil, že proroci, se kterými se setkával, jsou tlumočníky, nástroji pravé Boží vůle ve shodě s tímto Písmem. I jednotliví proroci sami se cítili být Boží vůlí prodchnuti a Boží vůlí zcela oddáni, jak svědčí např. sebereflexe Poniatowské v konfliktu s vlastním otcem. Proroky a jejich vize vnímal Jan Amos mimo jiné jako nová oživení starých zaslíbení Písma, jako aktuální prostředkovaný Boží hlas do současnosti, který nelze před pravými věřícími – tedy evangelíky – zakrývat. V případě jeho chiliasmu a víry v revelace tedy nejde o nějaký stereotyp víry, ale o živou osobní víru zintenzivňovanou setkáním s jednotlivými vizionáři a konfrontovanou s výpověďmi Písma. Můžeme snad shrnout: Drabíkova proroctví byla spjatá s již plně vyvinutým chiliasmem Jana Amose, jak je vidět ve zvláště výpravné edici s výklady i ohledně chiliasmu v mohutném svazku *Lux e tenebris* (1665). Drabíkovy apely pracovaly s jinými vyvolenými vládci, s daleko promyšlenější formou propagace proroctví v Evropě (*Voluminis prophetici dimissio*, 1667) a především souvisely s jiným kontextuálním okruhem Komenského spisů (*Angelus pacis*, zápisky v

Clamores Eliae). Komenského reflexe proroctví a jeho eschatologické myšlení se významně a rozhodujícím způsobem formovalo ale právě již ve 2. pol. 17. stol., kdy se v průběhu jednotlivých střetů vleklé třicetileté války definitivně přiklonil k chiliasmu a kdy se osobně setkal se šprotavským jirchárem Kryštofem Kotterem (1625) a především s mladou dívkou Kristýnou Poniatowskou (1627 – 29), jež ho provázela z „vnitřního“ do vnějšího exilu. Snažili jsme se v naší práci poukázat v tomto kontextu na jisté interpretační jádro a stálé teologické důrazy, jež se objevují mezi lety 1625 a 1629 a trvají až do roku 1665 potažmo 1669 a spojují tak Kottera a Poniatowskou s dobou, kdy Komenský spolupracoval s Drabíkem.

Chronologicky můžeme příklon k proroctví a chiliasmu zařadit mezi Komenského Truchlivého a Paradisus ecclesiae, leták Pozoun milostivého léta, spis Haggeus a Historii protivenství, tedy do okruhu děl, v nichž Komenský tematizuje či zmiňuje deuteronomisticky zabarvený národní a historický mesianismus, jehož některé momenty mají k proroctvím blízko. V těchto spisech rovněž Jan Amos tu a tam formuluje své eschatologické názory, které se blíží eschatologii v jeho traktátu O pravých a falešných prorocích.

Příběh Komenského a Poniatowské je možné také již obecněji interpretovat jako příběh toho, do jaké míry se lze nechat intenzivním vnímáním domnělé Boží vůle pohltnout a zasáhnout a do jaké míry lze tuto vůli skrze prorocká zjevení a sny tlumočit a realizovat na pozadí složité politické a náboženské situace v tehdejší střední Evropě plné zvratů. Komenský se o to pokoušel, když (nejen on) proroctví šířil v duchu perspektivy svého eschatologického myšlení o „vyvolených Božích“ a návratu do vlasti. Příběh Komenského a Poniatowské lze tak číst jako pozoruhodné svědectví o tom, jak někteří lidé prožívali dramatické osudy své víry, kterou považovali za pravou a své církve, se kterou se niterně identifikovali a ke které právě nyní, v těžkých časech, Bůh v analogii s izraelským národem v Babylónském zajetí podle nich promlouvá. Díky Poniatowské, autenticitě jejích zjevení a Komenského podrobnému svědectví i díky postřehům dalších pozorovatelů (Poniatowski, Jonston, Vechner...) se tak můžeme i přes propast času a četné dobové a pozdější kritiky, které zjevení pojmají jako kuriozitu či iracionální bludy, stát svědky zcela zvláštní symbolické náboženské prorocké řeči a pozoruhodných extatických trans-vizí, které doprovázely četné paranormální jevy přesahující možnosti racionálního vysvětlení. Naše práce není obhajobou pravdivosti těchto zjevení, ale spíše pokusem o jejich fenomenologii, o zachycení jejích projevů, tematiky, souvislostí a komparovatelných styčných bodů.

Otázkou samozřejmě zůstává, co by se stalo, kdyby se o Poniatowskou nezačal zajímat právě Komenský? Můžeme jen spekulovat o tom, že by mohla dopadnout např. jako zcela marginální nicméně velmi zajímavá lidová prorokyně Dorota ze Vsi Březí na Domažlicku, o

níž nás informuje pozdější exulant Jan Jiří Harant a ne jako evropsky známá vizionářka stýkající se s jedním z největších učenců 17. stol., který neváhá honit ji v ledu a mrazu v okolí Lešna v březnu roku 1628...Můžeme se ovšem ptát také i jinak. Je znám Komenský také takto? Nevděčíme Poniatowské za to, že tvář Jana Amose se zdá být více barvitější, jeho profil bližší době předmoderního chápání světa, Boha a člověka? Komenský díky Kristýně tak není „deformován“ pouze na velkého didaktika, pedagoga, myslitele, posledního seniora Jednoty a autora jednoho z nejobsáhlejších nápravných projektů všech dob, který přesáhl svou dobu. Komenského můžeme díky naší práci snad celkem realisticky vnímat i jako horlivého obhájce a šířitele nových zjevení, jimž věřil a jež stále v nových kontextech „pružně“ obhajoval, což jeho pověstí ke konci 17. stol. nakonec příliš neprospělo...

Seznam zkratk, prameny a literatura

Seznam zkratk:

ČČH – Česká časopis historický
 ČČM – Časopis českého (Národního) muzea
 ČMM – Časopis Matice moravské
 DJAK – Dílo Jana Amose Komenského
 NK – Národní knihovna ČR
 NM – Národní muzeum ČR
 SCeH – Studia Comeniana et Historica

Nevydané prameny:

A)Staré tisky:¹

A Generall Table Of Europe - A Generall Table Of Europe, representing The Present and Future state thereof:...From the Prophecies of the three German prophets, Kotterus, Christina, and Drabicius, &, All collected out of originals, for the common Use and Information of the English And Published in the Year [London]1669.

NK, sign. 21 G 1327.

Göttliches Wunder-buch - Göttliches Wunder-buch... Wahrhafftiger Bericht und Erzehlung / Derer denckwuerdigen Sachen / Prophezeyungen / Bussvermahnungen / trost- und geistreichen Worte / so ein Maegdlein zu Kottbus in Niederlausitz / Margaretha Heidewetters gennant / dieses 1629. Jahr im Februarij, bey ihrem gehabten unterschiedlichen Entzueckungen geredet hat / welches von vielen vornehmen Personen / Adel und Gnadel / gelehrt und ungelehrt / mit Verwunderung angehoeret worden. Von einem / so selbst dabey gewesen / von Wort zu Wort fleissig auffgezeichnet /und erstmals in Druck geben... Historische Bericht oder Erzehlung der christlichen Sprueche und Schrifitmaessigen Wort / welche Benigna Konigs ein gottseliges Maegdlein / im Fuerstlichen alten Stettinischen

¹ Názvy starých tisků kromě titulů Relation tres veritable a Göttliches Wunder-buch jsou uvedeny podle soupisu Emmy Urbánkové, Soupis děl J.A.Komenského v československých knihovnách, archivech a museích, Praha 1959, s. 373 – 384.

Frawenzimmer / bey ihren gehabten 9. unterschiedlichen Entzueckungen / in Gegenwart vieler Personen / mit gantz lauter Stimme / geredet hat / zum Weiss der goettlichen Wunderwerck / und zu stewart der lieben Warheit / wieder das aussgesprangte falsche Geruecht dieser Sachen.

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sign. 313.10 Theol. (7).

Historia revelationum - Historia revelationvm Christophori Kotteri, Christianae Poniativiae, Nicolai Drabicii.& quae circa illas varie acciderunt, usque ad earundem Anno 1657 publicationem, & post publicationem. In Conspectum Dei & Ecclesiae posita fidei testificatione ejus qvi (: Deo ita disponente :) omnium istorum autoptes collector, conservator, editorque fuit. [Amsterodami, Christophorus Cunradus] Anno 1659.

NK, sign. 46 C 210.

Histoire En forme de Iournal - Histoire En forme de Iournal, Des Admirables Visions, Et Reuelations d'vne ieune Damoiselle de Boheme, nommee Christine Poniatoue de Duchnik: lesquelles elle a euës en Boheme, & en Pologne, depuis vn an, & plus...Imprimé a Arnheim. L'an de grace 1629.

NK, sign. 21 J 793.

Lux in tenebris – Lux In Tenebris Hoc est Prophetiae Donum qvo Deus Ecclesiam Evangelicam (: in regno Bohemiae & incorporatis Provinciis:) sub tempus horrendae ejus pro Evangelio perseqvutionis, extremaeqve dissipationis, ornare, ac paterne solari, dignatus est. Submissis de statu Ecclesiae in Terris, praesenti & mox futuro, per Christophorum Cotterum Silesium, Christinam Poniatoviam Bohemam, & Nicolaum Drabicium Moravum, Revelationibus vere divinis, ab anno 1616 usque ad annum 1656 continuatis. Quae nunc e Vernaculo in Latinum fideliter translatae, in Dei gloriam, afflictorum solatia, aliorumque salutarem informationem, ipsius Oraculi jussu in lucem dantur. [Amstelodami]. Anno inchoandae liberationis 1657.

NK, sign. 46 C 49.

Lux e tenebris (úvodní titul) - Lux e Tenebris, noviis radiis aucta. Hoc est: Solemnissime Divinae Revelationes, in usum seculi nostri factae. Qvibus I. De Populi Christiani extrema corruptione lamentabiles qverelae instituuntur. II. Impaenitentibusque terribiles Dei plagae

denuntiantur. III. Et quomodo tandem Deus (:deleta Pseudo – Christianorum, Judaeorum, Turcarum, Paganorum, & omnium sub coelo Gentium Babylone) novam, vere Catholicam, donum Dei luce plene coruscante Ecclesiam constituet; et quis jam status ejus futurus sit ad finem, seculi, explicatur. Per immissas Visiones, & Angelica Divinaque alloquia, facta I. Christophoro Kottero Silesio, ab Anno 1616, ad 1624. II. Christinae Poniatoviae Bohemae, Annis 1627, 1628, 1629, II. Nicolao Drabicio Moravo, ab Anno 1638, ad 1664. Cum privilegio Regis Regum, & sub favore omnium Regum Terrae, recudendi haec ubique gentium, donec omnia redantur nota omnibus sub Coelo populis & linguis. [Lugduni Batavorum] MDCLXV. [1665].

Knihovna ETF UK, sign. 1 M 215.

Lux e tenebris (revelace Kristýny Poniatowské) – Lux e tenebris,.....[Pars III.] Revelationes Christinae Poniatoviae Annis 1627, 1628, 1629, factae, Fideliter ex proprio Virginis manuscripto Bohemico in Latinum translatae; intersperataeque rerum istarum historica narratione illustratae, & denuo recusae, Anno M.DC.LXIV. [1664]. 164 pp.

Knihovna ETF UK, sign. 1 M 215.

Offenbahrungen - Höchstverwundersame Offenbarungen, Welche Einer Böhmischen Edeljungfer/ Namens Christina Poniatovia, sonst Poniatowske gennant/ In denen Jahrgängen 1627/ 1628/ 1629 geschehen. Aus dem von der Jungfrau selbst beschriebenen Böhmischen Exemplar ehemals ins Lateinische / und nun (: wegen ihren sonderbaren Annehmlichkeit.) aus dem Lateinischen ins Teutsche / (:darin sie schon im Jahr 1632. zu Frankfort am Mayn Stückweiss herausgekommen. :) völlig übersetzt: Und Nebst beygefügter Historischer Erzählung und Erläuterung dess berühmten Mit-Gliedes der Böhmischen Brüderschafft Johann Amos Comenius/ Was sich vor / in und nach solchen Offenbahrungen / mit dieser Jungfrau zugetragen und wie diese Dinge anzusehen seyen / in den Druck gegeben [1711].

Knihovna ETF UK, sign. 1 M 177.

The Prophecies of Christopher Kotterus, Christiana Poniatovia, Nicholas Drabicius - The Prophecies of Christopher Kotterus, Christiana Poniatovia, Nicholas Drabicius. Being Three Famous and Eminent Prophets In Germany, Foretelling Many Years agoe this present Invasion of the Turks into the Empire of Germany, and the Events that will ensue....., London, Printed for Robert Pawlet 1664.

NK, sign. 46 G 636.

Relation tres veritable - Relation tres veritable et miraculeuse d'une ieune fille de Boheme, Demeurant a present a Lesno en Pologne, Laquelle, depuis un an en ca a eu diverses extases, et revelations, A Geneve 1629, chez Pierre Aubert, Imprimeur ordinaire de la Republique. 1629.

Knihovna Czartoryskich v Krakově, sign. 25119.

Vidění a zjevení Kryštofa Kottera² - Widěnj a Zgevenj / Kryštoffa Kottera / Sauseda a Gircháře Ssprotawského / kterýž měl od Léta 1616 až do Léta 1624. Z Německé Ržeči do Cžeštiny přeložené / na tři zwlásstnj Djly y Kapitoly summovnj spořádané a rozdělené / y pro náležitau důvěrnost ke všem těmto Angelským Prorocwím, skrz Concordanti Pjsem Starého a Nowého Zákona srownalé / a dostatečně wyswětlené. Léta Páně: NVLLa TirannorVM Vis DIVtVrna [1628].

NM, sign. 50 C 9.

Zwey wunder Tractätlein - Zwey wunder Tractätlein / Deren das erste begreiffet Englische Erscheinungen und reden Christoph Köttern / Weissgerbern zur Sprotta in der Schlesien / einem frommen / einfältigen Mann / zum öfftern im unterschiedlichen Gesichten widerfahren.....Das Ander Himmlische Offenbahrunen vnd Gesichte eines Gottsförchtigen Jungfrawen auss Böhmen / vom Zustand der Christlichen Kirchen / deren Erlösung vnd schrecklichen Vntergang ihrer Feinde. An jetzto zusammen gertagen den Abtrünigen und Unbussfertigen zu trewer Warnung / allem Betrangten aber Verfolgten Christen zu kräftigen Trost in Truck verfertiget. [Frankfurt a. M.] Im Jahr M.DC.XXXII. [1632]. NVnC IterVM aD nostras Venlet paX aVrea terras.

NM, sign. 50 C 10

B)Rukopisy:

Vidění - Vidění panny Kristýny Panatowské z Duchníku.

Jagellonská knihovna v Krakově, sign. BJ MS Berol.Slav.Qu.11

² V naší práci používáme prozatím ještě nepublikovanou edici tohoto muzejního exempláře Vidění a zjevení Kryštofa Kottera od Jany Hubkové.

Komenský, O horlivosti bez umění a lásky - Jan Amos Komenský, O horlivosti Bez Umění a Lásky Napomenutí bratrské od Jana A. Komenského k D. Samuelovi Maresiovi Profess. Acad. Groningské. Pro umenšení Nenávisti a rozšíření Přízně. Wytlačeno w Amsterodamě, w Jana Janssonia. Anno M.DC.LXIX. [1669].

NM, sign. V F 11

Vydané prameny:

Červenka, Vybrané spisy VIII. (Dějiny prorocství) - Vybrané spisy Jana Amose Komenského VIII. (autobiografická vyznání, plány a dopisy), Dějiny prorocství (případ Kristýny Poniatovské), Praha 1975, vyd. Jaroslav Červenka.

Červenka, Vybrané spisy VI. (Pokračování vidění Drabíkových) - Vybrané spisy Jana Amose Komenského VI. (Spisy historické a politické), Pokračování vidění Drabíkových, Praha 1972, vyd. Jaroslav Červenka.

DJAK 2 - Dílo Jana Amose Komenského 2 (Opera omnia 2), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1971

DJAK 3³ - Dílo Jana Amose Komenského 3 (Opera omnia 3), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1978.

DJAK 4 - Dílo Jana Amose Komenského 4 (Opera omnia 4), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1983.

DJAK 9 - Dílo Jana Amose Komenského 9 (Opera omnia 9), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1989.

³ V textu dizertace při citování Díla Jana Amose Komenského (Opera omnia) pro upřesnění vždy ještě do závorek uvádíme název toho konkrétního díla – např. DJAK 3 (Truchlivý I.) či DJAK 3 (Bazuine des genaden jaar) apod.

DJAK 11 – Dílo Jana Amose Komenského 11 (Opera omnia 11), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1973.

DJAK 14 - Dílo Jana Amose Komenského 14 (Opera omnia 14), vydal kol. autorů, Academia, Praha 1974.

Dvorský (ed.), Borbonius - Dva denníky Dra. Matyáše Borbonia z Borbenheimu, vyd. František Dvorský, Historický archiv 9, Praha 1896.

Kamper (ed.), Kronika mladoboleslavská - Kronika mladoboleslavská od Jiřího Bydžovského sepsaná, vydal Zdeněk Kamper, Mladá Boleslav 1935.

Komenský, Cesta světla – Jan Amos Komenský, Cesta světla, přel. Jaromír Kopecký, Mladá fronta, Praha 1992.

Komenský, Obecná porada II. - Jan Amos Komenský, Obecná porada o nápravě věci lidských II., vyd. kol. autorů, Nakladatelství Svoboda 1992.

Komenský, Obecná porada III. - Jan Amos Komenský, Obecná porada o nápravě věci lidských III., vyd. kol. autorů, Nakladatelství Svoboda 1992.

Menčík (ed.), Harant - Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdruzic z roku 1624 – 1648, vydal Ferdinand Menčík, Historický archiv 10, Praha 1897.

Patera (ed.), Korrespondence - Jana Amose Komenského Korrespondence, vydal Adolf Patera, Praha 1892.

Sipayllo (ed.), Akta - Akta synodow roznowierczych w Polsce, Tomus 4, Wielkopolska 1569 – 1632, ed. M. Sipayllo, Warszawa 1997.

Literatura:

Antognazza/Hotson, Alsted and Leibniz – Maria Rosa Antognazza – Howard Hotson, Alsted and Leibniz. On God, the Magistrate and the Millennium, Harassowitz Verlag – Wiesbaden 1999.

Barnes, Prophecy and Gnosis – Robin Bruce Barnes, Prophecy and Gnosis. Apocalypticism in the Wake of the Lutheran Reformation, Stanford, California 1988.

Barnes, Prodigies and Portents - Robin Bruce Barnes, Prodigies and Portents, in: Hans J. Hillebrand, The Oxford Encyclopedia of the Reformation, Vol. 3, Oxford 1996, s. 348 – 350.

Bartoš, Soupis rukopisů – František Michálek Bartoš, Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, sv. I., Praha 1916

Bečková, Jonston a Komenský - Marta Bečková, Jan Jonston a Jan Amos Komenský, in: Jan Jonston – Lekarz i uczoney XVII. wieku, Materiały synpozyjum naukowego Leszno – Lubin 6. - 8. czerwca 1975, Warszawa 1978, s. 187 – 197.

Bečková, Erkenntnis und Nachhall - Marta Bečková, Erkenntnis und Nachhall der Persönlichkeit und des Werkes Jan Amos Komenskýs in den Böhmischen Ländern und in der Slowakei in den Jahren 1892 – 1919 (Zur Entwicklung der tschechischen und slowakischen Komeniologie), Acta Comeniana 9, Praha 1991, s. 77 – 90.

Bickerich, Gutachten - Wilhelm Bickerich, Ein ärztliches Gutachten über Christina Poniatowska, Zeitschrift der Historischen Gessellschaft für die Provinz Posen, Posen 1910, s. 176 - 197.

Bílek, Dějiny konfiskací – Tomáš V. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618 I - II, Praha 1882 - 1883.

Bilikiewicz, Jan Jonston - Tadeusz Bilikiewicz, Jan Jonston (1603 – 1675). Żywot i działalność lekarska, Varšava 1931.

Blekastad, Versuch - Milada Blekastad, Comenius, Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal des Jan Amos Komenský, Academia, Oslo-Praha 1969.

Delumeau, Mille ans de bonheur – Jean Delumeau, Une histoire de paradis II., Mille ans de bonheur, Paris 1995.

Delumeau, Hřích a strach – Jean Delumeau, Hřích a strach. Pocity viny na evropském Západe v 13. – 18. stol., Praha 1988.

Dworzackowa, Sprawa - Jolanta Dworzackowa, Sprawa Kristyny Poniatowskiej w Polsce, in: Mezi Baltem a Uhrami. Komenský, Jednota bratrská a svět stredoevropského protestantismu. Sborník k poctě Marty Bečkové, ed. Vladimír Urbánek a Lenka Řezníková, Filosofía, Praha 2006, s. 75-77.

Evans, The Making of the Habsburg Monarchy – Robert J. W. Evans, The Making of the Habsburg Monarchy 1550 – 1700. An Interpretation, Oxford 1979.

Gellner, Životopis Borbonia - G. Gellner, Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků, Historický archiv české Akademie věd a umění, č. 51, Praha 1938.

Gilly, Der Löwe von Mitternacht - Carlos Gilly, Der „Löwe von Mitternacht“, der „Adler“ und der „Endchrist“: Die politische, religiöse und chiliastische Publizistik in den Flugschriften, illustrierten Flugblättern und Volksliedern des Dreissigjährigenkrieges, s. 234 – 268. Anglická verze „The „Midnight Lion“, the „Eagle“ and the „Antichrist“: Political, Religious and Chiliastic Propaganda in the Pamphlets, Illustrated Broadsheets and Ballads of the Thirty Years War“ – in: Nederlands archief voor kerkgeschiedenis 80, 2000, s. 46 – 77.

Haase, Das Problem des Chiasmus - Roland Haase, Das Problem des Chiasmus und der Dreissigjährige Krieg, Leipzig 1933.

Hendrich, Komenský ve světle svých spisů - Josef Hendrich, Komenský ve světle svých spisů, Praha 1941.

Hendrich/Novák, Komenský - Hendrich, Novák, J. A. Komenský, jeho život a spisy, Praha 1932.

Hoblík, Proroci – Jiří Hoblík, Proroci, jejich slova a jejich svět, Vyšehrad 2009.

Hotson, Alsted – Howard Hotson, Johan Heinrich Alsted 1588 – 1638. Between renaissance, Reformation and Universal Reform. Oxford 2000.

Hotson, Paradise postponed - Howard Hotson, Paradise postponed. Johann Heinrich Alsted and the Birth of Calvinist Millenarianism, Dordrecht-Boston-London 2000.

Hrubá (ed.), Víra nebo vlast? – Michaela Hrubá (ed.), Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5. – 6. listopadu 1998, Ústí nad Labem 2001.

Hrubý, Velen - František Hrubý, Ladislav Velen ze Žerotína, Praha 1930.

Hubková, Fridrich Falcký - Jana Hubková, Fridrich Falcký v zrcadle letákové publicistiky. Letáky jako pramen k vývoji a vnímání české otázky v letech 1619 – 32, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Togga 2010.

Hýsek, Komenský v beletrii - M. Hýsek, Komenský v beletrii, Praha 1931.

Just, Kněžská korespondence – Jiří Just (ed.), Archiv Matouše Konečného. Svazek I. Část 1. Kněžská korespondence Jednoty bratrské z českých diecézí z let 1610 – 18, Scriptorium, Praha 2011.

Knoz, Državy - Tomáš Knoz, Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury, Masarykova univerzita, Matice moravská, Brno 2001.

Krusenstjern, Prodigienlaube – Benigna von Krusenstjern, Prodigienlaube und Dreissigjähriger Krieg, in: Hartmund Lehmann, Anne - Chartotte Trepp (Hrsg.), Im Zeichen der Krise, Religiosität im Europa des 17. Jahrhunderts, Göttingen 1999, s. 53 – 78.

Kumpera, Historia protivenství – Jan Kumpera, Historia o těžkých protivenstvích církve české v kontextu Komenského doby, života a díla, in: Jindřich Francek (ed.), Rekatolizace v českých zemích. Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10.9. 1993, Pardubice 1995, s. 57 – 64.

Kumpera, Poslední pokus - Jan Kumpera, Poslední pokus českého pobělohorského exilu o svržení habsburské nadvlády v českých zemích, Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. Dr. Josefa Petráně, Historický ústav ČSAV, Praha 1991.

Kumpera/Hejnic, Poslední pokus českého exilu - Jan Kumpera a Josef Hejnic, Poslední pokus českého exilu kolem Komenského v zemích České koruny. Edice dosud neznámých tajných plánů plukovníka Václava Sadovského ze Sloupna, Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodu 1988, s. 18 – 20.

Kumpera, Jan Amos Komenský - Jan Kumpera, Jan Amos Komenský. Poutník na rozhraní věků, Ostrava 1992.

Kumpera, Turci u Komenského - Jan Kumpera. In. Turci v politicko-náboženských představách Komenského, SCeH 24, 1994, č. 51, s. 158 – 165.

Kvačala, Prielomy vo viere – Ján Kvačala, Prielomy vo viere Komenského a Mickiewicza.

Lisá, Recepce vizí u Nosidla – Martina Lisá, Recepce zázračných znamení a profetických vizí v kronice Václava Nosidla z Geblic. Nепublikovaná studie.

Lisá, Exulantengemeinde in Pirna und Nosidlo – Martina Lisá, Die böhmische Exulantengemeinde in Pirna im Lichte der Chronik des Václav Nosidlo von Geblice im 17. Jahrhundert, Diplomová práce na Univerzitě v Lipsku, 2007.

Matuszewski, Jonston - Adam Matuszewski, Jan Jonston. Outstanding scholar of the 17th century, SCeH 19 (1989), č. 39, s. 37 – 52.

Mauleová, Jan Jiří Harant – Blanka Mauleová, Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic, Diplomová práce na FF UK.

Mikulec, Rekatolizace – Jiří Mikulec, Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je náboženství, Havran – Praha 2005.

Mouttová, Calvinoturcismus und Chiliasmus - Nicolette Mouttová, Calvinoturcismus und Chiliasmus im 17. Jahrhundert, in: Pietismus und Neuzeit, Band 14, s. 72 - 84.

Neval, Um Zions Willen - Daniel Neval-Nevečeřal, Um Zions Willen will ich nicht schweigen, SCeH 32 (2002), č. 67 – 68, s. 18 – 30.

Nordström, Lejonet - Johan Nordström, Lejonet fran Norden, De yverbornes ö, Sextonhundredtalsstudier, Stockholm 1934.

Odložilík, Poselství k milostivému létu - Otakar Odložilík, Komenského poselství k milostivému létu 1631 – 32, ČMM 53, 1929, s. 289 – 319.

Patera, Komenského řeč při pohřbu Esther Sadovské – Adolf Patera, Komenského řeč při pohřbu Esther Sadovské, ČCM 65, 1891, s- 437 – 439.

Polišenský, Komenský - Josef Polišenský, Komenský, muž labyrintů a naděje, Academia Praha 1996.

Polski slownik biograficzny, TOM XI., Wroclaw – Warszawa – Krakow, 1964 – 65, s. 268.

Purkiss, Producing - Diane Purkiss, Producing the voice, consuming the body. Women prophets of the seventeenth century. In: Isobel Grundy and Susan Wiseman (eds.), Women, Writing, History, 1640 – 1740, London – Batsford, 1992 s. 139 – 158.

Religion in Geschichte und Gegenwart - Religion in Geschichte und Gegenwart, Bd. 1, Tübingen 1998, Bd. 3, Tübingen 2000, Bd. 6, Tübingen 2003.

Rott, Bracia - Dariusz Rott, Bracia czescy w dawnej Polsce, Działalność literacka – teksty – recepcja, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.

Ryba, Sto listů - Bohuslav Ryba, Sto listů Jana Amose Komenského, Praha 1942.

Schmidt – Biggemann, Politische Apokalypik - Wilhelm Schmidt-Biggemann, Comenius' politische Apokalypik, SCeH 32 (2002), č. 67 – 68, s. 52 – 69.

Schmidt-Biggemann, Apokalyptische Universalwissenschaft - Wilhelm Schmidt – Biggemann, Apokalyptische Universalwissenschaft. Johann Heinrich Alsted's „Diatriben de mille annis apocalypticis“, in: Pietismus und Neuzeit, Bd. 14, Vandenhoeck-Ruprecht, Göttingen, 1988, s. 50 – 71.

Řičan, Dějiny Jednoty – Rudolf Řičan, Dějiny Jednoty bratrské, Kalich, Praha 1997.

Schröer, Reich Gottes bei Comenius - Henning Schröer, „Reich Gottes bei Comenius“, in: Comenius: Erkennen-Glauben-Handeln. Internationales Comenius-Colloquium Herborn 1984, hrsg. Klaus Schaller, Verlag Hans Richard. Sankt Augustin 1985, s. 85 – 91.

Soušek, Knihy tajemství a moudrosti II. - Knihy tajemství a moudrosti II., uspořádal ThDr. Zdeněk Soušek, Praha Vyšehrad 1998.

Sparn, „Chiliasmus crassus“ und „chiliasmus subtilis“ - Walter Sparn, „Chiliasmus crassus“ und „chiliasmus subtilis“ im Jahrhundert Comenius'. Eine Mentalitätsgeschichtliche Skizze. In: Norbert Kotowski – Jan Blahoslav Lášek (edd.), Comenius und die Genese des modernen Europa, Fürth 1992, s. 122 – 129.

Šmahel, Husitská revoluce IV. – František Šmahel, Husitská revoluce IV., Praha 1993.

Šmahel – Patschovsky, Eschatologie und Hussitismus – František Šmahel – Alexandr Patschovsky (edd.), Eschatologie und Hussitismus, Praha 1996.

Theologische Realenzyklopädie - Theologische Realenzyklopädie, Bd. 34, Berlin – New York, 2002, Bd. 36, Berlin – New York 2004.

Urbánek, Patria lost - Vladimír Urbánek, Patria lost and chosen people: The case of the seventeenth-century Bohemian Protestant Exiles, In: Koninklijke Brill NV, Leiden, 2010, s. 587 – 609.

Urbánek, Patriotismus - Vladimír Urbánek, Patriotismus pobělohorského exilu, Historické listy 4, 1995, s. 3 - 6.

Urbánek, Eschatologie, vědění a politika - Vladimír Urbánek, Eschatologie, vědění a politika. Příspěvek k dějinám myšlení pobělohorského exilu, České Budějovice 2008.

Urbánek, Revelace Mikuláše Drabíka - Vladimír Urbánek, Revelace Mikuláše Drabíka a válečné akce první poloviny 40. let 17. století, in: Morava a Brno na sklonku Třicetileté války, Jan Skutil, Praha – Brno 1995, s. 71 – 75.

Urbánková, Soupis děl J.A. Komenského - Emma Urbánková, Soupis děl J.A.Komenského v československých knihovnách, archivech a museích, Praha 1959.

Válka, Problém výkladu revelací - Josef Válka, Problém výkladu revelací Komenského životě a díle, SCeH 17 (1977), s. 114 - 119.

Voigt, Geschichtverständnis - Uwe Voigt, Das Geschichtverständnis des Johann Amos Comenius in Via lucis als kreative Syntheseleistung, Schriften zur Triadik und Ontodynamik, Band 11, Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main 1996.

Volf, Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení – Josef Volf, Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení, ČČM 85, 1911, s. 209 – 222.

Volf, Horologium - Josef Volf, Horologium Hussianum – Orloj husitský, ČČM 86, 1912, s. 305 –312

Wehr, Mystik - Gerhard Wehr, Mystik in Protestantismus, Von Luther bis zur Gegenwart, München 2000.

Weiss, Ekstaze und Liebe – Bardo Weiss, Ekstaze und Liebe. Die unio mystika bei der deutschen Mystikerinnen des 12. und 13. Jahrhunderts. Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2000.

Wollgast, Johann Jonston - Siegfried Wollgast, Johann Jonston. Seine Verbindung zu Comenius und seine Stellung in der Wissenschaft, in: Johannes Amos Comenius (1592 - 1670). Exponent of European Culture? Proceedings of the colloqium, Amsterdam, 14 – 15 May 1992, Edited by P. Vliet and A. J. Vnderjagt, North-Holland, Amsterdam 1994, s. 93 – 115.

Wollgast, Jonston - Siegfried Wollgast, Johann Jonston, Türen nach Europa (Wissenschaftliche Comenius Tagung, 1993 in Herrnhut).

Wotschke, Jonston und Alsted - T. Wotschke, Johann Jonston und Johann Heinrich Alsted, Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Polen 29, 1935.

Zoubek, O proroctvích - F. J. Zoubek, O proroctvích za války třicetileté, zvláště o Kristině Poňatovské, ČČM 49, 1872, s. 3 – 16.

Zoubek, Polemiky - F. J. Zoubek, O Komenského polemikách theologických IV. Příspěvky k poznání ducha i století jeho. Lux in tenebris, ČČM 59, 1885, s. 519 – 540.

Zoubek, Polemika s Arnoldem - F. J. Zoubek, O Komenského polemikách theologických. Obrana proti Mik. Arnoldovi, ČČM 60, 1886, s. 48 – 70; 396 – 404 (dokončení).